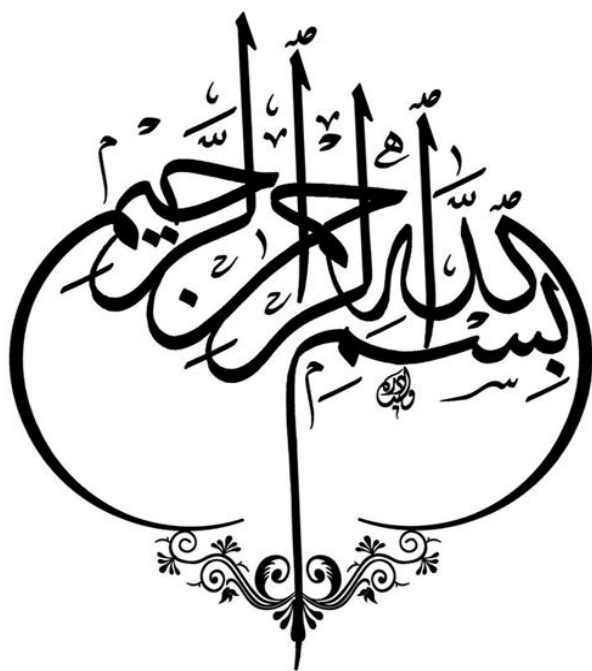

سند راهبردی انقلاب اقتصاد

برنامه دولت اقدام و تحول

استان خوزستان

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

استان خوزستان

سند راهبردی انقلاب اقتصادی زیر نظر دکتر
علی رضایی میرقائد تهیه و تدوین شده است.

ویراستار فنی: دکتر سید اسعد حسینی
همکاران پژوهشی: ناصر مولایی، اسماعیل لجمیری، حسن محمدیان مصمم،
عباس علی پور، مصطفی رشیدی، بهزاد همتی، سعید ضرغامی، میثم داوری، نواب
میرزایی، ایمان ارفعی مقدم، پرستو میمنی، سعید یوسفی، رزینا لطفی جبلی،
سعیده جلالی، مصیب قره بیگی، سمیه ملکی پور، حمید نصیر، سید رمضان
عقیلی، بهاره ایمانی، جمیله اسمعیلی، پویان کیانی و فاطمه شیخ زاده
طراح جلد و صفحه آرایی: محمود خستو، مهدی نجفی

بهار ۱۴۰۰

بهره برداری از مطالب پژوهش سند راهبردی انقلاب اقتصادی با ذکر منبع و نام پژوهشگران بلا مانع است.
حق چاپ محفوظ است.

بسمه تعالی

با توجه به برگزاری سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری، کاندیداها رویکردها و برنامه های مختلف خود را برای دولت آینده مطرح می کنند. یکی از طرح های اینجانب که از سالها قبل مدنظر قرار گرفته، ایجاد ایالت های اقتصادی است که ماحصل آن تمرکززدایی از مرکز و توجه به مناطق و استان ها می باشد.

یکی از اقسام عدالت، عدالت سرزمینی است که در قالب طرح های آمایش سرزمین تجلی می یابد. آمایش سرزمین مدیریت خردمندانه و عالمانه فضا و نگرشی جامع به برنامه ریزی و مدیریت بهینه بهره برداری پایدار از سرزمین است. کاربرد آمایش سرزمین برای شناخت و رعایت قابلیت و استعداد زمین و منابع موجود در آن برای کشورهایی که در صدد حرکت در مسیر توسعه پایدار هستند، اجتناب ناپذیر است.

کشور ایران دارای قابلیت ها و ظرفیت های فراوانی برای پیشرفت است. با اجرایی کردن طرح های آمایش سرزمین و فعال نمودن مزیت ها و استعدادهای هر استان، دستیابی به ایران بزرگ اقتصادی و تعامل سازنده با دنیا به ویژه کشورهای آسیای جنوب غربی و در راس آنها، پانزده کشور همسایه ایران، می تواند ما را به یکی از بازیگران اصلی در عرصه اقتصادی و سیاسی جهان تبدیل نموده و استان ها و مناطق کشور را نیز به بالاترین حد پیشرفت برساند. در این راستا، چنانچه دولت اقدام و تحول موفق به کسب اعتماد مردم شود، در ابتدای فعالیت خود، سند اقدام و تحول را بر مبنای این کتاب، با استان ها امضا خواهد نمود تا تکلیف برنامه ریزی استانی و منطقه ای برای چهار سال آینده شفاف و قابل پیش بینی باشد.

در این مجموعه؛ اطلس استعدادهای، ظرفیت ها، تنگناها و آسیب ها شناسایی و ترسیم شده و درکی واقع بینانه از مناطق و استانهای کشور ارائه گردیده است. همچنین، راهبردها و سیاست های توسعه اقتصادی استان به تفکیک بخش های مختلف در دو فصل مجزا ارائه شده است. دولت اقدام و تحول، آماده پذیرش پیشنهادات برای افزایش کیفیت و کارایی این سند می باشد. امیداست؛ گردآوری این مجموعه که حاصل تلاش کارشناسان، صاحب نظران و مراکز و نهادهای متعدد کشور بوده، گامی بزرگ برای تحقق آرمان پیشرفت در کشور عزیزمان باشد.

محسن رضایی

کاندیدای سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری

بهار ۱۴۰۰

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات.....	ف
۱-۱- مقدمه.....	۱
۲-۱- بیان مسئله.....	۱
۳-۱- اهداف بنیادین سند.....	۲
۴-۱- مواد و روش‌ها.....	۳
۱-۴-۱- روش تحقیق.....	۳
۲-۴-۱- استراتژی مطالعه موردی.....	۴
۳-۴-۱- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها.....	۴
۴-۴-۱- روش‌های تحلیل داده‌ها.....	۵
الف) کیفی.....	۵
ب) کمی.....	۶
فصل دوم: تحلیل محیط بیرونی.....	۷
۱-۲- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف.....	۸
۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی.....	۴۰
۱-۲-۲- بررسی وضعیت.....	۴۰
۲-۲-۲- توان اکولوژیک.....	۴۱
فصل سوم: تحلیل محیط درونی.....	۴۵
۱-۳- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها.....	۴۶
۲-۳- بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی.....	۴۹
۱-۲-۳- ویژگی‌های توپوگرافی (ناهمواری‌ها).....	۴۹
۲-۲-۳- آب و هوا و اقلیم.....	۵۳
۱-۲-۲-۳- بارش.....	۵۵
۲-۲-۲-۳- دما.....	۵۷
۳-۲-۲-۳- رطوبت هوا.....	۵۹

۵۹	..... ۴-۲-۳- جریان و وزش بادها
۶۱	..... ۳-۲-۳- منابع آب
۶۴	..... ۱-۳-۲-۳- پایداری منابع آب
۶۷	..... ۴-۲-۳- کشاورزی استان
۷۰	..... ۵-۲-۳- پوشش گیاهی و جانوری
۷۱	..... ۶-۲-۳- وضعیت کانسارهای معدنی
۷۲	..... ۷-۲-۳- مخاطرات محیطی
۷۲	..... ۱-۷-۲-۳- زلزله
۷۵	..... ۲-۷-۲-۳- سیل
۷۷	..... ۳-۷-۲-۳- ریزگردهای استان
۸۱	..... ۸-۲-۳- پسماند و فاضلاب در استان خوزستان
۸۲	..... ۹-۲-۳- کاربری اراضی
۸۳	..... ۱۰-۲-۳- واحدهای اراضی
۸۴	..... ۱۱-۲-۳- مناطق حفاظت شده
۸۶	..... ۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی
۸۶	..... ۱-۳-۳- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان خوزستان
۸۶	..... ۱-۱-۳-۳- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیشبرنده توسعه استان خوزستان
۸۶	..... ۲-۱-۳-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیشبرنده توسعه
۸۷	..... ۳-۱-۳-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه
۸۸	..... ۴-۱-۳-۳- وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان خوزستان
۹۷	..... ۵-۱-۳-۳- سنجش سرمایه اجتماعی استان
۱۱۱	..... ۲-۳-۳- فقر و محرومیت
۱۱۲	..... ۱-۲-۳-۳- طرح‌های انجام شده در زمینه مناطق محروم
۱۲۴	..... ۲-۲-۳-۳- شاخص‌های جمعیتی دهستان‌های محروم استان خوزستان
۱۲۹	..... ۳-۲-۳-۳- جمع‌بندی
۱۳۰	..... ۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیر رسمی

- ۱۳۱..... ۱-۳-۳-۳ نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی
- ۱۳۲..... ۲-۳-۳-۳ سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان خوزستان
- ۱۳۵..... ۳-۳-۳-۳ جمع‌بندی
- ۱۳۶..... ۴-۳-۳-۳ بررسی ویژگی‌های جمعیتی
- ۱۳۷..... ۱-۴-۳-۳ تغییرات تعداد جمعیت
- ۱۴۰..... ۲-۴-۳-۳ تراکم جمعیت
- ۱۴۳..... ۳-۴-۳-۳ سهم جمعیت استان از کشور
- ۱۴۴..... ۴-۴-۳-۳ میزان شهرنشینی و روستانشینی
- ۱۴۶..... ۵-۴-۳-۳ متوسط رشد سالانه جمعیت
- ۱۴۸..... ۶-۴-۳-۳ هرم سنی جنسی جمعیت
- ۱۵۰..... ۷-۴-۳-۳ گروه عمده سنی جمعیت
- ۱۵۳..... ۸-۴-۳-۳ نسبت جنسی جمعیت
- ۱۵۵..... ۹-۴-۳-۳ متوسط بعد خانوار
- ۱۵۷..... ۱۰-۴-۳-۳ موازنه مهاجرتی
- ۱۵۹..... ۱۱-۴-۳-۳ مبدأ اقامت قبلی مهاجران
- ۱۶۱..... ۱۲-۴-۳-۳ الگوی مهاجرت
- ۱۶۲..... ۱۳-۴-۳-۳ ولادت‌های ثبت شده
- ۱۶۳..... ۱۴-۴-۳-۳ میزان باروری کل
- ۱۶۳..... ۱۵-۴-۳-۳ مرگ و میرهای ثبت شده
- ۱۶۴..... ۱۶-۴-۳-۳ امید به زندگی
- ۱۶۵..... ۱۷-۴-۳-۳ پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵
- ۱۶۶..... ۱۸-۴-۳-۳ جمع‌بندی
- ۱۶۷..... ۵-۳-۳ وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی-عمومی
- ۱۶۷..... ۱-۵-۳-۳ تعلیم و تربیت رسمی-عمومی
- ۱۶۷..... ۱-۱-۵-۳-۳ آمار و اطلاعات
- ۱۷۰..... ۲-۱-۵-۳-۳ مهم‌ترین مسائل آموزش و پرورش استان خوزستان

- ۱۷۰..... ۳-۳-۱-۳- راهکارهای پیشنهادی
- ۱۷۱..... ۳-۳-۲- وضعیت سواد در استان خوزستان
- ۱۷۱..... ۳-۳-۱-۲- داده‌ها و اطلاعات
- ۱۷۳..... ۳-۳-۲-۲- مهم‌ترین مسائل سوادآموزی
- ۱۷۳..... ۳-۳-۲-۳- راهکارهای پیشنهادی
- ۱۷۳..... ۳-۳-۳- وضعیت آموزش عالی در استان خوزستان
- ۱۷۳..... ۳-۳-۱-۳- داده‌ها و اطلاعات
- ۱۷۵..... ۳-۳-۲-۳- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی
- ۱۷۶..... ۳-۳-۳-۳- راهکارهای پیشنهادی
- ۱۷۷..... ۳-۳-۴- محورهای اساسی در آموزش عالی مبتنی بر نیازها و مزیت‌های زیست‌بوم استان
- ۱۷۸..... ۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید
- ۱۷۸..... ۳-۴-۱- نمای کلی اقتصاد استان خوزستان
- ۱۹۸..... ۳-۵- نظام سکونتگاهی
- ۱۹۸..... ۳-۵-۱- نظام شهرنشینی
- ۲۰۱..... ۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان خوزستان
- ۲۰۵..... ۳-۵-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان خوزستان
- ۲۰۵..... ۳-۵-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان
- ۲۰۹..... ۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان
- ۲۱۲..... ۳-۵-۲- نظام روستانشینی
- ۲۱۴..... ۳-۶- نظام زیربنایی
- ۲۱۴..... ۳-۶-۱- نظام حمل‌ونقل و ارتباطات
- ۲۱۴..... ۳-۶-۱-۱- حمل‌ونقل جاده‌ای استان خوزستان
- ۲۱۵..... ۳-۶-۱-۲- پهنه‌بندی دسترسی پذیری
- ۲۱۶..... ۳-۶-۱-۳- حمل‌ونقل ریلی
- ۲۱۷..... ۳-۶-۱-۴- حمل‌ونقل هوایی و فرودگاه‌ها
- ۲۱۹..... ۳-۶-۱-۵- حمل‌ونقل دریایی و بنادر

۲۲۱	.....۳-۶-۱-۶- فناوری اطلاعات و ارتباطات
۲۲۲	.....۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب
۲۲۲	.....۳-۶-۱-۲- زیرساخت‌های مرتبط با برق
۲۲۲	.....۳-۶-۲-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز
۲۲۳	.....۳-۶-۳- استحصال و تأمین آب
۲۲۴	.....۳-۷- بررسی نظام مدیریتی
۲۲۴	.....۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی
۲۲۸	.....۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود
۲۳۴	.....۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها
۲۳۴	.....۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی
۲۳۶	.....۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی
۲۳۶	.....۳-۸-۱-۲- موقعیت استان خوزستان در ارتباطات با کریدورهای بین‌المللی
۲۳۸	.....۳-۸-۲-۲- ظرفیت‌های اقتصادی استان
۲۴۴	..... فصل چهارم: رویکرد راهبردی
۲۴۵	.....۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی
۲۶۲	.....۴-۲- تدوین اهداف بنیادین
۲۶۴	.....۴-۳- تدوین چشم‌انداز
۲۶۴	.....۴-۴- مأموریت‌های اصلی
۲۶۵	.....۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید
۲۷۵	..... فصل پنجم: تدوین راهبردها و سیاست‌ها
۲۷۶	.....۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها
۲۸۳	..... منابع و مأخذ

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرداست در محور جمعیت و مهاجرت..... ۹
- جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد..... ۱۲
- جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی..... ۲۳
- جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی..... ۲۶
- جدول ۵- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی..... ۳۰
- جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست..... ۳۴
- جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان خوزستان در سال ۱۳۹۸..... ۴۸
- جدول ۸- طبقات ارتفاعی استان خوزستان..... ۵۰
- جدول ۹- طبقات شیب استان خوزستان..... ۵۲
- جدول ۱۰- اطلاعات بارندگی و پارامترهای بارندگی بلندمدت سالانه ایستگاه‌های هواشناسی استان خوزستان..... ۵۶
- جدول ۱۱- میانگین رطوبت نسبی در ایستگاه‌های مختلف استان خوزستان..... ۵۹
- جدول ۱۲- مشخصات فیزیوگرافی حوضه‌های عمده استان خوزستان..... ۶۱
- جدول ۱۳- منابع آب موجود به تفکیک حوضه‌های آبریز در استان خوزستان..... ۶۲
- جدول ۱۴- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان خوزستان..... ۶۴
- جدول ۱۵- شاخص فالکن مارک و وضعیت منابع آبی استان خوزستان و ایران..... ۶۵
- جدول ۱۶- شاخص سازمان ملل برای بحران آب..... ۶۶
- جدول ۱۷- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن..... ۶۷
- جدول ۱۸- محصولات عمده کشاورزی استان و سهم از کشور..... ۶۹
- جدول ۱۹- مساحت پارک‌های جنگلی طبیعی، فضاها، سبز و ذخیره‌گاه‌های جنگلی استان در پایان سال ۹۸..... ۷۰
- جدول ۲۰- مساحت جنگل‌ها، مراتع و پدیده‌های بیابانی تا سال ۱۳۹۸..... ۷۱
- جدول ۲۱- مشخصات عمومی معادن در حال بهره‌برداری بر حسب نوع استخراج در سال ۹۷..... ۷۲
- جدول ۲۲- جدول مشخصات گسل‌های استان خوزستان..... ۷۳
- جدول ۲۳- پهنه‌بندی خطرات لرزه‌خیز استان خوزستان..... ۷۳
- جدول ۲۴- موقعیت و مساحت مناطق حفاظت‌شده استان..... ۸۴
- جدول ۲۵- موقعیت و مساحت مناطق شکارممنوع استان..... ۸۵
- جدول ۲۶- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر..... ۸۸
- جدول ۲۷- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی..... ۸۸
- جدول ۲۸- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت..... ۸۹
- جدول ۲۹- تعداد ازدواج و طلاق واقع شده در استان خوزستان..... ۹۰

- جدول ۳۰-نسبت طلاق به ازدواج در استان خوزستان..... ۹۰
- جدول ۳۱-تعداد مراکز تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده..... ۹۱
- جدول ۳۲-میزان شاخص های مرتبط با سازمان بهزیستی..... ۹۲
- جدول ۳۳-میزان شاخص های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی..... ۹۲
- جدول ۳۴-درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی..... ۹۳
- جدول ۳۵- درصد بیمه شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران..... ۹۳
- جدول ۳۶- انواع مواد مخدر و روان گردان های کشف شده..... ۹۴
- جدول ۳۷- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم..... ۹۴
- جدول ۳۸-نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر)..... ۹۵
- جدول ۳۹- نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت(در هر ده هزار نفر)..... ۹۵
- جدول ۴۰- سرقت های عادی بر حسب نوع (مورد)..... ۹۶
- جدول ۴۱- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت های عادی به کل جمعیت(در ده هزار نفر)..... ۹۶
- جدول ۴۲- جرائم واقع شده در حوزه استحضاطی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع..... ۹۷
- جدول ۴۳-نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع شده در حوزه استحضاطی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)..... ۹۷
- جدول ۴۴- میانگین مؤلفه های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان خوزستان و کل کشور..... ۹۹
- جدول ۴۵- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان خوزستان و کل کشور..... ۹۹
- جدول ۴۶- میانگین مؤلفه های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان خوزستان و کل کشور..... ۱۰۰
- جدول ۴۷- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان خوزستان و کل کشور..... ۱۰۱
- جدول ۴۸- میانگین مؤلفه های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان خوزستان و کل کشور..... ۱۰۲
- جدول ۴۹- توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم در استان خوزستان و کل کشور..... ۱۰۲
- جدول ۵۰- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان در استان خوزستان و کل کشور..... ۱۰۳
- جدول ۵۱- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان خوزستان و کل کشور..... ۱۰۳
- جدول ۵۲- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان خوزستان و کل کشور..... ۱۰۴
- جدول ۵۳- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان خوزستان و کل کشور..... ۱۰۴
- جدول ۵۴- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان خوزستان و کل کشور..... ۱۰۵
- جدول ۵۵- توزیع درصدی احساس امنیت در استان خوزستان و کل کشور..... ۱۰۵
- جدول ۵۶- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان خوزستان و کل کشور..... ۱۰۶
- جدول ۵۷- میانگین سرمایه اجتماعی در استان خوزستان و کل کشور..... ۱۰۶
- جدول ۵۸- پزشکان شاغل در دانشگاه های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته..... ۱۰۷

- جدول ۵۹- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص (صد هزار نفر)..... ۱۰۷
- جدول ۶۰- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی..... ۱۰۸
- جدول ۶۱- سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صد هزار نفر)..... ۱۰۹
- جدول ۶۲- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی..... ۱۰۹
- جدول ۶۳- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صد هزار نفر)..... ۱۰۹
- جدول ۶۴- تعداد مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی (صد هزار نفر)..... ۱۱۰
- جدول ۶۵- سرانه مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی (صد هزار نفر)..... ۱۱۰
- جدول ۶۶- تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵..... ۱۱۱
- جدول ۶۷- سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵..... ۱۱۱
- جدول ۶۸- شاخص‌ها و ابعاد فقر چندبعدی..... ۱۱۲
- جدول ۶۹- مناطق کمتر توسعه یافته استان خوزستان..... ۱۱۵
- جدول ۷۰- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی)..... ۱۱۸
- جدول ۷۱- مناطق کم‌تر توسعه یافته استان خوزستان..... ۱۲۰
- جدول ۷۲- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان خوزستان..... ۱۲۵
- جدول ۷۳- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی..... ۱۳۱
- جدول ۷۴- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۳۸
- جدول ۷۵- تغییرات تعداد جمعیت استان خوزستان به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۳۹
- جدول ۷۶- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان خوزستان، در سال ۱۳۹۵..... ۱۴۲
- جدول ۷۷- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان خوزستان از جمعیت شهری و روستایی کشور..... ۱۴۳
- جدول ۷۸- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان خوزستان با کشور..... ۱۴۵
- جدول ۷۹- درصد رشد سالانه جمعیت استان خوزستان و کشور به تفکیک وضع سکونت..... ۱۴۶
- جدول ۸۰- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان خوزستان و کشور بر حسب گروه‌های عمده سنی..... ۱۵۱
- جدول ۸۱- نسبت جنسی جمعیت استان خوزستان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۵۴
- جدول ۸۲- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان خوزستان و کشور به تفکیک وضع سکونت..... ۱۵۶
- جدول ۸۳- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان خوزستان..... ۱۵۸
- جدول ۸۴- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان خوزستان و کشور به تفکیک وضع سکونت..... ۱۵۹
- جدول ۸۵- تعداد و توزیع درصد مهاجران وارد شده به استان خوزستان بر حسب الگوی مهاجرت (بر اساس آخرین جابجایی انجام شده)، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰..... ۱۶۱
- جدول ۸۶- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان خوزستان و کشور به تفکیک وضع سکونت..... ۱۶۲
- جدول ۸۷- میزان باروری کل استان خوزستان و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶..... ۱۶۳

- جدول ۸۸- تعداد و میزان مرگ و میر ثبت شده استان خوزستان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۶۴
- جدول ۸۹- مقایسه امید زندگی کل کشور و استان خوزستان به تفکیک جنس، در سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ ..... ۱۶۵
- جدول ۹۰- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان خوزستان، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵ ..... ۱۶۵
- جدول ۹۱- آمار تعداد دانش‌آموزان، معلمان و فضای آموزشی در سال تحصیلی ۹۸-۹۹ ..... ۱۶۹
- جدول ۹۲- وضعیت نرخ باسوادی در استان خوزستان ۱۷۲
- جدول ۹۳- نمای کلی وضعیت استان خوزستان در مقایسه با کشور در سال ۹۸ ..... ۱۷۹
- جدول ۹۴- تولید خالص داخلی استان در مقایسه با کشور (میلیون ریال) ۱۸۰
- جدول ۹۵- سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و معدن استان خوزستان از کشور ۱۸۱
- جدول ۹۶- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی در مقایسه با کشور ۱۸۲
- جدول ۹۷- سهم ارزش‌افزوده بخش صنعت و معدن استان خوزستان از کشور ۱۸۴
- جدول ۹۸- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت و معدن در مقایسه با کشور ۱۸۵
- جدول ۹۹- سهم استان خوزستان از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور ۱۸۶
- جدول ۱۰۰- ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و معدن نسبت به استان ۱۸۸
- جدول ۱۰۱- ارزش‌افزوده بخش صنعت و ساختمان نسبت به استان ۱۸۹
- جدول ۱۰۲- ارزش‌افزوده بخش خدمات نسبت به استان ۱۹۰
- جدول ۱۰۳- عملکرد منطقه آزاد اروند(دلار) ۱۹۲
- جدول ۱۰۴- سهم مکانی فعالیت به تفکیک بخش‌های اقتصادی در شهرستان‌های استان خوزستان ۱۹۳
- جدول ۱۰۵- تخصصی شدن صنایع به تفکیک کد ایسیک در شهرستان‌های استان خوزستان ۱۹۴
- جدول ۱۰۶- ضریب تمرکز فعالیت‌های صنعتی استان به تفکیک شهرستان ۱۹۵
- جدول ۱۰۷- نرخ مکمل‌گری فعالیت‌های صنعتی استان به تفکیک شهرستان ۱۹۶
- جدول ۱۰۸- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۹۹
- جدول ۱۰۹- تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۲۰۰
- جدول ۱۱۰- جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ ..... ۲۰۱
- جدول ۱۱۱- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان خوزستان ۲۰۵
- جدول ۱۱۲- روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ ..... ۲۰۷
- جدول ۱۱۳- تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵ ..... ۲۱۳
- جدول ۱۱۴- مقایسه شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای استان و کشور ۲۱۵
- جدول ۱۱۵: میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیرسطحی در سال ۱۳۹۲ ..... ۲۲۳
- جدول ۱۱۶- تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی ۲۴۶
- جدول ۱۱۷- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی ۲۵۰
- جدول ۱۱۸- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش ۲۵۱

- جدول ۱۱۹- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش ۲۵۳
- جدول ۱۲۰- مسائل راهبردی در عرضه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۲۵۴
- جدول ۱۲۱- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۲۵۵
- جدول ۱۲۲- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست ۲۵۶
- جدول ۱۲۳- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست ۲۵۸
- جدول ۱۲۴- تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی ۲۵۹
- جدول ۱۲۵- شرح مسائل راهبردی استان خوزستان در عرصه اقتصادی ۲۶۱
- جدول ۱۲۶- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه خوزستان ۲۶۲
- جدول ۱۲۷- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان ۲۶۶
- جدول ۱۲۸- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی ۲۶۸
- جدول ۱۲۹- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط‌زیستی توسعه فضایی استان ۲۶۹
- جدول ۱۳۰- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان ۲۷۰
- جدول ۱۳۱- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان ۲۷۴
- جدول ۱۳۲- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان خوزستان در محورهای مختلف ۲۷۸

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱- گلباد ایستگاه هواشناسی اهواز ۶۰
- شکل ۲- تالاب‌هایی که بر اثر انتقال آب در سال‌های اخیر در جنوب شرقی عراق ۸۰
- شکل ۳- ساحل کارون و پل سفید، پیش و پس از گردوخاک در شهر اهواز ۸۱
- شکل ۴- نمایی از وضعیت مکمل‌گری و هم‌افزایی میان شهرستان‌های استان خوزستان ۱۹۷
- شکل ۵- محورهای بزرگراه آسیایی عبوری از کشور ۲۳۷
- شکل ۶- ارتباط ایران با کریدور بین‌المللی تراسیکا و موقعیت استان خوزستان ۲۳۸

فهرست نمودارها

- نمودار ۱- وضعیت اقلیمی استان خوزستان..... ۵۴
- نمودار ۲- میانگین درازمدت دما در استان خوزستان ۵۸
- نمودار ۳- میزان ذخیره مواد معدنی در استان‌های برتر کشور..... ۷۲
- نمودار ۴- روند تغییرات تعداد مطلق جمعیت کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۳۸
- نمودار ۵- تغییرات تعداد جمعیت استان خوزستان، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۳۹
- نمودار ۶- روند تغییرات تعداد مطلق جمعیت استان خوزستان به تفکیک، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۴۰
- نمودار ۷- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان خوزستان، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۴۱
- نمودار ۸- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان خوزستان از جمعیت شهری و روستایی کشور..... ۱۴۴
- نمودار ۹- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستائین استان خوزستان با کشور..... ۱۴۵
- نمودار ۱۰- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان خوزستان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵..... ۱۴۷
- نمودار ۱۱- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان خوزستان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵..... ۱۴۷
- نمودار ۱۲- هرم سنی جنسی جمعیت استان خوزستان، در سال ۱۳۶۵..... ۱۴۸
- نمودار ۱۳- هرم سنی جنسی جمعیت استان خوزستان، در سال ۱۳۸۵..... ۱۴۹
- نمودار ۱۴- هرم سنی جنسی جمعیت استان خوزستان، در سال ۱۳۹۵..... ۱۵۰
- نمودار ۱۵- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان خوزستان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۵۲
- نمودار ۱۶- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان خوزستان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۵۲
- نمودار ۱۷- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان خوزستان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۵۳
- نمودار ۱۸- مقایسه نسبت جنسی جمعیت استان خوزستان به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۵۴
- نمودار ۱۹- متوسط بعد خانوارهای نقاط شهری استان خوزستان و کشور به تفکیک وضع سکونت..... ۱۵۶
- نمودار ۲۰- متوسط بعد خانوارهای نقاط روستایی استان خوزستان و کشور به تفکیک وضع سکونت..... ۱۵۷
- نمودار ۲۱- خالص مهاجرت استان خوزستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۵۸
- نمودار ۲۲- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان خوزستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰..... ۱۶۰
- نمودار ۲۳- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان خوزستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰..... ۱۶۰
- نمودار ۲۴- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان خوزستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰..... ۱۶۱
- نمودار ۲۵- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان..... ۲۰۰
- نمودار ۲۶- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵..... ۲۰۴
- نمودار ۲۷- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور..... ۲۱۳
- نمودار ۲۸- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضای استان..... ۲۲۷

فهرست نقشه‌ها

- نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان خوزستان نسبت به استان‌های همجوار..... ۴۷
- نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان خوزستان..... ۴۹
- نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان خوزستان..... ۵۱
- نقشه ۴- طبقات شیب استان خوزستان..... ۵۳
- نقشه ۵- پهنه‌بندی اقلیم استان خوزستان..... ۵۵
- نقشه ۶- خطوط هم بارش استان خوزستان..... ۵۷
- نقشه ۷- خطوط هم دما استان خوزستان..... ۵۸
- نقشه ۸- حوزه‌های آبریز استان خوزستان..... ۶۱
- نقشه ۹- رودخانه‌ها و آبراهه‌های استان خوزستان..... ۶۳
- نقشه ۱۰- زمین‌لرزه‌های ایران و استان خوزستان..... ۷۴
- نقشه ۱۱- پهنه‌بندی خطر نسبی زمین‌لرزه استاندارد ۲۸۰۰..... ۷۵
- نقشه ۱۲- نقشه اطلس سیل ایران و استان خوزستان..... ۷۷
- نقشه ۱۳- پراکنش جغرافیایی کانون‌های منطقه‌ای انتشار ریزگرد..... ۷۸
- نقشه ۱۴- پهنه‌بندی تعداد رخداد گردوغبار در سطح کشور و موقعیت استان خوزستان..... ۷۹
- نقشه ۱۵- کاربری اراضی استان خوزستان..... ۸۳
- نقشه ۱۶- مناطق حفاظت‌شده استان خوزستان..... ۸۵
- نقشه ۱۷- سطح‌بندی جمعیتی سکونتگاه‌های شهری استان خوزستان..... ۲۰۸
- نقشه ۱۸- پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری در استان خوزستان..... ۲۱۶
- نقشه ۱۹- شبکه حمل‌ونقل استان خوزستان..... ۲۲۱

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

در سراسر تاریخ، نیل به کشوری آباد و پیشرفته که در آن اجتماعی کامل و سعادتمند، فرصت‌های عادلانه، شکوفایی استعدادها و تأمین نیازهای مادی و معنوی را میسر می‌سازد اصلی‌ترین دغدغه و نیرومندترین انگیزه تکاپوی اغلب ایرانیان بوده است. قریب به هفتاد سال است که این اندیشه، چهره تقریباً نظام‌مند به خود گرفته و در پرتو رهیافت‌های نوین مدیریت و برنامه‌ریزی، در قالب برنامه‌ها و طرح‌های مختلف دنبال می‌گردد. با این حال، هنوز کشوری که آرزومند آن هستیم شکل نگرفته و بسیاری از مسائل و مشکلات به قوت خود باقی است. مسائل اجتماعی-جمعیتی، مسائل فرهنگی، تمرکزگرایی، کم‌توجهی به اقتصاد فضا و نظام اقتصادی ضعیف، نابودی کارکردهای سامانه‌های طبیعی پشتیبان حیات، نظام سکونتگاهی نامتوازن و فقر و محرومیت و حاشیه‌نشینی تنها برخی از این مسائل و مشکلات است. شکی نیست که گذار از این وضعیت مستلزم انداختن طرحی نو تمرکز بر آبادانی و توسعه از نوعی دیگر است. آبادانی و پیشرفت در جهان به شدت پیچیده، رقابتی و فشرده، مستلزم، نگرش سیستمی و دگرساز، هماهنگی اثرات فضایی سیاست‌های بخشی، فرایندهای باز ساخت فضایی-اقتصادی، ظرفیت‌سازی نهادی در میان ذینفعان، تدوین چشم‌اندازی جسورانه، مقیاس بندی مجدد و تمرکززدایی (که نیازمند فرم‌های نوین حکمروایی چند سطحی و شیوه‌های جدید یکپارچگی سیاست قلمروی است) است که از طریق تمرکز بر تنوع ویژگی‌های خاص مکان‌ها و روابط اجتماعی ویژه فضا، اهداف یکپارچگی و انسجام، مشارکت، کارآفرینی، نوآوری، رقابت‌پذیری، خلاقیت، حکمروایی شایسته و پایداری را برآورده سازد. در این راستا، این گزارش بر آن است که با بهره‌گیری از رویکردی راهبردی-فضایی سپارده و شناخت پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی استان‌های کشور و برنامه‌ریزی بر مبنای آن بتواند گامی مهم در گذار از چالش‌ها و مسائل بردارد. این گزارش مشتمل بر پنج فصل است. بدین ترتیب که در فصل نخست به کلیات پرداخته شده و در فصل دوم و سوم محیط درونی و بیرونی استان بررسی و تحلیل می‌گردد. در فصل چهارم به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری پرداخته شده و در نهایت در فصل پنجم راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌ها تدوین و اولویت‌بندی می‌گردند.

۱-۲- بیان مسئله

استان خوزستان دارای دو قلمرو آبی و خشکی است که قلمرو آبی آن سواحل استراتژیک خلیج فارس به طول ۲۲۰ کیلومتر و قلمرو خشکی آن مهد مدنیت و تمدن‌سازی در ایران باستان بوده است. علاوه بر صنایع

نفت و گاز، این استان با قرارگیری در حاصلخیزترین جلگه ایران قطب اصلی بسیاری از محصولات کشاورزی کشور بوده و قلب تپنده اقتصاد ایران است. به دلیل هم‌جواری با همسایگان عربی ایران و بستری سرشار از منابع فسیلی دارای اهمیت بالایی استراتژیک و اکولوژیک است؛ اما علیرغم چنین برخورداری از مواهب خدادادی، این استان با مسائل متعددی همچون انتشار ریزگرد، تنش و بحران شدید آبی، پایین بودن بازدهی بخش کشاورزی در مقایسه با منابع موجود، کامل نبودن زنجیره ارزش تولید به‌ویژه در زمینه پتروشیمی، سکونت غیررسمی، نرخ بالای بیکاری و فقر مواجه است. نظام مدیریت منطقه‌ای استان فاقد چارچوب نهادی یکپارچه، منسجم و دربرگیرنده است و ظرفیت نهادی بسیار پایین است. در این استان بهره‌وری نیروی کار، سرمایه و منابع پایین است و عدم توجه به اقتصاد فضا موجب گشته که صرفه‌های ناشی تجمع، مقیاس و خارجی و مکمل‌گری و هم‌افزایی ناچیز باشد.

افزون بر آن، وجود گسل‌های فعال در قسمت شمالی استان و احتمال بروز زلزله در این منطقه، تهدید منابع آب استان و تغییرات اقلیمی از یک سو و تمایل به مهاجرت بالا، وابستگی به نفت و گاز و اقتصاد تک محصولی از سوی دیگر به همراه ضعف در نظارت کیفی بر توسعه استان و اتلاف منابع ملی، استان را از رسیدن به توسعه متصور و مورد نظر دور می‌سازد. این در حالی است که شرایط و ویژگی‌های مثبت، فرصت‌های بی‌نظیری را پیش‌روی توسعه استان گذاشته است. پر واضح است که گذار از این چالش‌ها و مشکلات مستلزم شناخت موشکافانه‌تر مسائل، تعیین قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها و در نهایت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی نظام‌مند و ژرف‌اندیشانه است. بر این اساس گزارش حاضر بر آن است که با مطالعه و شناخت استان خوزستان در ابعاد مختلف، مسائل راهبردی را شناسایی کرده و در نهایت راهبردها و سیاست‌هایی را در جهت توسعه و آبادانی این استان ارائه دهد.

۱-۳- اهداف بنیادین سند

اهداف بنیادین یا به بیانی علمی‌تر، اهداف راهبردی به دنبال نیل به اهداف طرح راهبردی در مدت زمانی معین هستند و به عنوان پلی یا پله‌هایی برای تحقق چشم‌انداز و مأموریت‌های یک سازمان یا منطقه عمل می‌کنند. این سند می‌تواند افق زمانی ۲۰ ساله داشته باشد و هدف بنیادین آن پیشرفت و آبادانی جاوید و در برگیرنده استان‌های کشور است. در چارچوب این هدف اصلی، اهداف بنیادین زیر را نیز دنبال می‌کند:

- ایجاد چارچوب کلی عمل برای اقدام در جهت پیشرفت و آبادانی؛

- رونق و شکوفایی اقتصادی و ارتقای رقابت پذیری و کیفیت تولیدات داخلی؛
- ریشه کنی فقر و محرومیت و تأمین معیشت پایدار برای تمامی مردم؛
- شناخت قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان‌های کشور و ایجاد توازن و سازگاری بین قابلیت‌ها و عملکردها؛
- جلوگیری از هدر رفت منابع و ایجاد توازن و کارآمدی در تخصیص منابع؛
- شناسایی مسائل راهبردی استان‌ها در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، اکولوژیکی، کالبدی و مدیریتی؛
- مشخص ساختن کارآمدترین راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های پیشرو محرک؛
- اولویت‌بندی برنامه‌های پیشرو محرک استان‌های کشور

۱-۴- مواد و روش‌ها

۱-۴-۱- روش تحقیق

پژوهش علمی، تحلیلی نظام‌مند، کنترل‌شده، تجربی و یا واکاوی انتقادی مفروضات، فرضیه‌ها و تکاپوی برای پاسخ‌دهی به سؤالاتی است که با بهره‌گیری از روش علمی منجر به توسعه تعمیم‌ها، اصول و نظریه‌ها می‌گردد. با توجه به ماهیت و چارچوب میان رشته‌ای سند حاضر، به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و همچنین نیل به اهداف، روش تحقیق کمی و کیفی برگزیده شده است که در ادبیات جهانی به روش ترکیبی یا آمیخته مشهور است. اگرچه تعریف جامعی از این روش وجود ندارد؛ ولیکن می‌توان گفت که روش تحقیق ترکیبی، روشی است که در آن محقق عناصر رویکردهای تحقیق کمی و کیفی (برای نمونه استفاده از دیدگاه‌های کمی و کیفی، جمع‌آوری داده، تحلیل) را برای درک ژرف‌تر و گسترده پدیده مورد نظر خود، ترکیب می‌کند (Johnson et al, 2007; Teddlie & Tashakkori, 2010) ترکیب روش‌ها شامل، جمع‌آوری، تحلیل، و یکپارچگی داده‌های کمی و کیفی در مطالعه‌ای تک یا چندمرحله‌ای است (Hanson et al, 2005). جانسون و آنوکبوزی (۲۰۰۴) و برایمن (۲۰۰۷) بعدها، اصل یکپارچگی روش تحقیق ترکیبی مطرح ساختند که به موجب آن بایستی برآیندهای تحقیق بایستی در نقطه‌ای یکپارچه گردند و فراتر از مجموع نتایج بخش‌های کمی و کیفی باشد (Bryman, 2007; Johnson & Onwuegbuzie, 2004). در این سند در بند رویکرد راهبردی این عمل انجام می‌پذیرد.

دلیل استفاده از این نوع تحقیق، ویژگی کلیدی آن یعنی روش‌شناسی کثرت‌گرا و التقاط‌گرایی^۱ آن است که اغلب نتایج آن را برتر از رویکردهای تک‌روشی^۲ می‌سازد (Johnson & Onwuegbuzie, 2004). روش ترکیبی نقشی برجسته در رسیدگی به مسائل پیچیده‌ای ایفا می‌کند که ماهیت و راه حل قطعی نداشته و تبیین سیاست مستلزم شناخت و آگاهی سیستم‌های چندگانه در کنش متقابل باهم است. این روش با رفع کاستی‌های رویکرد تک-روشی و با تکمیل دو روش کمی و کیفی، امکان پاسخگویی نیرومندتر سؤالات سند را فراهم می‌کند.

۱-۴-۲- استراتژی مطالعه موردی

یکی از روش‌های مورد استفاده در این سند، مطالعه موردی است. روش مطالعه موردی نظامی کران‌دار یا موردی را طی زمان و با جزئیات مورد بررسی قرار داده و از منابع داده‌ای مختلفی که در خصوص بستر وجود دارد استفاده می‌کند. این رویکرد از طریق به هم ربط دادن حقایق مختلف به یک مورد واحد، ویژگی یگانه‌ای به داده‌های مورد مطالعه می‌بخشد (Reinharz, 1992). علاوه بر این، فرصت تحلیل فشرده بسیاری از جزئیات ویژه‌ای که ممکن است با دیگر روش‌ها مورد غفلت واقع شود را فراهم می‌کند. از جمله اهداف اصلی رویکردهای مطالعه موردی به مشکلات می‌تواند تولید و آزمون یک فرضیه یا نظریه، تحلیل تغییرات در یک پدیده در طی زمان، یا برای تحلیل روابط بین بخش‌های یک پدیده باشد (Reinharz, 1992). مطالعه موردی این سند را استان‌های کشور تشکیل می‌دهند.

۱-۴-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها

در هر پژوهشی به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و آزمون فرضیات، جمع‌آوری داده صورت می‌گیرد. در روش تحقیق ترکیبی محققان به منظور پاسخ به سؤالات و آزمون فرضیه‌ها داده جمع‌آوری می‌کنند. رویه جمع‌آوری داده بایستی با نوع طرح تحقیق ترکیبی تطابق داشته باشد. توجه به اینکه در روش تحقیق ترکیبی هر دو داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری و تحلیل می‌گردند. در این سند، جمع‌آوری داده به شکل ترتیبی^۳ بوده و

1- Methodological pluralism or eclecticism
2- Mono-method approach
3- Sequential

در آن نوعی از داده‌ها پیش از داده‌های دیگر جمع‌آوری و تحلیل شده و سپس به عنوان ورودی مرحله بعد مورد استفاده قرار گرفته است. به بیانی، با داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری شده مستقل بوده و با یکدیگر در ارتباط هستند. با توجه به ماهیت عنوان سند و همچنین روش تحقیق آن، بنابراین منبع داده‌ها چندگانه بوده و شامل اسنادی همچون طرح‌ها و برنامه‌های فرادست و موازی، مقالات، کتاب‌ها، گزارش‌های علمی، قوانین و مقررات است.

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها

الف) کیفی

پژوهش کیفی شامل بهره‌گیری از داده‌های کیفی از قبیل مصاحبه، اسناد و مشاهده به منظور درک و شرح پدیده‌های اجتماعی- فضایی است. دغدغه اصلی محققین در انتخاب روش کیفی بهره‌گیری از اندیشه‌های پژوهشگران از مکاتب مختلف، توصیف فربه، پذیرش رهیافت انعطاف‌پذیر و التقاطی و پروراندن مفاهیم و نظریه‌ها بوده است. در این راستا، از روش‌های کیفی تحلیل محتوا و توصیفی استفاده شده است که در زیر به شرح آن‌ها پرداخته شده است.

تحلیل محتوای کیفی

تحلیل محتوای کیفی یکی از روش‌های تحقیق است که به منظور تحلیل داده‌های متنی بکار گرفته می‌شود. تحلیل محتوای کیفی از شمارش لغات فراتر رفته و با آزمون ژرف زبان به دنبال تولید دانش و درک پدیده مورد مطالعه (Weber, 1990) است. در این سند، از روش تحلیل محتوا کیفی به منظور تعیین وجود واژگان یا مفاهیم خاص در ادبیات جهانی و بنیان‌های فلسفی و نظری در ارتباط با سند استفاده شده است. منظور از متن یا متون، فصول کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها و طرح‌ها است. به منظور انجام تحلیل محتوا، متون کد بندی شده، خردتر شده و دسته‌های قابل مدیریت در سطوح مختلف واژه، کلمه، جمله و موضوع تبدیل شده و با بهره‌گیری از تحلیل مفهومی^۴ تحلیل محتوا انجام شده است. تحلیل مفهومی بدین معناست که داده‌ها با بهره‌گیری از سیستم کدبندی کاهش یافته و بدین‌سان مشخص‌سازی واژگان یا الگوهایی که با سؤال تحقیق در ارتباط بوده‌اند، تسهیل گشته است.

4- Conceptual analysis

تحلیل اسناد^۵

تحلیل اسناد فرآیند نظام‌مند بررسی و ارزیابی اسناد (هم پرنیت شده و هم الکترونیکی) است. همانند دیگر روش‌های تحلیل در پژوهش کیفی، تحلیل اسناد مستلزم نیازمند این است که داده‌های به منظور آشکار ساختن معانی، درک و توسعه دانش تجربی آزمون شده و تفسیر شوند (Corbin & Strauss, 2008). در این سند، سطح توصیفی شامل توصیفات داده‌های کیفی و کمی بود. در خصوص داده‌های کیفی، توصیفات برگرفته از بازگویی و نقل قول متون و نوشته‌های نهایی بود. علاوه بر این، سطح توصیفی تحلیل همچنین شامل شرح ویژگی‌های اصلی داده‌ها، خلاصه‌سازی روش‌شناسی، منطق‌های تحلیل و نتایج مقالات، کتاب‌ها، طرح‌ها و غیره بود. به طور کلی تحلیل توصیفی موارد زیر را فراهم آورد:

- برآوردهای اولیه و خلاصه‌سازی، آرایش جداول و اشکال به منظور برآورد اهداف؛
- اطلاعاتی در خصوص پویایی‌ها و تغییرپذیری داده‌ها؛
- نشانه‌ها و الگوهای غیرمنتظره که بایستی در تحلیل‌های اصلی مورد استفاده قرار می‌گرفت.

ب) کمی

تحقیق کمی، پژوهشی است که به تفسیر پدیده از طریق جمع‌آوری داده‌های عددی می‌پردازد؛ داده‌هایی که با استفاده از روش‌های ریاضی تحلیل می‌گردند (Creswell, 1994). روش‌های کمی مورد استفاده در این سند، آمارهای توصیفی و استنباطی، روش‌های کمی تحلیل جمعیتی و اقتصادی، روش‌های کمی تحلیل نظام سکونتگاهی و تحلیل‌های فضایی با بهره‌گیری از بسته نرم‌افزاری GIS بوده است. علاوه بر این از تحلیل SWOT، نیز استفاده شده است.

فصل دوم

تحليل محیط بیرونی

۱-۲- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف

شکی نیست که یکی از مهم‌ترین پیش شرط‌های موفقیت و تحقق‌پذیری یک سند، طرح یا برنامه، همسویی سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌های احتمالی آن با اسناد و طرح‌های فرادست می‌باشد. علاوه بر این، به هنگام تدوین طرح یا برنامه، آگاهی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران از اثرات فضایی طرح‌ها و برنامه‌های فرادست بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا که می‌تواند عدم قطعیت‌های برنامه‌ریزی را کاهش داده و توان برنامه‌ریزی یا سیاست‌گذار را بر کنترل بر نظام فضایی و به تبع آن نیل به نظم در سیستم فضایی را افزایش دهد. سند توسعه اقتصادی نیز از این قاعده مستثنا نبوده و بر همین اساس به مطالعه اسناد فرادست و سیاست‌های اصلی آن پرداخته شده است.

در سطح ملی مهم‌ترین اسناد توسعه‌ای که جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های کلان ملی را مشخص می‌سازد شامل سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری ۱۳۹۰، سند چشم‌انداز توسعه ۱۴۰۴، طرح کالبدی ملی ۱۳۷۰، قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۹۶-۱۴۰۰)، طرح پایه آمایش سرزمین ۱۳۷۷، ضوابط ملی آمایش سرزمین - مصوب هیئت‌وزیران ۱۳۸۳ و ضوابط ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۴، سند ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۹، طرح توسعه سرمایه‌گذاری و اشتغال استان خوزستان در برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۴۰۰-۱۳۹۶)، سند توسعه ملی خوزستان ۱۳۸۴، مسئله‌شناسی راهبردی در استان خوزستان - مرکز بررسی‌های استراتژیک ۱۳۹۵، برنامه آمایش خوزستان - سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی ۱۳۹۸ و سند توسعه استان خوزستان در برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۳۹۵ است.

جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد توازن در استقرار جمعیت - ارتقا و بهبود شاخص توسعه انسانی - جلوگیری از مهاجرت بی رویه به شهرهای بزرگ 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش عدم تعادل در نظام سکونت (به‌ویژه نخست شهری) با توجه به قابلیت‌ها و ظرفیت‌های مناطق - ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی - جلوگیری از افزایش بی سواد و سطح مرگ و میر با سازوکارها و برنامه‌های مختلف - جلوگیری از افزایش بی عدالتی و نابرابری در شرایط زیست و فعالیت در پهنه سرزمینی در چارچوب محدودیت‌های اکولوژیکی - تسهیل مهاجرت‌های اجباری و تدریج برنامه‌ها و سازوکارهایی در خصوص ارتقای مهارت‌های آن‌ها و تأمین نیاز مسکن
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - توزیع متوازن جمعیت و فعالیت‌ها در پهنه سرزمین - جستجوی منابعی جانشتین و کاهش اتکاء به منابع نفتی - حمایت و تشویق توسعه در مناطق دورافتاده و محروم - انجام اقدامات اساسی برای تجهیز و سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی - جلوگیری از موج مهاجرت‌های جوامع روستایی به مناطق شهری و به تبع آن بروز مشکلات اجتماعی و زیست محیطی در شهرهای بزرگ 	<ul style="list-style-type: none"> - ترغیب توسعه مناطق روستایی و کمتر توسعه یافته و جلوگیری از افزایش نابرابری‌ها - متنوع سازی اقتصاد روستایی و حمایت کارآفرینی‌ها در شهرهای کوچک و نقاط روستایی - ایجاد توازن در پراکنش فضایی جمعیت در استان با توجه به ظرفیت‌های زیستی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی، به منظور جذب مهاجرت‌های اجباری و جلوگیری از مهاجرت‌های مستقیم از روستاها به شهرهای بزرگ - حمایت و توسعه بخش خصوصی با سازوکارهای مختلف - حمایت و تشویق اقتصاد دانش‌بنیان و تولیدات صنعتی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مركز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پراکنش کشور - ایجاد تعادل در افزایش جمعیت و پراکنش آن در پهنه سرزمین - حمایت از اقتصاد مناطق مهاجر فرست - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد تعادل در نظام فضایی سکونت با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها - جلوگیری از افزایش میانگین سن از دواج با برنامه‌های مختلف
مطالعات آمایش سرزمین - تقدیماتی	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - تعادل بخشی به توزیع جمعیت متناسب با توزیع منابع و فعالیت - ایجاد تعادل در ساختار و ویژگی‌های جمعیت 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد تعادل در نظام فضایی سکونت با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها - جلوگیری از افزایش میانگین سن از دواج با برنامه‌های مختلف

سند/ طرح	سال	راهبردها/ سیاست	حکم الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
دفتر آمایش و توسعه پایدار		<ul style="list-style-type: none"> هدایت هدفمند مهاجرت در تناسب با برنامه‌های توسعه پایدار تشویق و بازدارندگی به منظور کنترل و هدایت نرخ رشد جمعیت تمرکززدایی از نقاط دارای تمرکز بیشتر جمعیت به‌ویژه کلان‌شهرها 	<ul style="list-style-type: none"> مدیریت نرخ باروری و افزایش ولادت برای نبل به نسبت جانمایی و سلامت کاهش نرخ مرگ و میر و طلاق در استان ایجاد تعادل در نسبت جنسی استان جلوگیری از افزایش بیشتر نرخ سالمندی حمایت و تشویق کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در شهرهای کوچک و مناطق روستایی کاهش نرخ بیکاری و حمایت از اشتغال جوانان توسعه گزینه‌های مسکن جوانان به‌ویژه در شهرهای کوچک و میانی برقراری توازن در توزیع جمعیت با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی و توان مناطق حمایت و تقویت سرمایه‌گذاری در صنعت و خدمات عمومی در نواحی کمتر توسعه یافته جلوگیری از کاهش شتاب تمرکز جمعیت در شهر بندر میناس با سازوکارهای مختلف با نگرشی منطقی و سیستمی حمایت از شهرهای کوچک و میانی استان به‌ویژه در عرصه‌های اقتصادی حمایت، تشویق و رونق بخشی به اقتصاد مناطق روستایی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	<ul style="list-style-type: none"> توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی ایجاد زمینه‌های لازم برای استقرار جمعیت در نواحی مستعد مبار و کنترل رشد جمعیت در مناطق کلان‌شهری ساماندهی و هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرت 	<ul style="list-style-type: none"> روفق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) ترغیب خوداشتغالی اقتصادی-اجتماعی شهرهای اقداری حمایت از طرح‌های مسکن اجتماعی در شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه برای نسل‌های جوان ایجاد مراکز تسهیل‌گر جذب مهاجران در شهرهای میانی و کوچک
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیوان	۱۳۵۵	<ul style="list-style-type: none"> تسهیل مهاجرت از طریق کاهش فواصل مهاجرت و جذب مهاجران روستایی در مناطق جذب نزدیک کاهش رشد متمرکز بزرگ‌ترین شهرها و هدایت بخشی از جمعیت آن‌ها به سمت شهرهای ماهوارهای تقویت شهرهای کوچک و میانی به عنوان قطب خدمات رسان به نواحی روستایی تثبیت جمعیت و کاهش مهاجرت از مناطق روستایی 	<ul style="list-style-type: none"> جلوگیری از پراکنده‌رویی شهرها و مناطق روستایی و توسعه درون افزا و فشرده این مناطق تقویت شهرهای میانی و کوچک به عنوان تبدیل‌بخش‌های نظام سکونتگاهی و به منظور جذب مازاد جمعیت در مناطق روستایی توسعه فشرده و درون افزا در مناطق صنعتی موجود و اجتناب از ایجاد مناطق جدید در نواحی حاصلخیز اجتناب از ایجاد و ساخت شهرهای جدید؛
طرح کالبد ملی- وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	<ul style="list-style-type: none"> علم احداث شهرهای جدید جلوگیری از تمرکز جمعیت و فعالیت در چند شهر بزرگ گسترش شهرها در زمین‌های با قابلیت سکونت جلوگیری از تخریب زمین از طریق طرح‌ریزی یکپارچه و با دقت گسترش شهری و صنعتی 	

سند/طرح	سال	راهبردا/سیاست	مهم الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
سند ملی توسعه فرابخشی؛ سازماندهی سواحل کشور- سازمان مدیتریت و برنامه‌ریزی	۱۳۸۵	<ul style="list-style-type: none"> - تهیه طرح‌های تفصیلی منطقه‌ای و محلی برای منطقه ساحلی - ایجاد تعاون در توزیع جمعیت و فعالیت، متناسب با منابع توان محیطی - قانونمند کردن شیوه بهره‌برداری، استقرار فعالیت و جمعیت در مناطق ساحلی - جلوگیری از گسترش بی‌رویه شهرها نواحی ساحلی 	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش تراکم شهری (بیش از ۱۰۰ نفر در هکتار) - حمایت و رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) یا توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی - توسعه سکونت و فعالیت قانونمند و با ضابطه در نواحی ساحلی - جلوگیری از تخریب سواحل ارزشمند به‌واسطه ساخت‌وسازها - ایجاد محدودیت‌های محیط‌زیستی به منظور حفظ منابع حساس اکولوژیکی در سواحل - استفاده از ظرفیت‌های ساحلی
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	<ul style="list-style-type: none"> - بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و توزیع مهاجرت معکوس - توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - زمینه‌سازی مناسب جهت کنترل و کاهش مهاجرت سن ازدواج - زمینه‌سازی جهت افزایش نرخ باروری (TFR) به حداقل ۲/۵ فرزند - به‌ارزای هرزن - پشتیبانی و حمایت از توزیع ازدواج موفق، پایدار و آسان - ارائه تسهیلات جهت افزایش سلامت ازدواج و در مان ناباروری 	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تبدیل بخش نظام سکونتگاهی - سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال مولد به‌ویژه در نواحی روستایی و شهرهای کوچک و کمتر توسعه یافته - حمایت از طرح‌های کارآفرین در مناطق روستایی - ارائه مشوق‌ها (معافیت‌های مالیاتی، زمین ارزان قیمت، اعتبارات کم بهره و...) به جوانان تحصیل کرده به منظور کارآفرینی در مناطق روستایی و شهرهای کوچک - توسعه خدمات عمومی در مناطق کمتر توسعه یافته با توجه به سلسله مراتب عملکردی - کاهش چنلایت مهاجرت به شهرهای بزرگ از طریق ایجاد شرایط زیست و فعالیت عادلانه - سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی مولد برای نسل جوان به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه یافته و شهرهای کوچک و میانی - توسعه و تجهیز مراکز درمانی و ایجاد کلینیک‌های سلامت به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه یافته - جلوگیری از سوداگری و بورس‌بازی زمین و هدایت سرمایه‌ها به بخش مولد

جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد

سند/طرح	سال	راهبر/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقاء بهره‌وری نیروی کار - ارتقای کارایی و بازدهی اقتصادی - تسهیل روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور - حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها و منابع طبیعی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از تورم نیروی انسانی در بخش‌ها - تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان اکولوژیک - اصلاح و تکمیل زنجیره‌های تولید صنعتی - ایجاد کار کردها و جریان‌های مکمل گر در استان به‌ویژه در شهرها و شهرک‌های صنعتی - جلوگیری از بی‌علاقگی در محیط کار و ایجاد تمهید کاری - ایجاد هماهنگی بین استعدادهای تحصیلات فردی و شغلی - رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و تأمین آن از محل درآمدهای مالیاتی - تنظیم سیاست‌های پولی، مالی و ارزی - ارتقاء ظرفیت و توانمندسازی بخش تعاونی - توانمندسازی بخش‌های خصوصی و تعاونی - ارتقاء بازار سرمایه ایران و اصلاح ساختار بانکی و بیمه‌ای کشور - هم‌افزایی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در زمینه‌هایی دارای مزیت نسبی - ایجاد اشتغال مولد و کاهش نرخ بیکاری - افزایش بهره‌وری عوامل و منابع تولید در بخش کشاورزی - ایجاد رقابت‌پذیری در کالاها و خدمات کشور 	<ul style="list-style-type: none"> - حمایت از گرایش تعاونی‌ها به ارائه خدمات و ارائه مشوق و حمایت از تعاونی‌های فعال در بهره‌برداری بهینه از منابع - ارتقای ظرفیت‌ها و توانمندسازی تعاونی‌ها - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معنایی - جلوگیری از افزایش فاصله بین دهک‌های بالا و پایین درآمدی - تنوع بخشی به اقتصاد استان - حمایت از کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در بخش صنایع کاربر به‌ویژه در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - جلوگیری با کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - جلوگیری از افزایش اندازه بخش اجرائی و حذف دستگاه‌های موازی به منظور کاهش هزینه‌های عمومی استان - بهره‌گیری از فناوری‌های نوین به منظور ارتقای بازار سرمایه استان - حمایت و توانمندسازی بخش‌های تعاونی در استان - حمایت و ترغیب سرمایه‌گذاری در بخش‌های دارای مزیت رقابتی استان - کاهش هزینه‌های غیرضروری سازمان‌های اجرائی - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و حمایت از نظام غذایی پایدار - هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به سوی بخش‌های دارای مزیت نسبی و رقابتی - ترغیب و حمایت از صادرات محصولات استان

سند/ طرح	سال	راهبر داسیاست	حکم الزامات در محور اقتصاد
			<p>منهدم و آینه‌نگار</p> <ul style="list-style-type: none"> - کاهش وابستگی به بودجه‌های عمومی و افزایش نقش بخش خصوصی - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد اقتصاد استان - برپیز از واردات کالاهای غیر ضروری به استان - تغییر فرایندهای تولید سنتی به تولید مدرن و دانش بنیان - سرمایه‌گذاری در ماشین آلات مدرن‌تر و کارآمدتر و منابع انسانی - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - خصوصی سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد - توسعه فعالیت گردشگری در استان - استفاده درست از نیروی انسانی
سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی - حضرت آیت‌الله خامنه‌ای	۱۳۹۲	<p>- توسعه کار آفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی</p> <p>- پیشازی اقتصاد دانش بنیان و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش بنیان</p> <p>- ارتقای بهره‌وری در اقتصاد</p> <p>- سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف</p> <p>- افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی</p> <p>- تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی</p> <p>- اصلاح و تقویت همه‌جانبی نظام مالی کشور</p> <p>- حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاهای</p> <p>- افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد</p> <p>- توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور</p> <p>- افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز</p> <p>- افزایش سهم درآمدهای مالیاتی</p> <p>- تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کار آفرینی</p> <p>- افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و توزیع آن</p> <p>- شفاف و روان‌سازی نظام توزیع و قیمت‌گذاری</p> <p>- صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور</p>	<ul style="list-style-type: none"> - رقابتی در استان - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد در استان - هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع دانش بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان، هوافضا - ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش بنیان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه‌ریزی استان - ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - تنوع بخشی به اقتصاد استان از جمله توسعه گردشگری - افزایش سهم همکاری در تحقیقات کاربردی بین صنعت و دانشگاه - تجاری‌سازی و بازاریابی دانش در استان - جلوگیری از بی‌علاقگی در محیط کاری و ایجاد تعهد کاری - جلوگیری از ناهماهنگی بین استعدادهای و تحصیلات فردی و شغلی - رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
<p>ضوابط ملی آمایش سرزمین-مختصوب هیات وزیران - موکد ملی آمایش سرزمین</p>	<p>۱۳۸۳</p>	<p>- تأکید بر توسعه صنایع شیمیایی و پتروشیمی، صنایع و معانی با توجه به مزیت‌های نسبی کشور - توسعه صنایع تولید کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش پایه - ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی - باز تعریف نقش وظایف مناطق آزاد تجاری - صنعتی و ویژه اقتصادی، با توجه به ویژگی‌های مناطق کشور - گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای - تحول ساختار بخش کشاورزی در راستای دستیابی به کشاورزی پایدار، مدرن و رقابتی - استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک - توسعه بهره‌برداری از قابلیت‌های معدنی کشور - افزایش ظرفیت‌های اکتشاف و بهره‌برداری از ذخایر منجم نفت و گاز - توسعه صنایع پتشیان حمل‌ونقل، شامل صنایع خودروسازی، واگن سازی، تجهیزات راه آهن و صنایع حمل‌ونقل هوایی در مراکز و نواحی مستعد - تأکید بر توسعه فعالیت‌های صنعتی مبتنی بر نفت و گاز در مناطق مواجه با محدودیت‌هایی برای توسعه سایر فعالیت‌های اقتصادی و برخوردار از اهمیت استراتژیک، از جمله مناطق کمتر توسعه یافته جنوب شرقی کشور، سواحل خلیج فارس و دریای عمان و مناطق کمتر توسعه یافته غرب کشور</p>	<p>- تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی - حمایت از نظام غذایی استان و جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی - حمایت از نقش آفرینی بخش خصوصی و نهادهای بر دمی در عرصه اقتصادی - خصوصی‌سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد - پرهیز از واردات کالاهای غیر ضروری به استان و حمایت از صادرات - حمایت و ترفیع کار آفرینی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط و مناطق روستایی - توسعه و تقویت خدمات زیرساخت‌های بنادر و محموله پس گرانمای بنادر - جلوگیری و کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان آکولوژیک - ایجاد اتصالات بین ویژگی‌های استان (از نظر اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و موقعیتی) و نقش مناطق آزاد و ویژه اقتصادی - تولید کالاهای و محصولات و ارائه خدمات بر اساس تقاضای محلی و منطقه‌ای و مزیت رقابتی و نسبی - توسعه گردشگری پایدار و اجتناع مجور - نیازسنجی کالاهای و خدمات مورد نیاز محلی و منطقه‌ای به‌ویژه در عرصه دریایی - هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع و خدمات دانش بنیان همچون فناوری اطلاعات، بیمه، بیو تکنولوژی، بهداشت و درمان و هوافضا - ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش بنیان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه و بودجه استان - ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره وری در بخش‌های مولد - افزایش بهره وری در عوامل تولید در بخش‌های مختلف اقتصادی - مطالعه و امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از منابع نفت و گاز منطقه - اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه فناوری‌های تولیدی - امکان‌سنجی در خصوص توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه مزیت‌های رقابتی و نسبی</p>

سند طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم الزامات در محور اقتصاد
<p>مطالبات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار</p>	<p>۱۳۸۳</p>	<p>- گسترش فناوری‌های پیشرفته در تولید محصولات صنعتی - ارتقاء مهارت و تخصص نیروی شاغل در بخش صنعت و معدن - توسعه بخش صنعت - اولویت استمرار صنایع صادراتی در نزدیکی کریدورها و مبادی ورودی و خروجی اصلی کشور - رعایت ملاحظات محیط‌زیستی در استمرار صنایع - ارتقاء عملکرد، اصلاح شبکه‌ها و تجهیزات مورد نیاز در مراکز تولید، نگهداری و توزیع کالا - ایجاد زمینه‌های لازم جهت ارتقاء سهم و نقش ترانزیتی کشور - حفظ محیط زیست در راستای توسعه اکوتوریسم - جلب سرمایه‌های خارجی و داخلی برای ایجاد تسهیلات و تجهیزات گردشگری - تشویق و حمایت از ایجاد تأسیسات اقماری و نقره‌گامی - تحول ساختار بخش کشاورزی در جهت دستیابی به کشاورزی مدرن و رقابتی - افزایش کیفیت محصولات کشاورزی و توجه به صنایع تبدیلی و بسته‌بندی - طراحی و استمرار نظام سلسله مراتبی خدمات پشتیبان تولید - ایجاد مجتمع‌های دام‌پروری صنعتی و نیمه صنعتی - بالا بردن سهم صادرات محصولات صنعتی از کل صادرات کشور - ایجاد زمینه‌های مناسب جهت جلب سرمایه‌های خارجی - محدود نمودن صادرات مواد خام و اولیه و توسعه محصولات فراوری شده و صنعتی - توسعه و ایجاد صنایع معدنی در جهت تکمیل زنجیره‌های تولید</p>	<p>- اجتناب از استمرار صنایع صادراتی در مناطق دور از کریدورهای اصلی - اولویت‌دهی به توسعه راه‌های متصل شونده به کریدورهای اصلی - توسعه صنایع صادراتی در مناطق آزاد تجاری-صنعتی آستانار و بندر انزلی - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز - پیشرو در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته - ایجاد دگرگانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی - تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان - اجتناب از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی - جلوگیری از گسترش ساخت‌وسازهای خصوصی در مناطق و محوره‌های گردشگری و حفظ جاذبه‌ها - ترغیب و توسعه شیوه‌های نوین بازاریابی به منظور جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی - ایجاد امکانات و خدمات متمركز گردشگری در نواحی حساس اکولوژیکی - افزایش ظرفیت‌های بنادر استان - اجتناب از استخدام نیروی کار غیر متخصص در بخش صنعت و معدن - اجتناب از توسعه صنایع در زمین‌های حاصلخیز و مناطق حساس اکولوژیکی - مدرنیزاسیون و بهره‌گیری از شیوه‌های نوین در بخش کشاورزی - اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - ایجاد و توسعه خدمات پشتیبان تولید در مجاورت شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان یا در شهرهای نزدیک به آن‌ها</p>

سند طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/اثرات در محور اقتصاد
<p>ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مهر کرمی آمایش سرزمین</p>	<p>۱۳۹۴</p>	<p>راهبردها/سیاست</p> <ul style="list-style-type: none"> - رعایت تناسب بین نیازهای استقرار، فعالیت در یک قلمرو با امکانات و قابلیت‌های آن - تخصصی کردن عملکرد اقتصادی بر اساس قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی به منظور تقویت وابستگی‌های متقابل منطقه‌ای و یکپارچگی ملی - توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - اولویت برداشت از مبادین مشترک نفت و گاز با مرزهای شمالی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی - سازماندهی بخش کشاورزی در پهنه سرزمین - تدوین الگوی کشت بهینه در دشت‌ها - محدودیت کشت محصولات با نیاز آبی بالا - ایجاد و توسعه مجتمع‌های کشت و صنعت متناسب با قابلیت‌ها - ساماندهی روابط بین بخش کشاورزی و صنعت - توسعه پرورش و صید آبزیان در آب‌های دور و سرزمینی - شناسایی و ایجاد خوشه‌های صنعتی با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و تکمیل زنجیره ارزش - توسعه صنایع دریایی و تعمیر و خدمات وسایط حمل و نقل دریایی در جوار بنادر اصلی - ساماندهی مجتمع‌های صنعتی اعم از شهرک‌ها و نواحی صنعتی - توسعه و ساماندهی مجدد فعالیت‌های صنعتی پایه و آب بر - توسعه صنایع تولید کننده کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه - استقرار صنایع فرآوری اولیه منابع معدنی در جوار ذخائر معدنی - توسعه صنایع مبتنی بر فناوری‌های نوین و برتر - ایجاد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی جدید در پهنه سرزمین - سیاست و استفاده از ظرفیت‌ها و جاذبه‌ها به منظور رونق گردشگری - عدم استقرار صنایع پرخطر در محدوده شهرک‌نماها و رعایت حریم‌های ایمنی و امنیتی - توسعه فعالیت‌های پارک‌ها، مراکز رشد، کربدورها، علم و فن آوری و مراکز تخصصی ICT 	<p>حکم/اثرات در محور اقتصاد</p> <ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از حرکت سرمایه‌ها به سوی اقتصاد غیر مولد با سازوکارهای مختلف - تقویت پیوندهای بین بخش در صنایع استان و افزایش مکتل گری و سبزی - جلوگیری از افزایش جمعیت و فعالیت‌ها در مکان‌های فاقد توان اکولوژیک - جلوگیری از استفاده ناکارآمد از منابع اقتصادی - جلوگیری از نابودی منابع طبیعی و انسانی گردشگری - کاهش فعالیت‌های اقتصادی فاقد مزیت نسبی و رقابتی - امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از صنایع نفت و گاز و توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه به مزیت‌های رقابتی و نسبی - منع کامل خام فروشی محصولات استان و ایجاد زنجیره ارزش افزوده محصولات - انعقاد قراردادهای و تقاضا نامه‌های همکاری با سایر مناطق و نهادهای دولتی و مردم‌نهاد داخلی و خارجی در مناطق ویژه و آزاد - بازاربانی و تبلیغات گسترده به منظور جذب سرمایه‌گذاران در مناطق آزاد و ویژه استان - جلوگیری از کشت و پرورش محصولات فاقد مزیت در استان - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی - ارائه مشوق‌ها و حمایت از ساخت، تولید، تعمیر و نگهداری انواع مختلف تجهیزات کشاورزی سطحی، زیرسطحی، اترسطحی و صنایع فراسطی به‌ویژه در نزدیکی بنادر و مناطق آزاد - حمایت از کارگاه‌ها و تولیدکنندگان مرتبط با صنایع دریایی کشور - حمایت از مشاغل ایجاد شده حاصل از طرح‌های فن آوری و دانش بیان در صنعت دریایی - هدایت اعتبارات به سوی طرح‌های کارآفرینی و خود اشتغالی دریایی - افزایش شمولات سرمایه در گردش تولیدکنندگان، سازندگان و شرکت‌های خدماتی - فعال در صنایع دریایی - جلوگیری از توسعه صنایع در مراکز حساس و رعایت حریم‌های ایمنی - شناسایی تقاضای کالاها و محصولات در منطقه و تلاش برای برآورد آن‌ها بر اساس مزایای نسبی و رقابتی - تکمیل زنجیره تولید و حلقه‌های ارزش افزوده بخش معدن استان - هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به سوی صنایع با فناوری برتر

سند/طرح	سال	راهبر/اسیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین - مهندسان مشاور ستپران	۱۳۵۵	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه تعاون در روستاها از طریق تعاون‌های خدماتی و اتحادیه‌های تولیدی - تنوع بخشیدن به فعالیت‌های اقتصادی - حمایت از بهره‌داری‌های کوچک خانوادگی و بالا بردن کارایی آنها - استقرار واحدهای تولیدی کوچک در محیط‌های روستایی - تسهیل توسعه فعالیت‌ها و مشاغل مستقل از بخش اول در محیط روستایی و شهرهای کوچک - ایجاد مؤسسات اعتباری در محیط روستایی و رساندن محصولات به بازار - آرایش گسترده‌تر صنایع نوین - توسعه فعالیت‌های نوین در شهرها متوسط - استفاده از توان گردشگری شهرهای کوچک و توسعه صنایع کوچک - کنترل دقیق برون ریخته‌های صنعتی و شهری در تملکی کرانه‌های دریای خزر 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از توسعه صنایع به صورت پراکنده - اصلاح نظام مالکیت اراضی و حمایت و توسعه تعاونی‌های کشاورزی - استفاده کارآمدتر از منابع آب و خاک - تغییر اقتصاد تک محصولی شهرهای کوچک و روستاها به اقتصادی متنوع و پویا - جلوگیری از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی - حمایت از صنایع دارای مزیت رقابتی و نسبی استان - حمایت از توسعه صنایع کوچک و کارآفرین در نواحی روستایی - توسعه بخش گردشگری در روستاها و شهرهای کوچک - تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی مناطق روستایی - جلوگیری از تمرکز خدمات در یک یا چند شهر اصلی و ضرورت ساماندهی توزیع و استقرار آن
طرح کالبد ملی - وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	<ul style="list-style-type: none"> - به حداقل رساندن هزینه‌های توسعه شهری از طریق سازگاری با اقلیم، توسعه درون افق مکان‌یابی مناسب - خلق سلسله مراتب مناسب به منظور جلوگیری از تمرکز فعالیت و جمعیت در چند نقطه - توان کم و نسبتاً کم توسعه صنعتی در نوار ساحلی خزر 	<ul style="list-style-type: none"> - عدم ایجاد شهرهای جدید و توسعه فشرده و درون افق نقاط سکونتگاهی موجود - تجهیز و خدمات‌رسانی و نقش دهی مکمل به نقاط شهری کوچک و متوسط به عنوان مراکز رشد تعادل‌بخش - کنترل و محدودسازی تمرکز جمعیت در شهر بندر عباس - ایجاد مناطق شهری (Urban region) مکمل گر و منسجم در سطح استان - جلوگیری از توسعه بی‌برنامه فعالیت و سکونت در نوار ساحلی استان
بورانه ششم توسعه - مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	<ul style="list-style-type: none"> - جذب شرکت‌های معتبر جهانی و منطقه‌ای در زمینه تولید داخلی - حمایت حقوقی، مالی و نهادی لازم برای توسعه دانش و پیشرفت فناوری‌ها و نوآوری‌ها - تجهیز منابع مالی مورد نیاز سرمایه‌گذاری - همچنین قطع وابستگی بودجه به نفت تا پایان اجرای قانون برنامه ششم - افزایش و یا دریافت عوارض آلاینده‌گی و عوارض ارزش افزوده گاز طبیعی و عوارض شماره‌گذاری خودروها - عملیاتی کردن رویکرد تمرکززدایی و اثربخشی مدیریت اجرایی در مراکز استانها و جهت زمینه‌سازی، تعادل‌بخشی، توازن و آمایش سرزمینی - گسترش و تعمیق نظام جامع تأمین مالی و ابرارهای آن (بازار پول، بازار سرمایه و بیمه‌ها) - افزایش سهم تعاون در اقتصاد به بیست و پنج درصد - تأمین امنیت غذایی و نیل به خودکفایی در محصولات اساسی 	<ul style="list-style-type: none"> - بازارهای گسترده به منظور جذب سرمایه‌گذاران و شرکت‌های معتبر جهانی در مناطق آزاد و ویژه استان - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته - ایجاد دگرگونی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی

سند طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکیم الزامات در محور اقتصاد
<p>طرح جامع گردشگری ملی - سازمان ایرانگردی و جهانگردی</p>	<p>۱۳۸۰</p>	<p>توسعه صنایع گردشگری در روستاهای سنتی - توسعه بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی - توسعه محصولات گردشگری - توسعه نواحی گردشگری دارای اولویت</p>	<p>توسعه بازارهای مرزی به منظور جذب گردشگر - جلوگیری از سفرهای کوتاه مدت با افزایش بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی - حمایت از طرح‌های ترکیب کننده گردشگری و تجارت - توسعه بازارهای علاقمند به سفرهای دریایی - افزایش تسهیلات و خدمات گردشگری</p>
		<p>توسعه کشاورزی حفاظتی، توسعه کشت نشاء، به‌زراعی و به‌زراعی - مصرف بهینه سموم، دفع آفات باقی و کودهای شیمیایی و استفاده بیشتر از کود آلی (کمپوست) - توسعه کشت محصولات سالم و محصولات زیستی (ارگانیک) - ممنوعیت هرگز، رهاسازی، تولید، واردات و مصرف محصولات تراریخته - حمایت از توسعه ظرفیت صادراتی صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی - ایجاد ردیف مستقل پرداخت خسارت به بیمه‌گذاران محصولات کشاورزی و صندوق بیمه کشاورزی - ایجاد زمینه گسترش و تکمیل زنجیره‌های ارزش، صنایع تبدیلی، تکمیلی و نگهداری محصولات اساسی کشاورزی - ایجاد خوشه‌های صادراتی، نشانهای تجاری و اختصاص مشوق‌های صادراتی به صادرات محصولات کشاورزی - افزایش سهم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در کل سرمایه‌گذاری‌ها - ایجاد شورای معادن در هر استان - منع هرگونه فروش و واگذاری پروانه قبل از بهره‌برداری با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی - تکمیل زیربنایها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن</p>	<p>تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان - اجتناب از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی - جلوگیری از گسترش ساخت‌وسازهای خصوصی در مناطق و محروم‌های گردشگری و حفظ جاذبه‌ها - جلوگیری از با کنترل و محدودسازی فعالیت صنایع آلاینده و اخذ غرامت و مالیات - جلوگیری از تمرکزگرایی مدیریتی در استان و تمرکززدایی تدریجی در کنار ایجاد ظرفیت‌های نهایی - حمایت و ترغیب تعارفی‌های تولیدی - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و توسعه کشاورزی با رعایت ملاحظات محیط‌زیستی و مزیت‌های رقابتی - جلوگیری از استفاده بیش از حد از سموم و کودهای شیمیایی - ترغیب و حمایت از تولید کودهای ارگانیک - حمایت و ارائه مشوق و امتیازات به تولیدکنندگان محصولات ارگانیک - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط - جلوگیری یا کنترل فعالیت‌های معنی آلاینده - جلوگیری از خام فروشی مواد معدنی و تأمین خدمات و زیرساخت‌های مورد نیاز معادن و تکمیل زنجیره‌های ارزش - افزایش آگاهی‌های محیط‌زیستی و شنلی کشاورزان استان - ترغیب و گسترش بیمه محصولات کشاورزی - افزایش توانمندی، رقابت‌پذیری و صادرات کالاها و خدمات تولیدی</p>

سند/ طرح	سال	راهبرد/ سیاست	سند توسعه ملی خوزستان
حکم/ الزامات در محور اقتصاد	۱۳۸۴	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی - ایجاد اقلیم‌گاه‌های آرزای قیمت مشترک و پراکنده توسط افراد بومی - جلوگیری از استفاده نابایدار و تخریب منابع طبیعی و مناطق اکولوژیکی حساس - ترغیب و حمایت از کارآفرینی و نوآوری - جلوگیری از افزایش شکاف طبقاتی و فقر - ارتقای نقش لجستیک و ترانزیتی استان - توسعه دانش، مدرن‌سازی و سبزسازی بخش کشاورزی و صنعت - توسعه صنایع تخصصی و ارتقای رقابت‌پذیری آن - توسعه آبروی پروری و بهره‌برداري پایدار از آبریان - توسعه صنایع مکمل صنایع مادر استان - استفاده کامل از پتانسیل‌های اقتصاد آبی - تکمیل زنجیره تولید و ارزش بخش کشاورزی - توسعه زیرساخت‌ها و تسهیلات بخش گردشگری - توانمندسازی و ارتقای مهارت‌های شغلی و تخصصی مردم بومی - حمایت و پشتیبانی از همسایری‌ها، شرکت‌ها و تعاونی‌ها - ارتقای کیفیت زندگی مشترک استان 	<ul style="list-style-type: none"> - مقاله به بهره‌برداري‌های غیر اصولی و عوامل طبیعی و انسانی آلودگی و تخریب منابع طبیعی و زیست‌محیطی استان (آب‌های داخلی و ساحلی، خاک، هوا، آبریان، مراتع، جنگل‌ها، ...) - تشویق و حمایت از مشارکت هرچه بیشتر بخش خصوصی در توسعه فعالیت‌های اقتصادی - اجتماعی در زمینه‌های مختلف و گسترش زمینه‌های خوداشتغالی و خویش‌فرمایی - مبارزه با اشکال مختلف بیکاری و فقر در کلیه سطوح - گسترش زیرساخت‌های توسعه بازار گاتی استان به عنوان یکی از پایه‌های اصلی ورود و خروج کالا با تأکید بر محصولات کشاورزی و توسعه قریظینه‌ها و ترانزیت کالا و مسافر - افزایش سطح زیر کشت آبی، ارتقای بهره‌وری عوامل تولید در فعالیت‌های کشاورزی و ترویج پیش علمی در بهره‌برداران - ایجاد و گسترش همه‌جانبه زیرساخت‌ها در بخش‌های صنعت (ایجاد و توسعه شهرک‌های صنعتی و تأمین آب، برق، گاز، فاضلاب، راه و...) و کشاورزی (تجهیز و نوسازی، احداث شبکه‌های آبیاری، احداث زمکش‌های رو باز و زیرزمین در مزارع موجود، تسطیح اساسی، احداث جاده‌های بین مزارع و...) شیلات و آبریان و سایر بخش‌های فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و بازگشت سهم سرمایه‌گذاری دولت در دوره‌های طویل‌المدت در موارد مقتضی - بسط و توسعه صنایع متوسط و کوچک به عنوان حلقه مکمل صنایع بزرگ و توسعه شهرک‌های تخصصی در زمینه نفت و پتروشیمی - افزایش بهره‌وری از طریق ارتقاء سطح فن‌آوری و اصلاحات ساختاری و مدیریتی در کلیه بخش‌های فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی - حفظ احیاء، توسعه و نظارت بر بهره‌برداري بهینه از آبریان استان - توسعه صنایع انرژی بر و صنایع شیمیایی پایین دست، پتروشیمی و پلاستیک‌ها، متالورژی و ذوب فلزات، صنایع حمل و نقل (به‌ویژه صنایع حمل و نقل دریایی)، صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی و دامی و بسته‌بندی مواد غذایی، نساجی، فرآوری نیشکر و محصولات پایین‌دستی، خرما، شیلات و آبریان و صنایع کانی غیر فلزی با قابلیت صادرات به کشورهای حاشیه خلیج فارس و تأکید بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و توسعه صنایع ماشین‌سازی و ساخت تجهیزات و صنایع پایین دستی - گسترش زیرساخت‌ها و تأسیسات و امکانات گردشگری در عرصه‌های تاریخی - تغییر شیوه معیشت جامعه عشایری استان و آماده‌سازی زیرساخت‌های لازم برای اسکان کامل این

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم الزامات در محور اقتصاد
	۱۳۹۵	<p>جامعه</p> <ul style="list-style-type: none"> - تعیین تکلیف میشت و سکونت جمعیت ساکن در محدوده‌ی اجرای طرح‌های بزرگ ملی (علی‌الخصوص سدهای بزرگ در حال احداث) و بهسازی و توانمندسازی مناطق حاشیه‌نشین در جامعه‌ی شهری استان - بهره‌گیری از انرژی‌های تجدید شونده زیست توده - ایجاد سازوکارهای لازم و حمایت از افزایش بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید - ریشه‌کنی فقر شدید و گرسنگی و بهره‌مندی همگانی از موانع توسعه اقتصادی و اجتماعی - حمایت مؤثر از تشکّل و توسعه تعاونی‌ها و ایجاد و گسترش شهرک‌ها و مجتمع‌های تعاونی - بسترسازی برای افزایش مشارکت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی زنان در روند توسعه استان 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از عدم توازن در پراکنش فضایی خدمات و فعالیت‌ها - جذب سرمایه‌گذاری در بخش‌های صنعتی مزیت‌دار و مکمل - توسعه باغداری پایدار و تکمیل زنجیره تولید و ارزش آن - حمایت و توسعه صنایع کوچک و متوسط - حمایت و گسترش تحقیق و توسعه - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی محصولات اصلی کشاورزی - توسعه زیرساخت‌ها، تسهیلات و منابع انسانی در بخش گردشگری - توسعه اقتصاد آبی استان و تقویت بنادر و دریاوردی و بازرگانی - حمایت از عشایر و صنایع دستی استان - جلوگیری از بی‌عدالتی جنسیتی در بخش اقتصادی - ارتقای کیفیت و زیرساخت‌های شهرک‌ها و نواحی صنعتی و توسعه صنایع مزیت‌دار
<p>مسئله‌شناسی راهبردی در استان خوزستان - مرکز بررسی‌های استراتژیک</p>		<ul style="list-style-type: none"> - توزیع و تخصیص امکانات با توجه به قابلیت‌های هر منطقه به منظور حذف عدم تعادل‌ها و بازنگری در آمایش استان - تشویق صاحبان سرمایه برای استقرار صنایعی مستقل از نفت و گاز با توجه به وضعیت اقلیمی و محیط‌زیستی استان - شناسایی پتانسیل‌های بالقوه بومی هر شهرستان، جهت بالفعل نمودن آن‌ها در راستای ایجاد توازن در بین شهرستان‌ها و مناطق مختلف - طرح مزیت‌های نسبی برای ارتقای نقش استان و افزایش تخصیص اعتبارات سرمایه‌گذاری ملی به فعالیت‌های استان در این زمینه - گسترش باغداری و تنوع محصولات کاشته شده - تشویق بخش خصوصی به تأسیس کارگاه‌های مناسب جهت فعالیت زنان و گسترش صنایع بخش روستایی که زنان بیشترین میزان اشتغال را در آن دارند - اختصاص بخشی از درآمد حاصل از نفت که به استان تعلق می‌گیرد به صنایع کوچک و زودبازده در قالب بسته‌های حمایتی و مطالعه دقیق در رابطه با تعیین این بسته‌ها - مطالعه و تحقیق در راستای سیاستگذاری‌های مناسب در طرح‌های ملی با توجه به پتانسیل‌های موجود در استان - توسعه فرآوری صنایع آرد و ماکارونی، شيلات، خرم، میوه‌جات، لبنیات و همچنین فرآوری سبزیجات خشک - ارتقا و بهبود خدمات گردشگری (گردشگری روستایی، عشایری، جنگل و دریایی) 	

سند/ طرح	سال	راهبردها/ سیاست	حکیم الزامات در محور اقتصاد
برنامه آمایش خوزستان - سازمان مدیریت و برنامه ریزی	۱۳۹۸	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه آبریزی پروزی و تکمیل زنجیره ارزش و تولید خرما، پشمک و گیاهان دارویی - حمایت از توسعه فضای بخش کشاورزی و کاهش انحصار - تقویت و حمایت از تولیدات و صنایع دستی و بومی - گسترش باغدای و متنوع سازی محصولات آن - توسعه و تجهیز بنادر به منظور رسیدن به استانداردهای صادرات خارجی - فراهم کردن زیرساخت های صنعتی و توسعه صنایع کانی غیر فلزی 	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش سهم و نقش بخش خصوصی در اقتصاد - حمایت، پشتیبانی و گسترش تحقیق و توسعه - تکمیل زنجیره تولید و ارزش بخش کشاورزی - بهره گیری بهینه از قابلیت های ترانزیتی و بازرگانی استان - ارتقای تخصص و مهارت های مردم محلی - کار آفرینی، تنوع بخشی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی در روستاها - انتقال فناوری و جذب سرمایه در بخش صنعت - استفاده بهینه و پایدار از قابلیت های گردشگری استان - گسترش همکاری های اقتصادی بین المللی، تولید، جذب سرمایه و انتقال فناوری در مناطق آزاد و تجاری - توسعه زیرساخت های لجستیکی و ترانزیتی در استان - کاهش آسیب پذیری بخش کشاورزی از تغییرات اقلیمی و ریزگردها - جلوگیری از دورریز و هدر رفت محصولات کشاورزی - توسعه صنایع مزیت دار و مکمل صنایع بزرگ استان
		<ul style="list-style-type: none"> - افزایش رقابتها برای نیروی کار بومی در استان - ایجاد زمینه های لازم برای تأمین و پایداری معیشت خانوارهای روستایی استان از طریق توسعه فعالیت های اقتصادی در زمینه صنایع دستی و کوچک - حمایت از سرمایه گذاری خارجی در استان به ویژه در جهت جذب تکنولوژی پیشرفته و توسعه صادرات صنعتی و جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی - توسعه و استاندارد نمودن صنایع تبدیلی به بستهبندی محصولات کشاورزی به منظور کاهش ضایعات و افزایش ارزش افزوده بخش کشاورزی - شناسایی قابلیت ها و مزیت های رقابتی کشاورزی مناطق مستعد استان و حمایت در جهت صدور محصولات آن ها - برنامه ریزی، توسعه و مدیریت گردشگری جهت به حداکثر رسانیدن درآمد حاصل از بخش گردشگری - تجهیز منطقه آزاد اروند به مجتمع های توری پژوهشی، فناوری، آموزش خدمات صنعتی و خدمات 	

سند طرح	سال	راهبرد سیاست	حکم الزامات در محور اقتصاد
<p>سند ملی آمایش سرزمین</p>	<p>۱۳۹۹</p>	<p>صادراتی و بازاریابی - ایجاد بازارانداها و انبارهای عمومی و سوخت با نقش ملی در نواحی بندری استان - تعامل صحیح بخش صنعت و کشاورزی در جهات توسعه پایدار و نگرش به ساخت ادوات، تجهیزات و ماشین آلات کشاورزی سازگار با اقلیم و دیگر مشخصات جغرافیایی منطقه و تقویت هرچه بیشتر صنایع تبدیلی و ابزاری متناسب با تولیدات منطقه‌ای</p>	<p>- اجتناب از تمرکزگرایی در تعیین تعاملات اقتصادی فرامرزی - ایجاد شبکه بیرومند بازاریابی - توسعه و ارتقای تجارت و بازرگانی هوشمند - استفاده کارآمد از قابلیت‌های ترانزیتی ملی و منطقه‌ای - اجتناب از تصویب قوانین و مقررات بازدارنده تولید و تجارت - ارتقای هوشمندی زنجیره‌های تولید و تأمین - رفع موانع جذب سرمایه‌گذاری - همکاری بین‌المللی برای جلوگیری از انتشار ریزگردها - ارتقای سطح فناوری و بهره‌وری بخش کشاورزی استان خوزستان - ایجاد رقابت‌پذیری و بازاریابی هوشمند بین‌المللی محصولات کشاورزی - تکمیل زنجیره تولید و ارزش دام و طیور در خوزستان</p>
		<p>- ایجاد و ارتقای پیوندها و مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای منطقه و جهان - تقویت نقش مفصلی کشور در شبکه گذرهای ترانزیتی منطقه‌ای و بین‌المللی - شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره‌های جدید تولید بین‌المللی و ارتقای جایگاه بین‌المللی کشور در بازارهای جهانی به‌ویژه در زمینه انرژی - تنوع بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین - تحول کشاورزی، اصلاح ساختار و نظام بهره‌برداری و استقرار کشاورزی هوشمند و پایدار با حصول اطمینان از امنیت غذایی، آب و محیط‌زیست - ارتقای بهره‌وری و کاهش انرژی بری و تنوع بخشی به منابع تولید انرژی - سازگاری توسعه با محیط‌زیست و منابع طبیعی - ساماندهی استقرار صنایع کشور و شکل‌دهی به زنجیره فعالیت‌های صنعتی - بازاریابی فضایی قلمروهای تولید محصولات کشاورزی - ارتقای گردشگری و آوازه میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی ایران - تولید انرژی برقی آبی در استان خوزستان - تقویت و تعریف نقش مراکز استانهای مرزی به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی تعاملات با کشورهای همسایه و حوزه نفوذ ژئوپلیتیک با تأکید بر مدیریت یکپارچه مرزهای مرزی - مقابله با بیابانزایی و تثبیت کانون‌های گرد و غبار در استان خوزستان - تولید محصولات کشاورزی راهبردی در پهنه‌های مستعد توسعه با تأکید بر استفاده از فناوری‌های نوآورانه (کشت گلخانه‌ای، جو و دانه‌های روغنی در استان خوزستان) - تجاری‌سازی و برندسازی محصولات کشاورزی (ویژه صادراتی و ارزش افزوده بالا) با تأکید بر تولید خرما در استان خوزستان - ساماندهی و توسعه زنجیره‌های ارزش و تأمین محصولات دام و طیور (ایجاد و توسعه زنجیره ارزش گوشت قرمز در مناطق مستعد با اولویت در استانهای از جمله استان خوزستان)</p>	

جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/انزومات در محور زیربنایی

سند/نوع	سال	راهبردها/سیاست	حکم/انزومات در محور زیربنایی
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی - تقویت شبکه ریلی و راه‌های ارتباطی اصلی و شرایی سرزمین و تبدیل کشور به مرکز عبور و مرور هوایی منطقه برای تازیرت کالا و مسافر - انتخاب تعدادی از بنادر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی - استفاده بهینه از منابع طبیعی و حفظ محیط‌زیست 	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش سهم انرژی‌های نو در بخش زیربنایی - جلوگیری از نابودی محیط‌زیست به هنگام توسعه زیرساخت‌ها - توسعه زیرساخت‌های سازگار با محیط‌زیست و سبز - استفاده بهینه از موقعیت استراتژیک استان در خصوص تازیرت کالا و مسافر - ارتقای نقش خدماتی بنادر استان
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - تسهیل بهره‌گیری مؤثرتر و جایگزینی سوخت‌های سنتی - حفاظت از سلامت شهروندان در مقابل آلودگی هوا ناشی از احتراق سوخت‌ها - کاهش اثرات منفی ناشی از مصرف انرژی در گرمايش جهانی 	<ul style="list-style-type: none"> - به حداقل رساندن آلودگی‌های ناشی از مصرف سوخت‌های فسیلی - در پیش گرفتن سیاست‌های تقلیل و سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - افزایش سهم انرژی‌های نو - درپیش گرفتن سیاست‌های افزایش آگاهی‌های پایداری
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه و تجهیز گریده‌ای از محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدورهای حمل‌ونقل بین‌المللی - تأمین منابع آب و خدمات اجناسی مناسب با سهم فعالیت و جمعیت پیش‌بینی شده - رفع تنگنای شبکه‌های زیربنایی مناطق مستعد - توجه ویژه به صنایع انرژی بر در تلقیق مزیت نسبی برخوردار از ذخایر معدنی و مزیت نسبی برخوردار از منابع انرژی، به خصوص گاز و استقرار آن‌ها در نقاط واقع بر کریدورها و محورهای حمل‌ونقل بین‌المللی 	<ul style="list-style-type: none"> - بهره‌گیری از موقعیت تازیرتی استان با توسعه و تقویت زیربنای ارتباطی - تکمیل شبکه ریلی استان - کاهش سفرهای غیر اضطراری از طریق فناوری‌های نو - توسعه دور کاری و خدمات از راه دور - توسعه شبکه بزرگراهی در مناطق اولویت‌دار
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه و تجهیز محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدور شمال-جنوب و شرقی-غربی - افزایش سهم شبکه بزرگراهی در شبکه جاده‌ای - توسعه هماهنگ شبکه ریلی همگام با افزایش ناوگان با اولویت شبکه راه آهن برقی - توسعه ارتباطات فیبر نوری با پهنای باند مناسب بین شهری و درون‌شهری 	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه دور کاری و خدمات از راه دور - توسعه شبکه بزرگراهی در مناطق اولویت‌دار

		<p>اطلاعات و ارتباطات</p> <p>جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به زیرساخت‌ها و تسهیلات</p>
<p>ضمایم ملی آمایش سرزمین مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین</p>	<p>۱۳۹۴</p>	<p>توسعه و تجهیز زیربنایا و تسهیلات مورد نیاز برای بهره‌گیری کارآمد و سودآور از موقعیت ترانزیتی استان</p> <p>توسعه و تکمیل شبکه ریلی استان و افزایش سهم آن در جابجایی کالا و مسافر</p> <p>توسعه بندر ماه‌گیری استان با توجه به پتانسیل‌ها</p> <p>جلوگیری از مصرف بی رویه سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های پاک</p> <p>جلوگیری از عدم تخصیص سهم منابع آب تالاب‌ها</p> <p>جلوگیری از توزیع نامتعادل منابع آب سپیدرود در سطح استان</p> <p>افزایش بهره‌وری در استفاده از آب</p> <p>اجرای طرح‌های آبخیزداری و آبخیزداری با هدف ارتقای منابع آبی استان</p>
<p>مطالعه استراتژی درآمدت طرح آمایش سرزمین - مهندسان مشاور ستیران</p>	<p>۱۳۵۵</p>	<p>ایجاد یونیدهای نیرومند منطقه‌ای</p> <p>کاهش تنگناهای دسترسی راحت مناطق روستایی</p> <p>توسعه حمل و نقل زمینی به‌ویژه در مناطق اولویت‌دار</p> <p>جلوگیری از ساخت سازه‌های بی رویه و تملک اراضی ساحلی</p> <p>توسعه ظرفیت و زیرساخت‌های بندری استان</p> <p>افزایش ظرفیت صیادی استان با سازو کارهای مختلف</p> <p>جلوگیری از نابودی و کاهش ظرفیت ذخیره‌گاه‌های محصولات دریایی</p>
<p>سند ملی توسعه فرابخشی: ساماندهی سواحل کشور - سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور</p>	<p>۱۳۸۵</p>	<p>متنوع کردن استفاده‌های اختصاصی از حریم سواحل و تأمین دسترسی همگانی به آن</p> <p>تجهیز اسکله‌ها و بندر صیادی، ساماندهی و ارتقای کیفی ناوگان صیادی</p> <p>توسعه و تجهیز بنیادی ورود و خروج دریایی و افزایش ضریب بهره‌برداری از</p>

<p>همچون مایه و ... - تجهیز و توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل به منظور بهره‌گیری از پتانسیل‌های ترانزیتی</p>	<p>بنادر</p>	
<p>- جلوگیری از مصرف بی‌رویه منابع آب و اصلاح الگوی مصرف - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی‌های اجتماعی - کاهش سطح آلاینده‌ها و آلودگی‌های انسانی - جلوگیری از خام فروشی و تکمیل زنجیره ارزش بخش صنعت استان - افزایش نقش بخش خصوصی در تأمین و عرضه انرژی - افزایش ضریب بهره وری نیروگاه‌های استان با اتصال شبکه به کشورهای منطقه - کاهش سهم سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های سبز و نو - ارتقای نقش فراملی بنادر استان و جذب سرمایه‌گذاری‌ها - توسعه حمل و نقل ریلی استان با مشارکت بخش خصوصی - توسعه سیستم حمل و نقل ریلی برقی در استان - ارتقای استانداردهای مصرف انرژی در بخش مسکن</p>	<p>- ارتقای عدالت اجتماعی، افزایش بهره‌وری در مصرف آب و انرژی - استفاده از منابع حاصل از اجرای هدفمندی یارانه‌ها برای افزایش تولید، اشتغال، حمایت از صادرات غیرنفتی، بهره‌وری، کاهش شدت انرژی، کاهش آلودگی هوا و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی - تکمیل زیربنای و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن و زیرساخت‌های عمومی صنایع معدنی - کاهش تلفات انرژی و جلب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی - افزایش بازدهی و ضریب بهره‌وری نیروگاه‌ها - تشکیل بازار منطقه‌ای و ایجاد قطب (هاب) منطقه‌ای برق و اتصال شبکه برق کشور از شمال، جنوب، شرق و غرب به کشورهای همسایه - افزایش سهم نیروگاه‌های تجدیدپذیر و پاک - جذب سرمایه‌گذاران (داخلی و خارجی) و بهره‌برداری از بنادر اصلی با کارکرد بین‌المللی - واگذاری حق بهره‌برداری و مدیریت بنادر کوچک و محلی به اشخاص حقوقی حرفه‌ای و معتبر غیردولتی - جذب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی در احداث و بهره‌برداری از حمل و نقل ریلی - حمایت از اقتصاد دانش بنیان و تقویت و توسعه صنعت هوایی - تکمیل و اجرای طرح‌های (پروژه‌های) حمل و نقل ریلی، دوخطه کردن مسیرها و احداث خطوط برقی و سریع‌السیر - اصلاح الگوی مصرف به‌ویژه مصرف انرژی در بخش ساختمان و مسکن</p>	<p>برنامه ششم توسعه - مجلس شورای اسلامی ۱۳۹۵</p>

جدول ۴ - راهبردها/سیاست ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی

سند/نوع طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد شبکه به هم پیوسته مناطق اسکان و فعالیت‌های ملی و تعریف نقش و کارکرد فراملی هر یک از آن‌ها - انتخاب تعدادی از کلان‌شهرها، بنادر و جزایر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی - برقراری تناسب کمی و کیفی جمعیت و استقرار متعادل آن در پهنه سرزمین و تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی؛ - ساماندهی سطح خدمات و استقرار جمعیت در کشور با توجه به مدیریت سوانح طبیعی، حوادث و منابع آب و رعایت شرایط زمین‌شناسی - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه 	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش پیوندها و مناسبات نابرابر و تک سویه - توسعه خدمات اطلاعاتی و ارتباطی
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پر تراکم کشور - ایجاد شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها - زمینه‌سازی لازم برای استفاده حداکثر از ظرفیت‌ها و توان‌های مراکز جمعیتی کوچک و پراکنده (روستاها، روستا- شهرها، شهرهای کوچک) در حفظ و نگهداشت جمعیت و برقراری تعادل در الگوی استقرار جمعیت - تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - بهبود برداری از شبکه نسبتاً توسعه یافته مراکز زیست و فعالیت در این مناطق با اتصال تقسیم کار تخصصی بین آن‌ها، با تأکید بر توسعه فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی، گردشگری و بازرگانی - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان پذیرش جمعیت متناسب با سرمایه‌گذاری‌های جدید تولیدی و خدماتی - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش پایه، با تأکید بر توسعه خدمات پشتیبان تولید، خدمات گردشگری، خدمات بازرگانی، بانکی و بیمه ای، حمل و نقل و ترانزیت و استفاده از فن آوری‌های نوین در این بخش، متناسب با نقش و جایگاه بین‌المللی کشور 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش بیش از حد جمعیت در نقاط محدود - حمایت از شهرهای کوچک و میانی و تنوع بخشی به اقتصاد آن‌ها - جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت زیستی - توسعه خدمات نوین و برتر در مراکز سکونتگاهی
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد شبکه‌ای سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها به منظور پذیرش وظایف 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش پدیده نخست شهری

سند/طرح	سال	راهبر داسیاست	حکم الزامات
دفعه آمایش و توسعه پایدار		<p>بالاتر در منطقه تحت نفوذ در راستای عدم تمرکز در تقسیم کار ملی و منطقه‌ای</p> <p>- تبدیل روستاهای مستعد و دارای توان‌های رشد و استقرار فعالیت، به روستا شهر و ایجاد و تقویت زیرساخت‌های شهر در آن‌ها</p> <p>- ایجاد نقاط شهری جدید در مناطق مستعد گسترش فعالیت و فاقد ظرفیت کافی اسکان جمعیت جدید در مراکز شهری موجود</p> <p>- تقویت شهرهای کوچک و متوسط کوچک با قابلیت توسعه دارای مسافت مناسب از یکدیگر به‌عنوان منطقه‌های شهری در جهت هماهنگی بیشتر در ارائه عملکردهای مشخص در پهنه سرزمین</p> <p>- استقرار شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای موجود و نقاط شهری جدید در کشور</p> <p>- بازنگری و تغییر استخوان‌بندی الگوی نظام شهری با اولویت توسعه، تقویت و تجهیز شهرهای متوسط</p> <p>- توسعه پایدار و موزون روستایی و هماهنگ با توسعه کشور با تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی سازگار با محیط روستایی، توسعه منابع انسانی و تجهیز فضاهای روستایی</p> <p>- توسعه منابع انسانی محلی با استفاده از دانش و تکنولوژی نوین، افزایش سطح مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، توسعه بخش اطلاع‌رسانی برای تحرک اقتصادی بیشتر جوامع روستایی</p> <p>- بهره‌گیری از قابلیت‌های محیطی محلی مناطق روستایی به‌منظور سازماندهی نظام خدمات‌رسانی چندسطحی و اصلاح نظام برنامه‌ریزی توسعه روستایی</p> <p>- استفاده حداکثر از ظرفیت محیط‌های روستایی برای حفظ و نگهداشت جمعیت متناسب با اقتصاد منطقه‌ای، توان‌های اکولوژیک و بهره‌گیری مؤثر و متوازن از منابع پایه پراکنده کشور در فضاهای روستایی</p> <p>- توانمندسازی و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی با تأکید بر توسعه فرصت‌های برابر از حیث دسترسی به منابع امکانات و منافع میان شهر و روستا</p> <p>- توجه به شبکه‌های بازار بازاریابی محلی روستایی و تحکیم پیوند آن‌ها با شبکه‌های بازارهای ملی و جهانی</p> <p>- سازماندهی شبکه سکونتگاهی کشور با هدف ارتقای بهره‌وری از سرزمین با ملاحظات محیط‌زیستی و کاهش مشکلات</p> <p>- به جهت لحاظ رویکردهایی چون گسترش حوزه نفوذ اقتصاد کشور در منطقه و محیط آسیای جنوب غربی، سازمان فضایی مطلوب توسعه کشور، مؤلفه‌های نوین برنامه‌ریزی و تجارت جدید جهانی و تمرکززدایی از طریق انتخاب مراکز متعدد با اختیارات لازم، شبکه سکونتگاه شهری کشور در سه لایه</p>	<p>- ارتقای نقش شهرهای میانی و کوچک</p> <p>- کاهش بی‌عدالتی‌ها در دسترسی به خدمات و زیرساخت‌ها</p> <p>- جلوگیری از نابودی روستاها و تقویت بنیه اقتصادی آن‌ها</p> <p>- ارتقای مهارت‌های شغلی به‌ویژه در مناطق محروم و روستایی</p> <p>- جلوگیری از دلالتی و واسطه‌گری محصولات روستایی و توسعه بازاریابی مستقیم</p>
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴		

حکم الزامات	راهبر دسیاست	سند طرح
	<p>طبقه‌بندی می‌شود:</p> <p>۱- لایه پیرامونی، شامل استان‌های مرکزی کشور به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی تعاملات اقتصادی و اجتماعی با کشورهای واقع در عمق راهبردی اقتصادی و سیاسی آن‌ها در خارج از مرزهای کشور؛</p> <p>۲- لایه مرکزی، شامل مراکز منتخب مناطق ۹ گانه به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی کشور با جامعه بین‌المللی در حوزه‌های علم و فناوری، آموزش، تحقیق و توسعه، تبادل کالا، خدمات و اطلاعات و گسترش کسب و کار با بازارهای جهانی؛</p> <p>۳- لایه میانی، شامل مراکز استان‌ها و شهرهای پرخوردار از توانمندی و یا استقرار در موقعیت‌های مناسب نسبت به ایزر مناطق شهری و روستایی به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی بین این مراکز با حوزه نفوذ خود، با سایر مراکز منتخب لایه میانی و نیز با لایه مرکزی فعالیت می‌نماید.</p> <p>- تقویت و ساماندهی سکونتگاه‌ها و عرصه‌های روستایی با هدف حفظ ارتباط پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی و تقویت زنجیره‌های ارزش با تأکید بر استقرار صنایع کوچک و اشتغال‌زای</p> <p>- انتظام بخشی به فرایندها و رویه‌های تبدیل و الحاق سکونتگاه‌های روستایی به شهر با هدف ماندگاری جمعیت در روستاها و حفظ و بهره‌بری از اراضی قابل کشت؛</p> <p>- ساماندهی سکونتگاه‌های غیر رسمی پیرامون شهرها به ویژه کلان‌شهرها</p>	
<p>- جلوگیری از پراکنده‌رویی و توسعه درون‌افزا</p> <p>- جلوگیری از مهاجرت‌های روستا-شهری با سازکارهای منطقی و منصفانه</p> <p>- کاهش آسیب‌های اجتماعی</p> <p>- ارتقای ظرفیت‌های شهری و مهارتی</p> <p>- حمایت از مسکن اجتماعی و توسعه آن</p> <p>- کاهش اتکا به خودروهای شخصی</p>	<p>شهری با مشارکت آن‌ها</p> <p>- تأمین منابع مالی و تسهیلات ازران قیمت و زمین مورد نیاز برای روستاییان</p> <p>- توسعه حمل و نقل عمومی و مدیریت مصرف سوخت و تأمین ناوگان و تجهیزات قطار شهری شهرها و حومه آن‌ها</p> <p>۱۳۹۵</p> <p>اجرای سازوکارهای حقوقی، مالی و فرهنگی و توانمندسازی ساکنان بافت‌های واقع در داخل محدوده‌های</p> <p>سازمان‌بخشی مناطق حاشیه‌نشین تعیین شده توسط شورای عالی شهرسازی و معماری ایران از طریق تدوین و ایجاد شغل و سکونتگاهی مناسب در روستاها</p> <p>- بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس از طریق آمایش سرزمین، توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی در این مناطق با</p> <p>پهلود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس از طریق آمایش سرزمین، توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی در این مناطق با ایجاد شغل و سکونتگاهی مناسب در روستاها</p> <p>- سامان‌بخشی مناطق حاشیه‌نشین تعیین شده توسط شورای عالی شهرسازی و معماری ایران از طریق تدوین و اجرای سازوکارهای حقوقی، مالی و فرهنگی و توانمندسازی ساکنان بافت‌های واقع در داخل محدوده‌های</p>	<p>برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی</p>

حکم/الزامات	راهبردها/سیاست	سال	سند/طرح
<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات - توسعه اقتصادهای محلی - ایجاد ساختار شبکه‌ای نظام شهری - توسعه زیربنای اصلی بر اساس سلسله مراتب جمعیتی - توسعه خدمات پشتیبان تولید در شهرهای کوچک و میانی - مبدل سازی شهرهای حومه‌ای به شهرهای اقتصادی خردانکا - ایجاد چارچوب نهادی منطقه‌ای در کلان‌شهرها - جلوگیری از نابودی زمین‌های کشاورزی پیرامون شهرها 	<p>واهبوردها/سیاست</p> <ul style="list-style-type: none"> - بهسازی و نوسازی در بافت‌های فرسوده و ساماندهی و احیاء شهرهای آسیب‌دیده از چنگ تجمیلی و استفاده از اراضی رهاشده و ساختمان‌های مخروبه - ایجاد پوشش خدماتی مناسب برای روستاها به منظور دسترسی آن‌ها به نیازهای روزانه، هنگی و غیره .. - تنوع بخشیدن به فعالیت‌ها و ایجاد اشتغال در شهرهای کوچک - کاهش تمرکز در شهرهای بزرگ به نفع شهرهای ماهوارهای - حمایت از توسعه شهرهای متوسط در نواحی حاشیایی و دور افتاده - توسعه شبکه‌ای از شهرهای کوچک برای تأمین پوشش خدماتی روستاها - تحکیم و بنا کردن شبکه شهری درجه بندی شده‌ای که بتواند میان مراکز تقویتی و محیط روستایی رابطه برقرار کند - پیوستن شهرهای متوسط به شبکه‌های بزرگ زیربنایی (شبکه بزرگراه، شبکه راه آهن، شبکه انتقال گاز و نفت و برق) - ایجاد تجهیزات خدمات تولیدی در شهرهای متوسط؛ - تسهیل جذب مهاجران روستایی و شهرهای کوچک به شهرهای متوسط از طریق آموزش مهارت به آن‌ها و اجرای سیاست‌های مسکن اجتماعی - تدوین طرح‌های جامع برای تمامی شهرهای متوسط - تقویت تجهیزات خدماتی در شهرهای حومه‌ای - توسعه تأسیسات زیربنایی و تجهیزات و خدمات عمومی و دستگاه‌های اداری در شهرهای متوسط دور از مراکز اصلی - توسعه صنایع کوچک و پیشه‌های تولیدی و همچنین کارکرد گردشگری در شهرهای متوسط دورافتاده - عرصه کشاورزی پیرامون شهرها حفظ شود - برنامه‌ریزی و هماهنگی کردن توسعه مناطق شهری - خلق چارچوب نهادی برای مناطق شهری یا شهر منطقه‌ها (زیر نظر مستقیم استاندار) به منظور رسیدگی به مسائل برنامه‌ریزی و هماهنگی توسعه فضایی 	<p>۱۳۵۵</p>	<p>مطافه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین - مهندسان مشاور ستیران</p>

جدول ۵- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - تربیت انسان‌های سالم، با انگیزه، شاداب، متدین، وطن‌دوست، جمع‌گرا، نظم‌پذیر و قانون‌گرا - ارتقاء سطح آموزش، پژوهش و بهره‌وری نیروی کار - تقویت همگرایی، یکپارچگی ملی، وحدت و پیوندهای اجتماعی - ایجاد و تقویت نهادهای و تشکلهای منطقه‌ای - بهبود شاخص‌های توسعه انسانی با تأکید بر تدابیر، شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌ها، گسترش سلامت و ارتقای سطح دانش عموم - تعامل سازنده میان ارزش‌ها و مزیتهای مناطق گوناگون کشور با استفاده از ظرفیتهای فرهنگی، آموزشی، اقتصادی و انگیزه‌های ملی و اقدام در جهت تقویت اختیارات مناسب قانونی به سطح منطقه‌ای و محلی - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از دین‌گریزی، قانون‌گریزی و آسیب اجتماعی - جلوگیری از نابودی انسجام ملی - ارتقای همکاریهای منطقه‌ای - توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - تمرکز دادن فعالیت‌های مربوط به رشد و توسعه اقتصادی به سمت و سوی عدالت اجتماعی و کاهش فاصله میان درآمدهای طبقات و رفع محرومیت از قشرهای کم‌درآمد - حفظ وحدت، امنیت و یکپارچگی سرزمین - رفع محرومیت‌ها خصوصاً در مناطق روستایی کشور - ایجاد نظام جامع تأمین اجتماعی برای حمایت از حقوق محرومان و مستضعفان و مبارزه با فقر 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از فقر و محرومیت - جلوگیری از کاهش وحدت ملی - ریشه‌کنی فقر در نواحی روستایی - توسعه نظام تأمین اجتماعی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای در راستای تقویت همبستگی ملی - توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در مناطق مختلف کشور و برقراری تعادل در شاخص‌های اصلی آن - توسعه علوم، آموزش، پژوهش و فن‌آوری و گسترش و تجهیز مراکز آموزشی، پژوهشی، شهرک‌ها و پارک‌های علمی-فن‌آوری کشور - تأکید بر استفاده از ظرفیتهای اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور، به‌ویژه شهرهای تهران، شیراز، اصفهان، مشهد، تبریز، اهواز و یزد - تأکید بر حفظ و پویایی هویت ایرانی - اسلامی در تعامل با پروتنگری و اتکا بر این هویت برای تحکیم و انسجام وحدت ملی در ایجاد درونی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از کاهش همبستگی ملی - ارتقای رفاه اجتماعی و جلوگیری از افزایش عدم تعادل‌ها - جلوگیری از نابودی هویت ایرانی-اسلامی - استفاده بهینه از منابع فرهنگی - جلوگیری از طردشدگی گروه‌های محروم و آسیب‌پذیر

سند/طرح	سال	راهبر/داسیاست	حکم/الزامات
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	<p>گسترش آموزش و بهداشت، به ویژه برای زنان و جوانان در مناطق کمتر توسعه یافته و گروه‌های اجتماعی در معرض خطر - ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی</p> <p>تأمین، حفظ و ارتقای سلامت افراد و جامعه؛</p> <p>- ترویج الگوهای رفتاری سالم و افزایش آگاهی‌های بهداشتی مردم و کاهش رفتارهای پرخطر؛</p> <p>- تقدم پیشگیری بر در مان، به منظور کنترل و ریشه کنی بیماری‌های واگیردار؛</p> <p>- ایجاد و توسعه بیمه‌های سلامت؛ نگر و تأکید بر روش‌های پرداخت سرانه و نظارت بر عملکرد نظام بیمه درمان کشور؛</p> <p>- تقویت هماهنگی بین بخشی به خصوص برای گسترش کمی و کیفی نظارت بر بهداشت و امنیت مواد غذایی، دارویی، بهداشتی و آرایشی و ارتقای شاخص‌ها و عوامل مؤثر در بهداشت و ایمنی محیط‌های خصوصی و عمومی با تأکید بر دسترسی آب آشامیدنی سالم و کنترل آلودگی‌های صوتی، شیمیایی، و نظیر این‌ها؛</p> <p>- ایجاد و توسعه محیط‌های حمایتی سلامت جسمی، روانی و اجتماعی با تأکید بر حفظ کرامت انسانی و حقوق مدنی بیماران و مشارکت با سایر بخش‌ها برای تأمین نیازهای اساسی آن‌ها؛</p> <p>- اصلاح ساختار نظام سلامتی جامعه در راستای ایجاد یک نظام پاسخگو برای ارائه خدمات سلامتی به آحاد مردم؛</p> <p>- وضع قوانین برای حمایت از فشار آسیب‌پذیر از قیل زنان، افراد کم درآمد، معزادان و کودکان و بوجوانان؛</p> <p>- تغییر الگوها و اولویت‌های سرمایه‌گذاری در زمینه منابع فیزیکی، نیروی انسانی و فناوری؛</p> <p>- طراحی و عملیاتی کردن نظام جامع اطلاعات در بخش سلامت؛</p> <p>- تأکید بر واگذاری ارائه خدمات سلامت به بخش غیردولتی با بهره‌گیری از نظام مناسب خرید خدمات، به منظور افزایش کارایی و بهبود مستمر کیفیت خدمات؛</p> <p>- عادلانه ساختن دریافت خدمات سلامت برای آحاد جامعه و تأمین منابع مالی مورد نیاز برای مراقبت‌های اولیه بهداشتی؛</p> <p>- طراحی و استقرار نظام جامع مدیریت خدمات درمانی کشور با تأکید بر تخصیص بهینه منابع و در نظر گرفتن سطح بندی، نظام ارجاع و ...؛</p> <p>- توجه سرمایه‌گذاری بیشتر در دو بخش آموزش و پرورش و ارتقای پژوهش‌های علمی، کاربردی</p>	<p>- جلوگیری از نابودی هویت ملی و ارتقای همگرایی</p> <p>- ارتقای همبستگی و انسجام ملی بر مبنای رویکردهای مشارکتی</p>
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	<p>افزایش همگرایی و تقویت هویت ملی در طراحی و اجرای طرح‌های ملی</p> <p>- تقویت انسجام ملی و ارتقای هویت اسلامی - ایرانی اقوام مختلف و مشارکت آنان در اداره امور، توسعه و امنیت مناطق مختلف کشور؛</p> <p>- تقویت پیوندهای مناطق مرزی با داخل کشور با رویکرد وحدت و یکپارچگی اجتماعی و ارتقای سرمایه‌های اجتماعی</p>	<p>- جلوگیری از نابودی هویت ملی و ارتقای همگرایی</p> <p>- ارتقای همبستگی و انسجام ملی بر مبنای رویکردهای مشارکتی</p>

سند/ طرح	سال	راهبرداسیاست	حکیم الزامات
		<p>ملی در بهینه سرزدین</p> <p>- توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در نواحی مختلف کشور و زمینه‌سازی تحقق عدالت فراگیر در بهینه سرزدین، کاهش فقر، نابرابری و آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر توانمندسازی و حداکثر استفاده از مشارکت مردم</p> <p>- توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارت‌آموزی متناسب با عملکرد تخصصی هر قلمرو و به‌ویژه نواحی مرزی و حاشیه شهرها</p> <p>- توزیع جغرافیایی و ساماندهی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی در سطح کشور و جذب دانشجوی آن‌ها بر اساس مقتضیات و اولویت‌های توسعه ملی، منطقه‌ای و استانی و کار ویژه‌های هر منطقه</p> <p>- تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور به‌ویژه کلان‌شهرها با محدود نمودن توسعه کمی سطح پایین آموزش عالی به نفع سطح بالاتر</p> <p>- طراحی و ساخت فضاهای تربیتی متناسب با اقتضات برنامه درسی، استانداردهای تربیتی، تحولات جمعیتی</p> <p>- الزام به پیوست نیازمندی‌های نیروی انسانی برای طرح‌های توسعه‌ای، خدماتی و تولیدی عمده برای تعیین نیازهای آموزشی آن در منطقه</p> <p>- توسعه و تقویت قطب‌های علمی-دانشگاهی در شهرهای منتخب</p> <p>- نهادینه‌سازی فرهنگ تسک به قرآن و عزت(امام عصر(عج)) و تربیت، ترویج، تقویت و ساماندهی شعائر الهی، نடைها و آیین‌های اسلامی- ایرانی</p> <p>- بازآفرینی نظام فکری، ساختارهای رسمی و غیررسمی و میراث تمدنی جامعه مبتنی بر جهان‌بینی و تعالیم اسلام ناب محمدی(ص)</p> <p>- تبیین، تشکیل، تکمیل، تعالی و امین‌سازی خانواده</p> <p>- جلوگیری از کاهش نرخ باروری کل و ارتقای آن</p> <p>- مطالعات جمعیت‌شناختی و آمایش و پایش مستمر جمعیتی</p> <p>- طراحی و نهادینه‌سازی آداب و سبک زندگی اسلامی- ایرانی</p> <p>- انسجام‌بخشی و تقویت مشارکت فراگیر و نظام‌مند نهاد خانواده، نظام تعلیم و تربیت، سازمان‌های اجتماعی و اداری و سایر نهادهای مرتبط در گسترش نظم و انضباط، قانون‌گرایی و احساس امنیت عمومی و ظرفیت‌سازی و فرهنگ‌سازی برای رفع موانع فرهنگی، ساختاری و رفتاری</p> <p>- تبیین، نهادینه‌سازی و ارتقای اخلاق و رفتار و نظام حقوقی اسلام در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی</p>	<p>- توانمندسازی و مشارکت مردم</p> <p>- تمرکز بر مهارت به جای مدرک</p> <p>- ایجاد هماهنگی بین قابلیت‌های منطقه‌ای و آموزش تخصصی</p> <p>- توسعه ارتباط دانشگاه با صنعت</p> <p>- آمایش فضایی فضاهای آموزشی</p> <p>- جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در حوزه‌های رفاهی و تأمین اجتماعی</p> <p>- توسعه فرهنگ قرآنی و سیره امامان و پیامبران</p> <p>- جلوگیری از فروپاشی و نابودی نقش‌های خانواده</p> <p>- افزایش نرخ باروری</p> <p>- جلوگیری از نابودی سبک زندگی ایرانی-اسلامی</p> <p>- توسعه مشارکت‌های مدنی</p> <p>- جلوگیری از غربزدگی و توسعه فرهنگ ایثار و شهادت</p> <p>- گسترش نقش فناوری‌های نو در توسعه فرهنگی</p> <p>- صدور و توسعه فرهنگ ایرانی-اسلامی و ارزش‌های آن در سطح بین‌المللی</p>
<p>نقشه مهندسی فرهنگی کشور- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی</p>	<p>۱۳۹۲</p>		

سند/طرح	سال	راهبردا/سیاست	حکم/اوامات
مجلس شورای اسلامی برنامه ششم توسعه-	۱۳۹۵	<p>- طراحی و استقرار الگوی اسلامی اخلاق و فرهنگ کار و رفتار اقتصادی دولت و مردم در عرصه تولید، توزیع و مصرف</p> <p>- تبیین، ترویج و نهادینه‌سازی هنر متعهد، تالی بخش، شوق آفرین و استکبارستیز و تعمیق درک زیباشناسانه عمومی و بهره‌گیری از ظرفیت هنر در تحکیم فرهنگ اسلامی - ایرانی و گفتمان انقلاب اسلامی مبتنی بر بیانات امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)</p> <p>- طراحی و استقرار نظام جامع و کارآمد اطلاعات، ارتباطات و رسانه‌های مبتنی بر آموزه‌های دینی، انقلابی و ارزش‌های اخلاقی، مقتضیات راهبردی کشور و سیاست‌های کلی نظام</p> <p>- گسترش تأثیرگذاری و ارزش آفرینی جمهوری اسلامی ایران</p> <p>- بازنگری و اصلاح اهداف و کارکردهای فرهنگی نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی</p> <p>- ساماندهی جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی، راهبری فعال جنگ نرم و ارتقای مؤلفه‌های قدرت نرم نظام اسلامی</p>	<p>- جلوگیری از آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات</p> <p>- افزایش سرمایه اجتماعی</p> <p>- جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی اجتماعی</p> <p>- توسعه نقش جنبش‌ها و نهادهای مردمی</p> <p>- توانمندسازی گروه‌های آسیب‌پذیر</p> <p>- توسعه مساکن اجتماعی</p> <p>- توسعه مراکز فرهنگی و فرهنگ توسعه و کتاب‌خوانی</p> <p>- توسعه تولیدات فرهنگی</p> <p>- جلوگیری از فروپاشی نهاد خانواده</p>
		<p>- افزایش ضریب ایمنی و تاب‌آوری جامعه، پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از حوادث و سوانح</p> <p>- کمک به حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی با استفاده از توان و ظرفیت‌های مردمی و افزایش مشارکت‌های اجتماعی مردم</p> <p>- تحقق عدالت اجتماعی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و بسط پوشش‌های امدادی، حمایتی و بیمه‌ای و پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی</p> <p>- خدمات‌رسانی به‌موقع به افراد در معرض آسیب‌های اجتماعی</p> <p>- بسط و توسعه نقش مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه‌های مشارکت‌های گروهی و تأمین مالی</p> <p>- بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت</p> <p>- برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور</p> <p>- حمایت و توانمندسازی زنان سرپرست خانوار</p> <p>- مقابله با اعتیاد، ساماندهی کودکان کار و حمایت از بیسازمان‌رانی مزمن و سالمندان</p> <p>- تأمین نیاز اقشار آسیب‌پذیر و گروه‌های هدف سازمان‌های حمایتی به مسکن</p> <p>- توسعه فرهنگ کتاب‌خوانی با اولویت کتابخانه‌های روستایی در مناطق کمتر توسعه‌یافته</p> <p>- حمایت از کتاب‌فروشان، ناشران و مطبوعات و توسعه فضاهای مذهبی فرهنگی و بهره‌گیری بهینه از اماکن مذهبی</p> <p>- صیانت از میراث فرهنگی و حمایت از صنایع دستی و تشویق و توسعه گردشگری</p> <p>- تقویت و تحکیم جامعه‌های خانوادهمحور و تقویت و تحکیم و تعالی خانواده و کارکردهای اصلی آن</p>	

جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست

حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست	راهبردها/سیاست	سال	سند/طرح
<ul style="list-style-type: none"> - کاهش وابستگی به منابع تجدیدناپذیر - حفظ مناطق حساس اکولوژیکی - جلوگیری از عدم توازن‌های منطقه‌ای - استفاده از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های گردشگری 	<ul style="list-style-type: none"> - حفظ اسیا و بهرهوری بهینه از سرمایه‌ها، منابع طبیعی تجدیدشونده و حفظ محیط زیست در طرح‌های توسعه - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه با توجه به ملاحظات دفاعی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی و زیست محیطی و افزایش نقش و فعالیت مردم در فرآیند توسعه - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه - استفاده مؤثر از موقعیت، میراث تاریخی و جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی کشور در مسیر اهداف توسعه، تقویت گردشگری و حفاظت از سواحل تاریخی 	<p>۱۳۹۰</p>	<p>سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری</p>
<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از نابودی تنوع زیستی - کاهش فرآیندهای مخرب اکولوژیکی - ارتقای مدیریت محیط زیستی - ارتقای جایگاه دانش محلی در حفظ محیط زیست - استفاده بهینه و پایدار از منابع طبیعی - اجتناب از مدیریت چندپارچه و متفرق - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - ایجاد نظام پایش و دیدمانی کارآمد 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد و توسعه نظام ارزیابی، پایش و ارائه گزارش در زمینه تنوع - تدوین و اجرای راهبردهای بخشی توسعه پایدار مبتنی بر حفاظت از تنوع زیستی - تقویت و تعمیق ملاحظات تنوع زیستی در سطح زیست بوم‌ها و زیستگاه‌ها - تدوین اصول، سیاست‌ها و دستورالعمل‌های اعمال ضوابط تنوع زیستی در فعالیت‌ها - تدوین و تکمیل شاخص‌های پایداری و اعمال آن‌ها در فعالیت‌های مرتبط با تنوع زیستی - تدوین و اجرای برنامه جامع توسعه طبیعت گردی - اصلاح و تقویت مدیریت شبکه مناطق حفاظت شده - تدوین اصول، سیاست‌ها و ضوابط توسعه فناوری زیستی و به کارگیری آن در زمینه‌های مرتبط با تنوع زیستی - پیشگیری و مبارزه با تخریب سرزمین با تأکید بر استفاده از دانش بومی جوامع محلی - اصلاح نظام بهره‌برداری از منابع طبیعی (منابع پایه تولید) و مهار عوامل ناپایداری منابع - هماهنگی بین مجموعه دستگاه‌های اجرایی اثرگذار بر عرصه‌های منابع طبیعی با اعمال مدیریت یکپارچه و نظام‌مند بر منابع طبیعی کشور - اعمال دیدگاه‌های آمایشی برای تعیین کاربری اصولی عرصه‌های جنگلی و مرتعی در فرآیند توسعه کشور - ایجاد و تقویت سیستم‌های پایش و ارزیابی تغییرات ایجادشده در جنگل‌ها و مراتع 	<p>۱۳۸۲</p>	<p>سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴</p>
<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت تحمل 	<ul style="list-style-type: none"> - تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست بومها 	<p>۱۳۸۳</p>	<p>ضوابط ملی آمایش</p>

سند طرح	سال	راهبردها/سیاست
سوزمین-صنوب هیات وزیران - مركز ملی آمایش سوزمین		<ul style="list-style-type: none"> - رعایت ملاحظات "امنیتی و دفاعی"، "حفاظت از میراث فرهنگی" در استقرار جمعیت و فعالیت - استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک برای توسعه فعالیت‌های کشاورزی و صنایع وابسته و تبدیلی مرتبط با آن - توجه به محدودیت‌های آب برای مصارف کشاورزی
مطالعات آمایش سوزمین - مقدمه‌ای - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	<p>راهبردها/سیاست</p> <ul style="list-style-type: none"> - انجام برنامه‌های محیط‌زیستی با توجه به اصل توسعه پایدار برای جلوگیری از بروز صدمات محیط‌زیستی - ارتقاء فن آوری‌های لازم جهت کاهش آلودگی‌های آب، خاک، هوا، سرو صدا در مناطق شهری، صنعتی و مناطق کشاورزی - اجرای طرح‌های مدیریت پسماند و گسترش روش‌های بازیافت در شهرها و مناطق صنعتی - ارتقاء آگاهی‌های عمومی و جلب مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست - ارزیابی طرح‌ها و پروژه‌های ملی با معیارهای زیست محیطی قبل از تصویب - ارتقاء کمی و کیفی دانش و مهارت‌های فنی نیروهای متخصص در مسائل زیست محیطی با توجه به شرایط محیطی کشور - الزام صنایعی که باعث آلودگی آب می‌شوند به تجهیز به سیستم تصفیه فاضلاب - بهره‌برداری از منابع طبیعی متناسب با ظرفیت و تحمل محیط و تجدید پذیری منابع طبیعی - رعایت معیارهای زیست محیطی در توسعه، ایجاد شهرها و شهرک‌های با عملکرد صنعتی - رعایت معیارهای زیست محیطی در احداث راه‌های جاده‌ای و ریلی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه زیستی به عنوان مناطق چندمنظوره برای حفاظت از گردها و مجموعه‌های طبیعی در مناطق حساس - استفاده از انرژی‌های پاک و جانشین در شهرهای بزرگ و کاهش آلودگی هوا در این شهرها - تقویت مدیریت ملی آب کشور بر اساس مدیریت جامع و توأمان عرضه و تقاضا در کل چرخه آب با توجه به اصول آمایش سوزمین و توسعه پایدار - هماهنگ‌سازی طرح‌های آمایش سوزمین، توسعه کابندی و برنامه‌های توسعه بخش آب با توجه به ظرفیت قابل تحمل حوزه‌های آبریز و امکانات توسعه منابع آب در مناطق مختلف کشور
حکم/اوامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست		<ul style="list-style-type: none"> - زیستی - جلوگیری از نابودی میراث فرهنگی و طبیعی - اجتناب از رویه‌های ناپایدار در بخش کشاورزی - جلوگیری از تخریب محیط‌زیست - هوشمندسازی حفاظت از محیط‌زیست - ایجاد چرخه بسته در مدیریت پسماند - تمرکززدایی و افزایش مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست - ارتقای مهارت و دانش مسئولان و کارکنان بخش محیط‌زیست - جلوگیری از توسعه‌های فاقد ارزیابی‌های محیط‌زیستی - کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی - مدیریت یکپارچه و پایدار منابع آب - جلوگیری از هدر رفت منابع طبیعی - رعایت حقایق‌های محیط‌زیستی - جلوگیری از بی‌عدالتی‌ها در تخصیص و توزیع منابع آب

حکم الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست	راهبرد/سیاست	سال	سند/طرح
<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از تخریب زمین - کاهش وابستگی به سوخت های فسیلی - جلوگیری از برداشت ناپایدار منابع آب های زیرزمینی و سطحی - توسعه دیپلماسی آب - جلوگیری از عدم رعایت حثابه های محیط زیستی - توسعه صنایع و فعالیت ها بر اساس منابع آب و ظرفیت تحمل - جلوگیری از تخصیص و استفاده ناعادلانه و ناپایدار منابع آب - صرفه جویی در مصرف آب و ارتقای بهره‌وری آن - اصلاح الگوی کشت - سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - جلوگیری از فرسایش و تخریب خاک - جلوگیری از نابودی جنگل ها و مراتع - جلوگیری از بیابان زایی و ریزگردها 	<p>راهبرد/سیاست</p> <ul style="list-style-type: none"> - اصلاح و بهبود ساختار نظام مصرف آب و مدیریت؛ - اولویت بندی در سرمایه گذاری ها و طرح های در دست مطالعه انتقال بین حوزه ها و ایجاد سدهای مخزنی بر اساس استراتژی های توزیع جمعیت و فعالیت و الزامات آمایش سرزمین - تمرکز داری از ساختار مدیریت منابع آبی کشور و مشارکت گروه های فنی نفع در انطباق با برنامه های مدیریت پیشگیری - اولویت ایجاد شبکه های آبیاری و زهکشی در پایین دست سدها و مسیرهای انتقال - مهار، کنترل و بهبود داری روان آب های سطحی از طریق اجرای سدهای مخزنی، تأسیسات کوچک آبی و طرح های آبخیزداری 		
<ul style="list-style-type: none"> - ممنوعیت تغییر کاربری زمین خارج از برنامه ها و طرح های مصوب و مغایر با ملاحظات محیط زیستی - تنوع بخشی به منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی های تجدید پذیر (به ویژه بادی و خورشیدی) در تولید و تامین انرژی بپیمه - اعمال مدیریت یکپارچه بر منابع آب - ممنوعیت برداشت بی رویه و ناپایدار از منابع آب های زیرزمینی و سطحی کشور - مهار آب های مرزی و مدیریت کارآمد و بهینه آب های ورودی و خروجی کشور - رعایت نیازهای پایه محیط زیستی رودخانه ها، تالاب ها، دریاچه ها و دریاچه ها بر اساس میزان تجدیدشوندگی آب و ظرفیت قابل تحمل حوضه های آبریز در مهار و کنترل آب های سطحی کشور - توجه به محدودیت آب در چائنایی و استقرار فعالیت های اقتصادی آب بر در قلمروهای مختلف کشور - رعایت ملاحظات ژئوتکنیکی و اکتولوژیکی در طرح های استحصال، انتقال، توزیع و مصرف آب در سطح فراملی، ملی، منطقه ای و محلی - افزایش تراز مثبت آب مجاری در تجارت کالا - بازنگری و تجدید نظر در تخصیص آب از سدها به نفع تقویت مخازن دریاچه ها و تالاب ها در پایین دست و حفظ حثابه های محیط زیستی رودخانه ها و تالاب ها - کاهش نسبت حجم آب مصرفی کل کشور به حجم آبی منابع آب تجدید شونده متناسب با ظرفیت هر منطقه - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح های سد، آبخیزداری، آبخیزداری و شبکه های آبیاری و زهکشی پایین 	<ul style="list-style-type: none"> - ممنوعیت تغییر کاربری زمین خارج از برنامه ها و طرح های مصوب و مغایر با ملاحظات محیط زیستی - تنوع بخشی به منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی های تجدید پذیر (به ویژه بادی و خورشیدی) در تولید و تامین انرژی بپیمه - اعمال مدیریت یکپارچه بر منابع آب - ممنوعیت برداشت بی رویه و ناپایدار از منابع آب های زیرزمینی و سطحی کشور - مهار آب های مرزی و مدیریت کارآمد و بهینه آب های ورودی و خروجی کشور - رعایت نیازهای پایه محیط زیستی رودخانه ها، تالاب ها، دریاچه ها و دریاچه ها بر اساس میزان تجدیدشوندگی آب و ظرفیت قابل تحمل حوضه های آبریز در مهار و کنترل آب های سطحی کشور - توجه به محدودیت آب در چائنایی و استقرار فعالیت های اقتصادی آب بر در قلمروهای مختلف کشور - رعایت ملاحظات ژئوتکنیکی و اکتولوژیکی در طرح های استحصال، انتقال، توزیع و مصرف آب در سطح فراملی، ملی، منطقه ای و محلی - افزایش تراز مثبت آب مجاری در تجارت کالا - بازنگری و تجدید نظر در تخصیص آب از سدها به نفع تقویت مخازن دریاچه ها و تالاب ها در پایین دست و حفظ حثابه های محیط زیستی رودخانه ها و تالاب ها - کاهش نسبت حجم آب مصرفی کل کشور به حجم آبی منابع آب تجدید شونده متناسب با ظرفیت هر منطقه - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح های سد، آبخیزداری، آبخیزداری و شبکه های آبیاری و زهکشی پایین 	<p>۱۳۹۴</p>	<p>ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیات وزیران - مركز ملی آمایش سرزمین</p>

سند طرح	سال	واحد سیاست	محدودیت	سند طرح
مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی کشور: طرح کاربوری مطلوب اراضی مناطق ساحلی کشور- وزارت راه و ترابری ۱۳۸۸	۱۳۵۵	واحد سیاست	<ul style="list-style-type: none"> - تدوین الگوی بهینه کشت در دشت‌ها (واحدهای اکولوژیکی) با تأکید بر ارزش اقتصادی آب - ارتقای بهره‌وری آب و به‌کارگیری روش‌های مناسب آبیاری با شرایط اقلیمی و منطقه‌ای در راستای صرفه‌جویی و استفاده بهینه از منابع آب با توجه به محدودیت‌های ناشی از تغییرات آب و هوایی - حفاظت، پیشگیری و کاهش فرسایش خاک و تغذیه آبخوان‌ها با اجرای عملیات آبخیزداری و آبخیزداری در حوضه‌های آبخیز کشور - محدودیت کشت محصولات آبی با نیاز آبی بالا در فضای باز و جایگزینی در موارد ممکن از طریق کشت گلخانه‌ای، مدیریت جامع و یکپارچه حوضه‌های آبخیز برای بهره‌برداری از منابع آب پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی) - توسعه، حفاظت و احیای جنگل‌ها و مراتع کشور - ارتقاء سطح تعاملات و همکاری‌های دو یا چند جانبه با کشورهای منطقه به منظور حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی - رعایت ملاحظات محیط‌زیستی (توان اکولوژیکی و ظرفیت تحمل زیستی) در استقرار فعالیت‌های توسعه‌ای در بهینه سرزمین - بیان‌زدایی و جلوگیری از بیان‌زدایی و تثبیت شتاب‌های روان و مهار کانون‌های شکل‌دهنده ریزگردها - صیانت و استفاده بهینه از ظرفیت‌ها و جاذبه‌های طبیعی 	مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی کشور: طرح کاربوری مطلوب اراضی مناطق ساحلی کشور- وزارت راه و ترابری ۱۳۸۸
مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی (از قبیل هوا، آب، خاک و تنوع زیستی) مبتنی بر توان و پایداری زیست‌بوم به‌ویژه با افزایش ظرفیت‌ها و توانمندی‌های حقوقی و ساختاری مناسب همراه با رویکرد مشارکت مردمی	۱۳۹۴	واحد سیاست	<ul style="list-style-type: none"> - اجتناب از بهره‌برداری‌های ناپایدار در بخش کشاورزی - اجتناب از نابودی اکوسیستم‌های طبیعی - جلوگیری از ساخت و سازهای بی‌رویه در مناطق حساس اکولوژیکی - اجتناب از توسعه در حرایم - جلوگیری از پراکنده‌رویی شهرها 	مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی (از قبیل هوا، آب، خاک و تنوع زیستی) مبتنی بر توان و پایداری زیست‌بوم به‌ویژه با افزایش ظرفیت‌ها و توانمندی‌های حقوقی و ساختاری مناسب همراه با رویکرد مشارکت مردمی

سند طرح	سال	راهبردها/سیاست	سند طرح
حضرت آیت الله خامنه‌ای		<p>راهبردها/سیاست</p> <ul style="list-style-type: none"> - ایجاد نظام یکپارچه ملی محیط‌زیست - اصلاح شرایط زیستی به منظور برخوردار ساختن جامعه از محیط‌زیست سالم و رعایت عدالت و حقوق بین نسلی - پیشگیری و ممانعت از انتشار انواع آلودگی‌های غیرمجاز و جرم‌انگاری تخریب محیط‌زیست و مجازات مؤثر و بازدارنده آلوده‌کنندگان و تخریب‌کنندگان محیط‌زیست و الزام آنان به جبران خسارت - پایش مستمر و کنترل منابع و عوامل آلاینده هوا، آب، خاک، آلودگی‌های صوتی، امواج و اشمه‌های مخرب و تغییرات نامساعد اقلیم - تهیه اطلس زیست‌بوم کشور و حفاظت، احیاء، بهسازی و توسعه منابع طبیعی تجدید پذیر (مانند دریا، دریاچه، رودخانه، مخزن سدها، تالاب، آبخیزان زیرزمینی، جنگل، خاک، مرتع و تنوع زیستی به‌ویژه حیات وحش) و اعدادل محدودیت قانونمند در بهره‌برداری از این منابع - مدیریت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست محیطی نظیر بیابان‌زایی، گرد و غبار به‌ویژه ریز گردها، خشکسالی و عوامل سرایت دهنده میکروبی و رادیاکتیو - گسترش اقتصاد سبز - تعادل بخشی و حفاظت کیفی آب‌های زیرزمینی از طریق اجرای عملیات آبخیزداری، آبخیزداری، مدیریت عوامل کاهش بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی و تیخیر و کنترل ورود آلاینده‌ها - استقرار نظام حساسی زیست محیطی در کشور با لحاظ ارزش‌ها و هزینه‌های زیست محیطی (تخریب، آلودگی و احیاء) در حساب‌های ملی - حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری‌ها و فناوری‌های سازگار با محیط‌زیست با استفاده از ابزارهای مناسب از جمله عوارض و مالیات سبز - تدوین منشور اخلاق محیط‌زیست و ترویج و نهادینه‌سازی فرهنگ و اخلاق زیست محیطی مبتنی بر ارزش‌ها و الگوهای سازنده ایرانی-اسلامی - ارتقاء مطالعات و تحقیقات علمی و بهره‌مندی از فناوری‌های نوآورانه زیست محیطی و تجارب سازنده بومی در زمینه حفظ تعادل زیست‌بوم‌ها و پیشگیری از آلودگی و تخریب محیط‌زیست - گسترش سطح آگاهی، دانش و بینش زیست محیطی جامعه و تقویت فرهنگ و معارف دینی مشارکت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی 	<p>حکم الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست</p> <ul style="list-style-type: none"> - افزایش مشارکت‌های مردمی - اجتناب از افزایش آلاینده‌های محیط‌زیستی - ایجاد نظام پایش کارآمد محیط‌زیستی - بازبینی قوانین محیط‌زیستی - کاهش آسیب‌پذیری و سازگاری با تغییرات اقلیمی - ارتقای مدیریت منابع آب کشور - توسعه فناوری‌های سبز - ارتقای آگاهی‌های محیط‌زیستی - ارتقا و کارآمدسازی دیپلماسی محیط‌زیستی

سند طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
		<p>- تقویت دیپلماسی محیط زیست</p> <p>- ارزیابی راهبردی محیط زیست (SEA) در سیاست ها و برنامه های توسعه ای و ارزیابی اثرات زیست محیطی (EIA)</p> <p>- طرح های بزرگ کلیه دستگاه های اجرایی و بخش های خصوصی و تعاونی، نهادهای عمومی غیر دولتی در پهنه سرزمینی</p> <p>- اجرای برنامه عمل حفاظت، احیاء، مدیریت و بهره برداری مناسب از تالاب های کشور</p> <p>- اجرای طرح های جامع مدیریت پسماند، به ویژه در سواحل دریاها، رودخانه ها، جنگل ها و دشت های حاشیه تالاب ها</p> <p>- تهیه و اجرای طرح جامع پیشگیری و اطفای حریق در عرصه تحت مدیریت سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری و سازمان حفاظت محیط زیست</p> <p>- تکمیل و اجرای تأسیسات جمع آوری، تصفیه، بازچرخانی و مدیریت پساب و فاضلاب در شهرها و شهرک های صنعتی و خدماتی</p> <p>- احیاء، توسعه و غنی سازی جنگل ها</p> <p>- اجرای عملیات آبخیزداری و حفاظت از خاک و آبخوان</p> <p>- بیابان زدایی و کنترل کانون های بحرانی آن</p> <p>- تهیه نقشه های حدنگاری (کاداستر) منابع طبیعی</p> <p>- اجرای برنامه مدیریت سبز شامل مدیریت مصرف انرژی، آب، مواد اولیه، تجهیزات و کاغذ، کاهش مواد جامد زائد و بازیافت آن ها در ساختمان ها و وسایط نقلیه</p> <p>- احیای رویشگاه های مرتعی و توسعه و فرآوری گیاهان دارویی</p> <p>- تبدیل پسماند به کود یا انرژی برای شهرهای مختلف</p> <p>- اقدامات سیاسی، اقتصادی و عمرانی لازم برای تثبیت، استمرار و افزایش حلقه به رودخانه های مشترک و مرزی</p> <p>- تهیه، تدوین و اجرای برنامه عمل حفاظت و مدیریت از مناطق چهارگانه محیط زیست و گردهای در معرض تهدید و خطر انقراض حیات وحش کشور</p> <p>- جلوگیری از تغییر کاربری، تجاوز و تصرف، مبارزه با قاچاق چوب، استقرار مدیریت پایدار جنگل</p>	<p>- اجتناب از توسعه بدون ارزیابی محیط زیستی</p> <p>- جلوگیری از نابودی تالاب ها</p> <p>- جلوگیری از هدررفت پسماند ها و مدیریت پایدار پسماند</p> <p>- ایجاد چرخه های بسته آب</p> <p>- جلوگیری از نابودی جنگل ها و مراتع</p> <p>- جلوگیری از بیابان زایی</p> <p>- جلوگیری از نابودی خاک و آبخوان ها</p> <p>- مدیریت سبز منابع طبیعی و سوخت ها</p> <p>- توسعه جنگل ها و مراتع</p> <p>- رعایت حلقه های محیط زیستی</p> <p>- جلوگیری از نابودی تنوع زیستی</p>
<p>برنامه ششم توسعه - مجلس شورای اسلامی</p>	۱۳۹۵		

۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی

۲-۲-۱- بررسی وضعیت

از منظر جغرافیایی استان خوزستان از شمال با استان لرستان، از شمال شرقی و شرق با استان‌های چهارمحال و بختیاری و کهگیلویه و بویراحمد، از جنوب شرقی با استان بوشهر، از جنوب با خلیج فارس و از غرب با کشور عراق هم مرز است. استان خوزستان دارای مساحتی معادل ۶۴۰۵۷ کیلومتر مربع است و سهمی حدود ۴ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است و از نظر مساحت در رتبه دهم کشور قرار دارد. طولانی‌ترین مرکز مشترک استان با کشور عراق است که طول آن به بیش از ۳۰۰ کیلومتر می‌رسد، پس از آن مرز آبی استان با خلیج فارس به طول ۲۶۹ کیلومتر طولانی‌ترین خط مرزی استان است. مرز مشترک استان با کهگیلویه و بویراحمد، لرستان و ایلام به ترتیب ۲۶۲، ۲۲۵ و ۱۱۸ کیلومتر است و استان کمترین طول مرز مشترک (۵۲ کیلومتر) را با بوشهر دارد.

استان خوزستان، سرزمینی غالباً هموار و در نقشه‌های جغرافیایی به نام جلگه خوزستان شناخته شده است. تنها در بخش‌هایی از شمال و شرق استان و در همسایگی استان‌های لرستان و چهارمحال و بختیاری ارتفاعاتی به چشم می‌خورد که بلندترین آن‌ها کوه منار با ۳۷۰۱ متر ارتفاع است که در مرز شمالی خوزستان و چهارمحال و بختیاری و در ارتفاعات زردکوه (از رشته‌کوه‌های زاگرس)، قرار دارد. گستره جغرافیایی استان خوزستان دارای اختلاف ارتفاع بسیار است؛ به گونه‌ای که از کوه منار، کوه مَنگَشت با ۳۶۱۳ متر، کوه کبُئو با ۳۵۱۲ متر، کوه ماقارون با ۳۴۵۹ متر و سایر ارتفاعات شمالی و شرقی که غالباً بین ۱۵۰۰ تا ۲۰۰۰ متر ارتفاع دارند، شروع و در مرکز جغرافیایی استان به حدود ۲۰ متر و در سواحل خلیج فارس به حدود ۲ متر کاهش می‌یابد (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۷: ۹).

خوزستان، سرزمینی باستانی دارای مدینتی چشمگیر و پیشتاز در منطقه بوده است. ساکنان قدیم و اصلی دشت خوزستان در واقع در سایه پیشرفت و تکامل تمدنی خود که حاصل زندگی در یکی از حاصلخیزترین و پرآب‌ترین جلگه‌های جهان بوده است، بنیان‌گذاران حکومت باستانی عیلام بوده‌اند و شهر بزرگ شوش نیز پایتخت حکومت قدرتمند عیلام به شمار می‌رفته است. پس از فروپاشی حکومت عیلام، خوزستان که بخشی از قلمرو آن حکومت بود همواره سرزمینی صاحب تمدن شناخته می‌شد و در تاریخ خود یکی از استان‌های با اهمیت ایران بوده است. پس از اسلام نیز این خطه با نام تاریخی خوزستان همچنان پایدار ماند و شهرهای آن

آباد و پر رونق گردید. حمدالله مستوفی در نزهةالقلوب درباره خوزستان می گوید: «در و دروازه شهرست و به غایت گرم. حدودش تا ولایت عراق عرب و کردستان و لرستان و فارس پیوسته». درباره دارالملک خوزستان یعنی شهر تستر (= شوشتر) نیز می گوید: «غله و پنبه و نیشکر درو نیک می آید و پیوسته در آنجا ارزانی بود. چنان که موسم تنگی آنجا هنوز بهتر از فراخی شیراز بود». در کتاب حدود العالم دوازده بار از خوزستان و به همین نام یاد شده است و می نویسد که: «ناحیتیست مشرق وی پارس است و حدود سپاهان، و جنوب وی دریاست، و بعضی از حد عراق، و مغرب وی بعضی از حدود عراق است ... و این ناحیتیست آبادان و بسیار نعمت تر از هر ناحیتی کی بد و پیوسته است». دولت ایران در ۱۳۰۴، نام تاریخی خوزستان را جانشین اسامی مجعول گذشته کرد. این استان که در ۱۳۱۶ش با نام استان ششم تأسیس شده بود، در ۱۳۳۹، به طور رسمی خوزستان نامیده شد (دفتر تقسیمات کشوری، ۱۳۹۴: ۲۶).

۲-۲-۲- توان اکولوژیک

ظرفیت ها و جاذبه های اکولوژیک استان خوزستان در جای خود منحصر به فرد است. وجود ۱۸ هزار کیلومتر نهر، مسیل، رود و رودخانه فصلی و دائمی و ۵ دریاچه بزرگ پشت سد و ۶۸۰ کیلومتر ساحل دریا از دیگر ظرفیت ها بالقوه برای جذب گردشگر و درآمدزایی است. بیابان های ماسه ای در کنار جنگل و رودخانه؛ بهترین محل برای بیابان گردی به شمار می آید. این استان دارای مناطق حفاظت شده فراوانی است که بعضی ها همچون کرخه تنها پناهگاه گوزن زرد است. این استان از تالاب هوپزه و شادگان، بامدژ و میانگران برخوردار است که هم پناهگاه پرندگان مهاجر و هم مخزن ماهیان بومی هستند در واقع حیات گیاهی متنوعی دارد که فقط در تالاب های استان وجود دارد. روستاهای سرسبز خوزستان با محصولات کاملاً ارگانیک با نخلستان هایش با جنگل های بلوط اقامتگاه های بوم گردی آن ظرفیتی دائمی برای روستاگردی است.

خوزستان از سه اثر ثبت جهانی برخوردار و بافت های تاریخی با ارزش در شهرهای آن هر بازدید کننده ای را ساعت ها مجبور به گردش در آن می کند. وجود بناهای تاریخی با ارزش و محوطه های باستانی با آثار تاریخی روزمینی و زیرزمینی با قدمت چند هزار ساله و سایت های گردشگری فراوانی در دشت و ساحل دریا و یا در کوهستان و کنار رودخانه نشان از قدمت بالای تاریخی و فرهنگی خوزستان است.

خوزستان در بخش صنایع دستی نیز از استان های پر ظرفیت است که در قالب پوشاک سنتی اقوام و مصنوعات با پایه گیاهی و جانوری می تواند علاقه مندان فراوانی در داخل و خارج کشور را وارد ایران کند.

از حوزه‌های جدید گردشگری، حوزه توریسم سلامت است. ظرفیت‌های پزشکی خوب و امکانات مناسب بیمارستان‌های استان و داشتن اشتراک‌های فرهنگی و دینی با کشور همسایه زمینه بسیار مناسب برای توسعه گردشگری سلامت است. همچنین، دیده جنگ و دفاع مقدس در خوزستان یک ظرفیت بالا برای گردشگری است. گردشگری جنگ هم رسالت تبادل فرهنگی بین نسلی در سطح ملی و هم بین جوامع در سطح بین‌المللی را بر عهده دارد. بنابراین ضرورت دارد در کنار توسعه گردشگری داخلی به مقوله گردشگری جنگ نیز توجه ویژه‌تری شود. ضمن آنکه آمار و ارقام مخاطبان این نوع سفرها در کشور کم نیستند و در مقاطعی همچون تعطیلات عید، بسیاری از جوانان با سفر به مناطق جنگی درصدد تجربه این نوع از گردشگری برمی‌آیند.

۲-۳- چالش‌های هیدروپلیتیک خوزستان

استان خوزستان در حوضه آبریز خلیج فارس و دریای عمان و زیر حوضه‌های رودهای کارون، کرخه و جراحی - ژهره قرار دارد. ارتفاعات استان‌های هم‌جوار و ارتفاعات خود استان، سرچشمه و تقویت‌کننده رودهای پرآب و متعددی است که عموماً با پیچ‌وخم‌هایی به سوی شرق و جنوب و به مقصد خلیج فارس روان هستند. رود کارون، پرآب‌ترین و تنها رود قابل کشتیرانی ایران، یکی از مهم‌ترین رودهای خوزستان است که پس از طی مسافتی طولانی و عبور از مرکز استان (اهواز)، سرانجام به رود مرزی اروندرود می‌پیوندد و به خلیج فارس می‌ریزد. رود دیگر آن دز است که از ارتفاعات شمالی و از استان لرستان به سوی خوزستان جاری شده و به کارون می‌پیوندد. رود طولانی و پرآب کرخه یکی دیگر از رودهای مهم استان، پس از طی مسافتی طولانی از استان ایلام وارد قسمت‌های شمالی خوزستان می‌شود و با عبور از سوسنگرد به داخل خاک عراق راه می‌یابد. مارون، جراحی و هنديجان نیز دیگر جریان‌های آبی مهم خوزستان هستند که از ارتفاعات جنوب شرقی این استان و نیز از ارتفاعات استان کهگیلویه و بویراحمد سرچشمه می‌گیرند و سرانجام به خلیج فارس می‌ریزند. جریان طبیعی آب رودخانه‌ها و منابع آبی سدهای کرخه، دز، مسجدسلیمان و شهید عباسپور (کارون یک) و خاک مناسب، به‌ویژه در شمال استان که دور از شوره‌زارهای مجاور دریا واقع شده‌اند، کشاورزی خوزستان را شکوفا و پررونق کرده است. فعالیت‌های دامداری در کوهپایه‌های شمالی و شرقی استان و در مناطق کوهستانی نیز بخش مهمی از تولیدات اقتصادی استان خوزستان را شکل می‌دهد. وجود منابع غنی نفت و گاز، استقرار صنایع و مراکز تولیدی و خدماتی در خوزستان، این استان را به یکی از مراکز جذب جمعیت و تولید اشتغال بدل ساخته است، به گونه‌ای که در مجموع ۱/۳ از کل جمعیت استان را مهاجران و افراد غیربومی تشکیل

می‌دهند. نوع و کیفیت آب و هوای استان خوزستان تحت تأثیر عوامل زیر است (جغرافیای استان خوزستان، ۱۳۹۹: ۲):

- اثر پرفشار جنب‌حاره‌ای که سبب تابش عمودی خورشید و بالا رفتن دما و ایجاد کمربند پرفشار و در نهایت جلوگیری از بارندگی و شرجی بودن هوا می‌شود.
- ارتفاعات زاگرس که دما را کاهش می‌دهد و هوای سرد را به سوی جلگه گسیل می‌دارد.
- مجاورت با بیابان عربستان که موجب گرمای شدید هوا، همراه با وزش بادهای گرم به داخل استان می‌شود.
- مجاورت با خلیج فارس که تأثیر رطوبت حاصل از تبخیر آب دریا را بر آب و هوای استان در پی دارد.

در مجموع هر چه از شمال استان به سوی جنوب حرکت کنیم، هوا گرم‌تر و از میزان بارندگی کمتر می‌شود. بنا بر گزارش‌ها بارش سالانه استان حدود ۲۶۶ میلی‌متر است که بیشترین میزان آن ۹۰۰ میلی‌متر در شمال شرق و کم‌ترین میزان آن ۱۰۰ میلی‌متر در جنوب غربی استان است. در نقشه پهنه‌بندی خطر لرزه‌ای ایران، قسمت‌های شرقی استان در منطقه خطر خیلی بالا و قسمت‌های شمالی استان در منطقه خطر بالا و مناطق جلگه‌ای به‌ویژه در غرب استان در منطقه خطر پایین قرار دارند. خوزستان با دارا بودن ۳۳ درصد از منابع آب سطحی کشور از جایگاه ویژه‌ای در برنامه‌ریزی‌های منابع آب و انرژی کشور برخوردار است و رودخانه کارون نقش شریان حیاتی این استان را ایفا می‌نماید. همگام با اجرای طرح‌های توسعه کشاورزی و صنعت و افزایش جمعیت در استان خوزستان، از یک‌طرف رقابت برای مصرف منابع آب‌های موجود بالا گرفته و از طرف دیگر اثرات پساب مصرف‌کنندگان بر کیفیت آب رودخانه کارون موجب تعارض بی‌سابقه‌ای بین بخش‌های مختلف بهره‌برداران که در امر توسعه فعال می‌باشند، گردیده است. وقوع خشکسالی‌های چند سال اخیر نیز بر شدت این تعارض افزوده است. آورد رودخانه کارون به دشت خوزستان به‌طور متوسط ۲۱،۲ میلیارد مترمکعب در سال اندازه‌گیری شده است که بین حداقل ۱۰،۴۶ تا حداکثر ۴۱،۹ میلیارد مترمکعب در سال متغیر بوده است. از طرفی نیاز آبی شبکه‌های آبیاری و سایر تعهدات موجود ۱۰،۵ میلیارد مترمکعب و بر اساس تعهدات جاری و طرح‌های در حال اجرا از جمله طرح‌های توسعه نیشکر واحدهای شمال و جنوب اهواز بالغ بر ۱۷،۳ میلیارد مترمکعب بر اساس راندمان طراحی برآورد می‌شود. با توجه به راندمان‌های آبیاری موجود و تعهدات آبی و نیاز آب جهت کنترل شوری، حجم مصارف بیش از ۲۰ میلیارد مترمکعب در سال برآورد می‌شود. واقعیت‌های فوق زنگ خطر جدی است که حیات و تداوم توسعه پایدار منابع آب استان خوزستان را به‌طور عام و حوزه آبریز کارون را به‌طور خاص بشدت تهدید می‌نماید. نتیجه اینکه، آنچه مسلم است ادامه روند توسعه فعلی باعث

تشدید معضلات و مشکلات موجود و رقابت بیشتر بین بهره‌برداران بخش‌های مختلف از رودخانه در آینده خواهد شد (حسینی زارع و همکاران، ۱۳۹۳: ۶).

روی هم رفته، یک‌سوم منابع آب سطحی کشور در خوزستان قرار دارد اما مردم این استان همواره با مشکلات بسیاری در بحث آب مواجه هستند و در برخی نقاط به خصوص روستاها علاوه بر شوری آب، افت فشار و قطعی‌های موقت یا دائم را تحمل می‌کنند. خوزستان با وجود برخورداری از پنج رودخانه‌ی دائمی، در برخی از مناطق به‌ویژه در فصل گرما در آرزوی دسترسی به آب سالم و پایدار هستند و کیفیت آب در دسترس نیز باعث شده تا خرید دستگاه تصفیه‌ی آب برای مردم این دیار یک امر اجتناب‌ناپذیر باشد. روزی تنش آبی اعتراض مردم آبادان و خرمشهر را در پی دارد و روزی دیگر همین مسئله چنان عرصه را بر اهالی بخش غیزانیه تنگ می‌کند که آن‌ها را به تجمع اعتراضی و مسدود کردن جاده وامی‌دارد.

فصل سوم

تحلیل محیط درونی

۳-۱- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها

همان‌طور که قبلاً نیز بیان شد استان خوزستان دارای مساحتی معادل ۶۴۰۵۷ کیلومتر مربع است. این استان سهمی حدود ۴ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است و از نظر مساحت در رتبه دهم کشور قرار دارد. بر اساس آخرین نقشه تقسیمات کشوری استان خوزستان از شمال با استان لرستان، از شمال‌شرقی و مشرق با استان‌های چهارمحال و بختیاری و کهگیلویه و بویراحمد، از جنوب شرقی با استان بوشهر، از جنوب با خلیج فارس و از غرب با کشور عراق هم مرز است. طولانی‌ترین مرز مشترک استان با کشور عراق است که طول آن به بیش از ۳۰۰ کیلومتر می‌رسد، پس از آن مرز آبی استان با خلیج فارس به طول ۲۶۹ کیلومتر طولانی‌ترین خط مرزی استان است. مرز مشترک استان با استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، لرستان و ایلام به ترتیب برابر با ۲۶۲، ۲۲۵ و ۱۱۸ کیلومتر است و کمترین طول مرز مشترک را نیز (۵۲ کیلومتر) با بوشهر دارد.

استان خوزستان بر اساس سوابق از جمله استان‌هایی است که در دهه‌های گذشته شاهد تغییرات زیادی در تقسیمات داخلی و خارجی بوده است. بر اساس تقسیمات سیاسی سال ۱۳۱۶ استان خوزستان به همراه استان لرستان و بخشی از استان کهگیلویه و بویراحمد استان ششم کشور را تشکیل می‌دادند، در سال ۱۳۳۷ استان لرستان با عنوان فرمانداری کل خرم‌آباد از استان ششم منفک شد و در نهایت با تشکیل استان کهگیلویه و بویراحمد استان خوزستان با مرزهای کنونی شکل گرفته است؛ بر اساس تقسیمات داخلی استان خوزستان در سال ۱۳۸۰ دارای ۱۶ شهرستان بوده است که تا سال ۱۳۹۷ به ۲۷ شهرستان افزایش یافته است.

نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان خوزستان نسبت به استان های هم جوار

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

بر اساس سالنامه آماری سال ۱۳۹۵ استان خوزستان دارای ۲۷ شهرستان، ۶۷ بخش و ۷۶ شهر بوده است، تقسیمات سیاسی و تعداد شهرهای استان از سال ۱۳۹۳ بدون تغییر باقی مانده است و تنها طی سال ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۷ تعداد شش شهر به مجموع شهرهای استان اضافه شده است و مجموع شهرهای استان به ۸۲ شهر رسیده است. شهرستان اهواز با مرکزیت شهر اهواز (به عنوان مرکز استان) و بزرگ‌ترین و پرجمعیت‌ترین شهر استان مهم‌ترین جایگاه را در بین شهرستان‌های استان دارد. شهرستان‌های دزفول و ایذه و هندیجان پس از اهواز به

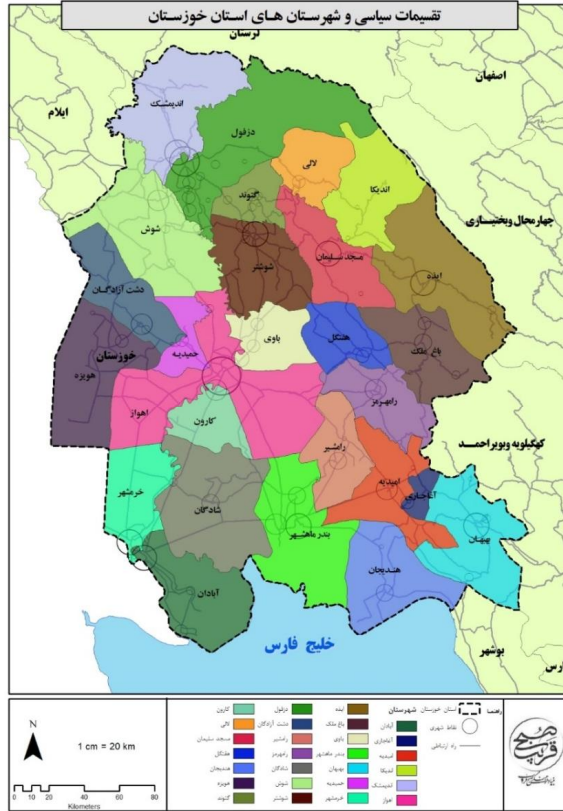

ترتیب بزرگ‌ترین شهرستان‌های استان هستند و این چهار شهرستان تقریباً سهمی معادل ۲۵ درصد مساحت استان را به خود اختصاص داده‌اند. کمترین مساحت در بین شهرستان‌های استان مربوط به شهرستان آغاچاری است. از نظر جمعیت پس از شهرستان اهواز شهرستان‌های دزفول و آبادان به ترتیب بیشترین جمعیت استان را در خود جای داده‌اند و کمترین جمعیت مربوط به شهرستان آغاچاری است.

جدول ۲- تقسیمات سیاسی استان خوزستان در سال ۱۳۹۸

نام شهرستان	مساحت (کیلومتر مربع)	تعداد بخش	تعداد دهستان	تعداد شهر	تعداد آبادی	تعداد آبادی دارای سکنه	تعداد آبادی خالی از سکنه
آبادان	۲۵۳۸	۲	۶	۳	۱۲۸	۸۲	۴۶
آغاچاری	۲۹۷	۲	۳	۲	۲۲	۱۰	۱۲
امیدیه	۲۱۴۸	۲	۳	۲	۱۱۵	۶۳	۵۲
اندیکا	۲۳۶۹	۳	۶	۳	۵۵۲	۳۲۸	۲۲۴
اندیمشک	۳۱۱۶	۲	۴	۵	۴۰۲	۲۲۱	۱۸۱
اهواز	۴۸۶۴	۳	۶	۲	۳۰۰	۱۹۸	۱۰۲
ایذه	۳۷۸۹	۳	۱۰	۲	۵۹۵	۴۱۹	۱۷۶
باغملک	۲۲۵۹	۳	۸	۴	۳۵۱	۲۲۵	۱۲۶
باوی	۱۳۷۷	۲	۴	۳	۱۳۰	۹۵	۳۵
بندر ماهشهر	۱۹۰۸	۲	۲	۳	۲۰۴	۷۲	۱۳۲
بهبهان	۲۸۸۴	۳	۶	۴	۳۰۸	۱۹۳	۱۱۵
حمیدیه	۷۷۴	۲	۴	۱	۹۰	۶۴	۲۶
خرمشهر	۲۲۹۸	۲	۴	۲	۱۲۱	۵۶	۶۵
دزفول	۴۶۴۶	۴	۱۱	۱۰	۷۲۱	۴۳۱	۲۹۰
دشت آزادگان	۱۹۷۲	۲	۵	۴	۱۵۶	۸۲	۷۴
رامشیر	۱۶۲۰	۲	۴	۲	۱۸۲	۱۳۲	۵۰
رامهرمز	۱۸۱۸	۴	۸	۳	۲۳۹	۱۹۱	۴۸
شادگان	۳۵۹۸	۳	۸	۳	۲۲۰	۱۶۷	۵۳
شوش	۳۶۳۰	۳	۷	۵	۲۷۳	۱۹۹	۷۴
شوشتر	۲۴۳۳	۳	۶	۴	۲۵۳	۱۸۶	۶۷
کارون	۱۱۹۷	۲	۴	۱	۸۸	۵۵	۳۳
گتوند	۹۷۳	۲	۴	۵	۸۱	۵۶	۲۵
لالی	۱۴۰۰	۲	۴	۱	۲۵۴	۱۵۰	۱۰۴
مسجدسلیمان	۲۱۷۶	۳	۶	۳	۲۸۵	۱۶۰	۱۳۵
هفتکل	۱۴۳۶	۲	۳	۱	۱۱۹	۴۴	۷۵
هندیجان	۳۷۸۰	۲	۴	۲	۷۶	۴۲	۳۴
هویزه	۲۷۵۷	۲	۴	۲	۱۶۹	۹۷	۷۲
کل استان	۶۴۰۵۷	۶۷	۱۴۴	۸۲	۶۴۳۴	۴۰۱۸	۲۴۱۶

منبع: سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۸

نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان خوزستان

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

۲-۳- بررسی نظام طبیعی و محیط زیستی

۳-۲-۱- ویژگی های توپوگرافی (ناهمواری ها)

استان خوزستان از نظر پستی و بلندی به دو منطقه کوهستانی و جلگه‌ای تقسیم می‌شود. منطقه **جلگه‌ای خوزستان** از جنوب دزفول، مسجدسلیمان، رامهرمز و بهبهان آغاز شده و تا کرانه‌های خلیج فارس و اروند ادامه دارد. این جلگه تقریباً دارای شیب کم است و در برخی از نقاط آن گنبد‌های نمکی مربوط به دوران کامبرین وجود دارد که در شور کردن اراضی و آب‌ها تأثیر عمده دارد و وسعت این منطقه تقریباً ۶۵ درصد کل استان می‌باشد. وجود رسوب‌های ریزدانه، حاکمیت فرسایش بیابانی، امکان تشکیل تپه‌های ماسه‌ای را نیز در جلگه خوزستان فراهم

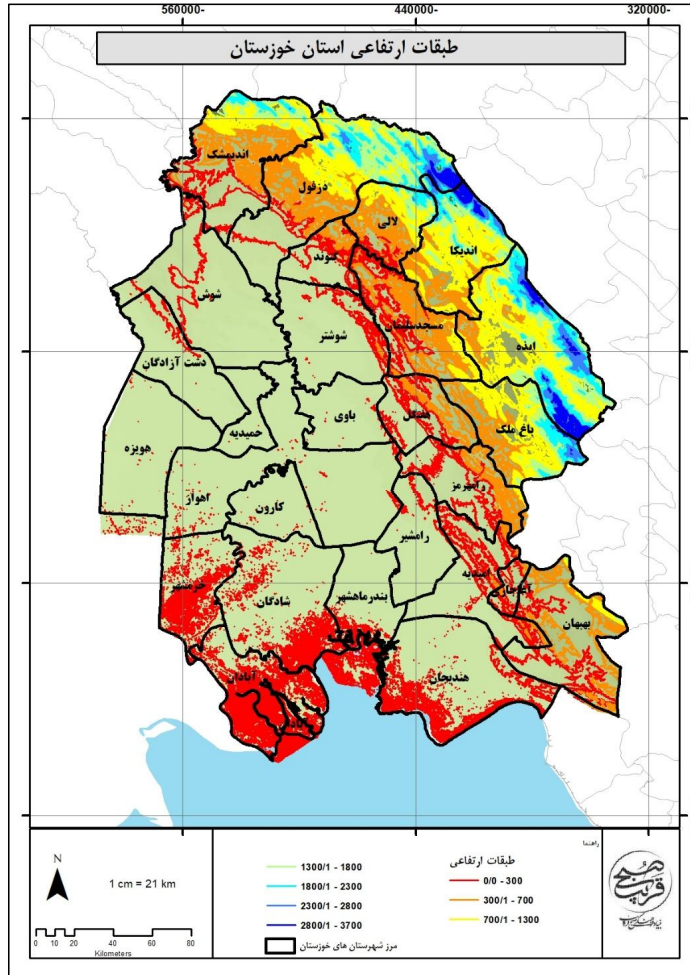
کرده‌است. تراکم عمده این عوارض در غرب اهواز، شمال حمیدیه و سوسنگرد می‌باشد. بادهای غالب غربی و جنوب غربی که از سوی بین‌النهرین و عربستان می‌وزد را مسئول ایجاد تپه‌های ماسه‌ای اطراف می‌دانند.

منطقه کوهستانی به‌طور عمده در شمال و شرق استان (رشته کوه زاگرس با روند شمال غربی - جنوب شرقی) حدود دوپنجم مساحت کل استان را شامل می‌شود. مهم‌ترین کوه‌های استان عبارتند از: کوه چو، کوه دلا، کوه منار، کوه آب‌بندان، کوه سیاه، کوه منگشت، کوه سلطان و ... ارتفاع نقاط مختلف استان بسیار متغیر است اما به‌طور متوسط از جنوب به شمال و از غرب به شرق افزایش می‌یابد و ارتفاع صفر درجه در سواحل خلیج فارس تا کوه‌های بیش از ۳۴۰۰ متر در شمال و شمال شرقی می‌رسد. بلندترین نقاط استان در قله کوهستان منگشت، ۳۶۱۳ متر از سطح دریا ارتفاع دارد.

جدول ۸- طبقات ارتفاعی استان خوزستان

طبقات ارتفاعی	مساحت (هکتار)
۰-۵۰۰	۴۱۷۶۷/۵۶
۵۰۰-۱۰۰۰	۱۵۵۸۷/۵۶
۱۰۰۰-۱۵۰۰	۳۴۸۵/۲۲
۱۵۰۰-۲۰۰۰	۱۷۲۴/۸۱
۲۰۰۰-۲۵۰۰	۸۳۰/۲۲
۲۵۰۰-۳۰۰۰	۵۲۵/۶۶
۳۰۰۰-۳۵۰۰	۹۲/۸۷
<۳۵۰۰	۱۶/۸۱
مجموع	۶۴۰۳۱/۷۲

در ادامه نقشه خطوط هم‌ارتفاع استان خوزستان آمده است؛ همانطور که مشخص است بیشترین ارتفاع در قسمت شمال شرقی استان و شامل شهرستان‌های ایذه، اندیکا، مسجدسلیمان و لالی هست. هر چه از شمال و شمال شرقی استان به سمت جنوب و جنوب غربی حرکت کنیم از ارتفاع استان کاسته می‌شود به نحوی که ارتفاع در شهرستان‌های ماهشهر و هندیجان حتی به صفر می‌رسد.

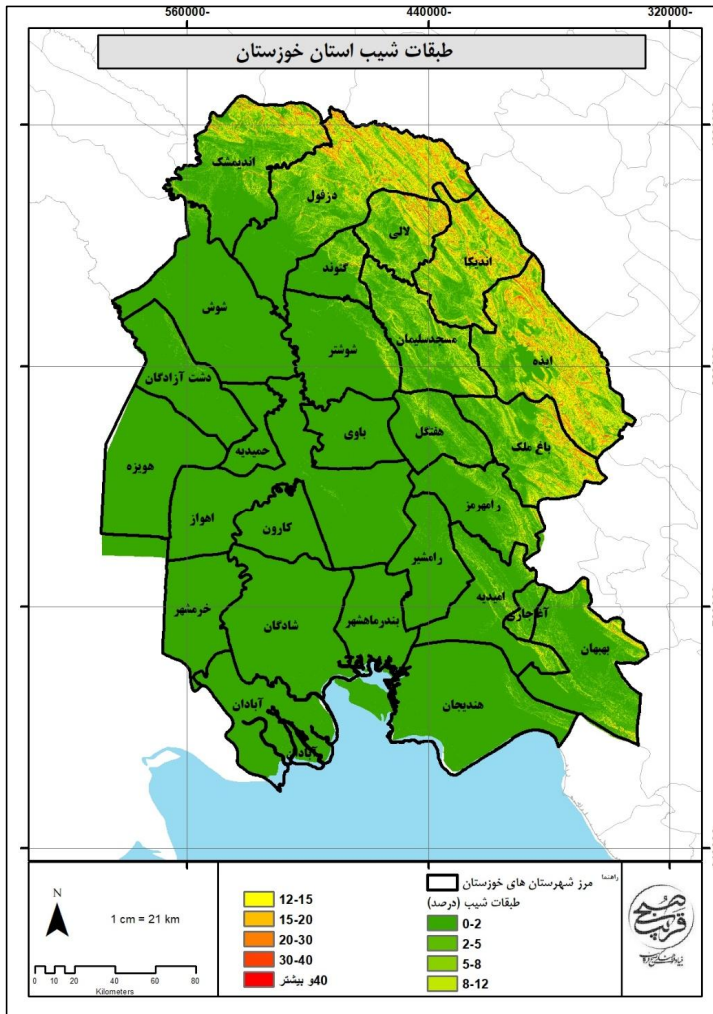
نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان خوزستان

به طور کلی استان خوزستان در مقایسه با استان های همجوار خود استان مسطح و جلگه ای محسوب می شود. همچنین وجود شکستگی ارتفاعی موجب شده است که استان به صورت بسیار بارزی به دو لند فرم کوهستانی (دره و دامنه) و دشت و جلگه مناطقی با شیب بالا و بارز و شیب کم و مسطح تقسیم گردد؛ به نحوی که بر اساس بررسی های صورت گرفته بیش از ۸۰ درصد از مساحت استان دارای شیب بین صفر تا دو درصد می باشد.

جدول ۹- طبقات شیب استان خوزستان

درصد از مساحت	مساحت (کیلومتر مربع)	طبقه شیب
۸۰/۷۴	۵۲۰۷۲	۰ - ۲
۴/۸۰	۳۰۹۶	۲ - ۵
۲/۰۸	۱۳۴۱	۵ - ۸
۲/۱۷	۱۴۰۲	۸ - ۱۲
۴/۸	۳۰۹۳	۱۲ - ۱۵
۲/۶۵	۱۷۰۸	۱۵ - ۲۰
۲/۷۶	۱۷۸۰	۲۰ و بیشتر

بر اساس جدول فوق شیب استان در شیب طبقه ۰-۲ درصد قرار دارد. کمترین مساحت استان در طبقه شیب بیشتر از ۲۰ درصد قرار دارد. نقشه شیب نیز به طبع ارتفاع استان، در قسمت‌های جنوبی (شهرستان‌های هندیجان، ماهشهر، بندر امام خمینی) بسیار پایین بوده اما شهرستان‌های شمالی شیب بیشتری دارند و در برخی موارد بیشتر از ۲۰ درصد است.

نقشه ۴- طبقات شیب استان خوزستان

۳-۲-۲- آب و هوا و اقلیم

استان خوزستان در منتهی الیه جنوب غربی کشور واقع شده است که از دو بخش کاملاً متفاوت جلگه‌ای و کوهستانی تشکیل یافته است. در مناطق کوهستانی و مرتفع، تابستان‌های معتدل و زمستان‌های سرد و در نواحی کوهپایه‌ای دارای آب و هوای نیمه بیابانی و در نواحی پست جلگه‌ای هر چه به سمت جنوب و جنوب غربی پیش می‌رویم خصوصیات آب و هوا از نیمه بیابانی به بیابانی کناره‌ای تبدیل می‌شود. عمدتاً زمستان‌های این

ناحیه، کوتاه و معتدل و تابستان‌ها طولانی و گرم است. در مجموع هر چه از طرف شمال شرق استان به طرف جنوب غرب استان حرکت می‌کنیم به زیر اقلیم‌های ناسازگارتر با طبیعت زیستی انسانی برخورد می‌کنیم که بخش‌های وسیعی از استان را می‌پوشاند. بر اساس روش‌های طبقه‌بندی معمول مانند روش طبقه‌بندی کوپن، دمارتن، آمبرژه، تورنت وایت، ایوانف و ... می‌توان نتیجه گرفت که روش‌های ذکر شده نسبت به اقلیم زیر در استان خوزستان اتفاق نظر دارند.

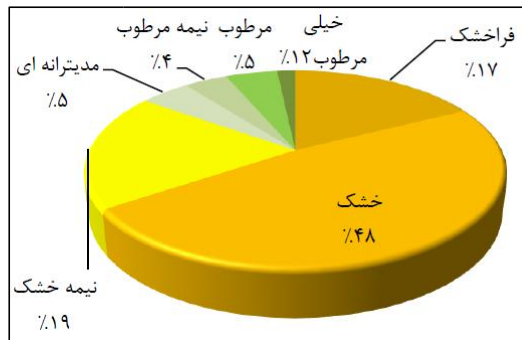
- اقلیم فراخشک گرم: در بخش‌ها و نواحی غربی و جنوب غربی استان خوزستان قابل شناسایی است و شهرهای مهمی همچون آبادان، خرمشهر و ماهشهر در این اقلیم استقرار یافته‌اند.

- اقلیم خشک گرم: بخش‌های وسیعی از استان در نواحی غربی و جنوبی مانند نواحی اهواز، شوش، شوشتر، حمیدیه، صفی‌آباد، گتوند، هفت تپه، دشت آزادگان، بستان، شادگان، رامشیر، هندیجان، بهبهان، رامهرمز و آغاچاری در اقلیم خشک گرم قرار دارند.

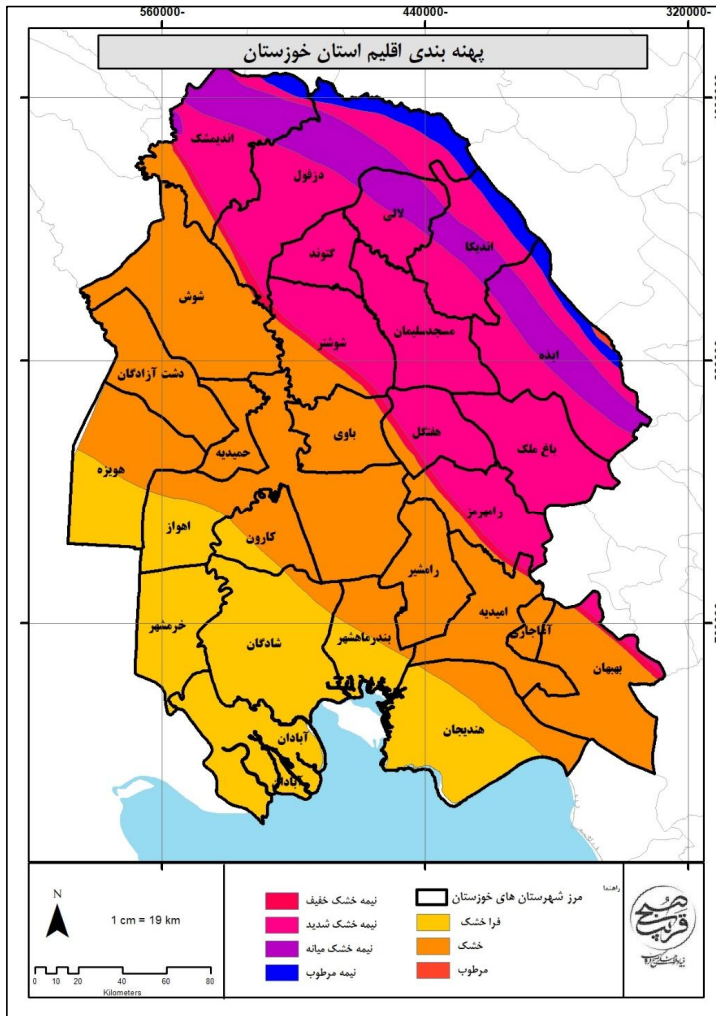
- اقلیم نیمه خشک: نواحی شمالی استان از اندیمشک آغاز و با جهتی شمالی - جنوبی تا مسجدسلیمان امتداد و با گرایش به نواحی جنوب استان از هفتکل گذشته و تا شرق بهبهان و دزفول ادامه می‌یابد.

- اقلیم نیمه مرطوب مدیترانه: این اقلیم بخش کوچکی از استان را به صورت باریکه‌ای از شمال سد دز تا جنوب شهرستان ایذه را در بر می‌گیرد.

به طور کلی از لحاظ اقلیمی، حدود ۷۵ درصد از وسعت استان را اقلیم فراخشک، خشک و نیمه خشک تشکیل داده است.

نمودار ۱- وضعیت اقلیمی استان خوزستان

نقشه ۵- پهنه بندی اقلیم استان خوزستان

۳-۲-۱- بارش

نتایج حاصل نشان می دهد که میانگین بارندگی سالانه استان طی دوره آماری بلندمدت برابر با $284/3$ میلی متر است. (بر اساس آمار ۲۰ ایستگاه هواشناسی خوزستان) در ایستگاه های مورد مطالعه بیشترین میزان بارش سالانه مربوط به ایستگاه ایذه با $614/8$ میلی متر و کمترین میزان بارش سالانه در آبادان با $149/7$ میلی متر ثبت شده است. ریزش برف فقط در زمستان و در بعضی نواحی شمال شرقی و کوهستانی استان که همجوار استان های

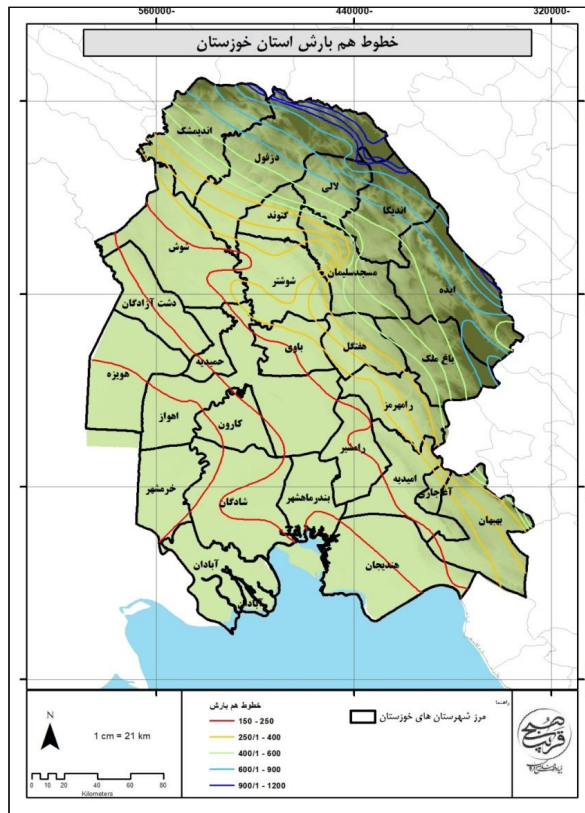

لرستان و چهارمحال و بختیاری است، صورت می‌پذیرد، اما باران در بیشتر نقاط می‌بارد. معمولاً اوج بارندگی استان خوزستان در ماه‌های آذر تا اسفند است. توزیع بارش در سطح استان یکنواخت نبوده و ارتفاعات شمال و شمال شرق استان چنانچه در بالا ذکر شد، دریافت بیشتری از بارندگی را دارند.

جدول ۱۰- اطلاعات بارندگی و پارامترهای بارندگی بلندمدت سالانه ایستگاه‌های هواشناسی استان خوزستان

ردیف	ایستگاه	تعداد روزهای بارانی	بارندگی (میلی‌متر)	حداکثر بارندگی ۲۴ ساعته
۱	آبادان	۲۹	۱۴۹/۷	۵۴/۴
۲	آغاچاری	۲۸	۲۰۴/۱	۷۸/۶
۳	امیدیه	۳۸	۲۵۴/۲	۱۰۳/۲
۴	اهواز	۳۷	۲۰۲/۵	۱۰۷/۴
۵	ایذه	۸۰	۶۱۴/۸	۱۱۳/۷
۶	پستان	۳۴	۱۹۲/۵	۱۵۴/۳
۷	بهبهان	۴۰	۳۱۸/۳	۱۰۲/۴
۸	حسینیه	۴۲	۳۷۳/۸	۱۱۲/۹
۹	دزفول	۴۲	۳۰۷/۷	۹۵/۱
۱۰	دهدز	۵۶	۵۳۲/۹	۸۹/۷
۱۱	رامهرمز	۴۰	۲۹۰	۱۲۶/۶
۱۲	شادگان	۲۸	۱۱۶/۲	۵۱/۳
۱۳	شوش	۳۲	۲۱۳/۴	۸۴
۱۴	شوشتر	۳۸	۲۸۹/۲	۹۷/۹
۱۵	کشاورزی اهواز	۳۲	۱۷۴/۷	۷۶/۱
۱۶	گتوند	۳۷	۲۶۸/۴	۵۰
۱۷	لالی	۴۳	۳۸۵/۸	۷۶/۶
۱۸	ماهشهر	۳۳	۱۹۳	۸۶/۹
۱۹	مسجدسلیمان	۴۶	۴۰۱/۵	۱۲۲/۹
۲۰	هندیجان	۲۹	۲۰۳/۷	۸۰/۵
	میانگین استانی	۳۹	۲۸۴/۳	

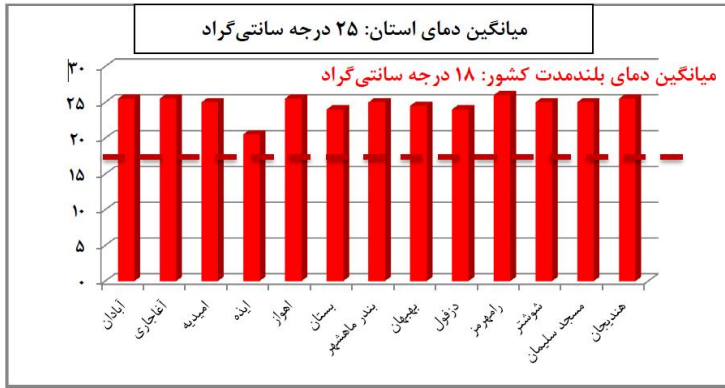
با توجه آمار و اطلاعات، ایستگاه ایذه با میانگین ۸۰ روز بارانی در سال و ایستگاه آغاچاری با میانگین ۲۸ روز بارانی در سال بیشترین و کمترین تعداد روز بارانی را در سطح استان دارا می‌باشند. میانگین تعداد روزهای بارانی استان خوزستان نیز ۳۹ روز در سال می‌باشد.

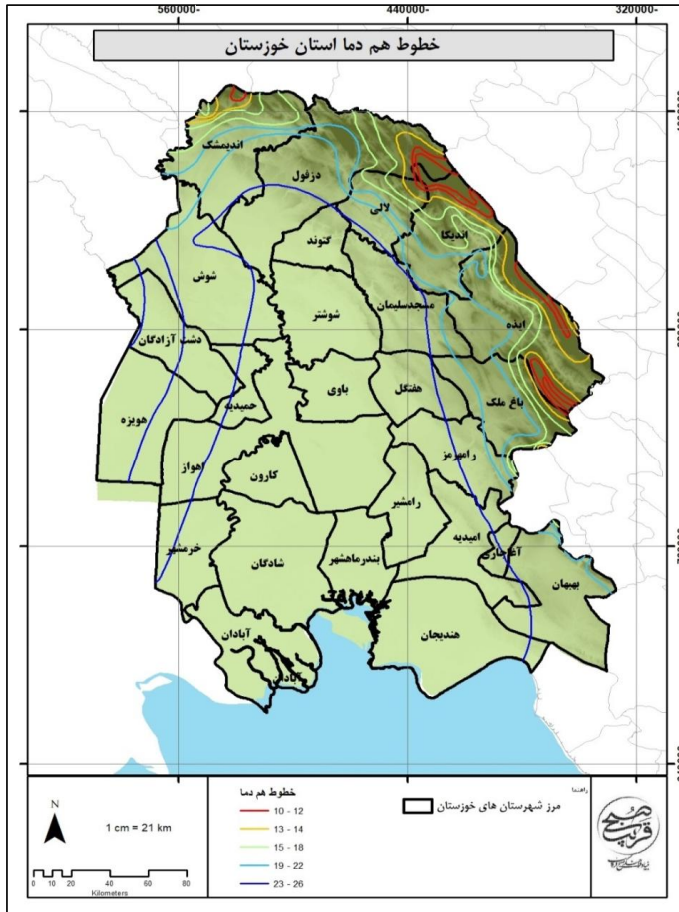
نقشه ۶- خطوط هم بارش استان خوزستان

۳-۲-۲-۲-۵

محدوده استان خوزستان عمدتاً در منطقه گرم واقع شده است و تنها بخش‌های مرتفع شمال شرق استان در نواحی سردسیری جای گرفته‌اند. میانگین دمای استان در ماه‌های تیر و مرداد بیشترین مقدار است و در دی‌ماه کمترین میزان می‌باشد. طی دوره ۵۰ ساله در بیشتر شهرهای استان میانگین حداکثر دما حدود ۳۳ درجه و میانگین حداقل دما حدود ۱۸ درجه بوده است. میانگین دمای بلندمدت استان نیز ۲۵ درجه سانتی‌گراد بوده که بالاتر از میانگین دمای بلندمدت کشور (۱۸ درجه سانتی‌گراد) است.

نمودار ۲- میانگین دراز مدت دما در استان خوزستان

نقشه ۷- خطوط هم دما استان خوزستان

۳-۲-۳- رطوبت هوا

رطوبت نسبی هوا، نسبت مقدار آب موجود در جو به حداکثر مقدار آبی است که جو در همان دما می تواند دریافت کند تا به حد اشباع برسد. حداکثر میانگین رطوبت نسبی استان با ۵۰/۳ درصد مربوط به ایستگاه دزفول و حداقل مقدار آن با ۳۴/۲ درصد به ایستگاه حسینیه تعلق دارد.

جدول ۱۱- میانگین رطوبت نسبی در ایستگاههای مختلف استان خوزستان

ردیف	ایستگاه	رطوبت نسبی (درصد)
۱	آبادان	۴۴/۱
۲	آغاچاری	۳۷/۴
۳	امیدیه	۴۲/۵
۴	اهواز	۴۳/۳
۵	ایذه	۴۱/۲
۶	پستان	۴۵/۵
۷	بهبهان	۴۲/۶
۸	حسینیه	۳۴/۲
۹	دزفول	۵۰/۳
۱۰	دهدز	۳۸/۷
۱۱	رامهرمز	۳۷/۸
۱۲	شادگان	۴۴/۵
۱۳	شوش	۴۳/۶
۱۴	شوشتر	۳۸/۶
۱۵	کشاورزی اهواز	۴۳/۶
۱۶	گتوند	۴۸/۱
۱۷	لالی	۴۰/۱
۱۸	ماهشهر	۴۶/۷
۱۹	مسجدسلیمان	۳۹/۵
۲۰	هندیجان	۴۴/۷
	میانگین استانی	۴۲/۳

۳-۲-۴- جریان و وزش بادهای

استان خوزستان تحت تأثیر سه نوع باد می باشد:

الف) جریان هوای غرب

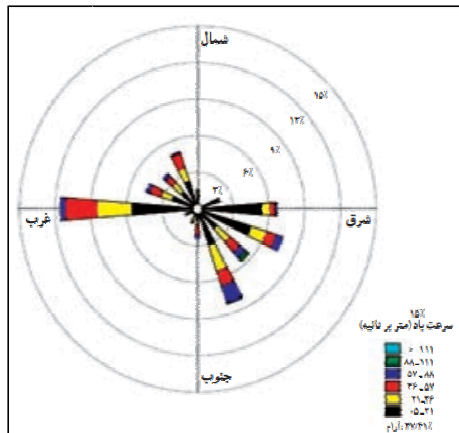
اولین باد غالب استان، جریان سرد کوهستانی است که در زمستان از نواحی غرب ایران وارد کشور شده و پس از عبور از کرمانشاه و لرستان، به طرف خلیج فارس می‌وزد و به باد شمال معروف است. این باد در حدود ۹ ماه از سال و به دنبال هسته‌های کم‌فشار می‌وزد. در تابستان نمونه آن باد شمال یا باد ۴۰ روزه است که از اواسط خردادماه تا اواخر تیرماه، در نواحی شمال خلیج فارس، گرد و غبار فراوانی از بیابان‌های سوریه و عراق به همراه می‌آورد.

ب) جریان هوای اقیانوس هند، خلیج فارس و دریای عمان:

این جریان دریایی، در نواحی جنوبی خلیج فارس و خوزستان باد شرعی را به وجود می‌آورد که در زمستان، این بادهای موجب بارش در این محدوده می‌شوند، اما در تابستان، رطوبت زیادی را به همراه دارد که موجب استقرار هوای شرعی در این محدوده می‌گردد.

ج) بادهایی که بر اثر تغییرات فشار هوا در فصول مختلف سال به وجود می‌آیند.

این بادهای در زمستان که هوای مجاور آب‌های گرم خلیج فارس از هوای فلات ایران و عربستان گرم‌تر است از شمال و جنوب به طرف داخل خلیج فارس و خوزستان می‌وزند. علت شکل‌گیری این بادهای، ایجاد سیستم کم‌فشار بر روی محدوده ایران و استقرار سیستم پرفشار بر روی صحرای سودان و عربستان است که این عامل باعث مکش هوا به روی ایران می‌گردد. غبار ناشی از این جریان، دارای غلظت بسیار بالایی است و گاهی تا نواحی تهران و مرکز ایران نیز می‌رسد. از دیگر بادهای منطقه که بیشتر به صورت محلی عمل می‌کنند، می‌توان به باد جنوب شرقی، باد نشی، باد سموم یا باد محلی و باد سام اشاره نمود.

شکل ۱- گلباد ایستگاه هواشناسی اهواز

۳-۲-۳- منابع آب

در تقسیم‌بندی حوضه‌های آبریز اصلی ۶ گانه کشور، استان خوزستان در محدوده حوضه خلیج فارس- دریای عمان جای دارد. در تقسیم‌بندی حوضه‌های آبریز درجه ۲، محدوده استان خوزستان توسط بخش‌هایی از سه حوضه آبریز فرعی کرخه، کارون و جراحی در بر گرفته شده است. همچنین بخش‌های کوچکی از استان نیز توسط حوضه آبریز مرزی غرب و حوضه آبریز حله پوشش می‌یابد.

جدول ۱۲- مشخصات فیزیوگرافی حوضه‌های عمده استان خوزستان

نام رود	طول رودخانه در استان (کیلومتر)	حداکثر آبدهی (مترمکعب بر ثانیه)	سرچشمه	مصوب رود
کارون	۷۱۱	۶۷۹۴	یاسوج-بروجن-کوهرنگ	خلیج فارس
دز	۲۸۵	۳۸۹۳	بروجرد-درود-الیگودرز	کارون
کرخه	۳۵۵	۵۲۲۲	ملایر-کرمانشاه-خرم‌آباد	هورالعظیم
مارون (جراحی)	۳	۵۳۶	قلعه‌رئسی-لنده-ایدنک	تالاب شادگان
زهره (هندیجان)	۲۷	۲۹۹۸	اردکان-باشت-دهدشت	خلیج فارس

نقشه ۸- حوزه‌های آبریز استان خوزستان

مأخذ: طرح آمایش استان خوزستان، ۱۳۹۷

خوزستان با حجم ورودی بیش از ۳۳ میلیارد مترمکعب آب در سال و دارا بودن ۳ میلیارد مترمکعب آب ذخیره شده در سفره‌های آب زیرزمینی، از موقعیت ممتازی در کشور برخوردار است. خوزستان با داشتن تنها ۴ درصد از مساحت کشور، بیش از ۳۰ درصد از آب‌های سطحی کشور را در خود جای داده است. آب‌های سطحی خوزستان بیشتر از استان‌های مجاور سرچشمه می‌گیرند و پس از عبور از مناطق جلگه‌ای استان به تالاب‌ها و خلیج فارس می‌ریزد. در این میان رود کارون بیشترین آبدهی (دبی) و طول را به خود اختصاص داده است.

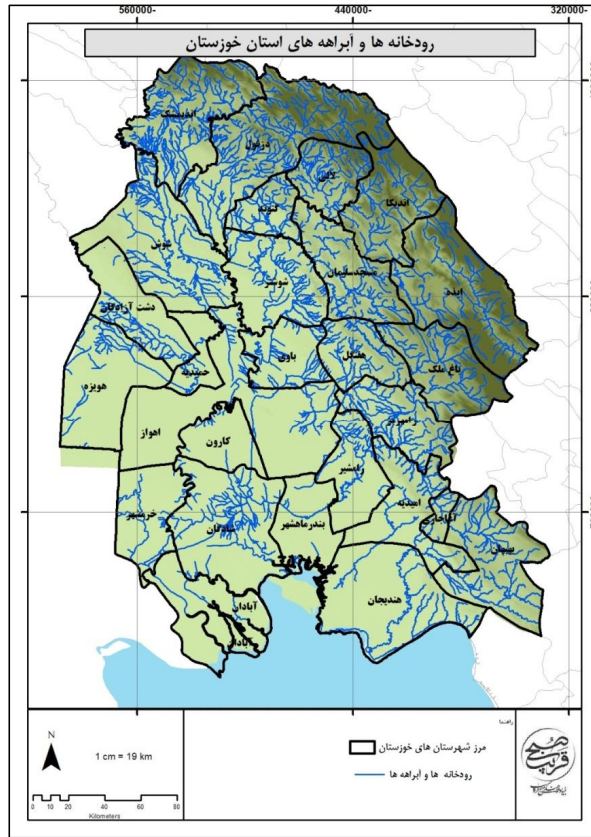
رودخانه کارون، بزرگ‌ترین و پرآب‌ترین رود ایران از ارتفاعات دنا به ارتفاع ۴۲۶۲ متر در استان کهگیلویه و بویراحمد و کوه‌رنگ به ارتفاع ۴۲۲۱ متر در استان چهارمحال بختیاری سرچشمه می‌گیرد. این رودخانه پس از عبور از دره‌های تنگ و عمیق زاگرس و خلق چشم‌اندازهای بسیار زیبای طبیعی، از شهرهای شوشتر، گتوند و اهواز عبور می‌کند. کارون در شمال خرمشهر به شاخه‌های بهمن شیر و حفار تقسیم شده و پس از گذشتن از جزیره آبادان، در تلاقی با رودخانه مرکزی اروندرود وارد خلیج فارس می‌شود.

جدول ۱۳- منابع آب موجود به تفکیک حوضه‌های آبریز در استان خوزستان و مصارف به

تفکیک بخش‌های اقتصادی

حوزه آبریز	منابع (آب‌های سطحی و زیرزمینی)	مصارف			
		شرب	صنعت و معدن	کشاورزی و شیلات	زیست‌محیطی
کرخه	۴۳۵۰	۲۲	۱۶	۱۰۴۱	۲۵۷۸
کارون-دز	۱۸۳۳۳	۴۴۱	۱۱۷	۸۷۸۲	۴۳۰۰
جراحی-زهره	۳۸۰۹	۱۱۳	۴۵	۲۱۸۸	۱۵۶۷
جمع	۲۶۴۹۲	۵۷۶	۱۷۸	۱۲۰۱۱	۷۳۶۷

(طرح جامع آب استان خوزستان ۱۳۹۵)

نقشه ۹- رودخانه ها و آبراهه های استان خوزستان

۳-۲-۱- پایداری منابع آب

استان خوزستان در حوزه آبریز اصلی خلیج فارس و دریای عمان قرار دارد و حجم کل منابع آب تجدیدشونده آن برابر با ۶۰۱۱ میلیون مترمکعب در سال است که از این مقدار ۳۸۶۴ میلیون مترمکعب مربوط به آب‌های زیرزمینی و ۲۱۴۷ میلیون مترمکعب برای آب‌های سطحی است.

جدول ۱۴- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان خوزستان

مشخصات جغرافیایی و اقلیمی		
عنوان	واحد	مقدار
نوع اقلیم	-	گرم و خشک
تعداد و نام حوضه‌های آبریز اصلی	حوضه	1 خلیج فارس و دریای عمان
تعداد و نام حوضه‌های آبریز فرعی	حوضه	4 جراحی - زهره ، حله رود ، کارون بزرگ ، کرخه ، مرزی غرب
میانگین سالانه نزولات جوی	میلی متر	۳۳۶
متوسط سالانه حجم نزولات جوی	میلیون مترمکعب	۲۱۴۶۷
حجم کل منابع آب تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۶۰۱۱
منابع آب سطحی		
عنوان	واحد	مقدار
حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۳۸۶۴
تعداد رودخانه‌های مهم	رودخانه	۸
تعداد رودخانه‌های مرزی	رودخانه	۱
حجم سالانه آب رودخانه‌های مرزی	میلیون مترمکعب	-
حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان ، یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه ها و کویرها)	میلیون مترمکعب	۵/۱۲۶۸۲
حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان	میلیون مترمکعب	۲۶۱۶۷
منابع آب زیرزمینی		
عنوان	واحد	مقدار
حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۲۱۴۷
تعداد چاه‌ها	حلقه	۱۱۵۱۴
حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها	میلیون مترمکعب	۹۸۷
تعداد چشمه‌ها	دهنه	۱۰۸۶
حجم سالانه تخلیه از چشمه‌ها	میلیون مترمکعب	۳۴۲
تعداد قنوات	رشته	۱۷

حجم سالانه تخلیه از قنوات	میلیون مترمکعب	۴
میزان کل برداشت و مصارف		
عنوان	واحد	مقدار
میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۱۱۴۵/۳
اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۳۶
میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان	میلیون مترمکعب	۷۸۵۴/۵
حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)	میلیون مترمکعب	۸۹۹۹/۹
مصارف سالانه کشاورزی	میلیون مترمکعب	۷۵۳۱/۱
مصارف سالانه شرب	میلیون مترمکعب	۶۳۸/۵
مصارف سالانه صنعت	میلیون مترمکعب	۸۳۰/۲

شاخص فالکن مارک

فالکن مارک دانشمند سوئدی در مطالعات خود بحران آب را بر اساس مقدار سرانه منابع آب تجدیدپذیر سالانه هر کشور تعریف کرده است. فالکن مارک میزان سرانه آب ۱۷۰۰ مترمکعب در سال را به عنوان شاخص کمبود معرفی کرده است. بر این اساس کشورهایی که دارای سرانه منابع آب سالانه تجدیدپذیر بیش از ۱۷۰۰ مترمکعب هستند، مشکل بحران آب ندارند و کشورهایی که دارای سرانه منابع آب تجدیدپذیر بین ۱۰۰۰ تا ۱۷۰۰ مترمکعب هستند جزو کشورهای با تنش آبی محسوب می‌شوند و کشورهایی که دارای سرانه آب تجدیدپذیر کمتر از ۱۰۰۰ مترمکعب در سال هستند جزو کشورهای با کمبود آب هستند و سرانه آب کمتر از ۵۰۰ مترمکعب در سال، فشار بسیار شدیدی به آن کشور تحمیل می‌کند. با توجه به جمعیت کشور، در حال حاضر سرانه آب تجدیدپذیر ایران از مرز ۱۷۰۰ مترمکعب عبور کرده و کشور ما وارد دوره تنش آبی شده است. با توجه به تقسیم حجم آب تجدید شونده استان خوزستان بر جمعیت در سال ۱۳۹۸ (۴۷۱۰۵۰۹ نفر) عدد ۱۲۷۶/۰۸ به دست آمد که نشان می‌دهد استان خوزستان در محدوده تنش آبی قرار دارد.

جدول ۱۵- شاخص فالکن مارک و وضعیت منابع آبی استان خوزستان و ایران

تعیین وضعیت/دسته بندی	شاخص (سرانه/مترمکعب)	عدد شاخص برای ایران و استان خوزستان
بدون تنش	بالاتر از ۱۷۰۰	-
تنش آبی	۱۰۰۰ - ۱۷۰۰	ایران و خوزستان
کم آبی	۵۰۰ - ۱۰۰۰	-
کم آبی مطلق	کمتر از ۵۰۰	-

شاخص سازمان ملل

بنیاد کمیسیون توسعه پایدار سازمان ملل میزان درصد برداشت از منابع آب تجدیدپذیر در هر کشور را به عنوان شاخص اندازه گیری بحران آب معرفی کرده است. بر اساس شاخص مذکور هرگاه میزان برداشت آب یک کشور بیشتر از ۴۰ درصد کل منابع آب تجدیدپذیر آن باشد این کشور با بحران شدید آب مواجه است و اگر این مقدار در حدها ۲۰ تا ۴۰ درصد باشد بحران در وضعیت متوسط و چنانچه این شاخص بین ۱۰ تا ۲۰ درصد باشد بحران در حد متعادل و کمتر از ۱۰ درصد بدون بحران تلقی می شود. با توجه به اینکه در ایران هم اکنون ۷۰ درصد کل آب تجدیدپذیر کشور مورد استفاده قرار می گیرد، ایران در وضعیت بحران شدید آبی قرار دارد.

جدول ۱۶- شاخص سازمان ملل برای بحران آب

محدوده بحرانی	شاخصها
بدون بحران	کمتر از ۱۰ درصد
بحران در حد متعادل	بین ۱ تا ۲۰ درصد
بحران در وضعیت متوسط	بین ۲۰ تا ۴۰ درصد
بحران شدید آب	بیشتر از ۴۰ درصد

حجم آب تجدیدشونده استان خوزستان برابر با ۶۰۱۱ میلیون متر مکعب است و حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی) برابر با ۸۹۹۹ میلیون متر مکعب است. از این رو برداشت از منابع تجدیدپذیر استان خوزستان برابر با ۱/۴۹ درصد است. بنابراین طبق این شاخص استان در وضعیت بحران شدید آب قرار دارد. شایان ذکر است که حجم مصارف آب (زیرزمینی و سطحی) بیش از حجم آب تجدید شونده است.

شاخص نسبت بحرانی

به منظور مقایسه سطح کم آبی در حوضه های آبریز متفاوت می توان از شاخص نسبت بحرانی استفاده کرد. آلکامو همکاران (۲۰۰۰) این شاخص را نسبت میزان آب برداشت شده برای استفاده های انسانی به کل منابع آب تجدیدپذیر تعریف نموده اند. هرچه نسبت بحرانی عدد بزرگ تری باشد. فشار بیشتری بر منابع آب وارد می شود و به همان میزان هم کیفیت آب مصرف کنندگان پایین دست کاهش می یابد.

$W =$ آب برداشت شده

WA=منابع آب در دسترس (منابع آبی تجدیدپذیر)

جدول ۱۷- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن

شاخص‌ها	محدوده بحرانی
بدون تنش	۰/۱-۰
تنش آبی کم	۰/۲-۰/۱
تنش آبی متوسط	۰/۴-۰/۲
تنش آبی زیاد	۰/۸-۰/۴

محاسبه شاخص نسبت بحرانی برای منابع آب استان خوزستان در سال ۱۳۹۸

کل منابع آبی استان (سطحی و زیرزمینی) $CR=8999/6011=1/49$ تنش آبی زیاد

منابع آب سطحی استان $CR=7854/6011=1/306$ تنش آبی زیاد

منابع آب زیرزمینی استان $CR=1145/6011=0/19$ تنش آبی کم

با توجه به نتایج به دست آمده از شاخص‌های ارائه شده در این قسمت مشخص شد که استان خوزستان در مرحله تنش آبی قرار دارد. شایان ذکر است که این استان در مرحله بحران آب قرار دارد چراکه با توجه به دو شاخص سازمان ملل و همچنین شاخص نسبت بحرانی این استان در محدوده بحران زیاد آب قرار دارد. علاوه بر این استان به لحاظ شاخص فالکن در سطحی بالاتر از کشور قرار دارد اما در محدوده تنش آبی قرار دارد.

۳-۲-۴- کشاورزی استان

استان خوزستان از جهت پتانسیل و قابلیت‌های کشاورزی در کشور از نقاط ممتاز به شمار می‌رود و از حیث زمین و مرغوبیت خاک و حاصلخیزی، یکی از بهترین جلگه‌های ایران است که گاهی به دلیل ویژگی‌های آب و هوایی می‌تواند دو بار در سال در آن به تولید محصول اقدام نمود. فراوانی آب، وسعت و باروری خاک و تنوع طبیعی، این دیار را به جلگه‌ای زرخیز و پر برکت تبدیل نموده که در صورت استفاده صحیح و برنامه‌ریزی‌های کشاورزی مکانیزه به تنهایی می‌تواند کشور را به لحاظ فرآورده‌های کشاورزی تأمین نماید. در

استان خوزستان کشاورزی و تولید محصولات کشاورزی بیشتر به روش سنتی انجام می‌گیرد و محصولات آن عبارتند از خرما، پرتغال، سیب درختی، هندوانه، خربزه، خیار، سیب‌زمینی، پیاز، گوجه‌فرنگی، زیتون، نیشکر، گندم، جو و دانه‌های روغنی، برنج، اکالیپتوس و گیاهان دارویی.

استان خوزستان بزرگ‌ترین تولیدکننده خرما در سطح کشور است و سرمایه‌گذاری بر روی این محصول و صنایع تبدیلی آن از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد. با توجه به نوع درخت خرما، هر درخت سالیانه حدوداً ۲۰ تا ۳۰ کیلوگرم خرما می‌دهد. بخش اعظم محصولات تولید شده در استان خوزستان به خارج از کشور به‌ویژه کشورهای حوزه خلیج فارس صادر می‌شود. استان خوزستان با برخورداری از سهم حدود ۱۸ درصدی از کل میزان تولید محصولات زراعی کشور رتبه اول را در کشور به خود اختصاص داده است. محصولات زراعی عمده کشت شده در استان شامل نیشکر، گندم، شلتوک، کلزا، کنجد، ذرت دانه‌ای، گوجه‌فرنگی، سبزیجات، محصولات جالیزی و نباتات علوفه‌ای می‌باشد.

- استان خوزستان با بیش از ۹۹ درصد تولید نیشکر کشور در جایگاه نخست تولید این محصول قرار گرفته است.

- استان خوزستان با ۱۱/۰۸ درصد از تولید گندم کشور در جایگاه نخست تولید این محصول قرار گرفته است.

- استان خوزستان با ۱۰/۲۴ درصد از میزان تولید شلتوک رتبه سوم را در کشور دارا می‌باشد.

- استان خوزستان با ۱۴ درصد تولید کلزا کشور در جایگاه نخست تولید این محصول قرار گرفته است.

- بیشترین میزان تولید ذرت دانه ای کشور با ۳۰/۰۷ درصد به استان خوزستان تعلق دارد.

- استان خوزستان از لحاظ تولید سبزیجات با سهم حدوداً ۹ درصدی در رتبه دوم قرار دارد.

- استان خوزستان با سهم ۱۰ درصدی از میزان تولید محصولات جالیزی کشور در رتبه چهارم قرار دارد.

- استان خوزستان از لحاظ تولید نباتات علوفه‌ای با سهم ۸/۷ درصدی رتبه دوم را به خود اختصاص داده است.

- استان خوزستان با ۱۹ درصد تولید کنجد کشور در جایگاه سوم تولید این محصول قرار گرفته است.

با توجه به تنوع اقلیمی استان، امکان رشد گونه‌های مختلف باغی نیز در استان خوزستان مهیا گردیده است. به‌گونه‌ای که شاهد رشد و پایداری باغات از جنوب استان تا کوه‌های شمال استان می‌باشیم. گونه‌های غالب باغی در جنوب استان نخل و در میانه استان مرکبات و انگور و در شمال استان گونه‌های مختلف انار، گردو،

زیتون و... می‌باشند. خوزستان با سهم ۱۳ درصدی از کل تولید خرماي کشور رتبه ششم را به خود اختصاص داده است و با حدود ۵۵٪ کل صادرات خرماي کشور رتبه اول را دارا می‌باشد. استان خوزستان با تولید حدود ۲۲۰ هزار تن محصولات باغی نیمه گرمسیری (خرما، مرکبات، انار، انجیر و زیتون) از سطح حدود ۴۳ هزار هکتار، دارای رتبه هفتم کشور هم از لحاظ تولید و هم از لحاظ سطح زیر کشت این نوع محصولات در کشور می‌باشد.

جدول ۱۸- محصولات عمده کشاورزی استان و سهم از کشور

رتبه	سهم استان	کشور (تن)	خوزستان (تن)	محصول
۱	۹۹	۷۴۰۶۹۹۰	۷۴۰۶۴۱۴	نیشکر
۱	۱۱/۰۸	۱۱۵۲۲۳۱۸	۱۲۷۶۶۴۰	گندم
۳	۱۰/۲۴	۲۳۴۷۶۹۹	۲۴۰۵۰۳	شلتوک
۱	۱۴/۰۸	۵۸۶۶۷	۸۲۶۳	کلزا
۱	۳۰/۰۷	۱۱۶۸۶۲۹	۳۵۱۴۶۰	ذرت دانه ای
۲	۸/۷	۱۹۶۹۵۹۵۲	۱۵۱۱۲۶۸	سبزیجات
۴	۱۰	۷۶۰۷۲۹۱	۷۷۴۶۵۸	محصول جالیزی
۲	۸/۷	۱۹۶۹۵۹۵۲	۱۷۱۷۴۰۰	نباتات جالیزی
۳	۱۹	۴۰۴۴۳	۷۶۸۹	کنجد
۲۳	۱/۲۶	۱۹۳۷۸۴۶۲	۲۴۳۸۷۳	محصولات خرمایی
۶	۱۳	۱۰۶۳۴۶۸	۱۳۸۴۸۷	خرما
۷	۱۸	۲۴۱۵۹۵۶	۴۲۳۱۵	پرتقال
۱۳	۱/۳	۱۰۸۶۶۲۹	۱۴۵۲۰	انار

در بخش دامداری نیز سهم استان خوزستان در تولید شیر برابر با ۶ درصد شیر تولیدی کشور می‌باشد و هشتمین استان کشور در تولید شیر است. استان خوزستان از لحاظ تعداد جمعیت دامی رتبه پنجم را در کشور دارد. اگرچه چرای بی‌رویه دام در مراتع این استان باعث کاهش ظرفیت تولید علوفه در این مراتع شده است ولی استان خوزستان با داشتن زمین‌های کشاورزی مرغوب و آب فراوان، پتانسیل بالایی برای کشت انواع علوفه دارد. استان خوزستان این قابلیت را داراست که با افزایش تولید علوفه و غذای دام و ایجاد دامداری‌های صنعتی، به قطب تولید فرآورده‌های دامی کشور تبدیل شود. در استان خوزستان دامداری به سه شیوه عشایری، روستایی و جدید رایج است. پرورش گوسفند، بز، گاو، گاو میش، شتر و طیور در استان خوزستان رواج دارد. استان خوزستان با داشتن رودهای مهم و پرآب در زمینه صنایع شیلات و پرورش انواع آبزیان نقش مهمی در کشور دارد. امکانات پرورش و تنوع آبزیان شامل ماهی‌های سرد آبی، گرم آبی و میگوهای پرورشی در آب‌های

شیرین و امکانات سرمایه‌گذاری در طرح‌های جانبی این فعالیت‌ها، استعداد خاصی را به این استان بخشیده است. به دلیل برخورداری از پاییز معتدل و زمستانی نه چندان سرد، استان خوزستان از مناطق قشلاقی برای زنبورداران محسوب می‌شود. اهواز، دزفول، شوشتر، مسجدسلیمان، ایذه، باغملک، اندیمشک، شوش و رامهرمز از مناطقی هستند که در آن پرورش زنبور رواج دارد.

۳-۲-۵- پوشش گیاهی و جانوری

پوشش گیاهی استان خوزستان که تحت تأثیر دو عامل مهم اقلیمی یعنی طول مدت گرما و رطوبت موجود در هوا قرار دارد به سه دسته کلی شامل جنگل‌ها و درختان، گیاهان طبیعی یا خودرو و مراتع تقسیم می‌شود که نوع غالب و مشخص گیاهی این منطقه را تشکیل می‌دهند. در سال ۱۳۹۸ مساحت عرصه‌های جنگلی استان، ۸۹۳۸۸۲ هکتار برآورد شده است. در سال مذکور از ۲۴۸۸۶۰۶ هکتار مراتع استان ۲۲/۹ درصد جزو مراتع خوب و بقیه در مراتع متوسط و فقیر محسوب شده است.

جدول ۱۹- مساحت پارک‌های جنگلی طبیعی، فضاهای سبز و ذخیره‌گاه‌های جنگلی استان

در پایان سال ۹۸

پوشش گیاهی	مساحت (هکتار)
پارک‌های جنگلی طبیعی	۲۶۶
فضاهای سبز	۱۷۸۰۴۳
ذخیره‌گاه‌های جنگلی	۹۶۶
جمع کل عرصه‌های جنگلی	۹۷۷۷۱۴

تاکنون ۱۰٪ مساحت عرصه جنگلی استان مورد حمایت محیط‌زیست قرار گرفته و خوزستان با دارا بودن ۲۵۹ گونه پرنده (۵۲٪ کل گونه‌های کشور)، ۶۰ گونه پستاندار (۳۸٪ کل گونه‌های کشور)، ۷۵ گونه خزنده (۴۰٪ کل گونه‌های کشور)، ۵۶ گونه آبزیان (۳۰٪ کل گونه‌های کشور)، ۴ گونه دوزیست (۲۰٪ کل گونه‌های کشور) تنوع زیستی قابل توجهی دارد. همچنین ۹۵۰ گونه گیاهی در استان وجود دارد که در ۱۰۰ خانواده و ۲۰۰ جنس طبقه‌بندی شده و از تعداد گونه‌های مذکور تاکنون ۵۷۰ گونه گردآوری شده است.

جدول ۲۰- مساحت جنگل ها ، مراتع و پدیده‌های بیابانی تا سال ۱۳۹۸

مساحت (هکتار)	شرح
۸۹۳۸۱۲	جنگل
۵۶۹۳۹۳	خوب
۱۳۶۴۱۸۴	متوسط
۵۵۵۰۲۹	فقیر
۱۲۷۵۵۰۰	بیابان
۸۲۱۸۳	پیشه زارها

استان خوزستان به دلیل شرایط محیطی متنوع از پوشش گیاهی گوناگونی برخوردار است. در مناطقی با میزان بارش بیش از ۵۰۰ میلی‌متر جنگل طبیعی به وجود آمده که بیشتر در بخش‌های شمالی و شمال شرقی استان دیده می‌شوند که جزو جنگل‌های مناطق خشک و نیمه‌خشک زاگرس است و درختان بیشتر از نوع بلوط، بادام و گردو حدود ۱۳ درصد از مساحت استان را در بر می‌گیرد. جنگل‌های دست کاشت در بخش‌هایی از شهرستان‌های شوش، اهواز، دشت آزادگان، ماهشهر، امیدیه و هندیجان ایجاد شده‌اند. گونه‌های غالب گیاهی این جنگل‌ها تاغ، گز و اکالیپتوس است.

۳-۲-۶- وضعیت کانسارهای معدنی

بر اساس نتایج طرح آمارگیری از معادن فعال کشور در سال ۱۳۹۷ تعداد ۱۰۳ معدن در حال بهره‌برداری در استان وجود داشته است که نسبت به سال ۱۳۹۶، ۱۶/۳ درصد کاهش داشته است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که مجموعاً ۱۰۷۶ نفر در این معادن اشتغال داشته‌اند. در همین سال ارزش تولیدات معادن استان، ۱۲۳۵۴۵۲ میلیون ریال بوده است که نسبت به سال ۱۳۹۶ حدود ۳۰/۱ درصد افزایش داشته است. در سال ۱۳۹۷ ارزش افزوده معادن استان، ۹۰۴۰۵۶ میلیون ریال بوده که نسبت به سال ۱۳۹۶، ۲۸/۵ درصد افزایش داشته است.

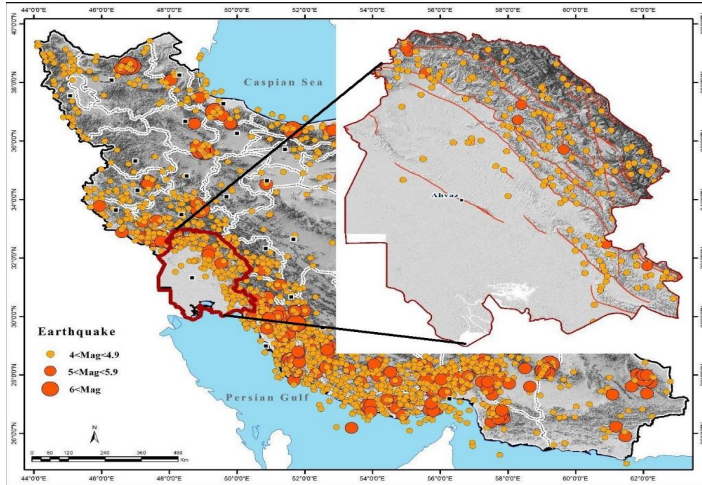
جدول ۲۲- جدول مشخصات گسل‌های استان خوزستان

نام گسل	شیب (درصد)	جهت	طول (کیلومتر)
گسل مسجد سلیمان	۲۵ تا ۲۰	شمال شرقی	۴۰۰
گسل رامهرمز	۲۰	-	۱۱۰
گسل آغاچاری	۳۰ تا ۲۵	شمال شرقی	-
گسل اهواز	۷۰	-	-
گسل مشداق	۷۰	-	-
گسل اینسری	۷۵ تا ۷۰	-	-
گسل اصلی زاگرس	-	شمال غربی-جنوب شرقی	۱۴۰۰
گسل لهبری	-	شمال غربی-جنوب شرقی	۱۵۰

عمده لرزه‌خیزی‌های استان شدت کمتر از ۷ ریشتر دارند و بندرت زمین‌لرزه‌ها بزرگتر از آن رخ داده است. زمین‌لرزه‌های زاگرس از عمق کمی برخوردارند. مقاطع توزیع زمین‌لرزه‌ها در عمق نشان می‌دهد که اگرچه عمق بعضی از زمین‌لرزه‌ها تا حدود ۶۰ کیلومتر می‌رسد اما بیشتر آن‌ها در عمق ۳۰ کیلومتری زمین تمرکز دارند. به نحوی که مجموعه کانون‌های زمین‌لرزه به تقریب در درون منشوری به درازای حدود ۱۵۰۰ و پهنای حدود ۱۵۰ و عمق ۶۰ کیلومتر با روند شمال باختری-جنوب شرقی قرار دارند. شیب صفحه زیرین منشور حدود ۱۰ تا ۲۰ درجه به سوی شمال شرقی است. بدین سان دیده می‌شود که بیشترین زمین‌لرزه‌های زاگرس در زیر رسوبات چین‌خورده رخ داده و زمین‌لرزه‌های عمیق‌تر و مربوط به زیر پوسته قاره‌ای به تقریب وجود ندارند.

جدول ۲۳- پهنه‌بندی خطرات لرزه‌خیز استان خوزستان

خطور زمین لرزه	مساحت به کیلومتر مربع	درصد
پایین	۱۵۴۸۸/۹۸	۲۴/۱۴
متوسط	۲۵۵۴۱/۸۸	۳۹/۸۱
زیاد	۱۷۲۰۰/۰۱	۲۶/۸
خیلی زیاد	۵۹۲۶/۹۷	۹/۲۳
جمع	۶۴۱۵۷/۸۴	۱۰۰

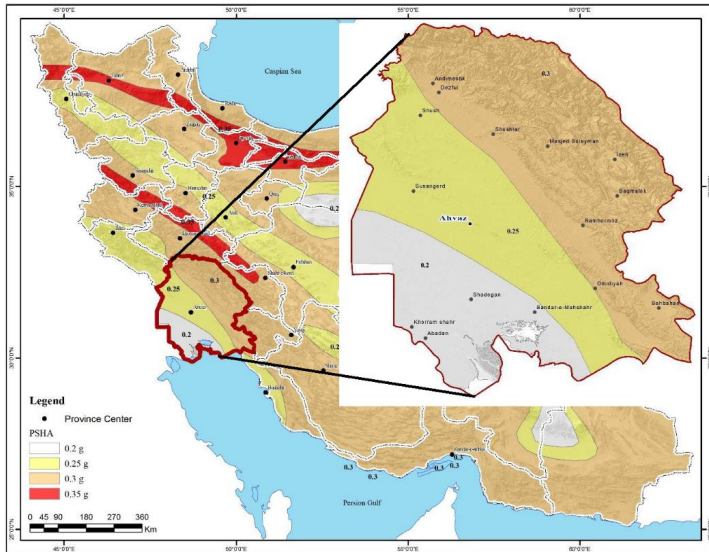
نقشه ۱۰- زمین لرزه‌های ایران و استان خوزستان

مأخذ: نقشه راه علوم زمین و معدن استان خوزستان، ۱۳۹۷

با توجه به مشخصات زمین لرزه‌هایی که قادر به ایجاد پارامترهای جنبش زمین می‌باشند، زمین لرزه‌های طراحی مطابق با آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله (استاندارد ۲۸۰۰) مناطق مختلف کشور را از دیدگاه خطر لرزه‌ای به چهار قسمت تقسیم می‌نماید. این چهار قسمت عبارتند از:

- مناطق با خطر نسبی خیلی زیاد (شتاب $\geq 0.35g$)
- مناطق با خطر نسبی زیاد (شتاب $= 0.30g$)
- مناطق با خطر نسبی متوسط (شتاب $= 0.25g$)
- مناطق با خطر نسبی کم (شتاب $\leq 0.20g$)

بر اساس نقشه پهنه‌بندی خطر نسبی، گستره استان خوزستان در سه پهنه با وضعیت خطر متفاوت قرار گرفته است. بر این اساس، بخش وسیعی از شمال شرقی استان در پهنه با خطر نسبی زمین لرزه زیاد قرار گرفته و به سمت جنوب غربی به تبعیت از روند عمومی گسل‌های منطقه، از میزان خطر زمین لرزه کاسته می‌شود به صورتی که بخش جنوب غربی استان، در پهنه با خطر نسبی زمین لرزه کم واقع می‌گردد.

نقشه ۱۱- پهنه‌بندی خطر نسبی زمین‌لرزه استاندارد ۲۸۰۰

مأخذ: نقشه راه علوم زمین و معدن استان خوزستان، ۱۳۹۷

۳-۲-۷-۲- سیل

رودخانه‌های دز، کارون و کارون بزرگ در گذر از دشت خوزستان خسارت زیادی در مواقع سیلابی بیار می‌آورند که کاهش خسارات ناشی از سیل از طرق احداث سازه‌های کنترل سیل و پیش‌بینی و مدیریت سیلاب در بالادست جزو اهداف سازمان‌های مرتب با این مسئله بوده است. در استان خوزستان رودخانه‌های پرآبی وجود دارد که وجود آن‌ها و در مواقعی سیلابی شدن آن‌ها همواره با خطرات مالی و جانی فراوانی همراه بوده است. این رودخانه‌ها عبارتند از:

اروندروود: رودخانه پهناوری است در جنوب غربی ایران و در مرز ایران و عراق که از هم ریزش رودهای دجله، فرات و سپس کارون پدید آمده است. دجله و فرات پیش از پیوستن به کارون در شهر قرنه در ۳۷۵ کیلومتری جنوب بغداد به هم می‌پیوندند. درازای اروندرود از قرنه تا ریزشگاه آن در خلیج فارس، ۱۹۰ کیلومتر است. ریزشگاه اروندرود در بین شهر ایرانی اروندرکنار و شهر عراقی فاو است. بصره، خرمشهر، آبادان، خسروآباد و فاو از جمله بندرهای مهم این آبراه هستند که نقش چشم‌گیری در رونق بازرگانی منطقه دارند.

رودخانه بهمن شیر: یکی از شاخه‌های رود کارون در استان خوزستان است. رود کارون پس از رسیدن به شهر خرمشهر به دو شاخه تقسیم می‌شود، شاخه نخست به سوی اروندرود در مرز ایران و عراق رفته، و پرآب‌ترین دهانه یا بهمن شیر، در امتداد اروندرود به خور بهمن شیر و سپس به خلیج فارس می‌ریزد. درازی رود بهمنشیر حدود ۹۰ کیلومتر، عرض آن ۶۰۰ متر و عمق آن حدود ۴ متر است.

رودخانه دز: رودی است که از رشته کوه زاگرس میانی (در جنوب استان لرستان-الیگودرز) سرچشمه می‌گیرد و چندین هزاره است که در اقتصاد شمال خوزستان نقشی بسیار مهم داشته و دارد.

رودخانه جراحی: یکی از رودهای جنوب باختری ایران است که در استان‌های خوزستان و کهگیلویه و بویراحمد جریان دارد. این رود با ۴۳۸ کیلومتر طول، به‌عنوان یازدهمین رود طویل ایران شناخته می‌شود.

رودخانه زهره یا هندیجان: با طول تقریبی حدود ۲۷۵ کیلومتر در سه استان فارس، کهگیلویه و بویر احمد و خوزستان جریان دارد.

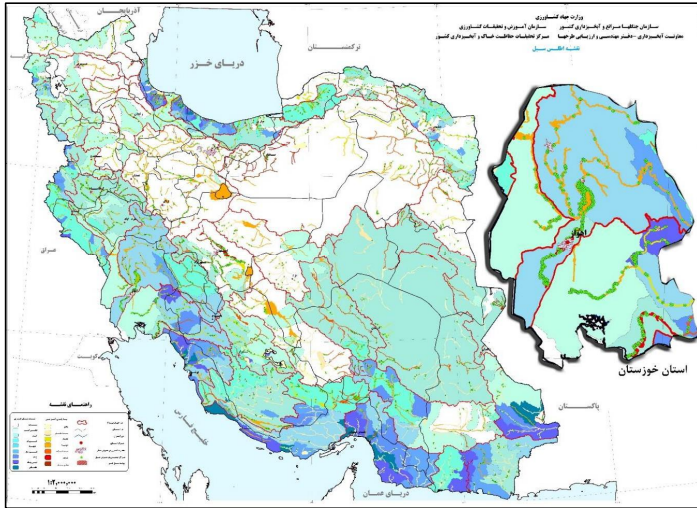
رودخانه سیمره: یکی از رودهای غربی ایران است. این رود از سرشاخه‌های مهم رود کرخه است که از بلندی‌های برفگیر شمال غربی ایران سرچشمه گرفته و پس از گذر از شهرستان‌های دره‌شهر و شیروان چرداول در محل پل گاومیشان به رودخانه کشکان پیوسته و رود کرخه را به وجود می‌آورد.

رود کارون: پرآب‌ترین و بزرگ‌ترین رودخانه ایران است. این رود با درازای ۹۵۰ کیلومتر طولانی‌ترین رودیست که تنها در داخل ایران قرار دارد و همچنین تنها رود ایران است که بخشی از آن قابل کشتیرانی است.

رود کرخه: سومین رود بلند ایران پس از کارون و سفیدرود است. این رود که از کوه‌های زاگرس سرچشمه می‌گیرد پس از طی مسیری نزدیک به ۷۵۵ کیلومتر در جهت جنوب باختری به تالاب هورالعظیم در مرز میان ایران و عراق می‌ریزد. رودخانه کرخه از شمال به سوی جنوب جریان دارد و پس از گذر از کنار آثار شوش باستان به سوی غرب تغییر مسیر می‌دهد. در چهل کیلومتری شمال اهواز مسیر آن دوباره تغییر کرده و وارد عراق می‌شود. بزرگ‌ترین سد ایران بر روی رود کرخه ساخته شده و سد کرخه نام دارد.

نقشه اطلس خطر سیل ایران و استان خوزستان را در ارتباط با پهنه‌بندی خطر سیل و شدت سیل‌خیزی نشان می‌دهد. اطلس سیل، نقشه‌ای است که حاوی اطلاعاتی از رفتار سیل در حوضه آبریز می‌باشد. در تهیه اطلس سیل از اطلاعات نقطه‌ای عوامل مختلفی همچون هیدرولوژیکی، هواشناسی، خسارات و خطر سیل استفاده شده است. شاخص‌های مهم خطرات سیل که در اطلس سیل استفاده شده است شامل خسارات، تلفات، جمعیت و تراکم مراکز مسکونی در معرض سیل و تعداد وقوع سیل می‌باشد. در نقشه اطلس سیل، مراکز جمعیتی شهری و

روستایی و نیز رودخانه و پهنه سیل نمایش داده شده است. بر اساس این نقشه، استان خوزستان در معرض خطر سیل به میزان عادی تا شدید قرار دارد. به لحاظ شدت سیل خیزی استان دارای شدت خیلی کم تا خیلی زیاد می باشد (نقشه راه علوم زمین و معدن استان خوزستان، ۱۳۹۷)

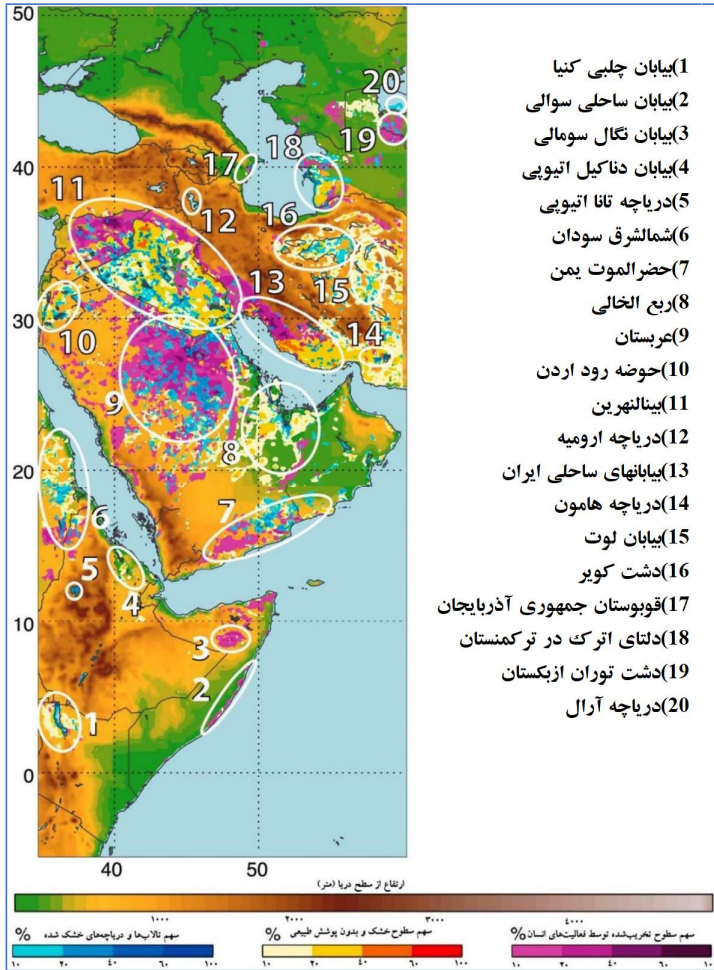

نقشه ۱۲- نقشه اطلس سیل ایران و استان خوزستان

مأخذ: نقشه راه علوم زمین و معدن استان خوزستان، ۱۳۹۷

۳-۲-۳- ریزگردهای استان

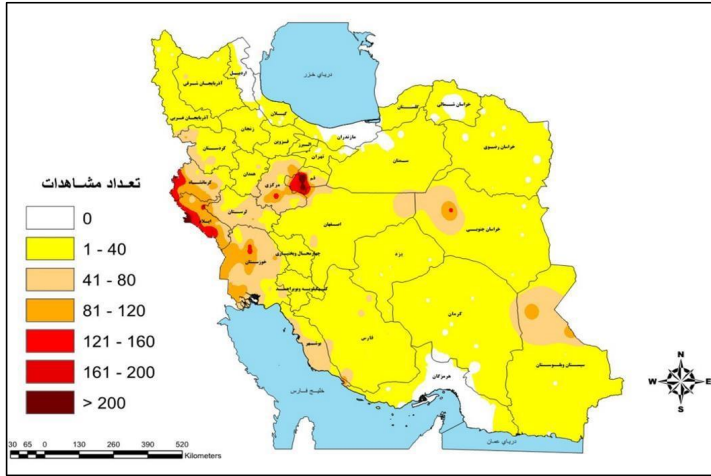
بخش زیادی از استان خوزستان که بیشتر شهرستان‌های جنوبی و غربی استان را شامل می شود، جزو کانون‌های منطقه‌ای انتشار ریزگرد به حساب می آیند. علاوه بر این که بخش زیادی از ریزگردهای استان خوزستان مربوط به خود استان و سایر استان‌های غربی کشور است. سالانه حجم زیادی از ریزگردها از کشورهای همسایه همچون بیابان‌های عراق و عربستان وارد کشور و این استان می شوند.

نقشه ۱۳- پراکنش جغرافیایی کانونهای منطقه ای انتشار ریزگرد

(Ginoux et. al, 2015)

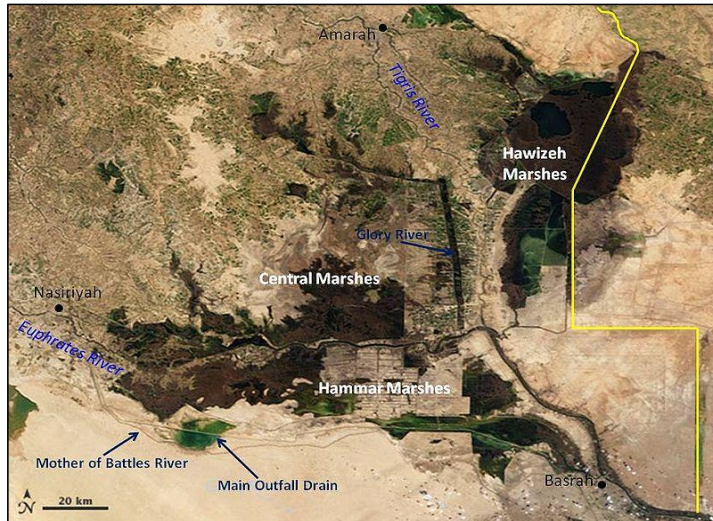
بر اساس نقشه پهنه بندی تعداد رخداد پدیده گردوغبار در کشور مربوط به استان خوزستان با تعداد مشاهدات ۴۱ تا ۱۶۰ رخداد گردوغبار بوده است و از این نظر، یکی از مناطق پرخطر کشور محسوب می گردد.

نقشه ۱۴- پهنه‌بندی تعداد رخداد گردوغبار در سطح کشور و موقعیت استان خوزستان

در حال حاضر، کانون اصلی تولید این ریزگردها، ریزگردهایی است که از کشورهای همسایه از جمله عراق وارد خاک ایران می‌شوند که شرایط را تشدید کرده‌اند. بخش‌های جنوبی تالاب هورالعظیم در ایران و نابودی تالاب‌های بین‌النهرین در عراق، کانون‌های اصلی تولید ریزگردها هستند. گردوغبارها و ریزگردها در چند سال اخیر در ایران افزایش یافته‌اند که علت آن خشک شدن تالاب‌های ایران و عراق است. با انتقال آب و خشک شدن بیش از ۲ میلیون هکتار از تالاب‌های عراق و بیش از ۴۰ درصد تالاب‌های خوزستان، این تالاب‌ها تبدیل به کانون ریزگرد شده و یکی از راه‌ها برای حل این معضل، احیای تالاب‌ها است. مقابله با ریزگردها راهکار کوتاه مدت ندارد و نیازمند مقابله‌ای چندین ساله است.

شکل ۲- تالاب‌هایی که بر اثر انتقال آب در سال‌های اخیر در جنوب شرقی عراق

این بحران باعث شده است شهر اهواز مرکز این استان از سوی سازمان بهداشت جهانی به عنوان یکی از آلوده‌ترین شهرهای جهان شناخته شود که باعث مشکلات تنفسی ساکنان این شهر شده است. احتمال آلوده بودن این ریزگرد به مواد رادیواکتیو نگرانی‌های گسترده‌ای در مورد تأثیر این پدیده بر سلامت شهروندان به وجود آورده است. سالانه حدود ۲۲ هزار نفر در استان خوزستان به دلیل مشکلات ناشی از آلودگی هوا و ریزگردها به بیمارستان و مراکز درمانی مراجعه می‌کنند. در برخی از روزهای سال میزان غلظت گردوغبار در آبادان برابر با ۲۲۵، اندیشک ۱۲۷، سوسنگرد ۷۶۷، امیدیه ۶۵۴، بهبهان ۵۸۹، گتوند ۱۶۶ و در شوش به میزان ۴۶۰ میکروگرم بر مترمکعب گزارش شده است، این درحالی است که میزان آلاینده‌ی استاندارد بین ۱۵۰ تا ۲۵۰ میکروگرم بر مترمکعب است. شدت ریزگردها در اهواز به اندازه‌ای است که از نهایت قدرت سنجش آنالیزورهای سازمان محیط‌زیست ایران بیشتر است. به طور کلی باید گفت که ریزگردها خوزستان چند سالی است که به چالشی اساسی در این استان تبدیل شده و از نظر زیست محیطی تأثیر زیادی در زندگی روزمره ساکنین این استان داشته است. بدلیل اثرات مستقیم بر روی افراد مانند افزایش بیماری‌های ریوی، اثرگذاری در افزایش نارسایی قلبی و عروقی و بهداشت روانی ساکنین، خصوصاً کسانی که امکان مهاجرت برای آن‌ها فراهم بوده، موجب مهاجرت عده‌ای از ساکنین این استان شده است. در چند سال اخیر تعداد بیماران که به دلیل شرای بد آب و هوایی بیمار شده‌اند در استان افزایش یافته است که اغلب این افراد را نیز کودکان تشکیل می‌دهند که دچار آلرژی‌های گوناگون شده‌اند. این ریزگردها در زندگی همه مردم استان اثر گذاشته و باعث مشکلات فراوانی در زمینه‌های بهداشت محیط، تولیدات صنایع، تولیدات باغی، زراعی و شیلات در خوزستان

شده است. بیشترین تأثیر ریزگردها در صنایع بهداشتی و غذایی است که موجب کاهش میزان تولید این کارخانه‌ها در استان شده است. استمرار این پدیده در کاهش تولیدات محصولات کشاورزی و دامی تأثیر نامطلوبی دارد و موجب خشکسالی می‌شود. به‌طور کلی مشکلات حاصل از ریزگردها شامل موارد زیر است:

- اثرات بهداشتی حاصل از ریزگردها
- تعطیلی ادارات، سازمان‌ها و مدارس و وقفه در شروع کار آن‌ها
- لغو بسیاری از پروازها خصوصاً در مناطق غربی کشور
- تاری دید و ایجاد مشکل برای رانندگان وسایل نقلیه
- ایجاد مشکل برای حرکت ناوگان دریایی
- خسارت به محصولات کشاورزی مانند شیوع آفت‌های گیاهی و کاهش عمل فتوسنتز در گیاهان
- ایجاد وقفه در کار صنایع

شکل ۳- ساحل کارون و پل سفید، پیش و پس از گردوخاک در شهر اهواز

۳-۲-۸- پسماند و فاضلاب در استان خوزستان

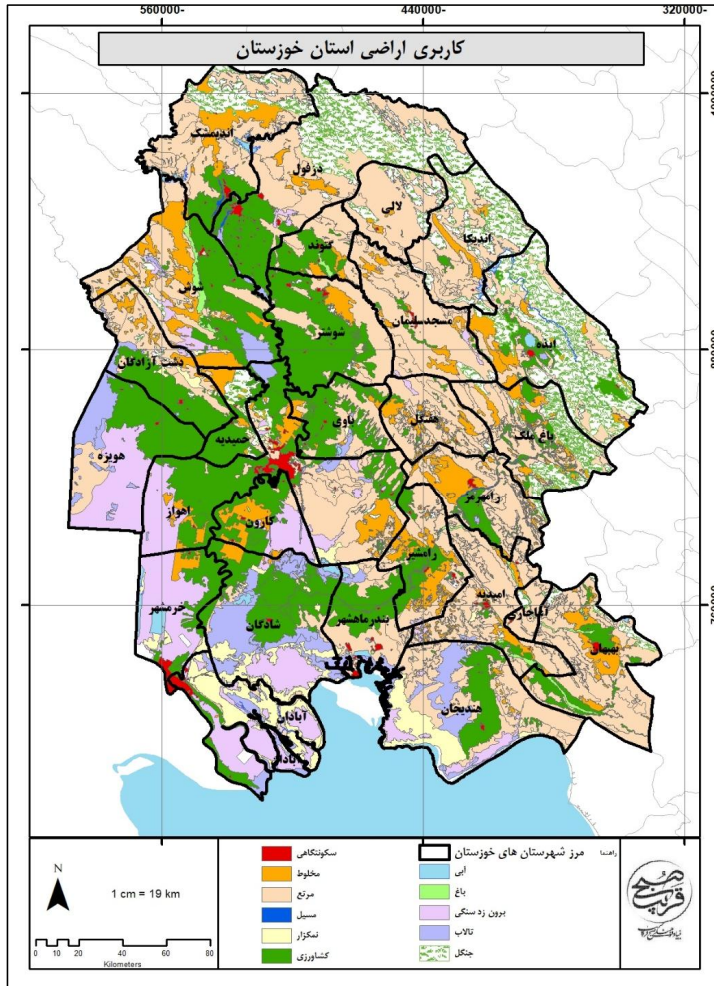
از نظر وضعیت موجود کنترل فاضلاب‌های شهری در استان خوزستان، شهرهای هویزه، شهرک چمران، رامهرمز، دزفول و سوسنگرد و بخشی از فاضلاب شهر از سیستم تصفیه فاضلاب استفاده می‌کنند. تخلیه فاضلاب

شهرهای شمال استان نظیر ایذه، لالی، دزفول، اندیمشک، بهبهان با استفاده از چاه‌های جذبی صورت می‌گیرد؛ این در حالی است که فاضلاب اغلب شهرهای استان به رودخانه‌ها و تالاب‌ها تخلیه می‌شود. وضعیت کنونی کنترل فاضلاب‌های صنعتی در استان خوزستان به این ترتیب است که ۳۷ واحد صنعتی بزرگ استان از سیستم تصفیه فاضلاب بهره‌مند هستند. روزانه در استان خوزستان حدود ۳۶۰۰ تن پسماند شهری تولید می‌شود که حدود ۱۰۰۰ تن از این مقدار اختصاص به شهر اهواز دارد. ۳۵ درصد شهرهای استان فاقد مجوز محیط‌زیستی برای دفع پسماند شهری بوده و از بین شهرهای دارای مجوز نیز حدود ۱۰٪ شهرهای دارای مجوز محیط‌زیستی محل دفع پسماند عادی، علی‌رغم وجود محل دفع مصوب، در محل‌های غیر مجاز اقدام به تخلیه زباله می‌نمایند. از نظر پسماندهای پزشکی می‌توان گفت تمامی بیمارستان موجود در استان خوزستان مجهز به سیستم‌های امحاء غیرسوز می‌باشند. در بیمارستان‌های دارای سیستم امحاء غیرسوز، پسماندهای عفونی ابتدا بی‌خطر سازی و سپس به همراه پسماندهای عادی به شهرداری تحویل داده می‌شوند. در کلیه بیمارستان‌ها و مراکز درمانی پسماندهای عادی و عفونی پس از تفکیک به صورت جداگانه به شهرداری جهت حمل به محل دفع پسماندهای شهری تحویل می‌شود. هیچ‌گونه مدیریت خاصی در خصوص پسماندهای کشاورزی انجام نمی‌شود و پسماندهای کشاورزی یا در محل سوزانده شده یا توسط روستاییان مورد استفاده قرار می‌گیرد. در برخی موارد هم به محل دفع پسماندهای شهری منتقل می‌شوند.

۳-۲-۹- کاربری اراضی

قبل از پرداختن به کاربری اراضی استان خوزستان می‌بایست گفت که از جمع مساحت اراضی خوزستان ۳۹٪ متعلق به کوه‌ها و تپه‌ها، ۲٪ لات‌ها و تراس‌های فوقانی و ۳۳٪ متعلق به دشت‌های دامنه‌ای و رسوبی می‌باشد. سایر اراضی استان شامل اراضی پست، دشت‌های سیلابی و همچنین درصد کمی واریزه‌ها و آبرفت‌های بادبزنی شکل است.

از این رو کاربری اراضی استان نیز به تبع واحدهای اراضی شرایط ویژه‌ای دارد که آن را از سایر استان‌های کشور مستثنی کرده است. از مجموعه کاربری‌های استان ۲۲ درصد را کاربری کشاورزی تشکیل می‌دهد. بخش شرقی استان را جنگل‌های زاگرس در بر گرفته که شهرستان‌های اندیکا، ایذه، لالی و مسجدسلیمان را شامل می‌شود. لازم به ذکر است که اراضی جنگلی استان، ۱۶ درصد از کل اراضی را در بر می‌گیرد.

نقشه ۱۵- کاربری اراضی استان خوزستان

۳-۲-۱۰- واحدهای اراضی

واحدهای شکل زمین استان خوزستان از ۹ تیپ و واحدهای اراضی مختلف و متفرقه تشکیل شده که شرح هر کدام از واحدهای اراضی مربوط به هر تیپ به طور جداگانه در زیر آورده شده است.

تیپ کوهها: این تیپ از ۵ واحد اراضی با مساحتی معادل ۱۴۸۱۷ کیلومتر مربع

تیپ تپهها: این تیپ دارای ۵ واحد اراضی با مساحتی معادل ۸۶۳۶ کیلومتر مربع

تیپ فلات‌ها و تراست‌های بالایی: این تیپ از ۵ واحد اراضی با مساحتی معادل ۴۳۵۰ کیلومتر مربع

تیپ دشت‌های دامنه‌ای: این تیپ دارای ۴ واحد اراضی با مساحتی معادل ۴۰۶۶ کیلومتر مربع

تیپ دشت‌های رسوبی: این تیپ از ۸ واحد اراضی با مساحتی معادل ۱۸۴۳۲ کیلومتر مربع

تیپ اراضی پست: این تیپ از دو واحد اراضی به مساحت ۴۶۹۳۰۰ کیلومتر مربع

تیپ دشت‌های سیلابی: این تیپ با مساحت ۱۸۰۱/۷ هکتار از ۴ واحد اراضی تشکیل شده است.

تیپ واریزه‌های بادبزی شکل سنگریزه‌دار: این واحد با مساحت ۱۴۶۰۶ کیلومتر مربع از دو واحد اراضی تشکیل شده است.

تیپ اراضی آبرفت‌های بادبزی شکل: این تیپ به مساحت ۶۰۸ کیلومتر مربع از دو واحد اراضی تشکیل شده است.

۳-۲-۱۱- مناطق حفاظت شده

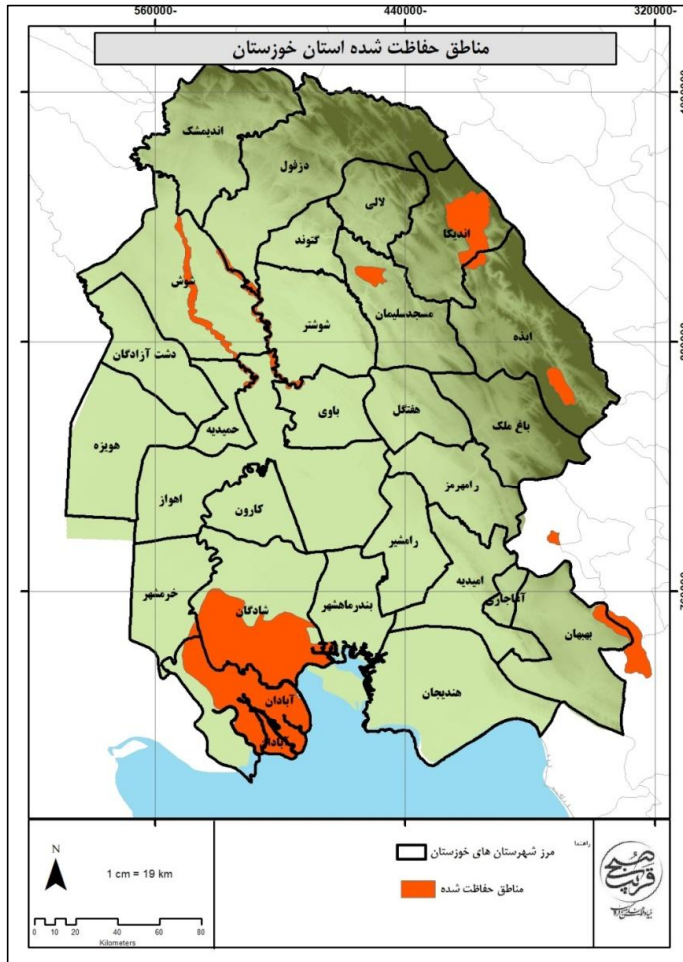
مناطق تحت مدیریت اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان خوزستان شامل ۸۳۹۳۱۰ هکتار است که از این میزان استان خوزستان دارای ۶ منطقه حفاظت شده هفت شهیدان، شالو-منگشت، شیمبار، کرائی، منطقه حفاظت شده و پناهگاه حیات وحش کرخه و حیات وحش دز با مساحت ۱۵۳۷۸۵ هکتار است. همچنین استان خوزستان دارای ۴ منطقه شکار ممنوع قلعه شاداب، میش داغ، چهل پا و دیمه با مساحت ۹۶۵۵۱ هکتار است.

جدول ۲۴- موقعیت و مساحت مناطق حفاظت شده استان

موقعیت	مساحت (هکتار)	منطقه حفاظت شده
جاده‌های دسترسی به منطقه هفت شهیدان شامل جاده آسفاته مسجدسلیمان به اهواز - جاده آسفاته مسجدسلیمان به لالی، جاده شنی روستایی سلطان اباد - جاده شنی قبله‌ای - جاده شنی شاهزاده عبدالله و شمس آباد می‌شود.	۹۴۰۲	هفت شهیدان
در ۲۵ کیلومتری جنوب شرقی شهرستان ایذه و به طور کلی در شرق استان خوزستان	۱۳۰۰۰	شالو-منگشت
در فاصله ۸۰ کیلومتری شمال شرق شهرستان مسجدسلیمان	۵۰۰۰۰	شیمبار
در ۲۵ کیلومتری جنوب شرق شهرستان شوشتر و ۳۵ کیلومتری جنوب شهرستان مسجدسلیمان	۳۹۳۵۳	کرائی
در ۵ کیلومتری غرب جاده ترانزیتی اهواز - شوش	۵۳۰۱ و ۱۳۹۹۵	منطقه حفاظت شده و پناهگاه حیات وحش کرخه
در ۲۰ کیلومتری شرق جاده ترانزیتی اهواز - شوش	۵۳۰۱ و ۱۷۵۳۳	منطقه حفاظت شده و حیات وحش دز

جدول ۲۵- موقعیت و مساحت مناطق شکارممنوع استان

موقعیت	مساحت (هکتار)	منطقه شکارممنوع
در ۴۰ کیلومتری شمال شهرستان دزفول، در بخش شهبون	۵۰۰۰	قلعه شاداب
ما بین شهرهای بستان و عبدالخان	۵۹۳۰۱	میش داغ
در ۱۵ کیلومتری شمال شهرهای اندیشک و دزفول	۱۶۶۵۰	چهل پا
در ۱۵ کیلومتری جنوب شهرستان رامهرمز در مسیر جاده رامهرمز - رامشیر	۱۵۳۰۰	دیمه

نقشه ۱۶- مناطق حفاظت شده استان خوزستان

۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی

۳-۳-۱- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان خوزستان

۳-۳-۱-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیشبرنده توسعه استان خوزستان

توسعه اجتماعی با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوند تنگاتنگی دارد و ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه‌های فقرزدایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، اشتغال، آموزش و چگونگی گذران اوقات فراغت می‌باشد. توسعه اجتماعی باید به رفاه و آسایش بیشتر افراد جامعه منجر شود تا افراد رضایت بیشتری از زندگی داشته باشند. توسعه اجتماعی، یک حوزه میان‌رشته‌ای و میان بخشی در جست و جوی بهزیستی مادی و اجتماعی مردم در همه سطوح جامعه تعریف می‌شود. از طرفی دیگر توسعه اجتماعی در برگیرنده بعدی از توسعه است که بر کنش و واکنش‌های انسانی، نهادها و روابط اجتماعی با یکدیگر تأکید می‌ورزد و بر آن‌ها تمرکز می‌نماید. امروز طرح رویکرد اجتماع محور در فرایند مدیریت و برنامه‌ریزی سبب شده که سنجش میزان توسعه‌یافتگی بر مبنای شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی بخش مهمی از جریان تحقیق در راستای رفع نابرابری‌های منطقه‌ای به حساب آید (سرور و خلیجی، ۱۳۹۴). به طور کلی در مسیر رسیدن به توسعه، عواملی وجود دارد که مانع و عواملی نیز پیشبرنده توسعه است که پژوهشگران نیز در صدد شناخت این عوامل هستند؛ شناسایی عوامل مانع و یا پیشبرنده توسعه این امکان را فراهم می‌نماید که در شناخت و تحلیل روند تغییرات نیروهای پیشران توسعه در استان به یک چارچوب مشخص دست یافت. در واقع هدف از شناخت عوامل و فرایندهای فرهنگی و اجتماعی در نهایت دستیابی به چارچوبی جامع از این عوامل در ارتباط با توسعه استان است و اینکه روند تغییرات شاخص‌ها و مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی استانی به طور کلی در راستای توسعه و به عنوان بستر ساز و محرک توسعه عمل می‌کنند یا اینکه در فرایند توسعه به عنوان اختلال ایجاد می‌کنند (گزارش آمایش استان گیلان، ۱۳۹۷).

۳-۳-۱-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیشبرنده توسعه

از مهم‌ترین ویژگی‌های فرهنگی استان می‌توان به تنوع مذهبی، فرهنگی، قومی، زبانی و ... اشاره کرد. متغیرهای فرهنگی-اجتماعی در حال حاضر مانند هویت قومی، هویت مذهبی، اعتماد، صداقت و ... از جمله مواردی هستند که به غنای فرهنگی استان مرتبط هستند. به طور کلی وجود بعضی از مهم‌ترین متغیرهای فرهنگی همچون پیشینه مستحکم در زمینه همیاری، تعاون، انسجام و یکپارچگی فرهنگی و اجتماعی، داشتن مهارت‌ها و هنرهای بومی و مخصوص استان، تجانس قومی، فرهنگی، اعتقادی و همجوشی فرهنگی و ... را می‌توان از جمله متغیرهای مهم پیشبرنده در استان عنوان کرد.

در حوزه اجتماعی نیز عواملی همچون سرمایه اجتماعی بالا در سطح کلان و میانی، اعتماد بالا نسبت به غریبه‌ها، ارزیابی مطلوب به قابل اعتماد بودن مردم، داشتن مشارکت بالا، اعتقاد به وجود عدالت و برابری در جامعه و... از جمله متغیرهای مهم پیشبرنده در توسعه استان هستند و می‌توانند نقش مهم و اساسی در توسعه استان داشته باشند؛ زیرا که با وجود سرمایه اجتماعی و همچنین میزان مشارکت بالا در استان این قابلیت وجود دارد که بتوان از ظرفیت‌های مردمی در جهت پیشبرد توسعه به خوبی بهره‌مند شد. البته باید به این موضوع نیز اشاره کرد که با توجه به افزایش میزان جرائم و آسیب‌های اجتماعی در استان و همچنین کم شدن میزان عرق ملی و تعلق خاطر و عدم برنامه مناسب برای کنترل و رفع آن این امکان وجود دارد که روی عوامل پیشبرنده توسعه نیز تأثیر منفی گذاشته و میزان آن را کاهش دهد.

۳-۱-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه

همانطور که گفته شد از عوامل مهم پیشبرنده توسعه در استان مواردی همچون تنوع مذهبی، فرهنگی، قومی و زبانی است که این تنوع از طرف دیگر می‌تواند از عوامل مهم مانع توسعه در استان نیز باشد زیرا که اگر برخورد سنجیده و مناسبی در جهت آن وجود نداشته باشد امکان دارد که در این خصوص استفاده سوء صورت گیرد. اقوامی که در استان زیست می‌کنند برای سالیان زیادی است که تقریباً با کمترین تنش‌ها در کنار هم هستند و وابستگی زیادی به هم دارند که اگر به این موضوع توجه نشود و به همه‌ی اقوام به یک میزان توجه نشود و در استان عدم شایسته‌سالاری شکل گیرد باعث می‌شود که مردم احساس تبعیض و نابرابری کنند و نارضایتی در استان بالا رود و در روند توسعه مانع به وجود آید. در حوزه اجتماعی نیز عواملی وجود دارد که مانع توسعه بوده و باعث کند شدن روند توسعه می‌شوند که از آن جمله می‌توان به نرخ بالای بیکاری، افزایش میزان اعتیاد و قاچاق مواد مخدر، افزایش میزان طلاق و به طور کلی افزایش نرخ آسیب‌های اجتماعی در استان اشاره کرد؛ البته عوامل دیگری مانند سرمایه اجتماعی پایین در سطح خرد، اعتماد سازمانی پایین، تعلق و عرق ملی پایین، تمایل به مهاجرت بالا و... نیز از عوامل مهم در حوزه اجتماعی هستند که توسعه را تحت‌الشعاع قرار می‌دهند زیرا که با وجود این مشکلات در استان و عدم توجه به آن، روند رو به افزایش آن هر روز نگران‌کننده‌تر از قبل شده و با توجه به عدم برنامه‌ریزی مدون در رفع این مشکلات مانعی در جهت توسعه هستند؛ به طور کلی باید به این نکته اشاره کرد که با افزایش حتی یک مورد از عوامل اجتماعی می‌توان شاهد افزایش دیگر عوامل بود زیرا که این عوامل تک بعدی نبوده و با یکدیگر در ارتباط بوده و برهم تأثیر می‌گذارند. برای مثال اگر در جامعه‌ای بیکاری افزایش پیدا کند به دنبال آن آسیب‌های اجتماعی مانند سرقت، خودکشی، اعتیاد و... نیز افزایش پیدا می‌کند زیرا که هر کدام از این مسائل با یکدیگر در ارتباط هستند، پس باید عنوان کرد که با وجود این سطح از آسیب‌های اجتماعی و همچنین سرمایه اجتماعی پایین در استان موانع توسعه در استان خوزستان زیاد بوده و روند توسعه با چالش‌های مهم اجتماعی-فرهنگی روبه‌روست.

۳-۱-۴- وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان خوزستان

- تحلیل مسائل و مشکلات اجتماعی

بیکاری

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر تا سال ۱۳۹۷ استان خوزستان را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در استان از سال ۱۳۹۰ رو به افزایش بوده است به گونه‌ای که از ۱۰/۵ در سال ۱۳۹۰ به ۱۵/۷ در سال ۱۳۹۷ رسیده است؛ همچنین باید توجه داشت که نرخ بیکاری در استان در همه سال‌های بررسی شده به جز سال ۱۳۹۰ از نرخ بیکاری در کل کشور بالاتر بوده است.

جدول ۲۶- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر

استان	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷
خوزستان	۱۷/۶	۱۲/۹	۱۰/۵	۱۲/۷	۱۵/۷
کل کشور	۱۴/۲	۱۱/۳	۱۲/۳	۱۲/۴	۱۲

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی در استان خوزستان و کل کشور را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول نرخ بیکاری در استان خوزستان در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی بالاتر بوده است؛ همچنین همانطور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در مناطق شهری استان خوزستان در سال ۱۳۹۸ برابر با ۱۶/۸ درصد و در مناطق روستایی برابر با ۸/۸ درصد بوده است که در مقایسه با نرخ بیکاری کل کشور در مناطق شهری و روستایی وضعیت نامناسب تری دارد.

جدول ۲۷- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی

سال	جمع		نقاط شهری		نقاط روستایی	
	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه
۱۳۹۴	۱۰/۹	۲۱	۱۲	۲۱	۷/۹	۱۶
	۱۱	-	۱۲/۲	-	۸/۱	-
۱۳۹۵	۱۲/۷	۱۲	۱۳/۷	۱۶	۱۰/۱	۷
	۱۲/۴	-	۱۳/۷	-	۸/۹	-
۱۳۹۶	۱۴/۷	۳	۱۶/۴	۴	۱۰/۳	۶

-	۸/۲	-	۱۳/۴	-	۱۲/۱	کل کشور	
۸	۹/۳	۳	۱۷/۷	۴	۱۵/۷	خوزستان	۱۳۹۷
-	۷/۹	-	۱۳/۵	-	۱۲	کل کشور	
۸	۸/۸	۳	۱۶/۴	۴	۱۴/۵	خوزستان	۱۳۹۸
-	۷/۳	-	۱۱/۸	-	۱۰/۶	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۴-۱۳۹۸

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک جنسیت در استان خوزستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری زنان در همه سال‌های مورد بررسی نسبت به بیکاری مردان، هم در استان خوزستان و هم در کل کشور بیشتر بوده است. درخصوص نرخ بیکاری زنان باید عنوان کرد که در تمام سال‌های بررسی شده در استان خوزستان همواره نسبت به نرخ بیکاری زنان در کل کشور بالاتر بوده است. همچنین در خصوص نرخ بیکاری مردان در استان نیز می‌توان گفت که از سال ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ به نسبت کل کشور افزایش یافته است.

جدول ۲۸- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک جنسیت

نرخ بیکاری زنان		نرخ بیکاری مردان		سال	
رتبه	نرخ	رتبه	نرخ		
۱۱	۲۱/۶	۲۱	۸/۸	خوزستان	۱۳۹۴
-	۱۹/۴	-	۹/۳	کل کشور	
۱۱	۲۲/۸	۱۴	۱۰/۴	خوزستان	۱۳۹۵
-	۲۰/۷	-	۱۰/۵	کل کشور	
۵	۲۴/۸	۴	۱۲/۳	خوزستان	۱۳۹۶
-	۱۹/۸	-	۱۰/۲	کل کشور	
۳	۲۹/۲	۶	۱۲/۷	خوزستان	۱۳۹۷
-	۱۸/۹	-	۱۰/۴	کل کشور	
۴	۲۴/۸	۶	۱۲/۱	خوزستان	۱۳۹۸
-	۱۷/۵	-	۹	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۴-۱۳۹۸

طلاق

در سال ۱۳۹۸ در استان خوزستان، ازدواج و طلاق در نقاط شهری و روستایی به ترتیب برابر با ۳۷۵۹۴ و ۹۶۰۰ مورد گزارش شده که هر دو به نسبت سال قبل کاهش یافته است. از این میزان، ۳۴۴۷۵ ازدواج و ۹۱۹۸ طلاق به نقاط

شهری و ۳۱۱۹ ازدواج و ۴۰۲ طلاق به نقاط روستایی مربوط است (سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۸). در سال ۱۳۹۸، میزان عمومی طلاق در استان نیز ۱/۹ درصد گزارش شده که به نسب سال قبل کاهش داشته است.

جدول زیر تعداد طلاق و ازدواج را به تفکیک مناطق شهری و روستایی نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر میزان طلاق در تمام سال‌های مورد بررسی افزایش داشته است و میزان ازدواج نیز از سال ۱۳۹۰ به بعد یک روند کاهشی را دنبال کرده است.

جدول ۲۹- تعداد ازدواج و طلاق واقع شده در استان خوزستان

نقاط روستایی		نقاط شهری		جمع		سال
ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق	
۵۷۵۴	۳۵	۲۳۴۲	۲۹۷۲۸	۲۳۷۷	۲۵۴۸۲	۱۳۸۰
۱۴۳۴۲	۵۸۰	۳۷۸۹	۳۴۱۳۲	۴۳۶۹	۴۸۴۷۴	۱۳۸۵
۱۷۲۱۶	۱۱۱۴	۵۷۲۰	۴۱۴۰۷	۶۸۳۴	۵۸۶۲۳	۱۳۹۰
۴۳۵۲	۷۰۵	۸۲۰۷	۴۳۵۲۷	۸۹۱۲	۴۷۸۷۹	۱۳۹۵
۳۶۱۵	۴۲۹	۹۳۲۸	۳۶۰۲۰	۹۶۵۷	۳۹۶۳۵	۱۳۹۷
۶۳۹۰۴	۱۱۴۹۰	۱۶۴۱۲۴	۴۸۶۶۶۱	۱۷۵۶۱۴	۵۵۰۵۶۵	۱۳۹۷ کل کشور

منبع: سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۷

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت طلاق به ازدواج در استان خوزستان را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول قابل مشاهده است؛ نسبت طلاق به ازدواج طی سال‌های مورد بررسی افزایش یافته است به گونه‌ای که از ۶/۷ درصد در سال ۱۳۸۰ به ۲۴/۳۶ درصد در سال ۱۳۹۷ رسیده است. به این نکته نیز باید اشاره کرد که نسبت طلاق به ازدواج افزایش نگران‌کننده‌ای از سال ۱۳۹۰ داشته است چرا که از ۱۱/۶۶ درصد در این سال به ۲۴/۳۶ درصد در سال ۱۳۹۸ رسیده است که این یعنی افزایش بیش از دو برابر؛ ولیکن نسبت طلاق به ازدواج استان در سال ۱۳۹۷ به نسبت کل کشور پایین‌تر بوده است.

جدول ۳۰- نسبت طلاق به ازدواج در استان خوزستان

سال	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷	۱۳۹۷ کل کشور
تعداد طلاق به ازای هر ۱۰۰ ازدواج	۶/۷۰	۹/۰۱	۱۱/۶۶	۱۸/۶۱	۲۴/۳۶	۳۱/۹

منبع: سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۷

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

بهبودی و تأمین اجتماعی

جدول زیر تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر در سال ۱۳۹۷، ۳۰۲۵۳ نفر در مراکز نگهداری افراد دچار آسیب اجتماعی هستند که این تعداد نسبت به سال ۱۳۹۵ بیشتر شده است که این موضوع نشان دهنده افزایش آسیب‌های اجتماعی در استان خوزستان می‌باشد.

جدول ۳۱- تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده

سال	نگهداری کودکان بی سرپرست		آسیب‌های اجتماعی ^۶	
	تعداد مراکز	تعداد افراد	تعداد مراکز	تعداد افراد
۱۳۸۰	۷	۲۲۰	۳	۷۴۱
۱۳۸۵	۱۲	۲۴۰	۸	۱۲۴۴
۱۳۹۰	۹	۱۰۲	۳۷	۲۴۵۵۷
۱۳۹۵	۱۲	۱۵۲	۴۳	۲۹۰۱۵
۱۳۹۷	۱۲	۴۵۱	۱۰۷	۳۰۲۵۳

منبع: سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۷

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشخص است استان خوزستان در خصوص تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی رتبه هشتم و در تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور رتبه چهارم را دارد و در دیگر موارد میزان قابل توجهی را به خود اختصاص نداده است.

۶. شامل فعالیت واحدهای بازپروری زنان و دختران آسیب دیده اجتماعی، خانه سلامت، ساماندهی کودکان خیابانی، مداخله در بحران‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی، مداخله به منظور کاهش طلاق، مهمانسرای سلامت کودک و طرح تلفن کودک است که در سال ۱۳۹۰ اطلاعات پایگاه خدمات اجتماعی، اسکان موقت، خدمات سیار اورژانس اجتماعی و حمایت از مبتلایان به اختلال هویت جنسی را نیز شامل می‌شود.

جدول ۳۲- میزان شاخص های مرتبط با سازمان بهزیستی

۱۳۹۸		استان	موارد
رتبه	شاخص		
۸	۰/۳۷	خوزستان	نسبت تعداد مراکز ارائه دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی
-	۰/۱۸	کل کشور	
۲۱	۲/۴۷	خوزستان	نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی سرپرست به تعداد کودکان بی سرپرست
-	۲/۶۰	کل کشور	
۴	۱۰۶۱۹۱	خوزستان	تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور
-	۱۷۱۰۴۷۵	کل کشور	
۱۱	۲۹۰۵۲	خوزستان	تعداد افراد پذیرفته شده در مراکز آسیب های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی
-	۹۴۵۳۹۴	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول ذیل موارد مرتبط در خصوص کمیته امداد امام خمینی استان خوزستان را در مقایسه با کل کشور نشان می دهد؛ همانطور که مشاهده می شود استان خوزستان در تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی و تعداد مددجویان مورد حمایت کمیته امداد خمینی به ترتیب رتبه سوم و چهارم را به خود اختصاص داده است.

جدول ۳۳- میزان شاخص های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی

۱۳۹۸		استان	موارد
رتبه	شاخص		
۳	۴۶	خوزستان	تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی
-	۸۳۲	کل کشور	
۴	۲۹۵۳۹۸	خوزستان	تعداد مددجویان مورد حمایت کمیته امداد خمینی
-	۴۷۸۳۶۸۱	کل کشور	
۲۴	۲۰/۴	خوزستان	سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی
-	۲۵/۱	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی در استان خوزستان و کل کشور را نشان می دهد؛ همانطور که در جدول مشخص است در مجموع ۶۳/۴۸ درصد مردم در استان بیمه شده و مستمری بگیر هستند

که این درصد از درصد کل کشور بالاتر است. در استان خوزستان، ۵۳/۲۷ درصد بیمه شده و ۱۰/۲۲ درصد مستمری‌بگیر هستند که این درصد در کل کشور برابر با ۴۵/۶۱ درصد بیمه شده و ۸/۱۵ درصد مستمری‌بگیر می‌باشد.

جدول ۳۴- درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی

سال ۱۳۹۷			استان
مستمری‌بگیران	بیمه‌شدگان	مجموع	
۱۰/۲۲	۵۳/۲۷	۶۳/۴۸	خوزستان
۸/۱۵	۴۵/۶۱	۵۳/۷۶	کل کشور

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت در سال ۱۳۹۷ در استان خوزستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشخص است در استان خوزستان درصد افرادی که تحت پوشش بیمه سلامت ایران شده‌اند برابر با ۵۳/۲۹ درصد بوده است که از درصد بیمه‌شدگان پوشش سازمان بیمه سلامت در کل کشور (۵۱/۶۳ درصد) بالاتر بوده است.

جدول ۳۵- درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران

سال ۱۳۹۷	استان
۵۳/۲۹	خوزستان
۵۱/۶۳	کل کشور

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

آسیب‌های اجتماعی

اعتیاد و قاچاق مواد مخدر

جدول زیر مربوط به انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف شده در استان خوزستان می‌باشد؛ با توجه به اطلاعات جدول میزان مواد مخدر کشف شده در استان روند افزایشی داشته است. همانطور که در جدول قابل

۷- از تاریخ ۱۳۹۱/۷/۱ سازمان بیمه خدمات درمانی به سازمان بیمه سلامت ایران تغییر نام پیدا کرده است.

مشاهده است بیشترین مواد مخدر کشف شده مربوط به تریاک و شیره تریاک بوده است و همچنین در سایر مواد مخدر نیز بالاترین میزان کشف به آمپول و قرص های روان گردان مربوط می شود.

جدول ۳۶- انواع مواد مخدر و روان گردان های کشف شده

سال					مواد مخدر (کیلوگرم)	
۱۳۹۷	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۸۰		
۱۰۱	۱۰۱	۶۵	۳۱	۷	هروئین (هروئین، کراک، کریستال)	مواد افیونی
۰	۰	۰	۰	۰	مرفین	
۸۲۴۴	۸۲۱۷	۲۴۸۱	۱۱۱۲	۸۵۲	تریاک و شیره تریاک	
۲۵۸۷	۱۲۶۲	۱۹۳۴	۱۵۱۴	۲۲۸۳	حشیش	کانابیس
۵۶	۲۴	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	گراس	
۴۶۸	۷۹	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	شیشه (متا آمفتامین)	محرک ها
۳۸	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰		سایر موارد	
۲۵۳۰۷۱۹	۱۹۸۶۳۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	آمپول و قرص های روان گردان	سایر موارد
۱۳۰۱۰	۱۶	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	مواد پیش ساز (لیتر)	

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۷

جدول زیر در خصوص دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم است؛ همانطور که در جدول مشاهده می شود تعداد دستگیرشدگان در ارتباط با مواد مخدر کشف شده یک روند افزایشی داشته و در سال ۱۳۹۸ به نسبت سال ۱۳۹۵ میزان آن افزایش کرده است که این مساله یک مانع نگران کننده در مسیر توسعه است.

جدول ۳۷- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم

سال	جمع کل	قاچاقچیان و عوامل توزیع کننده	معتاد و مصرف کننده	اتباع بیگانه
۱۳۸۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۸۵	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۰	۱۳۶۱۵	۱۱۷۱۵	۱۸۷۵	۲۵
۱۳۹۵	۹۵۱۹	۷۰۳۳	۲۱۳۳	۱۶
۱۳۹۸	۱۱۵۴۱	۷۴۱۳	۴۱۱۰	۱۸

سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۸

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر) در استان خوزستان را نشان می دهد؛ همانطور که در جدول مشخص است این نسبت در سال ۱۳۹۸ در استان برابر با ۲۳/۹۴ و در کل کشور ۱۱۴/۴۴ بوده است که این مسئله نشان از میزان کم مواد مخدر کشف شده در استان در مقایسه با کل کشور است که استان در این زمینه رتبه ۲۴ را دارا می باشد.

جدول ۳۸- نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۲۴	۲۳/۹۴	خوزستان
-	۱۱۴/۴۴	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت در استان خوزستان را در سال ۱۳۹۸ نشان می دهد؛ همانطور که در جدول مشخص است این نسبت در استان برابر با ۲۳/۶۳ و در کل کشور برابر با ۵۰/۲۵ بوده است و میزان پایین توانایی در دستگیری قاچاقچیان مواد را نشان می دهد.

جدول ۳۹- نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت (در هر ده هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۲۸	۲۳/۶۳	خوزستان
-	۵۰/۲۵	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

سرقت

در سال ۱۳۹۸ و به نسبت سال های گذشته، میزان انواع سرقت در استان خوزستان افزایش یافته است که در جدول زیر قابل مشاهده است. در سال ۱۳۹۸ از اماکن خصوصی ۴۷۳۵ مورد سرقت، اماکن دولتی ۱۰۲۵ ، و منازل ۹۰۰۷ مورد سرقت صورت گرفته است که در مقایسه با سال های قبل روند افزایشی داشته است.

جدول ۴۰- سرقت‌های عادی بر حسب نوع (مورد)

احشام	سرقت انواع وسایل نقلیه و لوازم آن			سرقت از اماکن				Σ
	لوازم خودرو یا وسایل داخل آن	موتورسیکلت	اتومبیل	مغازه	منزل	اماکن دولتی	اماکن خصوصی	
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۱۲۸۰
۱۵۹	۱۶۶	۲۶۴	۴۸۹	۱۹۳	۹۰۴	۱۷۵	۴۴	۱۳۸۵
۵۰۰	۴۳۹۰	۳۶۳۶	۱۷۶	۷۴۸	۲۸۰۲	۲۴۴	۰۰۰	۱۳۹۰
۱۵۵۳	۱۱۳۶۲	۶۶۹۲	۱۶۲۹	۱۴۲۸	۶۴۶۱	۴۶۳	۲۴۸۰	۱۳۹۵
۲۲۰۵	۱۱۴۴۸	۶۷۰۱	۲۰۷۰	۱۸۹۳	۹۰۰۷	۱۰۲۵	۴۷۳۵	۱۳۹۸

منبع: سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۸

جدول زیر نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت را در هر ده هزار نفر نشان می‌دهد که این نسبت در استان خوزستان برابر با ۴۰/۲۳ در ده هزار نفر می‌باشد که به نسبت کل کشور (۴۲/۸۲) تقریباً برابر است.

جدول ۴۱- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت (در ده هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۱۳	۴۰/۲۳	خوزستان
-	۴۲/۸۲	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران

بنا بر سالنامه آماری کشور در سال ۱۳۹۷، میزان قتل در این سال در استان (۴/۵۶ در هر صد هزار نفر) تقریباً ۲ برابر این میزان در کل کشور (۲/۲۵) بوده است؛ همچنین میزان جرائم همچون خودکشی و نزاع‌های دسته جمعی در استان به نسبت کل کشور بالاتر بوده است و در دیگر جرائم نسبت پایین تری را به کل کشور داشته است.

جدول ۴۲- جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع (در صد هزار نفر)

سال ۱۳۹۷									
استان	قتل	مرگ‌های مشکوک		زراع و درگیری		شرارت			
		خودکشی	سایر	فردی	دسته جمعی	زورگیری و باج‌گیری (اخاذی)	چاقو و قمه‌کشی	سایر شرارت‌ها	دستگیرشدگان
خوزستان	۴/۵۶	۵/۴۳	۲۴/۳۳	۲۵۴۲/۳۸	۱۲/۳۳	۰/۰۲	۰/۱۳	۰/۳۰	۶/۴۵
کل کشور	۲/۲۵	۵/۳۰	۲۸/۵۳	۹۴۳/۳۴	۸/۰۴	۰/۱۵	۷/۶۵	۲/۱۸	۹/۰۰

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری خوزستان، ۱۳۹۸

جدول زیر در خصوص نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر) می‌باشد؛ با توجه به اطلاعات جدول، استان خوزستان نسبت دستگیرشدگان در این مورد ۰/۴۳ در صد هزار نفر می‌باشد که به نسبت کل کشور (۷/۵۲ در صد هزار نفر) وضعیت پایین‌تری داشته و در بین استان‌هایی قرار گرفته است که کمترین نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم را داشته‌اند که این مسئله می‌تواند ناشی از عدم توانایی نیروی انتظامی در دستگیری این افراد باشد.

جدول ۴۳- نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۳۰	۰/۴۳	خوزستان
-	۷/۵۲	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

۳-۱-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان

سرمایه اجتماعی در علوم اجتماعی مفهوم جدیدی نیست بلکه صرفاً مفهومی قدیمی در بسته‌بندی جدید است (شارع‌پور، ۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی جزئی جدانشدنی از مجموعه داشته‌های یک جامعه است که نقش اساسی در توسعه پایدار و متوازن دارد. در این بخش از گزارش به مطالعه و بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی در

سطوح کلان میانی و خرد و همچنین شاخص سرمایه اجتماعی کل بر اساس نتایج آخرین گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳ پرداخته شده است.

سرمایه اجتماعی سطح کلان

بر اساس گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳، سنجش سرمایه اجتماعی در سطح کلان از ترکیب ۴ مؤلفه زیر ساخته می‌شود که میانگین هر کدام از این مؤلفه‌ها در تعیین وضعیت سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان و کل کشور مهم است.

- ❖ پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات
- ❖ پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف
- ❖ پنداشت نسبت به نکویی جامعه
- ۱. مطلوب بودن جامعه
- ۲. وجود عدالت و برابری
- ❖ ارزیابی نسبت به آینده

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان خوزستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشخص است در همه متغیرها به جز پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف و ارزیابی نسبت به آینده، میانگین استان خوزستان بالاتر از میانگین کل کشور است که سطح بالای استان نسبت به کل کشور در مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی کلان را نشان می‌دهد. البته باید به این نکته توجه کرد میانگین اصلی طیف سرمایه اجتماعی کلان در همه‌ی مؤلفه‌ها در استان پایین‌تر بوده است. به طور کلی وضعیت ابعاد سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان به نسبت کل کشور بهتر ولیکن سطح آن به نسبت میانگین اصلی طیف پایین‌تر بوده است.

جدول ۴۴- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان خوزستان و کل کشور

رتبه	میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۲۵	۲۴/۹	خوزستان	پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات (میانگین طیف ۳۰)
-	۲۳/۶۴	کل کشور	
۷	۲۸/۶۸	خوزستان	پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف (میانگین طیف ۳۰)
-	۲۹/۳	کل کشور	
۱۸	۲۲/۴۱	خوزستان	پنداشت نسبت به نکویی جامعه (مطلوب بودن جامعه) (میانگین طیف ۲۴)
-	۲۱/۹۱	کل کشور	
۳۱	۲۴/۹۷	خوزستان	پنداشت نسبت به نکویی جامعه (وجود عدالت و برابری) (میانگین طیف ۲۷)
-	۲۲/۰۸	کل کشور	
۷	۱۶/۷۳	خوزستان	ارزیابی نسبت به آینده (میانگین طیف ۲۱)
-	۱۸/۸۲	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر نشان دهنده شاخص سرمایه اجتماعی در سطح کلان در استان خوزستان و همچنین کل کشور است؛ با توجه به اطلاعات جدول میانگین استان خوزستان در شاخص سرمایه اجتماعی سطح کلان برابر با ۱۳/۳۲ است که از میانگین کل کشور با ۱۳/۱۸ بالاتر بوده است، اما از میانگین اصلی طیف پایین تر بوده و این موضوع نشان می‌دهد که شاخص سرمایه اجتماعی کلان در استان خوزستان متوسط رو به پایین بوده و وضعیت مطلوبی ندارد.

جدول ۴۵- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان خوزستان و کل کشور

رتبه	میانگین طیف (۱۵)	استان	مورد
۱۸	۱۳/۳۲	خوزستان	سرمایه اجتماعی در سطح کلان
-	۱۳/۱۸	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح میانی

سرمایه اجتماعی سطح میانی از ترکیب ۸ متغیر زیر ساخته می‌شود که مبتنی بر نظر پاسخگویان نسبت به نهادها و سازمان‌ها می‌باشد که عبارتند از:

۱. اعتماد سازمانی
۲. کیفیت خدمات سازمانی
۳. عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها

۴. آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز
۵. اعتماد تعمیم یافته (اعتماد به گروه‌های شغلی و حرفه‌ای)
۶. دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۷. عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۸. ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مسئولین

جدول زیر مربوط به متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی می‌باشد. همانطور که در جدول مشخص است میانگین استان خوزستان نسبت به کل کشور فقط در متغیرهای عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها، عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای و ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مثبت مسئولین بالاتر بوده است و در دیگر مؤلفه‌ها میانگین پایین‌تری را نسبت به کل کشور داشته است این موضوع نشان از وضعیت نامناسب استان خوزستان در متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی است. همانطور که در جدول مربوطه مشاهده می‌شود متغیر ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین در استان خوزستان رتبه سوم را داشته و جزو استان‌هایی است که پایین‌ترین میانگین را نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۴۶- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان خوزستان و کل کشور

رتبه	میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۱۲	۶۳/۳۲	خوزستان	اعتماد سازمانی (میانگین طیف ۶۹)
-	۶۴/۳۴	کل کشور	
۱۵	۵۵/۵	خوزستان	کیفیت خدمات سازمانی (میانگین طیف ۶۰)
-	۵۵/۶۱	کل کشور	
۱۸	۵۳/۰۵	خوزستان	عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها (میانگین طیف ۵۴)
-	۵۲/۲۶	کل کشور	
۱۰	۴۳/۷۷	خوزستان	آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز (میانگین طیف ۴۸)
-	۴۵/۵۴	کل کشور	
۱۵	۳۹/۳	خوزستان	اعتماد تعمیم یافته (اعتماد به گروه‌های شغلی و حرفه‌ای) (میانگین طیف ۳۹)
-	۳۹/۴۹	کل کشور	
۱۲	۳۸/۷۶	خوزستان	دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)
-	۳۹/۷۵	کل کشور	
۲۱	۳۸/۸۷	خوزستان	عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)
-	۳۸	کل کشور	
۳	۱۸/۸۷	خوزستان	ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین (میانگین طیف ۱۸)
-	۱۹/۹۷	کل کشور	
۲۶	۱۳/۵۵	خوزستان	ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مثبت مسئولین (میانگین طیف ۱۵)
-	۱۳	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر بیانگر میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان خوزستان و کل کشور است که استان خوزستان با میانگین ۲۶/۵۵ کمی بالاتر از میانگین کل کشور با میانگین ۲۶/۳۶ قرار دارد و میانگین بهتری نسبت به کل کشور داشته است؛ ولیکن از میانگین اصلی طیف سرمایه اجتماعی در سطح میانی پایین تر بوده است.

جدول ۴۷- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان خوزستان و کل کشور

رتبه	میانگین طیف (۲۷)	استان	مورد
۱۷	۲۶,۵۵	خوزستان	سرمایه اجتماعی در سطح میانی
-	۲۶,۳۶	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح خرد

سرمایه اجتماعی در سطح خرد با ۸ مؤلفه زیر تعریف می شود که از مجموع این مؤلفه ها شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد ساخته می شود که این ۸ مؤلفه عبارتند از:

۱. اعتماد عمومی
۲. ارزش ها و ویژگی های اخلاقی
۳. عام گرایی اجتماعی (شعاع اعتماد و تعاملات نزدیک و دور؛ از اعضای خانواده تا غریبه ها)
۴. مشارکت اجتماعی
۵. بده بستان اجتماعی
۶. تعلق و عرق ملی
۷. رضایت از زندگی
۸. احساس امنیت

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان و کل کشور نشان می دهد؛ با توجه به جدول میانگین استان خوزستان در متغیرهای ارزش ها و ویژگی های اخلاقی مثبت و عام گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با غیر هم شهری و غریبه ها بالاتر از میانگین کل کشور بوده است و در دیگر متغیرها میانگین پایین تری دارد؛ همچنین استان خوزستان در ارتباط با متغیر عام گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با اعضای خانواده پایین ترین میانگین را در بین استان های دیگر دارد.

جدول ۴۸- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان خوزستان و کل کشور

رتبه	میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۳۱	۲۲/۴۲	خوزستان	ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی منفی (میانگین طیف ۲۱)
-	۲۴/۹	کل کشور	
۲	۲۵/۹۱	خوزستان	ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی مثبت (میانگین طیف ۲۷)
-	۲۳/۷۶	کل کشور	
۱	۲۲/۹۴	خوزستان	عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با اعضای خانواده
-	۲۵/۱۱	کل کشور	
۶	۱۸/۳۵	خوزستان	عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با همسایه‌ها و آشنایان
-	۱۹/۱۱	کل کشور	
۲۲	۱۵/۷۲	خوزستان	عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با غیرهمشهری و غریبه‌ها
-	۱۵/۱۶	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

اعتماد عمومی

قابل اعتماد بودن مردم

جدول زیر توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم در استان خوزستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۴۷/۴ درصد از پاسخگویان استان خوزستان میزان قابل اعتماد بودن مردم را متوسط ارزیابی کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۴۷/۱ درصد بوده است؛ همچنین باید توجه داشت که ۷۰ درصد پاسخگویان عنوان کرده‌اند که میزان قابل اعتماد بودن مردم در استان متوسط و بالاتر است.

جدول ۴۹- توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم در استان خوزستان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۲۵	۰/۸	۲۱/۸	۴۷/۴	۲۳/۲	۶/۸	خوزستان
-	۲/۵	۱۴/۹	۴۷/۱	۲۳/۱	۱۲/۵	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت)

جدول زیر توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت) در استان خوزستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۲۳/۵ درصد از پاسخگویان استان خوزستان این میزان را زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۱۸/۲ درصد بوده است. استان خوزستان در مقایسه با استان‌های دیگر در این خصوص دومین استانی است که بالاترین میزان را به خود اختصاص داده است.

جدول ۵۰- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت) در استان خوزستان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۳۰	۱	۲۲/۵	۳۷/۴	۳۱/۱	۸	خوزستان
-	۲/۸	۱۵/۴	۲۶	۲۴/۴	۳۱/۴	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

مشارکت اجتماعی

مشارکت در فعالیت داوطلبانه

جدول زیر توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان خوزستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات مندرج در جدول زیر ۶۱/۱ درصد از پاسخگویان استان خوزستان میزان مشارکت در فعالیت داوطلبانه خود را متوسط و بالاتر عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور برابر با ۴۸/۷ درصد است. همانطور که مشخص است استان خوزستان در بین استان‌های کشور پنجمین استانی است که بالاترین میزان مشارکت را در کشور داشته است.

جدول ۵۱- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان خوزستان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۲۷	۱	۱۲/۹	۴۷/۲	۲۸/۹	۱۰	خوزستان
-	۳/۳	۱۰/۸	۳۴/۶	۲۷/۴	۲۳/۹	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تعلق و عرق ملی

افتخار به ایرانی بودن

جدول زیر توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان خوزستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر تنها ۳۱/۶ درصد از پاسخگویان استان خوزستان میزان افتخار به ایرانی بودن خود را زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که خیلی پایین‌تر از این میزان در کشور با ۷۵/۵ درصد بوده است؛ نکته قابل توجه در خصوص این مورد این است که استان خوزستان در بین استان‌های کشور کمترین میزان افتخار به ایرانی بودن را در کل کشور داشته است.

جدول ۵۲- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان خوزستان و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
خوزستان	۲/۵	۲۴/۹	۴۰/۹	۲۴/۱	۷/۵	۱
کل کشور	۳	۵/۸	۱۵/۸	۳۰/۵	۴۵	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تمایل به مهاجرت

جدول زیر توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان خوزستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول زیر ۶۰/۲ درصد از پاسخگویان استان خوزستان تمایل به مهاجرت خود را متوسط و بالاتر عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۴۳/۱ درصد بوده است؛ در ارتباط با جدول زیر این نکته حائز اهمیت است که استان خوزستان در بین دیگر استان‌های کشور، چهارمین استانی است که میزان تمایل به مهاجرت در آن به نسبت کل کشور بالاتر بوده است.

جدول ۵۳- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان خوزستان و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
خوزستان	۹/۴	۳۰/۳	۴۱	۱۶/۷	۲/۵	۲۸
کل کشور	۳۴/۹	۲۲	۲۰	۱۳/۲	۹/۹	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

رضایت از زندگی

جدول زیر توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان خوزستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول زیر قابل مشاهده است، ۳۵/۲ درصد از پاسخگویان استان خوزستان میزان رضایت از زندگی خود را کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور برابر با ۲۵/۹ درصد بوده است. با توجه به رتبه استان (۳) نیز می‌توان متوجه این موضوع شد که استان خوزستان در میزان رضایت از زندگی در بین دیگر استان‌های کشور دارای میانگین پایینی در رضایت از زندگی است.

جدول ۵۴- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان خوزستان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۳	۱/۹	۱۹	۴۳/۹	۲۸/۷	۶/۵	خوزستان
-	۷/۳	۲۶/۳	۴۰/۵	۱۷/۲	۸/۷	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احساس امنیت

جدول زیر توزیع درصدی احساس امنیت در استان خوزستان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول زیر قابل مشاهده است ۴۵/۳ درصد از پاسخگویان استان خوزستان میزان احساس امنیت خود را کم و خیلی کم بیان کرده‌اند که در مقایسه با کل کشور (۳۴/۴ درصد) بالاتر بوده است. بر اساس اطلاعات جدول استان خوزستان از جمله استان‌هایی است که احساس امنیت در آن در حد کمی ارزیابی شده است و میزان امنیت در آن کم ارزیابی شده است و رتبه چهارم کشور را در این زمینه دارد.

جدول ۵۵- توزیع درصدی احساس امنیت در استان خوزستان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۴	۲/۱	۱۷/۱	۳۵/۵	۳۵/۱	۱۰/۲	خوزستان
-	۷	۲۶/۹	۳۱/۷	۲۰/۲	۱۴/۲	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد استان خوزستان (۲۴/۶۵) پایین‌تر از میانگین کل کشور (۲۵/۲۳) بوده است.

جدول ۵۶- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان خوزستان و کل کشور

رتبه	میانگین طیف (۲۷)	استان	مورد
۱۰	۲۴٫۶۵	خوزستان	سرمایه اجتماعی در سطح خرد
-	۲۵/۲۳	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی کل

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی را در استان و کل کشور نشان می‌دهد با توجه به جدول، میانگین سرمایه اجتماعی استان خوزستان (۲/۷۸) کمی پایین‌تر از میانگین کل کشور (۲/۷۹) است و میزان سرمایه اجتماعی در استان تا حدودی متوسط بوده است. رتبه استان در رابطه با این شاخص از نظر ارزیابی نسبت به سرمایه اجتماعی برابر با ۱۴ بوده است که میزان متوسط سرمایه اجتماعی در استان به نسبت به کل کشور را نشان می‌دهد.

جدول ۵۷- میانگین سرمایه اجتماعی در استان خوزستان و کل کشور

رتبه	میانگین (۱ تا ۵)	استان	مورد
۱۴	۲٫۷۸	خوزستان	سرمایه اجتماعی کل
-	۲٫۷۹	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

وضعیت سلامت و درمان استان خوزستان

بنا بر اطلاعات سالنامه آماری استان خوزستان در سال ۱۳۹۸، ۳۱۷۳ پزشک در دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی مشغول به فعالیت بوده‌اند که این تعداد به نسبت سال قبل، ۶ درصد افزایش داشته است. از این تعداد ۱۰۸۳ نفر پزشک عمومی، ۱۲۵۸ نفر پزشک متخصص، ۲۲۰ نفر دندان‌پزشک و ۱۳۲ نفر داروساز بوده‌اند. تعداد پیراپزشکان نیز در این سال، ۱۹۰۴۳ نفر گزارش شده که به نسبت سال قبل ۱۳/۸ درصد افزایش یافته است.

همچنین تعداد ۹۳۲۴ تخت مصوب در ۵۹ بیمارستان استان نیز در سال ۱۳۹۸ گزارش شده است. تعداد مراکز ارائه دهنده‌ی مراقبت‌های اولیه بهداشتی استان نیز ۱۶۳۶ مرکز ذکر شده که ۷/۶ درصد به نسبت سال قبل افزایش داشته است. تعداد ۲۲۵ آزمایشگاه تشخیص طبی، ۴۹۱ مرکز توان بخشی، ۱۸۶ مؤسسه تشخیص درمانی هسته‌ای، ۷۰۷ داروخانه و ۱۷۰ پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی در این سال در استان خوزستان مشغول به فعالیت بوده‌اند. لازم به ذکر است تعداد پایگاه اورژانس نسبت به سال قبل، ۱/۸ درصد افزایش داشته است (سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۸).

دو جدول زیر تعداد و سرانه (در هر صد هزار نفر) پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص را نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول در سال ۱۳۹۷ سرانه مجموع پزشکان شاغل در استان برابر با ۶۳/۵۶ در هر صد هزار نفر بوده است که در مقایسه با کل کشور، ۶۱/۰۶ بالاتر بوده و به نسبت کل کشور وضعیت مناسب‌تری داشته است؛ همچنین باید به این نکته توجه کرد که استان خوزستان در مواردی چون پزشک عمومی، دکترای علوم آزمایشگاهی و پزشک متخصص وضعیتی بهتر نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۵۸- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص

سال و شهرستان	جمع	پزشک عمومی	دندان پزشکی	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق تخصص	دکترای تخصصی
کل کشور	۴۸۱۰۶	۱۶۱۳۰	۵۲۲۲	۳۴۰	۲۴۰۶	۱۶۵۳۰	۲۶۲۶	۵۵۵۲
۱۳۸۰	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۸۵	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۰	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۵	۲۷۷۸	۱۰۳۴	۱۵۹	۱۵	۱۱۴	۱۱۲۱	۱۳۹	۱۹۶
۱۳۹۷	۲۹۹۴	۱۰۹۸	۲۱۰	۲۳	۱۳۴	۱۱۲۴	۱۲۸	۲۷۷

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۸

جدول ۵۹- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص (صد هزار نفر)^۸

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان پزشکی	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق تخصص	دکترای تخصصی
-----	-----	------------	-------------	------------------------	---------	------------	---------------	--------------

۸- سرانه سال ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹۵) محاسبه شده است.

۶/۹۵	۳/۲۹	۲۰/۶۸	۳/۰۱	۰/۴۳	۶/۵۳	۲۰/۱۸	۶۱/۰۶	کل کشور
...	...	...	...	...	...	...	...	۱۳۸۵
...	...	...	...	...	...	...	...	۱۳۹۰
۴/۱۶	۲/۹۵	۲۳/۸۰	۲/۴۲	۰/۳۲	۳/۳۸	۲۱/۹۵	۵۸/۹۷	۱۳۹۵
۵/۸۸	۲/۷۲	۲۳/۸۶	۲/۸۴	۰/۴۹	۴/۴۶	۲۳/۳۱	۶۳/۵۶	۱۳۹۷

منبع: سالنامه آماری استان، ۱۳۹۸

دو جدول زیر تعداد و سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. سرانه بیمارستان‌های فعال استان خوزستان در سال ۱۳۹۷ برابر با ۱/۲۷ بوده است که دقیقاً برابر با کل کشور بوده است؛ همچنین در تخت‌های فعال و مصوب نیز وضعیت استان (۱۸۷/۷۹) در هر صد هزار نفر) در مقایسه با کل کشور (۲۰۸/۳۷) در هر هزار نفر) وضعیت نامناسبی است.

جدول ۶۰- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی

سایر	غیردولتی						دولتی						مجموع		شهرستان و سال		
	خصوصی			خیریه			سایر نهادهای عمومی			تأمین اجتماعی			دانشگاه علوم پزشکی			تخت مصوب	بیمارستان فعال
	تخت مصوب	فعال	بیمارستان مصوب	تخت مصوب	فعال	بیمارستان مصوب	تخت مصوب	فعال	بیمارستان مصوب	تخت مصوب	فعال	بیمارستان مصوب	تخت مصوب	فعال			
۱۱۱۴	۲	۱۸۷۰۳	۱۷۴	۵۳۳۸	۳۵	۱۵۹۴۹	۱۰۱	۱۲۷۵۶	۷۵	۱۱۲۶۸۳	۶۲۹	۱۶۶۵۴۳	۱۰۱۶	کل کشور ۱۳۹۷			
۰	۰	۴۵۲	۵	۱۲۰	۱	۹۷۵	۵	۵۱۶	۴	۴۴۱۶	۲۷	۶۴۷۹	۴۲	۱۳۸۰			
۰	۰	۴۹۴	۴	۲۷۰	۲	۱۴۲۵	۱۱	۴۶۴	۴	۴۸۱۶	۲۸	۷۴۹۶	۴۹	۱۳۸۵			
۰	۰	۴۹۴	۴	۰	۰	۱۴۸۲	۱۰	۵۲۰	۵	۴۵۹۵	۳۰	۷۰۳۵	۴۹	۱۳۹۰			
۰	۰	۳۹۲	۴	۱۰۵	۱	۱۹۹۳	۱۲	۴۸۸	۶	۵۳۸۷	۳۳	۸۳۹۷	۵۶	۱۳۹۵			
۰	۰	۳۹۲	۴	۱۵۰	۱	۱۹۹۳	۱۲	۱۹۶	۷	۶۱۱۵	۳۶	۸۸۴۶	۶۰	۱۳۹۷			

منبع: سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۸

جدول ۶۱- سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صدهزار نفر)

سال و شهرستان	مجموع		دولتی						غیردولتی		سایر		
	تخت مصوب	فعال بیمارستان	تأمین اجتماعی		سایر نهادهای عمومی		خیریه	خصوصی	سایر				
			بیمارستان	تخت	بیمارستان	تخت				بیمارستان		تخت	
کل کشور	۲۰۸/۳۷	۱/۲۷	۱۴۰/۹۸	۰/۷۹	۱۵/۹۶	۰/۱۳	۱۹/۹۵	۰/۰۴	۶/۶۸	۰/۲۲	۲۳/۴۰	۰/۰۰	۱/۳۹
۱۳۸۵	۱۷۵/۳۵	۱/۱۵	۱۱۲/۶۶	۰/۶۵	۱۰/۸۵	۰/۲۶	۳۳/۳۳	۰/۰۵	۶/۳۲	۰/۰۹	۱۱/۵۶	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۰	۱۵۵/۲۴	۱/۰۸	۱۰۱/۴۰	۰/۶۶	۱۱/۴۷	۰/۲۲	۳۲/۷۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۹	۱۰/۹۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۵	۱۷۸/۲۶	۱/۱۹	۱۱۴/۳۶	۰/۷۰	۱۰/۳۶	۰/۱۳	۴۲/۳۱	۰/۲۵	۲/۲۳	۰/۰۸	۸/۳۲	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۷	۱۸۷/۷۹	۱/۲۷	۱۲۹/۸۲	۰/۷۶	۴/۱۶	۰/۱۵	۴۲/۳۱	۰/۲۵	۳/۱۸	۰/۰۸	۸/۳۲	۰/۰۰	۰/۰۰

منبع: سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۸

دو جدول زیر تعداد و سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع تخت‌های فعال در استان خوزستان در سال ۱۳۹۷ برابر ۱۶۰/۳۶ است که نسبت به کل کشور پایین‌تر است. استان خوزستان در تخت‌های فعال بیمارستانی در بخش‌های روانی، سوختگی و مراقبت بیماران قلبی سرانه بالاتری نسبت به کل کشور داشته و در دیگر بخش‌ها سرانه پایین‌تری دارد.

جدول ۶۲- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۳۸۱۱۷	۱۰۲۴۷	۹۲۱	۸۹۲۹	۵۹۳۰	۳۲۶۲	۱۰۸۸۲۸
۱۳۸۰	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۸۵	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۰	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۵	۷۰۲۳	۵۹۴	۷۹	۳۷۱	۳۴۷	۱۵۳	۵۴۷۹
۱۳۹۷	۷۵۵۴	۶۰۹	۵۸	۴۵۶	۳۶۶	۱۷۸	۵۸۸۷

منبع: سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۸

جدول ۶۳- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صدهزار نفر)

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۷۲/۸۱	۱۲/۸۲	۱/۱۵	۱۱/۱۷	۷/۴۲	۴/۰۸	۱۳۶/۱۶
۱۳۸۵	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۰	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۵	۱۴۹/۰۹	۱۲/۶۱	۱/۶۸	۷/۸۸	۷/۳۷	۳/۲۵	۱۱۶/۳۱
۱۳۹۷	۱۶۰/۳۶	۱۲/۹۳	۱/۲۳	۹/۶۸	۷/۷۷	۳/۷۸	۱۲۴/۹۸

منبع: سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۸

دو جدول زیر تعداد و سرانه مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در استان خوزستان در سال ۱۳۹۷ برابر با ۳۲/۲۷ است که نسبت به کل کشور پایین‌تر است. استان خوزستان در سال ۱۳۹۷ در همه موارد به جز مراکز خدمات جامع شهری و پایگاه مراقبت بهداشت مرزی به نسبت کل کشور پایین‌تر بوده است.

جدول ۶۴-تعداد مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی(صدهزار نفر)

پایگاه مراقبت بهداشت مرزی	تسهیلات زایمانی	خانه‌های بهداشت فعال	پایگاه سلامت		مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				مجموع	سال و شهرستان
			شهری	روستایی	شبهانه روزی	شهری روستایی	روستایی	شهری		
۹۲	۲۱۴	۱۷۷۴۶	۵۲۶۵	۳۲۴	۵۶۱	۱۰۵۹	۲۶۴۵	۱۵۵۹	۲۹۴۶۵	۱۳۹۷ کل کشور
۰	۱۹	۸۳۰	۷۶	۰	۰	۰	۰	۰	۹۲۵	۱۳۸۰
۰	۲۱	۸۹۴	۷۲	۰	۰	۰	۱۲۰	۱۳۲	۱۲۳۹	۱۳۸۵
۰	۱۸	۱۰۰۳	۱۲۹	۱۰	۸	۱۸	۱۲۹	۱۵۲	۱۴۶۷	۱۳۹۰
۶	۱۳	۸۷۱	۲۳۰	۷	۱۵	۷۸	۱۰۶	۹۳	۱۴۱۹	۱۳۹۵
۷	۱۲	۹۱۶	۲۴۴	۱۸	۱۳	۳۱	۱۲۶	۱۵۳	۱۵۲۰	۱۳۹۷

منبع: سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۸

جدول ۶۵-سرانه مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی(صدهزار نفر)

پایگاه مراقبت مرزی	تسهیلات زایمانی	خانه‌های بهداشت فعال	پایگاه بهداشت		مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				مجموع	سال و شهرستان
			شهری	روستایی	شبهانه روزی	شهری روستایی	روستایی	شهری		
۰/۱۲	۰/۲۷	۲۲/۲۰	۶/۵۹	۰/۴۱	۰/۷۰	۱/۳۲	۳/۳۱	۱/۹۵	۳۶/۸۷	۱۳۹۷ کل کشور
۰/۰۰	۰/۴۹	۲۰/۹۱	۱/۶۸	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۲/۸۱	۳/۰۹	۲۸/۹۸	۱۳۸۵
۰/۰۰	۰/۴۰	۲۲/۱۳	۲/۸۵	۰/۲۲	۰/۱۸	۰/۴۰	۲/۸۵	۳/۳۵	۳۲/۲۷	۱۳۹۰
۰/۱۳	۰/۲۸	۱۸/۴۹	۴/۸۸	۰/۱۵	۰/۳۲	۱/۶۶	۲/۲۵	۱/۹۷	۳۰/۱۲	۱۳۹۵
۰/۱۵	۰/۲۵	۱۹/۴۵	۵/۱۸	۰/۳۸	۰/۲۸	۰/۶۶	۲/۶۷	۳/۲۵	۳۲/۲۷	۱۳۹۷

منبع: سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۸

دو جدول زیر تعداد و سرانه پایگاه‌های اورژانس در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع پایگاه‌های اورژانس در استان خوزستان در سال ۱۳۹۷ برابر با ۳/۵۵ در هر صد هزار نفر

است که نسبت به کل کشور بالاتر است. باید توجه داشت که سرانه پایگاه‌های اورژانس هم در نقاط شهری و هم در نقاط جاده‌ای استان از سرانه کل کشور بالاتر بوده است.

جدول ۶۶- تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

سال ۱۳۹۷	مجموع	شهری	جاده‌ای
خوزستان	۱۶۷	۶۳	۱۰۴
کل کشور	۲۵۳۶	۹۶۷	۱۵۶۹

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۸

جدول ۶۷- سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

سال ۱۳۹۷	مجموع	شهری	جاده‌ای
خوزستان	۳/۵۵	۱/۳۴	۲/۲۱
کل کشور	۳/۱۷	۱/۲۱	۱/۹۶

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۹۸

۳-۲- فقر و محرومیت

محوریت موضوع فقر و محرومیت از جمله مهم‌ترین مسائل کشور به خصوص در دوره پس از انقلاب اسلامی بوده است. فقر با تعابیری چون فقر مطلق (تعریف معیشتی و حداقلی) و فقر نسبی (به مثابه محرومیت نسبی) همواره مورد توجه سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و متخصصان کشور بوده است. با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ به دلیل پشتوانه ایدئولوژیک انقلاب در بسط عدالت اجتماعی، اشتیاق برای تساهل، توازن و تعادل بین همه مناطق کشور و تعدیل شکاف میان شهر و روستا، دیدگاه‌های محرومیت‌زدایی رونق یافت. تلاش برای محرومیت‌زدایی و توسعه مناطق محروم و دورافتاده کشور در دستور کار نظام جمهوری اسلامی قرار گرفت. پس از آن برنامه‌های اول تا ششم توسعه نیز گواه اهمیت این موضوع در دولت‌های مختلف بوده است.

در واقع کاهش محرومیت و نابرابری منطقه‌ای به دلیل تبعات اقتصادی و سیاسی، موضوع مهمی در بیش‌تر کشورهای در حال توسعه است. کیفیت زندگی افراد دستخوش نابرابری‌های منطقه‌ای عظیمی است که در

بسیاری موارد به سرعت در حال افزایش است. زیرا هرچقدر تفاوت‌های منطقه‌ای از ابعاد مختلف بیشتر باشد، منجر به حرکت جمعیت و سرمایه به سمت قطب‌های پرجاذبه می‌گردد.

در ایران یکی از اهداف مهم در برنامه‌های اقتصادی-اجتماعی پس از انقلاب، کاهش محرومیت و رفع نابرابری میان مناطق بوده است. توسعه منطقه‌ای در ایران در طول دهه اول بعد از انقلاب اسلامی، با توجه ویژه به مناطق محروم در کل کشور مورد توجه قرار گرفت. در دهه دوم بعد از انقلاب، جهت‌گیری جدیدی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای ایجاد گردید؛ تغییر جهت برنامه‌ریزی منطقه‌ای از سطوح ملی و بین منطقه‌ای به سطوح منطقه‌ای و درون منطقه‌ای، توجه به سازماندهی طرح‌های مناطق روستایی و توجه به شناسایی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های مناطق برای حصول توسعه از آن جمله است.

با این وجود علیرغم تلاش‌های صورت گرفته در برنامه‌ها و سیاست‌ها، در حال حاضر نابرابری‌های مشهودی میان مناطق مختلف کشور به لحاظ شاخص‌های توسعه و سطوح محرومیت موجود است. از این رو پژوهش‌های متفاوتی در راستای شناسایی و طبقه‌بندی مناطق محروم کشور و برنامه‌ریزی به منظور اتخاذ سیاست‌های مناسب جهت ارتقای وضعیت موجود صورت گرفته است.

۳-۲-۱- طرح‌های انجام شده در زمینه مناطق محروم

طرح مطالعاتی «نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران» توسط دفتر مطالعات رفاه اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماع (بر اساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۱)؛ «شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور» زیر نظر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۸۶-۱۳۸۵) و «اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق» توسط بنیاد برکت (۱۳۹۶) از جمله مطالعاتی است که در زمینه شناسایی مناطق محروم کشور در سطوح شهرستان، بخش و دهستان در سطح ملی صورت گرفته است.

الف) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی به بررسی فقر چندبعدی در ایران پرداخته است. در این پژوهش با استفاده از فایل خام داده‌های طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار شهری و روستایی سال ۱۳۹۱ مرکز آمار ایران، محاسبات شاخص فقر چندبعدی انجام شده است. بدین منظور، ۵ شاخص سلامت، آموزش، مسکن، استانداردهای زندگی و اشتغال به عنوان مشخصه‌های فقر چندبعدی در نظر گرفته شده است. سپس با استفاده از وزن‌دهی به شاخص‌ها و مؤلفه‌های هریک، میزان اهمیت آن‌ها تعیین شده است.

جدول ۶۸- شاخص‌ها و ابعاد فقر چندبعدی

وزن مؤلفه‌ها	مؤلفه	وزن شاخص	شاخص
۱۰	سوء تغذیه	۲۰	سلامت
۱۰	عدم برخورداری از بیمه درمان		
۱۰	خانوارهای دارای عضو کمتر از ۵ سال تحصیل	۲۰	آموزش
۱۰	خانوارهای دارای کودک ۶ تا ۱۸ سال کمتر از ۸ کلاس سواد (متناسب با سن)		
۱۰	مصالح بی‌دوام	۲۰	مسکن
۱۰	سطح زیربنای کمتر از ۱۶ مترمربع		
۴	سطح دسترسی به آشپزخانه	۲۰	استاندارهای زندگی
۴	عدم دسترسی به آب و برق		
۴	نداشتن حمام		
۴	نداشتن دارایی مانند اتومبیل، دوچرخه و...		
۴	نوع سوخت خانوار برای پخت و پز		
۱۰	سرپرست بیکار	۲۰	اشتغال
۱۰	عدم برخورداری از بیمه اجتماعی		

شاخص‌های مذکور درصد خانوارهایی را که دچار فقر چندبعدی هستند به تفکیک استان نشان می‌دهد. بر این اساس ۲۰ درصد از خانوارهای مناطق شهری استان خوزستان دچار فقر شهری هستند. همچنین ۳۹ درصد از خانوارهای مناطق روستایی دچار فقر چندبعدی هستند. در این گزارش میانگین محرومیت هر استان نیز مشخص شده است. میانگین محرومیت در مناطق شهری استان خوزستان برابر با ۳۶/۸ و در مناطق روستایی برابر با ۳۸/۴ است. مقدار عددی این شاخص هر چه بیش‌تر باشد به معنی فاصله زیاد خانوارهای دچار فقر چندبعدی از آستانه فقر است. این شاخص در واقع معادل شاخص شکاف فقر در محاسبه فقر درآمدی است. علاوه بر این، بر اساس مطالعات انجام شده، ۵ اولویت اول هر استان جهت برنامه‌ریزی به تفکیک مناطق شهری و روستایی مشخص شده است.

پنج اولویت اول استان خوزستان در مناطق شهری عبارت است از سلامت، استاندارد زندگی، مسکن، اشتغال و آموزش. اولویت‌های استان خوزستان به تفکیک مناطق روستایی نیز عبارتست از: استانداردهای زندگی، مسکن، سلامت، آموزش و اشتغال (دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، بی‌تا).

ب) طرح مطالعاتی شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور با هدف شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته و تهیه نقشه مرکب آن‌ها (چگالی شاخص، بیکاری، بی‌سوادی، کمبود امکانات سکونتی، ارتباطی، فرهنگی، آموزشی و بهداشتی و...) به منظور حمایت و تقویت توان منطقه‌ای صورت گرفته است.

در این پژوهش پس از انجام مطالعات اولیه و بحث و بررسی مراجع صاحب نظر، ۲۵ شاخص به منظور سنجش میزان محرومیت در سطوح شهرستان، بخش و دهستان استفاده شد. لازم به ذکر است برخی از شاخص‌ها به تناسب سطوح مورد بررسی (شهرستان، بخش و دهستان) متفاوت بوده است.

شاخص‌هایی نظیر نرخ بیکاری، نرخ بی‌سوادی (به دلیل وجود رابطه مستقیم و شدید با محرومیت)، تراکم خانوار در واحد مسکونی (پایین بودن این نرخ بیانگر بهبود وضعیت اقتصاد و توسعه‌ای هر جامعه‌ای است)، نرخ مهاجرت (نشانگر عدم رضایت از مکان زندگی و بازتاب توزیع نامتوازن امکانات)، بار تکفل شغلی (بیانگر نسبت جمعیت شاغل به کل جمعیت)، نسبت مراکز بهداشتی و درمانی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت آموزشگاه متوسطه به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای برخوردار از گاز، نسبت روستاهای دارای آب آشامیدنی سالم به کل روستاها (از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه انسانی و اجتماعی که عدم برخورداری از آن سهم تعیین‌کننده‌ای در تشخیص محرومیت دارد)، نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت، چگالی جمعیت (نشانگر رابطه میان جمعیت و مساحت شهرستان، بخش و دهستان است)، فاصله مرکز شهرستان از مرکز (به منظور دسترسی یا عدم دسترسی مردم منطقه به خدمات مرکزی استان)، فاصله مرکز شهرستان از نزدیک‌ترین فرودگاه، فاصله مرکز شهرستان به ایستگاه راه آهن، نسبت پزشک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای بهره‌مند از دفاتر پستی به تعداد روستا، نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا، نسبت شعب بانک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت کتابخانه‌های عمومی یا کانون پرورش فکری و ... در سه سطح شهرستان، بخش و دهستان مورد ارزیابی قرار گرفت. در واقع شاخص‌ها، ترکیبی از متغیرهای اجتماعی و فرهنگی و از سوی دیگر متغیرهای اقتصادی و زیرساختی بوده است. اهمیت شاخص‌های مذکور در میزان محرومیت و قابل سنجش بودن؛ در انتخاب آن‌ها نقش اساسی داشته است.

سنجش میزان محرومیت: در این طرح به دلیل محدودیت‌های موجود در دستیابی به شاخص‌های مذکور در محدوده‌های شهرستان، بخش و دهستان؛ از نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵ استفاده شد. در طی جلساتی با مسئولین استانداری‌ها و معاونین و همین‌طور متخصصین امر، فرآیند وزن‌دهی شاخص‌ها انجام شده است.

بر اساس روش ضریب همبستگی، میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص شده و بر پایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن دهی جایگاه هر شهرستان، بخش و دهستان به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. بر این اساس مناطق محروم استان خوزستان به شرح جدول زیر است:

جدول ۶۹- مناطق کمتر توسعه یافته استان خوزستان

بخش	تابعیت تقسیماتی		ضریب دهستان	دهستان کمتر توسعه یافته
	شهرستان	استان		
جایزان	امیدیه	خوزستان	۶	جولگی
جایزان	امیدیه	خوزستان	۶	جایزان
مرکزی	امیدیه	خوزستان	۶	آسیاب
مرکزی	امیدیه	خوزستان	۶	چاه سالم
آبزدان	اندیکا	خوزستان	۷	آبزدان
آبزدان	اندیکا	خوزستان	۷	کوشک
چلو	اندیکا	خوزستان	۸	چلو
چلو	اندیکا	خوزستان	۹	لروکنک
مرکزی	اندیکا	خوزستان	۷	شلال و دشتگل
مرکزی	اندیکا	خوزستان	۷	قلعه خواجه
الوار گرمسیری	اندیمشک	خوزستان	۶	حسینیه
الوار گرمسیری	اندیمشک	خوزستان	۷	قیلاب
الوار گرمسیری	اندیمشک	خوزستان	۸	مازو
حمیدیه	اهواز	خوزستان	۶	کرخه
مرکزی	اهواز	خوزستان	۶	غیزانیه
مرکزی	اهواز	خوزستان	۶	اسماعیلیه
مرکزی	اهواز	خوزستان	۶	سویسه
مرکزی	اهواز	خوزستان	۶	کوت عبدالله
مرکزی	اهواز	خوزستان	۶	مشرحات
دهدز	ایذه	خوزستان	۷	دنباله رود جنوبی
دهدز	ایذه	خوزستان	۷	دهدز
دهدز	ایذه	خوزستان	۷	دنباله رود شمالی
سوسن	ایذه	خوزستان	۸	سوسن شرقی
سوسن	ایذه	خوزستان	۸	سوسن غربی
مرکزی	ایذه	خوزستان	۷	پیان
مرکزی	ایذه	خوزستان	۷	مرغا
مرکزی	ایذه	خوزستان	۶	هلاچان
مرکزی	ایذه	خوزستان	۶	حومه شرقی
مرکزی	ایذه	خوزستان	۶	حومه غربی
اروندکنار	آبادان	خوزستان	۶	مینوبار
اروندکنار	آبادان	خوزستان	۶	نصار
اروندکنار	آبادان	خوزستان	۶	نوآباد
مرکزی	آبادان	خوزستان	۶	بهمنشیر جنوبی
مرکزی	آبادان	خوزستان	۶	بهمنشیر شمالی
مرکزی	آبادان	خوزستان	۶	شلاهی
صیدون	باغ ملک	خوزستان	۷	صیدون جنوبی
صیدون	باغ ملک	خوزستان	۷	صیدون شمالی

تابعیت تقسیماتی			ضرب دهستان	دهستان کمتر توسعه یافته
بخش	شهرستان	استان		
مرکزی	باغ ملک	خوزستان	۷	قلعه تل
مرکزی	باغ ملک	خوزستان	۷	هپرو
مرکزی	باغ ملک	خوزستان	۶	منگشت
مرکزی	باغ ملک	خوزستان	۷	رودزرد
میداود	باغ ملک	خوزستان	۶	میداود
میداود	باغ ملک	خوزستان	۷	سرله
مرکزی	بندر ماهشهر	خوزستان	۷	جراحی
تشان	بهبهان	خوزستان	۶	تشان شرقی
تشان	بهبهان	خوزستان	۶	تشان غربی
زیدون	بهبهان	خوزستان	۷	درونک
زیدون	بهبهان	خوزستان	۷	سردشت
مرکزی	خرمشهر	خوزستان	۶	حومه شرقی
مرکزی	خرمشهر	خوزستان	۶	حومه غربی
مرکزی	خرمشهر	خوزستان	۷	غرب کارون
مینو	خرمشهر	خوزستان	۷	جزیره مینو
سردشت	دزفول	خوزستان	۹	احمد فداله
سردشت	دزفول	خوزستان	۹	امامزاده سید محمود (ع)
سردشت	دزفول	خوزستان	۹	دره کاید
سردشت	دزفول	خوزستان	۷	سردشت
سردشت	دزفول	خوزستان	۷	سید ولی الدین
سردشت	دزفول	خوزستان	۷	شهی
سردشت	دزفول	خوزستان	۶	ماهور برنجی
پستان	دشت آزادگان	خوزستان	۷	پستان
پستان	دشت آزادگان	خوزستان	۷	سعیدیه
مرکزی	دشت آزادگان	خوزستان	۷	الله اکبر
مرکزی	دشت آزادگان	خوزستان	۶	حومه غربی
مرکزی	دشت آزادگان	خوزستان	۶	حومه شرقی
مرکزی	رامشیر	خوزستان	۶	عبدلیه شرقی
مرکزی	رامشیر	خوزستان	۶	عبدلیه غربی
مشراگه	رامشیر	خوزستان	۶	مشراگه
مشراگه	رامشیر	خوزستان	۶	آزاده
مرکزی	رامهرمز	خوزستان	۷	ابوالفارس
مرکزی	رامهرمز	خوزستان	۶	حومه غربی
مرکزی	شادگان	خوزستان	۸	آبشار
مرکزی	شادگان	خوزستان	۸	بوزی
مرکزی	شادگان	خوزستان	۸	جفال
مرکزی	شادگان	خوزستان	۸	حسینی
مرکزی	شادگان	خوزستان	۶	خنافره
مرکزی	شادگان	خوزستان	۶	دارخوین
شاوور	شوش	خوزستان	۶	سیدعباس
شاوور	شوش	خوزستان	۶	شاوور
شاوور	شوش	خوزستان	۶	آهودشت
فتح المبین	شوش	خوزستان	۶	سرخه

تابعیت تقسیماتی			ضریب دهستان	دهستان کمتر توسعه یافته
بخش	شهرستان	استان		
فتح‌المبین	شوش	خوزستان	۶	چنانه
مرکزی	شوش	خوزستان	۶	بن معلی
مرکزی	شوش	خوزستان	۶	حسین آباد
شعبیه	شوشر	خوزستان	۶	شعبیه شرقی
شعبیه	شوشر	خوزستان	۶	شعبیه غربی
مرکزی	شوشر	خوزستان	۶	شهید مدرس
عقیلی	گوند	خوزستان	۶	عقیلی جنوبی
عقیلی	گوند	خوزستان	۶	عقیلی شمالی
مرکزی	گوند	خوزستان	۶	کیارس
مرکزی	گوند	خوزستان	6	جنت مکان
حتی	لالی	خوزستان	۹	جاستون شهه
حتی	لالی	خوزستان	۹	حتی
مرکزی	لالی	خوزستان	۷	دشت لالی
مرکزی	لالی	خوزستان	۸	سادات
گلگیر	مسجد سلیمان	خوزستان	۷	تل بزبان
گلگیر	مسجد سلیمان	خوزستان	۶	تمبی گلگیر
مرکزی	مسجد سلیمان	خوزستان	۶	جهانگیری شمالی
مرکزی	مسجد سلیمان	خوزستان	۶	جهانگیری
رغیوه	هفتگل	خوزستان	۶	رغیوه
رغیوه	هفتگل	خوزستان	۷	گزین
مرکزی	هفتگل	خوزستان	۶	حومه
چم خلف عیسی	هندیجان	خوزستان	۷	چم خلف عیسی
چم خلف عیسی	هندیجان	خوزستان	۶	سورین
مرکزی	هندیجان	خوزستان	۷	هندیجان شرقی
مرکزی	هندیجان	خوزستان	۷	هندیجان غربی
مرکزی	هویزه	خوزستان	۶	هویزه جنوبی
مرکزی	هویزه	خوزستان	۶	هویزه شمالی
نیسان	هویزه	خوزستان	۷	بنی صالح
نیسان	هویزه	خوزستان	۷	نیسان

(شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور، ریاست جمهوری، ۱۳۸۶)

بر اساس مطالعات مذکور، ۱۳/۷۵ درصد از دهستان‌ها محرومیت بالایی داشته (ضریب ۸ و ۹) و ۳۳/۰۲ درصد دارای محرومیت متوسط (ضریب ۷) و ۵۳/۲۱ درصد نیز از محرومیت پایینی (ضریب ۶) برخوردار بوده‌اند. شایان ذکر است، ضرایب بر اساس ۵ تا ۹ تعیین شده و ضریب ۵ به معنی محرومیت کمتر و ضریب ۹ به معنی محرومیت بیش‌تر است.

بر اساس نتایج دهستان‌های دره کاید، امامزاده سید محمود (ع)، احمدفداله، لرو کتک، جاستون شهه در اولویت میزان فقر قرار دارند.

ج) پژوهش دیگر مربوط به اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق توسط بنیاد برکت صورت گرفته است. در این طرح، ۵۴ شاخص به منظور سنجش سطح محرومیت مورد استفاده قرار گرفته شده است.

سنجش میزان محرومیت: بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی) میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص شده و بر پایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن‌دهی جایگاه هر استان، شهرستان و بخش به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. شاخص‌های مذکور به شرح جدول زیر است:

جدول ۷۰- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی)

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۱	نرخ اشتغال (درصد)	۰/۰۸۳۵
۲	نرخ اشتغال زنان (درصد)	۰/۱۱۴۸
۳	نرخ فعالیت (درصد)	۰/۱۴۰۷
۴	بار تکفل شغلی (نفر به ازای هر نفر شاغل)	۰/۱۶۴۳
۵	نسبت شاغلان بخش کشاورزی به کل شاغلان (درصد)	۰/۱۹۱۶
۶	نسبت شاغلان بخش صنعت به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۲۲۳
۷	نسبت شاغلان بخش خدمات به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۴۳۳
۸	نسبت مساحت اراضی راعی به کل مساحت بخش	۰/۲۷۴۵
۹	نسبت مساحت اراضی زراعی آبی به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۰۲۳
۱۰	نسبت مساحت اراضی زراعی دیم به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۲۵۱
۱۱	نسبت مساحت اراضی باغی به کل اراضی (درصد)	۰/۳۵۸۸
۱۲	سراجه دام سنگین خانوار (راس)	۰/۳۹۳۰
۱۳	سراجه دام سبک خانوار (راس)	۰/۴۱۹۵
۱۴	تراکم تراکتور در هر ۱۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۵۰۲
۱۵	تراکم کمباین در هر ۱۰۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۸۱۵
۱۶	نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۰۲۷
۱۸	نسبت روستاهای بهره‌مند از گاز به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۳۶۰
۱۹	نسبت شعب بانک به ۱۰/۰۰۰ نفر جمعیت	۰/۵۵۵۴
۲۰	فاصله مرکز بخش از مرکز شهرستان (Km)	۰/۵۸۵۹
۲۱	فاصله مرکز بخش از مرکز استان (Km)	۰/۶۰۳۷
۲۲	شدت فرسایش	۰/۶۳۷۴
۲۳	قابلیت اراضی	۰/۶۶۸۹
۲۴	ارتفاع	۰/۶۹۳۴
۲۵	کلاس شیب	۰/۷۲۳۲

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص ها
۲۶	میزان بارش	۰/۷۴۶۲
۳۱	دما	۰/۷۶۹۱
۳۲	اقلیم	۰/۷۹۹۸
۳۳	منابع آب	۰/۸۲۷۱
۳۴	تعداد معدن	۰/۸۵۵۵
۳۵	پتانسیل زلزله	۰/۸۷۹۴
۳۶	پتانسیل سیل	۰/۹۰۵۹
۳۷	بعد خانوار	۰/۹۳۰۰
۳۸	نرخ رشد جمعیت (درصد)	۰/۹۵۸۹
۳۹	نسبت جنسی (درصد)	۰/۹۸۵۰
۴۰	تراکم جمعیت	۱/۰۱۰۸
۴۱	نسبت شهرنشینی (درصد)	۱/۰۴۴۰
۴۲	نرخ باسوادی (درصد)	۱/۰۶۷۸
۴۳	نرخ باسوادی زنان (درصد)	۱/۰۹۸۱
۴۴	نسبت باسوادان با تحصیلات عالی به کل باسوادان (درصد)	۱/۱۲۲۸
۴۵	نسبت مراکز بهداشتی درمانی و خانه بهداشت به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۴۶۵
۴۶	نسبت پزشک به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۸۲۲
۴۷	نسبت مدرسه راهنمایی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۰۴۲
۴۸	نسبت دبیرستان و هنرستان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۳۰۶
۴۹	نسبت کتابخانه و کانون پرورش فکری کودکان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۵۸۸
۵۰	نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۹۰۰
۵۱	نسبت روستاهای بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم (درصد)	۱/۳۱۳۳
۵۲	نسبت روستاهای بهره‌مند از دفتر پستی به تعداد روستا (درصد)	۱/۳۳۷۲
۵۳	نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت (درصد)	۱/۳۶۱۱
۵۴	نسبت روستاهای خالی از سکنه به کل روستاها (درصد)	۰/۰۳۴۶

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

جدول ۲۱- مناطق کم‌تر توسعه یافته استان خوزستان

ردیف	استان	شهرستان	بخش
۱	خوزستان	آبادان	اروند کنار
۲	خوزستان	اندیمشک	الوار گرمسیری
۳	خوزستان	بهبهان	آغاچاری
۴	خوزستان	بهبهان	تشان
۵	خوزستان	بهبهان	زیدون
۶	خوزستان	باغ ملک	صیدون
۷	خوزستان	باغ ملک	میداود
۸	خوزستان	خرمشهر	مرکزی
۹	خوزستان	خرمشهر	مینو
۱۰	خوزستان	دشت آزادگان	مرکزی
۱۱	خوزستان	دشت آزادگان	بستان
۱۲	خوزستان	رامشیر	مرکزی
۱۳	خوزستان	رامشیر	مشراکه
۱۴	خوزستان	شادگان	مرکزی
۱۵	خوزستان	گتوند	مرکزی
۱۶	خوزستان	گتوند	عقیلی
۱۷	خوزستان	مسجد سلیمان	مرکزی
۱۸	خوزستان	لالی	مرکزی

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

نتایج این پژوهش حاکی از آن است که در مجموع، ۵۶۴ بخش و شهرستان محروم در استان‌های مختلف کشور مورد سنجش قرار گرفته است. در این میان استان خوزستان دارای ۱۱ شهرستان و ۱۸ بخش محروم است. شهرستان‌های اندیکا (بخش چلو)، اندیکا (بخش مرکزی)، لالی (بخش حتی)، ایذه (بخش سوسن)، شوش (فتح‌المبین)، ایذه (بخش دهدز)، اندیکا (بخش ابژوان)، باغ ملک (بخش صیدون)، دزفول (بخش سردشت) و باغ ملک (بخش میداود) در ردیف ۱۱، ۲۰، ۲۹، ۴۳، ۵۲، ۶۶، ۶۸، ۸۲، ۸۴ و ۸۸ مناطق محروم کشور به حساب آمده‌اند. بدیهی است رفع محرومیت مناطق مذکور مستلزم شناخت کافی از امکانات و پتانسیل‌های منطقه‌ای و بهره‌گیری از آن‌ها در جهت رفع محرومیت و دستیابی به توسعه پایدار است. مزیت‌های نسبی مناطق محروم استان خوزستان در سه بخش عمده اقتصادی یعنی کشاورزی، صنعت و خدمات و زیر بخش‌های آن به شرح زیر است:

الف) کشاورزی:

۱. مزیت نسبی در تولید محصولات باغی به ترتیب شامل خرما، زیتون، مرکبات، انار، میوه‌های خشک مثل گردو و بادام، انگور آبی، سیب و زردآلو. (سیب و انگور و انار بیش‌تر در شهرستان اندیمشک وجود دارد و گریپ فروت و لیموی تولید شده در شهرستان دزفول به خارج از کشور نیز صادر می‌شود).
۲. محصول خرما بیش‌تر در بخش‌های محروم شهرستان‌های شادگان، بهبهان، باغملک، خرمشهر، دشت آزادگان تولید می‌شود.
۳. مزیت نسبی در تولید محصولات زراعی نظیر گندم، جو، ذرت دانه‌ای، نیشکر، چغندر قند، سایر سبزیجات، حبوبات، کنجد و دانه‌های روغنی، ذرت علوفه‌ای، هندوانه و خربزه، گوجه‌فرنگی و برنج (برنج بیش‌تر در بخش‌های محروم شهرستان‌های باغملک، دشت آزادگان، بهبهان، شادگان و محصول کنجد بیش‌تر در بخش‌های محروم شهرستان بهبهان، دزفول و شوش کشت می‌شود).
۴. مزیت نسبی در دامداری و دام‌پروری و پرورش دام سبک در بخش‌های محروم استان.
۵. مزیت نسبی در پرورش دام سنگین و به تبع آن پتانسیل تولید چرم مخصوصاً در بخش شاور شهرستان شوش، بخش شعیبه شهرستان شوشتر، بخش مرکزی شهرستان ایذه، بخش مرکزی شهرستان باغملک، بخش مرکزی شهرستان دشت آزادگان، بخش مرکزی شهرستان شادگان و بخش مرکزی شهرستان هفتکل.
۶. مزیت نسبی در پرورش طیور در بخش‌های محروم استان مخصوصاً در شهرستان هفتکل.
۷. مزیت نسبی در پرورش زنبورعسل و تولید عسل مخصوصاً در بخش‌هایی که سطح باغات و مراتع با وجود گیاهان دارویی شرایط مناسب پرورش را ایجاد کرده است.
۸. مزیت نسبی در تولید گیاهان دارویی و صنعتی با توجه به تنوع گیاهان دارویی در مراتع شهرستان‌های استان.
۹. مزیت نسبی در آبی‌پروری و وجود استخرهای پرورش ماهی‌های سردابی، گرم آبی و میگوهای پرورشی در آب‌های شیرین با توجه به وجود چشمه‌ها و رودخانه‌های دائمی و دریاچه سدهای موجود در بخش‌های محروم.

ب) صنعت:

۱. وجود شهرک آغاچاری در بخش آغاچاری شهرستان بهبهان.
۲. وجود ناحیه صنعتی زیدون در بخش زیدون شهرستان بهبهان
۳. وجود ناحیه صنعتی سردشت زیدون در بخش زیدون شهرستان بهبهان
۴. وجود شهرک صنعتی دزفول ۱ در بخش سردشت شهرستان دزفول
۵. وجود شهرک صنعتی دزفول ۲ در بخش سردشت شهرستان دزفول

۶. وجود ناحیه صنعتی سربیشه دزفول در بخش سردشت شهرستان دزفول
۷. وجود شهرک صنعتی سردشت در بخش سردشت شهرستان دزفول
۸. وجود شهرک صنعتی دزفول ۴ در بخش سردشت شهرستان دزفول
۹. وجود شهرک صنعتی شوش در بخش شاوور شهرستان شوش
۱۰. وجود ناحیه صنعتی شاوور در بخش شاوور شهرستان شوش
۱۱. وجود ناحیه صنعتی شعیبیه در بخش شعیبیه شهرستان شوشتر
۱۲. وجود شهرک صنعتی امیدیه در بخش مرکزی شهرستان امیدیه
۱۳. وجود ناحیه صنعتی چاه سالم در بخش مرکزی شهرستان امیدیه
۱۴. وجود شهرک صنعتی ایذه در بخش مرکزی شهرستان ایذه
۱۵. وجود ناحیه صنعتی بیان در بخش مرکزی شهرستان ایذه
۱۶. وجود ناحیه صنعتی کلدوزخ در بخش مرکزی شهرستان ایذه
۱۷. وجود شهرک صنعتی باغملک در بخش مرکزی شهرستان باغملک
۱۸. وجود ناحیه صنعتی صیدون در بخش صیدون شهرستان باغملک
۱۹. وجود ناحیه صنعتی میداوود در بخش میداوود شهرستان باغملک
۲۰. وجود ناحیه صنعتی منگشت در بخش مرکزی شهرستان باغملک
۲۱. وجود شهرک صنعتی خرمشهر در بخش مرکزی شهرستان خرمشهر
۲۲. وجود شهرک صنعتی سوسنگرد در بخش مرکزی شهرستان دشت آزادگان
۲۳. وجود ناحیه صنعتی چذابه در بخش بستان شهرستان دشت آزادگان
۲۴. وجود ناحیه صنعتی مرعی در بخش مرکزی شهرستان دشت آزادگان
۲۵. وجود شهرک صنعتی شادگان در بخش مرکزی شهرستان شادگان
۲۶. وجود ناحیه صنعتی دارخوین در بخش مرکزی شهرستان شادگان
۲۷. وجود ناحیه صنعتی رامشیر در بخش مرکزی شهرستان رامشیر
۲۸. وجود شهرک صنعتی شلمچه در بخش مرکزی شهرستان خرمشهر
۲۹. وجود شهرک صنعتی گتوند در بخش مرکزی شهرستان گتوند
۳۰. وجود شهرک صنعتی جنت مکان در بخش مرکزی شهرستان گتوند
۳۱. وجود ناحیه صنعتی عقیلی در بخش عقیلی شهرستان گتوند
۳۲. وجود شهرک صنعتی مسجد سلیمان ۱ در بخش مرکزی شهرستان مسجد سلیمان

۳۳. وجود شهرک صنعتی مسجد سلیمان ۲ در بخش مرکزی شهرستان مسجد سلیمان
۳۴. وجود ناحیه صنعتی مسجد سلیمان در بخش مرکزی شهرستان مسجد سلیمان
۳۵. وجود شهرک صنعتی هندیجان در بخش مرکزی شهرستان هندیجان
۳۶. وجود ناحیه صنعتی اندیکا در بخش مرکزی شهرستان اندیکا
۳۷. وجود ناحیه صنعتی لالی در بخش مرکزی شهرستان لالی
۳۸. وجود ناحیه صنعتی نمره ۱ در بخش مرکزی شهرستان هفتکل
۳۹. وجود ناحیه صنعتی هویزه در بخش مرکزی شهرستان هویزه
۴۰. مزیت نسبی در وجود معادن نفت و گاز و صنایع پتروشیمی و پالایشگاه‌های مختلف در شهرستان (استان خوزستان رتبه اول را در معادن نفت و گاز در کشور دارا است).
۴۱. مزیت نسبی در وجود ظرفیت‌های معدنی و معادن سنگ لاشه، دولومیت، سنگ گچ، سنگ آهن، قلوه سنگ آهکی، سنگ تزئینی، نمک آبی، ماسه کوهی، مارن آهکی، آلوویم آهکی در بخش‌های محروم.
۴۲. مزیت نسبی در تولید صنایع دستی نظیر بافت قالی و قالیچه و گلیم در بخش‌های محروم شهرستان‌های اندیکا، ایزه و صنایع دستی دیگر نظیر عبا بافی، نم‌دبافی، حصیربافی، گیوه دوزی، جاجیم بافی و ... در بخش‌های محروم شهرستان‌های بهبهان، شوشتر، شادگان، هویزه، ایزه، اندیکا و خرمشهر.
۴۳. مزیت نسبی و وجود پتانسیل در ایجاد و توسعه صنایع تبدیلی (صنایع لبنی) وابسته به دامداری و دام‌پروری در بخش‌های محروم.
۴۴. مزیت نسبی جهت سرمایه‌گذاری در طرح‌های جانبی و وابسته به شیلات و آبرزی‌پروری و صادرات محصولات مربوطه (ماهی، میگو و ...) در بخش‌های محروم.
۴۵. مزیت نسبی در ایجاد واحدهای بسته‌بندی و فراوری محصولات وابسته به شیلات و آبرزی‌پروری (ماهی، میگو).

ج) خدمات:

۱. استقرار استان در حاشیه خلیج فارس و ارتباط دریایی با دیگر کشورها با وجود بنادر بزرگی همچون بندر خرمشهر، بندر آبادان، بندر امام خمینی و بندر ماهشهر که علاوه بر استان پتانسیل مناسبی را برای کشور ایجاد نموده است.

۲. مزیت نسبی در وجود جاذبه‌های تاریخی فرهنگی و طبیعی گردشگری و فعالیت‌های مرتبط با گردشگری در بخش‌های محروم استان
۳. مزیت نسبی در وجود مراکز آموزشی فنی و حرفه‌ای در شهرستان‌های استان و ارائه خدمات آموزش فنی و حرفه‌ای جهت توانمندسازی ساکنین بخش‌های محروم استان در حرفه‌های متناسب با توانمندی‌ها و پتانسیل‌های استان.
۴. مزیت نسبی در ویژگی خاص ژئوپلیتیکی با وجود مرز مشترک این استان با کشور عراق
۵. مزیت نسبی در وجود بازارچه مرزی آبادان در بخش اروندکنار شهرستان آبادان
۶. مزیت نسبی در وجود بازارچه مرزی خرمشهر در بخش مرکزی شهرستان خرمشهر
۷. مزیت نسبی در وجود بندر خرمشهر، بندر آبادان، بندر امام خمینی و بندر ماهشهر
۸. مزیت نسبی و وجود پتانسیل در ارائه خدمات مرزی با کشور عراق در بخش فتح‌المبین شهرستان شوش
۹. مزیت نسبی و وجود پتانسیل در ارائه خدمات مرزی با کشور عراق در بخش بستان شهرستان دشت

آزادگان

۱۰. مزیت نسبی و وجود پتانسیل در ارائه خدمات مرزی با کشور عراق در بخش نیسان شهرستان هویزه
۱۱. مزیت نسبی و وجود پتانسیل در ارائه خدمات مرزی با کشور عراق در بخش مرکزی شهرستان خرمشهر
۱۲. مزیت نسبی و وجود پتانسیل در ارائه خدمات مرزی با کشور عراق در بخش اروندکنار شهرستان آبادان
۱۳. مزیت نسبی وجود راه‌آهن سراسری خرمشهر- اهواز- اندیمشک و بندر امام- اهواز- اندیمشک به تهران که موقعیت آن را جهت حمل و نقل و تجارت ممتاز کرده است.
۱۴. وجود مناطق ویژه اقتصادی اروندکنار (آبادان و خرمشهر) و منطقه ویژه اقتصادی پتروشیمی بندر امام و تأثیر آن‌ها در توسعه بخش‌های محروم استان (اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶).

۳-۲-۲- شاخص‌های جمعیتی دهستان‌های محروم استان خوزستان

همان‌طور که مشاهده می‌شود بر اساس داده‌های تمام شماری سال ۱۳۹۵، جمعیت کل ساکن در مناطق محروم استان خوزستان برابر با ۷۸۹/۹۹۸ نفر است. از این تعداد ۳۸۵/۶۲۷ نفر زن و ۴۰۴/۳۷۱ نفر مرد هستند. تعداد خانوار ساکن در این مناطق برابر با ۱۹۹/۵۷۵ است. میانگین بعد خانوار برابر با ۳/۹۸ است و میانگین نسبت جنسی در این مناطق برابر با ۱۰۵/۶۱ است. نسبت جنسی در مناطق محروم این استان بالاتر از متوسط نسبت جنسی در کل کشور (۱۰۳) است. بعد خانوار این مناطق نیز بالاتر از بعد خانوار در کل کشور است (متوسط بعد خانوار کل کشور در سرشماری ۱۳۹۵ برابر با ۳/۳ بوده است). بالاترین نسبت جنسی مربوط به دهستان سعیدیه شهرستان دشت آزادگان با نسبت ۱۷۳/۵ است. پس از آن دهستان‌های بنی صالح، ماهور برنجی، نوآباد، آزاده، جراحی،

حسینیه و امامزاده سید محمود به ترتیب با ۱۵۳/۲، ۱۴۲/۳، ۱۳۴/۵، ۱۱۹/۵، ۱۱۶/۷، ۱۱۳/۹ و ۱۱۲/۲ بالاترین نسبت جنسی را دارند.

بالاتری میزان بعد خانوار نیز مربوط به دهستان سوسن شرقی در شهرستان ایذه با بعد خانوار ۵/۵۳ است. بعد خانوار در دهستان‌های بنی صالح، سعیدیه، کیارس، ماهوربرنجی، چلو، حتی و سوسن غربی با ۴/۹۶، ۴/۸۵، ۴/۸۰، ۴/۷۴، ۴/۶۵ و ۴/۶۲ در شهرستان‌های هویزه، دشت آزادگان، گتوند، دزفول، اندیکا، لالی و ایذه بیشترین میزان را داشته است.

جدول ۷۲- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان خوزستان

تابعیت تقسیماتی				سرشماری سال ۹۵					
ردیف	شهرستان	بخش	دهستان	خانوار بعد	نسبت جنسین	زنان تعداد	مردان تعداد	جمعیت	تراکم
	ایمیدیه	خوزستان	سرجولکی	۳/۷۲	۹۸/۱	۱،۸۲۴	۱،۷۸۹	۳،۶۱۳	۹۷۲
	ایمیدیه	خوزستان	جایزان	۳/۸۱	۹۹/۰	۴،۲۰۱	۴،۱۵۹	۸،۳۶۰	۲،۱۹۶
	ایمیدیه	خوزستان	آسیاب	۳/۶۲	۹۸/۱	۱،۵۵۴	۱،۵۲۵	۳،۰۷۹	۸۵۱
	ایمیدیه	خوزستان	چاه سالم	۳/۹۱	۱۰۰/۷	۵،۵۳۶	۵،۵۷۶	۱۱،۱۱۲	۲،۸۴۲
	اندیکا	خوزستان	آیزدان	۴/۰۳	۱۰۳/۵	۵،۱۴۹	۵،۳۲۹	۱۰،۴۷۸	۲،۶۰۰
	اندیکا	خوزستان	کوشک	۳/۹۳	۹۹/۷	۳،۶۷۴	۳،۶۶۳	۷،۳۳۷	۱،۸۶۸
	اندیکا	خوزستان	چلو	۴/۷۴	۱۰۹/۸	۲،۶۳۴	۲،۸۹۳	۵،۵۲۷	۱،۱۶۵
	اندیکا	خوزستان	لر و کتک	۴/۳۲	۱۰۶/۵	۲،۶۲۴	۲،۷۹۴	۵،۴۱۸	۱،۲۵۵
	اندیکا	خوزستان	شلال و دشتگل	۴/۱۴	۱۰۷/۹	۱،۷۶۵	۱،۹۰۴	۳،۶۶۹	۸۸۶
	اندیکا	خوزستان	قلعه خواجه	۴/۰۰	۱۰۲/۹	۵،۴۷۹	۵،۶۴۰	۱۱،۱۱۹	۲،۷۷۸
	اندیمشک	خوزستان	حسینیه	۳/۷۰	۱۱۳/۹	۱،۰۲۵	۱،۱۶۷	۲،۱۹۲	۵۹۳
	اندیمشک	خوزستان	قیلاب	۳/۸۱	۱۰۷/۲	۲،۵۹۴	۲،۷۸۱	۵،۳۷۵	۱،۴۱۲
	اندیمشک	خوزستان	مازو	۳/۷۴	۱۰۷/۳	۱،۴۵۶	۱،۵۶۳	۳،۰۱۹	۸۰۷
	اهواز	خوزستان	کرخه	۳/۵۷	۱۰۵/۵	۴،۵۴۶	۴،۷۹۸	۹،۳۴۴	۲،۶۲۰
	اهواز	خوزستان	غیزانیه	۳/۸۱	۹۹/۸	۵،۹۷۵	۵،۹۶۳	۱۱،۹۳۸	۳،۱۳۰
	اهواز	خوزستان	اسماعیلیه	۳/۹۷	۱۰۳/۸	۸/۴۱۶	۸/۷۳۹	۱۷/۱۵۵	۴/۳۲۴
	اهواز	خوزستان	سوسه	۳/۹۱	۱۰۲/۲	۵،۶۶۲	۵،۷۸۹	۱۱،۴۵۱	۲،۹۳۱
	اهواز	خوزستان	کوت عبدالله	۳/۵۸	۹۹/۰	۷،۴۳۵	۷،۳۶۴	۱۴،۷۹۹	۴،۱۳۰
	اهواز	خوزستان	مشرحات	۳/۴۴	۱۰۷/۹	۶،۰۹۷	۶،۵۷۸	۱۲،۶۷۵	۳،۶۸۶
	ایذه	خوزستان	دنباله رود جنوبی	۴/۱۴	۹۵/۸	۲،۴۹۶	۲،۳۹۰	۴،۸۸۶	۱،۱۸۱
	ایذه	خوزستان	دهدز	۳/۸۱	۹۱/۱	۲،۹۰۸	۲،۶۴۸	۵،۵۵۶	۱،۴۵۹
	ایذه	خوزستان	دنباله رود	۴/۲۲	۱۰۶/۱	۱،۶۵۹	۱،۷۶۰	۳،۴۱۹	۸۱۰

تابعیت تقسیماتی				سرشماری سال ۹۵					
ردیف	نوع تقسیمات	استان	دستگاه ثبت احوال منطقه	عدد خاوار	نسبت جنسی	تعداد زنان	تعداد مردان	جمعیت	تراز
			شمالی						
	سوسن	خوزستان	سوسن شرقی	۵/۵۳	۱۰۷/۸	۲،۱۸۰	۲،۳۵۰	۴،۵۳۰	۸۱۹
	سوسن	خوزستان	سوسن غربی	۴/۶۲	۱۰۱/۳	۴،۱۸۵	۴،۲۳۸	۸،۴۲۳	۱،۸۲۳
	مرکزی	خوزستان	پیان	۴/۳۴	۹۸/۹	۴،۸۲۹	۴،۷۷۸	۹،۶۰۷	۲،۲۱۵
	مرکزی	خوزستان	مرغا	۴/۱۸	۹۳/۵	۱،۶۱۹	۱،۵۱۳	۳،۱۳۲	۷۴۹
	مرکزی	خوزستان	هلاچجان	۳/۸۸	۱۰۲/۰	۲،۸۸۲	۲،۹۳۹	۵،۸۲۱	۱،۴۹۹
	مرکزی	خوزستان	حومه شرقی	۴/۲۱	۱۰۲/۲	۱۰،۳۳۳	۱۰،۵۶۴	۲۰،۸۹۷	۴،۹۶۰
	مرکزی	خوزستان	حومه غربی	۴/۳۱	۱۰۳/۳	۳،۷۹۲	۳،۹۱۹	۷،۷۱۱	۱،۷۸۹
	اروندکنار	خوزستان	مینویار	۳/۵۲	۱۰۰/۷	۵،۲۶۹	۵،۳۰۵	۱۰،۵۷۴	۳،۰۰۳
	اروندکنار	خوزستان	نصار	۳/۵۱	۱۰۴/۱	۲،۷۳۶	۲،۸۴۹	۵،۵۸۵	۱،۵۹۰
	اروندکنار	خوزستان	نوآباد	۳/۲۳	۱۳۴/۵	۵۵	۷۴	۱۲۹	۴۰
	مرکزی	خوزستان	بهمنشیر جنوبی	۳/۵۶	۱۱۰/۳	۴،۷۲۷	۵،۲۱۶	۹،۹۴۳	۲،۷۹۳
	مرکزی	خوزستان	بهمنشیر شمالی	۳/۶۵	۱۰۶/۱	۲،۵۷۴	۲،۷۳۲	۵،۳۰۶	۱،۴۵۲
	مرکزی	خوزستان	شلاهی	۳/۶۳	۱۰۳/۸	۷،۸۴۸	۸،۱۴۳	۱۵،۹۹۱	۴،۴۰۶
	صیدون	خوزستان	صیدون جنوبی	۴/۴۲	۹۹/۸	۴،۱۵۶	۴،۱۴۹	۸،۳۰۵	۱،۵۷۸
	صیدون	خوزستان	صیدون شمالی	۴/۱۵	۹۸/۶	۳،۱۶۷	۳،۱۲۴	۶،۲۹۱	۱،۵۱۶
	مرکزی	خوزستان	قلعه تل	۳/۹۴	۱۰۵/۵	۳،۶۹۰	۳،۸۹۲	۷،۵۸۲	۱،۹۲۶
	مرکزی	خوزستان	هپرو	۴/۱۸	۱۰۴/۸	۵،۳۴۲	۵،۵۹۹	۱۰،۹۴۱	۲،۶۱۸
	مرکزی	خوزستان	مگگشت	۴/۱۳	۱۰۰/۷	۴،۹۷۲	۵،۰۰۸	۹،۹۸۰	۲،۴۱۸
	مرکزی	خوزستان	رودرز	۳/۵۷	۹۹/۹	۱،۱۴۲	۱،۱۴۱	۲،۲۸۳	۶۴۰
	میداد	خوزستان	میداد	۳/۸۳	۱۰۴/۳	۱،۸۲۶	۱،۹۰۴	۳،۷۳۰	۹۷۵
	میداد	خوزستان	سرله	۴/۰۶	۱۰۶/۹	۳،۸۹۵	۴،۱۶۴	۸،۰۵۹	۱،۹۸۴
	مرکزی	خوزستان	جراحی	۴/۲۰	۱۱۶/۷	۹،۶۳۷	۱۱،۲۴۷	۲۰،۸۸۴	۴،۹۶۸
	تشان	خوزستان	تشان شرقی	۳/۵۹	۱۰۲/۵	۲،۱۶۱	۲،۲۱۴	۴،۳۷۵	۱،۲۱۸
	تشان	خوزستان	تشان غربی	۳/۵۱	۱۰۶/۲	۱،۶۲۶	۱،۷۲۷	۳،۳۵۳	۹۵۴
	زیدون	خوزستان	درونک	۳/۶۰	۱۰۲/۱	۲،۱۳۳	۲،۱۷۸	۴،۳۱۱	۱،۱۹۹
	زیدون	خوزستان	سردشت	۳/۷۴	۱۰۰/۶	۱،۷۳۹	۱،۷۴۹	۳،۴۸۸	۹۳۳
	مرکزی	خوزستان	حومه شرقی	۳/۶۳	۱۰۲/۰	۵،۰۸۳	۵،۱۸۴	۱۰،۲۶۷	۲،۸۲۵
	مرکزی	خوزستان	حومه غربی	۳/۶۳	۱۰۲/۱	۶،۲۷۴	۶،۴۰۸	۱۲،۶۸۲	۳،۴۹۸
	مرکزی	خوزستان	غرب کارون	۴/۱۸	۱۰۴/۴	۲،۸۲۵	۲،۹۴۹	۵،۷۷۴	۱،۳۸۲
	مینو	خوزستان	جزیره مینو	۳/۶۰	۱۰۱/۳	۳،۴۳۹	۳،۴۸۴	۶،۹۲۳	۱،۹۲۱
	سردشت	خوزستان	احمد فداله	۴/۴۰	۱۰۶/۷	۱،۵۶۱	۱،۶۶۶	۳،۲۲۷	۷۳۳
	سردشت	خوزستان	امامزاده سید محمود (ع)	۴/۴۳	۱۱۲/۲	۵۸۹	۶۶۱	۱،۲۵۰	۲۸۲
	سردشت	خوزستان	دره کاید	۴/۵۶	۱۰۷/۹	۱،۲۰۳	۱،۲۹۸	۲،۵۰۱	۵۴۹
	سردشت	خوزستان	سردشت	۴/۰۹	۱۰۹/۸	۲،۴۲۵	۲،۶۶۲	۵،۰۸۷	۱،۲۴۵
	سردشت	خوزستان	سید ولی اللین	۴/۴۲	۱۰۹/۲	۷۷۱	۸۴۲	۱،۶۱۳	۳۶۵
	سردشت	خوزستان	شهی	۳/۹۳	۱۱۰/۶	۱،۳۹۵	۱،۵۴۳	۲،۹۳۸	۷۴۸
	سردشت	خوزستان	ماهور برنجی	۴/۸۰	۱۴۲/۳	۵،۷۷۲	۸،۲۱۶	۱۳،۹۸۸	۲،۹۱۶
	بستان	خوزستان	بستان	۴/۰۲	۱۱۰/۵	۱،۲۶۹	۱،۴۰۲	۲،۶۷۱	۶۶۴
		آزادگان	دشت آزادگان						

تابعیت تقسیماتی				سرشماری سال ۹۵						
ردیف	نام شهرستان	استان	دهستان نوسه کهنتر یاقته	خانوار جمع	نسبت نسبت	زنان تعداد	مردان تعداد	جمع	خانوار	
	بستان	دشت آزادگان	خوزستان	سعیدیه	۴/۹۶	۱۷۳/۵	۱۸۵	۳۲۱	۵۰۶	۱۰۲
	مرکزی	دشت آزادگان	خوزستان	الله اکبر	۴/۲۰	۱۰۵/۶	۷,۶۳۸	۸,۰۶۹	۱۵,۷۰۷	۳,۷۴۲
	مرکزی	دشت آزادگان	خوزستان	حومه غربی	۳/۸۴	۹۹/۹	۲,۶۰۲	۲,۶۰۰	۵,۲۰۲	۱,۳۵۴
	مرکزی	دشت آزادگان	خوزستان	حومه شرقی	۴/۱۶	۱۰۱/۸	۶,۹۱۴	۷,۰۳۵	۱۳,۹۴۹	۳,۳۵۵
	مرکزی	رامشیر	خوزستان	عبدلیه شرقی	۳/۷۵	۹۹/۵	۳,۹۴۰	۳,۹۲۰	۷,۸۶۰	۲,۰۹۷
	مرکزی	رامشیر	خوزستان	عبدلیه غربی	۳/۹۳	۱۰۴/۰	۲,۳۰۷	۲,۴۰۰	۴,۷۰۷	۱,۱۹۸
	مشراکه	رامشیر	خوزستان	مشراکه	۳/۹۱	۱۰۱/۶	۳,۶۱۸	۳,۶۷۶	۷,۲۹۴	۱,۸۶۵
	مشراکه	رامشیر	خوزستان	آزاده	۳/۸۰	۱۱۹/۵	۳,۲۰۷	۳,۸۳۲	۷,۰۳۹	۱,۸۵۳
	مرکزی	رامهرمز	خوزستان	ابوالفارس	۳/۶۳	۱۰۰/۴	۱,۲۴۹	۱,۲۵۴	۲,۵۰۳	۶۸۹
	مرکزی	رامهرمز	خوزستان	حومه غربی	۳/۷۸	۱۰۰/۹	۴,۲۷۷	۴,۳۱۴	۸,۵۹۱	۲,۲۷۲
	مرکزی	شادگان	خوزستان	آبشار	۴/۰۷	۱۰۵/۲	۶,۹۷۳	۷,۳۳۶	۱۴,۳۰۹	۳,۵۱۷
	مرکزی	شادگان	خوزستان	بوزی	۳/۸۹	۱۰۴/۴	۵,۷۳۸	۵,۹۳۹	۱۱,۷۲۷	۳,۰۱۱
	مرکزی	شادگان	خوزستان	جفال	۳/۸۲	۱۰۳/۵	۹,۹۶۰	۱۰,۲۰۸	۲۰,۲۶۸	۵,۳۱۲
	مرکزی	شادگان	خوزستان	حسینی	۴/۰۴	۱۰۰/۰	۵,۴۷۴	۵,۴۷۵	۱۰,۹۴۹	۲,۷۰۷
	مرکزی	شادگان	خوزستان	خانفره	۳/۸۶	۱۰۳/۴	۱۰,۲۶۳	۱۰,۶۱۷	۲۰,۸۸۰	۵,۴۱۰
	مرکزی	شادگان	خوزستان	دارخوین	۴/۰۷	۱۰۱/۴	۲۰,۰۱۷	۲۰,۴۵	۴۰,۶۲	۹۹۷
	شاوور	شوش	خوزستان	سیدعباس	۳/۹۲	۱۰۵/۴	۱۳,۴۹۵	۱۴,۲۱۸	۲۷,۷۱۳	۷,۰۷۱
	شاوور	شوش	خوزستان	شاوور	۳/۷۴	۱۰۶/۹	۴,۹۰۸	۵,۲۴۶	۱۰,۱۵۴	۲,۷۱۶
	شاوور	شوش	خوزستان	آهودشت	۳/۹۲	۱۰۴/۸	۸,۰۶۲	۸,۴۴۹	۱۶,۵۱۱	۴,۲۱۴
	فتح المبین	شوش	خوزستان	سرخه	۴/۱۰	۱۰۱/۵	۳,۳۰۹	۳,۳۵۷	۶,۶۶۶	۱,۶۲۵
	فتح المبین	شوش	خوزستان	چنانه	۴/۰۸	۱۰۳/۵	۳,۱۶۲	۳,۲۷۴	۶,۴۳۶	۱,۵۷۹
	مرکزی	شوش	خوزستان	بن معلی	۳/۶۷	۱۰۵/۷	۴,۹۵۴	۵,۲۳۴	۱۰,۱۸۸	۲,۷۷۳
	مرکزی	شوش	خوزستان	حسین آباد	۳/۸۰	۱۰۶/۹	۱۱,۰۸۹	۱۱,۸۵۷	۲۲,۹۴۶	۶,۰۴۳
	شعبیه	شوشتر	خوزستان	شعبیه شرقی	۳/۸۵	۱۰۳/۴	۳,۴۹۶	۳,۶۱۶	۷,۱۱۲	۱,۸۴۶
	شعبیه	شوشتر	خوزستان	شعبیه غربی	۴/۰۰	۱۰۵/۹	۵,۱۷۷	۵,۴۵۱	۱۰,۶۲۸	۲,۶۶۵
	مرکزی	شوشتر	خوزستان	شهید مدرس	۳/۸۶	۱۰۷/۲	۵,۳۷۵	۵,۷۶۴	۱۱,۱۳۹	۲,۸۸۹
	عقبلی	گنوند	خوزستان	عقبلی جنوبی	۳/۹۹	۱۰۸/۷	۳,۶۷۶	۳,۹۹۷	۷,۶۷۳	۱,۹۲۲
	عقبلی	گنوند	خوزستان	عقبلی شمالی	۳/۸۹	۱۰۸/۳	۱,۷۸۰	۱,۹۲۸	۳,۷۰۸	۹۵۳
	مرکزی	گنوند	خوزستان	کیارس	۴/۸۵	۱۰۵/۶	۲,۲۲۲	۲,۳۴۶	۴,۵۶۸	۹۴۱
	مرکزی	گنوند	خوزستان	جنت مکان	۴/۲۲	۱۰۶/۴	۲,۳۰۵	۲,۴۵۲	۴,۷۵۷	۱,۱۲۶
	حتی	لالی	خوزستان	جاستون شهه	۴/۴۱	۱۱۰/۷	۱,۵۷۴	۱,۷۴۳	۳,۳۱۷	۷۵۳
	حتی	لالی	خوزستان	حتی	۴/۶۵	۱۰۷/۴	۲,۶۷۹	۲,۸۷۶	۵,۵۵۵	۱,۱۹۴
	مرکزی	لالی	خوزستان	دشت لالی	۴/۳۵	۱۰۵/۹	۲,۲۹۰	۲,۴۴۴	۴,۷۱۴	۱,۰۸۴
	مرکزی	لالی	خوزستان	سادات	۴/۳۹	۱۱۱/۴	۲,۷۹۳	۳,۱۱۱	۵,۹۰۴	۱,۳۴۶
	گلگیر	مسجد سلیمان	خوزستان	تل بز	۳/۷۹	۱۰۰/۲	۱,۲۴۱	۱,۲۴۴	۲,۴۸۵	۶۵۶
	گلگیر	مسجد سلیمان	خوزستان	تمبی گلگیر	۳/۶۶	۱۰۴/۸	۱,۷۸۹	۱,۸۷۵	۳,۶۶۴	۱,۰۰۲
	مرکزی	مسجد سلیمان	خوزستان	جهانگیری	۳/۴۵	۱۰۵/۸	۵۳۱	۵۶۲	۱,۰۹۳	۳۱۷

تابعیت تقسیماتی				سرشماری سال ۹۵					
شماره ثبت	شماره استان	استان	دهستان کثرت نوسه باقعه	بخش خانوار	نسبت جنسی	تعداد زنان	تعداد مردان	جمع	تراز
			شمالی						
مرکزی	مسجد سلیمان	خوزستان	جهانگیری	۳/۵۹	۱۰۸/۲	۱،۱۸۶	۱،۲۸۳	۲،۴۶۹	۶۸۸
رغیوه	هفتگل	خوزستان	رغیوه	۴/۰۱	۱۰۱/۱	۱،۵۵۹	۱،۵۸۰	۳،۱۳۹	۹۳۲
رغیوه	هفتگل	خوزستان	گزین	۳/۸۱	۱۰۲/۳	۵۶۱	۵۷۴	۱،۱۳۵	۲۹۸
مرکزی	هفتگل	خوزستان	حومه	۳/۶۵	۹۹/۰	۷۲۵	۷۱۸	۱،۴۴۳	۳۹۵
چم خلف عیسی	هندیجان	خوزستان	چم خلف عیسی	۳/۶۳	۹۵/۸	۱،۲۸۹	۱،۲۳۵	۲،۵۲۴	۶۹۵
چم خلف عیسی	هندیجان	خوزستان	سورین	۳/۵۱	۱۰۹/۳	۱،۴۰۲	۱،۵۳۲	۲،۹۳۴	۸۳۶
مرکزی	هندیجان	خوزستان	هندیجان شرقی	۳/۴۳	۹۲/۶	۱،۰۰۳	۹۲۹	۱،۹۳۲	۵۶۳
مرکزی	هندیجان	خوزستان	هندیجان غربی	۳/۷۲	۹۱/۳	۶۰۹	۵۵۶	۱،۱۶۵	۳۱۳
مرکزی	هویزه	خوزستان	هویزه جنوبی	۴/۱۳	۱۰۲/۰	۲،۸۴۱	۲،۸۹۷	۵،۷۳۸	۱،۳۹۱
مرکزی	هویزه	خوزستان	هویزه شمالی	۴/۲۸	۱۰۰/۳	۱،۸۰۱	۱،۸۰۶	۳،۶۰۷	۸۴۲
نیسان	هویزه	خوزستان	بنی صالح	۵/۲۱	۱۵۳/۲	۱،۷۰۹	۲،۶۱۸	۴،۳۲۷	۸۳۱
نیسان	هویزه	خوزستان	نیسان	۴/۰۸	۱۰۳/۶	۹۵۱	۹۸۵	۱،۹۳۶	۴۷۵
جمع میانگین				۳/۹۸	۱۰۵/۶	۳۵۸/۶۲۷	۴۰۴/۳۷۱	۷۸۹/۹۹۸	۱۹۹/۵۷۵

(داده‌های سرشماری مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)

۳-۲-۳-۳- جمع بندی

استان خوزستان دارای مساحت ۶۴/۰۵۷ کیلومترمربع و جمعیت برابر با ۴,۵۰۹/۷۱۰ نفر است (بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، مرکز آمار ایران). این سرزمین دارای دو قلمرو آبی و خشکی و پهنه‌های اقلیمی متفاوت است.

استان خوزستان از نظر موقعیت جغرافیایی دارای اهمیت ژئواکونومیک، ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیکی بسیار پیچیده‌ای در سطح منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی است؛ استقرار در حاشیه شمالی خلیج فارس، وجود منابع سرشار انرژی فسیلی، وجود بندرگاه‌های با اهمیت و کلیدی مانند بندر امام خمینی، آبادان، خرمشهر و ماهشهر و شرایط مناسب طبیعی در اقصی نقاط ساحلی، وجود منابع آب‌های سطحی فراوان (حدود ۳۳ درصد منابع آب سطحی کشور)، اراضی مسطح و مناسب توسعه کشاورزی (۱/۵ میلیون هکتار)، استقرار صنایع نفت و گاز، فولاد و پتروشیمی نقش کلیدی به این استان در عرصه ملی داده است که با استفاده از آن قدرت مانور و فضای عملکردی کشور را در مجامع بین‌المللی افزایش داده است. این استان هم اکنون با تولید ۲۷/۳ درصد از مجموع تولید ناخالص کشور از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است (چکیده مطالعات برنامه آمایش استان خوزستان، ۱۳۹۷: ۱۱). با این وجود پایین بودن نرخ فعالیت، مشارکت و اشتغال حکایت از فقر و محرومیت ساکنین این استان در نقاط مختلف روستایی و شهری دارد.

بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، در رابطه با سنجش فقر ایران در سال ۱۳۹۵؛ نرخ فقر مطلق (درصد فقرا) در استان خوزستان برابر با ۱۱/۸۲ بوده است. تعداد فقرا برابر با ۷۸۴/۰۷۳ نفر و تعداد خانوارهای فقیر برابر با ۱۶۳/۵۳۳ بوده است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۷: ۳۱).

تهدیدهای اقتصادی ناشی از تحریم‌ها، ضعف فناوری، حاکمیت اقتصاد دولتی و ناکارآمدی آن، عدم پیوند مراکز آموزش عالی با صنعت، تفاوت‌های جغرافیایی و بهره‌مندی متفاوت از منابع آب و خاک، تمرکز امکانات در تعداد محدودی از شهرها (نظیر اهواز) و توسعه نامتوازن از جمله عوامل تأثیرگذار در فقر و محرومیت استان خوزستان به شمار می‌آید. بدیهی است جنگ تحمیلی و پیامدهای نامطلوب اجتماعی و اقتصادی آن همچنان بر چهره استان رخ می‌نماید. رفع مشکلات مذکور و توسعه پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های بالقوه استان نظیر گردشگری (در حوزه‌های مختلف طبیعی، فرهنگی، یادمان‌های دفاعی و ...)، حمایت از توسعه صنایع کوچک، توسعه صادرات غیرنفتی و تبدیل اقتصاد تک محصولی مبتنی بر نفت و گاز به اقتصاد چند محصولی می‌بایست در محور برنامه‌های توسعه‌ای قرار گیرد.

ناگفته پیداست افزایش فقر و محرومیت در میان ساکنین این استان‌ها پیامدهایی چون مهاجرت و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی به همراه خواهد داشت.

۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیر رسمی

سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه یکی از پیامدها و ویژگی‌های بارز شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران بوده است. این سکونتگاه‌ها یکی از عوامل تهدیدکننده کیفیت زندگی و برهم زنده تعادل اجتماعی در شهرها به حساب می‌آیند. اسکان غیررسمی در شهرها به طور اساسی ناشی از عوامل متعددی است. بخشی از آن سبب توسعه ناهمگون و نابرابر مناطق شهری و تفاوت‌های مکانی- فضایی (افتراق مکانی) نسبت به امکانات و تسهیلات موجود است.

تعاریف متعددی از سکونتگاه‌ها ارائه شده است که هر یک بر ملاک‌ها و معیارهای خاصی مانند کالبد، جغرافیا، اقتصاد، روابط اجتماعی و ویژگی‌های روانی تأکید کرده‌اند. برخی از نظر «بوم‌شناسی شهری» بر عواملی مانند نحوه استفاده از زمین، کمبود مسکن، قیمت و اجاره زمین توجه کرده و عده‌ای دیگر از چشم‌انداز «فقر شهری» و مسائلی مانند نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و «تبعیض» نگریسته‌اند.

این پدیده به اشکال متفاوت در گوشه و کنار شهرها، حتی در بخش مرکزی شهرها در قالب محله‌هایی با عناوین زاغه، آلونک‌نشینی، حاشیه‌نشینی، سکونتگاه‌های خودرو و سکونتگاه‌های غیرمجاز، سکونتگاه‌های برنامه‌ریزی نشده و ... مشاهده می‌شود. فقدان مالکیت بر زمین، فرارگیری در اراضی نامناسب (حریم خطوط راه‌آهن و بزرگراه‌ها و ...)، در دسترس نبودن امکانات پایه زندگی، بی‌نظمی و نابسامانی کالبدی، اقتصادی و اجتماعی، وجود فضاهای بی‌دفاع، گم و بدون نظارت؛ از ویژگی‌های این سکونتگاه‌هاست.

مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی؛ روند شتابان جمعیت شهری و عدم توسعه زیرساخت‌های ضروری، مهاجرت گسترده اعم از روستا به شهر و مهاجرت افراد از هسته داخلی شهر به حواشی آن، سطح پایین درآمد خانوار و بالا بودن بهای زمین و همچنین هزینه ساخت و ساز رسمی، فقدان منطقه‌بندی و کاربری نامناسب زمین، ناکارآمدی سیاست‌ها و برنامه دولت‌ها، برنامه‌ریزی از بالا به پایین، توزیع ناعادلانه خدمات و امکانات بوده است.

۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی

به دنبال شهرنشینی شتابان معاصر در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران، سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه جلوه‌ای کالبدی از فقر شهری در درون یا پیرامون شهرها شکل گرفتند. بنا به شرایط تاریخی و جغرافیایی و با توجه به مکاتب اقتصادی و سیاسی حاکم، از این پدیده برداشت‌های متفاوتی شکل گرفت و برای حل آن نیز رویکردهای متفاوتی اتخاذ گردید. از نادیده انگاشتن تا توانمندسازی، طیفی از اقدامات و سیاست‌ها را در بر می‌گیرد که به فراخور شرایط تاریخی و جغرافیایی مورد توجه قرار گرفته‌اند. این سیاست‌ها تحت تأثیر مکاتب، نظام‌های سیاسی و اجرایی و یا سازمان‌های بین‌المللی ترویج شده و کمابیش در بیش‌تر این کشورها تجربه شده‌اند. سیاست‌هایی چون نادیده گرفتن، تخریب و تخلیه اجباری، مسکن عمومی، بهسازی و توانمندسازی و ... نتایج متفاوتی را در کشورهای مختلف به همراه داشته است.

از اوایل سده بیستم که مسئله فقر و سکونتگاه‌های فقیرنشین مورد توجه جدی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار گرفت؛ تمرکز بر سیاست‌های اقتصادی کلان از جمله سیاست‌های فقرزدایی و سیاست‌هایی برای افزایش متوسط درآمد و نیز ایجاد عدالت اجتماعی، همواره به مثابه راه حل ریشه‌ای فقر و محلات فقیرنشین مورد توجه بوده است.

جدول ۷۳- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی

رویکرد	دوره رواج و تسلط	نکات اصلی
نادیده گرفتن	تا دهه ۱۹۶۰	با توسعه اقتصادی در کل جامعه مشکل حل خواهد شد. مشکل ساختاری است و با برنامه‌ریزی محلی حل نخواهد شد.
حذف و تخلیه اجباری	۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ برخی کشورها تاکنون	سکونتگاه‌های غیررسمی غده چرکین بر بدن شهر هستند و باید برچیده شوند.
خودیاری	۱۹۷۰ و ۱۹۸۰	بهره‌گیری از نیروی کار، مهارت و توان مدیریت ساکنان در حل مشکل
مسکن عمومی (اجتماعی)	۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰	دولت و منابع دولتی کلید حل مشکل است. نیاز به یارانه‌های هدف‌دار مسکن
مکان- خدمات	۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰	تأمین زمین و زیرساخت‌های اولیه راه حل است.
ارتقاء بخشی (بهسازی)	۱۹۸۰ تاکنون	تأمین حق سکونت و زیرساخت‌ها با بهره‌گیری از وضع موجود
توانمندسازی	۱۹۹۰ تاکنون	ایجاد چارچوب سیاسی، اداری و محیطی استفاده از ظرفیت‌های درونی اجتماعات محل توسعه اقتصادی و اجتماعی
اجتماع محوری (تام)	از ۲۰۰۰	با ترکیبی از توانمندسازی و تأکید بر حکمروایی شایسته (به‌ویژه حق نگاهداشت مسکن) محور، اجتماع محلی دانسته شد.

(ایراندوست، ۱۳۸۹: ۱۳۹)

۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان خوزستان

ایران از جمله کشورهای در حال توسعه‌ای محسوب می‌شود که با مشکل وجود سکونتگاه‌های غیررسمی روبروست. سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران پیش از سال ۱۳۳۰ به صورت محدود در چند شهر به وجود آمد. با این وجود تا قبل از اصلاحات ارضی، روندی بسیار آرام و کندی داشته است. اما بعد از اصلاحات ارضی ۱۳۴۲ همراه با رشد مهاجرت، حاشیه‌نشینی نیز ابعاد وسیع‌تری پیدا کرد. چراکه اکثر خوش‌نشینانی که صاحب نسق نبوده و در نتیجه زمینی به آن‌ها واگذار نشد و کشاورزانی که مقدار ناچیزی زمین به آن‌ها رسیده بود مهاجرت نموده و در محلات فقیرنشین و حاشیه شهرها سکنی گزیدند. نکته قابل ذکر آن است که وجه اشتراک تمامی انواع سکونتگاه‌های غیررسمی دستیابی محدود و یا عدم دسترسی به امکانات و خدمات اساسی و زیرساختی است. اما در ایران سکونتگاه‌های غیررسمی به گونه‌ای متفاوت از سایر کشورها شکل گرفته است. به‌طوری که در غالب سکونتگاه‌های ایران، تصرف و مالکیت به صورت ملکی است و شکل تصرف عدوانی و غصبی بسیار نادر است. ساکنان این سکونتگاه‌ها مسکن را خود بر روی زمینی که تملک کرده‌اند، ساخته اما ضوابط و مقررات رسمی را رعایت نکرده و در نتیجه این سکونتگاه‌ها بدون برنامه ایجاد شده است. از این رو سکونتگاه‌های بی‌ضابطه با سکونتگاه‌های ایران قرابت معنایی بیش‌تری دارد. در حال حاضر بیش از ۳۰ درصد از جمعیت کشورمان در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن هستند. متأسفانه این پدیده به سرعت در حال رشد و گسترش است و مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و زیست‌محیطی فراوانی را در اغلب شهرهای ایران به وجود آورده است. به گفته معاون امور عمرانی استاندار خوزستان، این استان دومین استان کشور از نظر وسعت سکونتگاه‌های غیررسمی است. شهرستان‌های اهواز، مسجدسلیمان و اندیمشک نیز دارای بالاترین میزان سکونتگاه‌های غیررسمی در این استان هستند. به عبارتی معادل ۲۵ درصد از جمعیت این استان در سکونتگاه‌های غیررسمی و با امکانات محدود زندگی می‌کنند. بیش از ۱۵۰ هزار هکتار مساحت دارای سکونتگاه غیررسمی در اهواز وجود دارد. این مناطق به صورت کم‌رندی از شمال غربی تا جنوب شرقی شهر را در بر گرفته است (مسئله‌شناسی راهبردی توسعه در استان خوزستان، ۱۳۹۶: ۲۵). رشد شهرنشینی و مهاجرت از عوامل اصلی شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی است. عوامل زمینه‌ساز رشد شهرنشینی و مهاجرت در استان خوزستان به شرح زیر است:

جامعه روستایی استان خوزستان:

به‌طور کلی تحولات مناطق روستایی طی چند دهه گذشته را می‌توان متأثر از دو دسته عوامل (برون‌زا و درون‌زا) دانست. عوامل برون‌زا، عواملی هستند که از بیرون از مناطق روستایی، مناطق روستایی را تحت تأثیر قرار داده‌اند.

۱. جنگ تحمیلی ۲. تحولات جامعه عشایری و مهم‌ترین آن‌ها اسکان عشایر ۳. فعالیت‌های غیر کشاورزی در خارج از محدوده شهرها ۴. شکل‌گیری انواع دیگری از استقرار غیر روستائینی (ایجاد شهرک‌های مسکونی وابسته به مؤسسات تولیدی، خدماتی و ...) ۵. سرمایه‌گذاری دولت در امور تولیدی ۶. شکل‌گیری مناطق شهری جدید از مهم‌ترین عوامل برون‌زا بوده‌اند که در مناطق روستایی استان تحولات عمده‌ای را به وجود آورده‌اند (برنامه آمایش استان خوزستان، ۱۳۸۷: ۱۳۵).

اما از مهم‌ترین عوامل درون‌زا می‌توان ۱. افزایش جمعیت روستایی ۲. سطح پایین درآمد و اشتغال ۳. کاهش منابع تأمین‌کننده معیشت روستائیان ۴. مهاجرت ۵. عدم مشارکت روستائیان در اداره امور روستا را نام برد (برنامه آمایش استان خوزستان، ۱۳۸۷: ۱۳۵).

جامعه عشایری استان خوزستان:

بر اساس آخرین سرشماری عشایر کویچنده کشور در سال ۱۳۸۷ (توسط مرکز آمار ایران)، جمعیت قبلاقی عشایر خوزستان، ۳۸/۵۳۷ نفر (۶۵۱۳ خانوار) و جمعیت قشلاقی عشایر، ۱۴۰/۱۷۹ نفر (۲۳۲۷۴ خانوار) است. استان خوزستان حدود ۱۲ درصد از جمعیت عشایری کشور را در خود جای داده است. عشایر خوزستان در ۱۴ سامانه عرفی استقرار دارند و میزان اراضی کشاورزی در اختیار آنان ۵۹ هزار هکتار است. خوزستان قشلاق عشایر استان‌های چهارمحال و بختیاری، لرستان و همدان نیز هست که فصول سرد سال را در قشلاقات این استان سپری می‌کنند. ۱۹ شهرستان در استان خوزستان دارای جمعیت عشایری هستند که شامل شهرستان‌های اندیمشک، ایذه، دزفول، رامهرمز، شوشتر، مسجدسلیمان، اندیکا، شوش، باغملک، لالی، آبادان، اهواز، ماهشهر، دشت آزادگان، بهبهان، شادگان، هفتکل، گتوند، و امیدیه می‌شوند (سازمان امور عشایر استان خوزستان).

مشکلاتی چون بالا بودن جوانی جمعیت عشایر، ناکافی و غیر جذاب بودن شغل سنتی عشایری و کم بازده بودن فعالیت اقتصادی، زمینه بی‌میلی جوانان عشایری نسبت به این زندگی را ایجاد کرده است. علاوه بر این بالا بودن هزینه‌های زندگی از قبیل تعریف دستی، کوچ ماشینی، خرید مایحتاج زندگی از بازار که زمانی خود عشایر تولیدکننده آن بوده‌اند (از جمله گوشت، روغن و ...)، هزینه‌های عشایری را نسبت به درآمدشان فزونی داده است (برنامه آمایش استان خوزستان، ۱۳۸۷: ۱۵۲). مشکلات فراوی جامعه عشایری به گونه‌ای است که گرایش به اسکان روز به روز در بین عشایر افزایش یافته است.

وضعیت اقلیمی:

علیرغم این که ۳۳ درصد از آب‌های سطحی کشور در استان خوزستان جریان دارد؛ اما یکی از تهدیدهای استان خوزستان که به سمت یک تهدید جدی میل نموده است، مسئله بحران آب است. با توجه به این که بیش از ۹۲ درصد منابع آب این استان وابسته به آب‌های سطحی است و ۱۰۰ درصد سرچشمه‌ی منابع آب‌های سطحی استان در خارج از استان قرار دارند، نشان‌دهنده بحران آب در استان است (چکیده مطالعات آمایش استان خوزستان، ۱۳۹۷: ۲۸).

مسئله دیگر گرمای بیش از حد در فصول گرم سال به‌ویژه در نیمه جنوبی استان، توزیع جغرافیایی نامناسب خاک برای فعالیت‌های کشاورزی و فعالیت‌های وابسته است. خاک‌های مناسب با سمت‌گیری رودخانه‌های استان به سمت غرب این استان، بیش‌تر در نیمه غربی استان تمرکز یافته و در نیمه شرقی، توزیع منابع خاک پراکنده، موضعی و کمیاب است (مطالعات آمایش استان خوزستان، ۱۳۹۳: ۱۶۰).

ریزگردها از دیگر مشکلاتی است که منشأ آن بیرونی و از کشورهای نظیر عراق، صحرای کویت و عربستان به سوی این استان سرازیر شده است و مشکلات بسیاری را برای ساکنین استان خوزستان به همراه آورده است.

مشکلات اجتماعی و جنگ تحمیلی:

استان خوزستان در طول دو دهه ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰ یعنی در طول جنگ ایران و عراق و بازسازی جنگ با جابه‌جایی‌های ناخواسته‌ای روبرو بوده است. به طور کلی پس از آغاز جنگ در سال ۱۳۵۹ به‌ویژه بخش غربی استان، دستخوش جا به جایی‌های جمعیتی عظیمی شد. در نتیجه استان خوزستان در دهه ۱۳۶۰ با مهاجرفرستی شدید و در دهه ۱۳۷۰ با مهاجرپذیری ناشی از بازگشت مهاجران خارج شده از محل سکونت معمولی خود مواجه بوده و سبب شد تا هم مهاجرت‌های داخلی استان و هم مهاجرت‌های بین‌استانی با استان‌های دیگر کشور به گونه‌ای غیرعادی تحت تأثیر قرار گیرد. مهاجرت و جا به جایی جمعیت این استان در فاصله سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ روند عادی پیدا کرد ولی هرگز از اثرات دیرپای مهاجرت‌های ناشی از جنگ برکنار نماند (مطالعات آمایش استان خوزستان، ۱۳۹۳: ۱۱۹).

مجموعه عوامل مذکور در کنار رشد صنایع وابسته به نفت و گاز در پیرامون شهرها و روستاهای حاشیه شهرها، منجر به رشد مهاجرت در استان خوزستان شده است و جمعیت بسیاری را به حاشیه شهرها سوق داده است.

۳-۳-۳- جمع بندی

استان خوزستان دارای جایگاه استراتژیک در کشور و حتی خاورمیانه است. این استان، بزرگ‌ترین استان پس از تهران، از نظر تولید ناخالص داخلی است (چکیده مطالعات برنامه آمایش استان خوزستان، ۱۳۹۷: ۳۷۸). مواهب بسیاری از قبیل ذخایر نفت و گاز، فرصت‌های گردشگری، بنادر مهمی نظیر امام خمینی، آبادان و خرمشهر، منطقه آزاد اروند و شکل‌گیری گردشگری تجاری، دسترسی به سواحل جنوبی کشور و آب‌های آزاد و ... در این خطه وجود دارد. با این حال این استان رتبه دوم را به لحاظ وسعت سکونتگاه‌های غیررسمی داراست.

عواملی چون جنگ تحمیلی ایران و عراق و تخریب شهرهای خرمشهر و آبادان و انهدام صنایعی چون پالایشگاه نفت و تأسیسات مشابه و از کار افتادن صنایع و مراکز بزرگ اشتغال و تأسیسات بندری خرمشهر، فقر اقتصادی، افزایش قیمت زمین، مهاجرت روستاییان به شهرها و همچنین اجرای عملیات عمرانی نظیر ساخت سد گتوند علیا (که موجب تخلیه ۴۱ روستای استان خوزستان گردید) منجر به رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در این استان شده است. سهم این تعداد روستایی از پروژه ساخت سد، کوچ اجباری از روستا به حاشیه شهرها، آوارگی و از دست دادن زمین‌های کشاورزی و در نهایت فقر و بیکاری بوده است. اصلاحات ارضی و از دست دادن مالکیت زمین‌ها و کاهش مشارکت روستاییان در اداره امور روستاها و انجام عملیات عمرانی مقطعی، مهاجرت از شهرستان‌های منطقه کوهستانی نظیر مسجدسلیمان، دزفول، ایذه، اندیمشک و باغملک به دلیل فقدان منابع کافی جهت تأمین معیشت و فقدان امکانات زیربنایی و خدمات کافی، شکل‌گیری فعالیت‌های اقتصادی جدید و رشد شتابان مناطق روستایی حاشیه شهرها نیز از دیگر علل رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان خوزستان بوده است.

گسترش شهر در پیرامون موجب شده است برخی روستاها که در حوزه استحفاظی شهر قرار داشتند؛ مورد سکونت عده‌ای از مهاجران قرار گیرند و رفته رفته طی گسترش بدون برنامه به شهر متصل شده و اکنون یک محله شهری محسوب گردند. روستاهای کوت عبدالله در جنوب شرقی، سیاحی و عین دو در غرب، سید خلف، زرگان و زویه در قسمت شمال و شمال شرق شهر و ملاشیه و کریشان در جنوب غربی از جمله این روستاها هستند که با بسط و گسترش شهر، امروزه جزو محلات شهری محسوب می‌شوند (مطالعات توانمندسازی و اسکان سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اهواز، بی تا: ۶۷)

پیدایش حوضه‌های نفتی در اطراف اهواز و عبور لوله‌های نفت از شهر اهواز به دیگر استان‌ها، نیاز به کارگران ساده و متخصص و مهندسان را افزایش داد. این امر خود موجب مهاجرت این نیروها از دیگر مناطق به شهر اهواز شد (ربانی و همکاران، ۱۳۸۵: ۹۲).

مجموعه این عوامل منجر به رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان خوزستان و به‌خصوص در حاشیه شهرهای اهواز، مسجدسلیمان (توسعه محلات مسجدسلیمان بر اساس اکتشاف نفت بوده است) و اندیمشک (اکثر روستاهای شهرستان پس از اسکان و استقرار جوامع کوچ‌رو پدید آمدند) شده است (مطالعات توانمندسازی و اسکان سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اهواز، بی تا).

در این دوره روستاهای حومه‌ای و نزدیک به شهر اهواز مانند عین دو، ام تمیر، شلنگ آباد، ملاشیه، کوت عبدالله و کوت سید صالح نیز در جذب مهاجرین تأثیر به‌سزایی داشتند. در پی اصلاحات ارضی، بسیاری از کشاورزان زمین‌های خود را از دست دادند و راهی شهرها شدند. در این دوره شهر اهواز به دلیل تمرکز فعالیت‌های صنعتی و کارخانجات بزرگ که مراحل آغازین فعالیت‌های خود را طی می‌کردند یکی از مراکز عمده جذب مهاجرت از نقاط مختلف استان بوده است. پیدایش حوضه‌های نفتی در اطراف اهواز و عبور لوله‌های نفت از شهر اهواز به دیگر استان‌ها، نیاز به کارگران ساده و متخصص و مهندسان افزایش یافت. این امر خود موجب مهاجرت این نیروها از دیگر مناطق به شهر اهواز شد (ربانی و همکاران، ۱۳۸۵: ۹۲).

بنابراین با توجه به گسترش روزافزون پدیده اسکان غیررسمی در این استان و تهدیدهایی نظیر وابستگی اقتصادی بسیاری از شهرستان‌های استان به انرژی‌هایی نظیر نفت و گاز، وابستگی به آب‌های سطحی و امکان مهار آب و سدسازی در بالادست رودخانه در استان‌های دیگر و... لزوم برنامه‌ریزی‌ها جهت مواجهه با این امر را دوچندان می‌سازد. مهارت‌افزایی، توانمندسازی، ظرفیت‌سازی و نهادسازی از جمله پیشنهاد‌های اجرایی به منظور برون رفت از این تهدیدهاست.

۳-۳-۴- بررسی ویژگی‌های جمعیتی

در برنامه‌ریزی‌هایی که در راستای پیشرفت و آبادانی یک منطقه صورت می‌گیرد، شناخت وضعیت گذشته آن منطقه یک اصل پذیرفته شده است و به‌طور معمول بخش قابل توجهی از مطالعات پشتیبان این نوع برنامه‌ریزی‌ها را به خود اختصاص می‌دهد. از سوی دیگر در شرایطی که هدف‌گذاری‌های کمی در چارچوب یک برنامه‌ریزی لحاظ شوند، شناسایی روندها و ساختار تحولات متغیرهای مورد نظر، اهمیتی مضاعف خواهند یافت. به‌طور طبیعی در یک برنامه‌ریزی مرتبط با توسعه، تحولات جمعیتی از مهم‌ترین حوزه‌هایی است که وضعیت گذشته آن، باید مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین یکی از پیش‌نیازهای اساسی برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای آگاهی از تحولات و ساختار جمعیت فعلی و آینده است. این آگاهی از یک‌سو وضعیت و کیفیت منابع انسانی را روشن می‌کند و از سوی دیگر سطح نیازهای جامعه را برای سال‌های آتی مشخص می‌سازد.

عدم توجه به شاخص‌های جمعیتی در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و ملی، موجب می‌گردد که توان منطقه و سرزمین با جمعیت آن تناسب نداشته و مشکلات بسیاری را جهت دستیابی به توسعه متوازن در سطح ملی به وجود آورد.

گزارش حاضر با استفاده از روش اسنادی و بهره‌گیری از منابع آماری از قبیل آمارهای توصیفی، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، سالنامه‌های سازمان ثبت‌احوال و ...، با تمرکز بر ساختمان جمعیت استان خوزستان و مقایسه شاخص‌های مربوطه با میانگین‌های کشوری در صدد است که تصویری روشن از منابع انسانی استان را جهت دستیابی به توسعه‌ی عادلانه و متوازن ارائه دهد.

۳-۴-۱- تغییرات تعداد جمعیت

جمعیت استان خوزستان از ۲۱۸۷۱۱۸ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۳۷۴۶۷۷۲ نفر در سال ۱۳۷۵ و سپس به ۴۷۱۰۵۰۹ نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است و بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، پنجمین استان پرجمعیت کشور بوده است. این ارقام بیانگر آن است که طی ۴۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، جمعیت استان هر ساله به طور میانگین، ۲ درصد رشد داشته است. این نرخ رشد در مقایسه با رشد متوسط ۲/۱ درصدی کل کشور در همین بازه زمانی، نشان می‌دهد که افزایش جمعیت استان در قیاس با کل کشور نسبتاً از وضعیت مشابهی برخوردار بوده است. در واقع، جمعیت استان خوزستان طی این دوره، ۲/۲ برابر و جمعیت کشور، ۲/۴ برابر شده است. برآوردها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۹ نیز جمعیت استان نسبت به سال ۱۳۹۵ با رشد متوسط، ۱/۲ درصد، به بیش از ۴ میلیون و ۹۰۰ هزار نفر رسیده است.

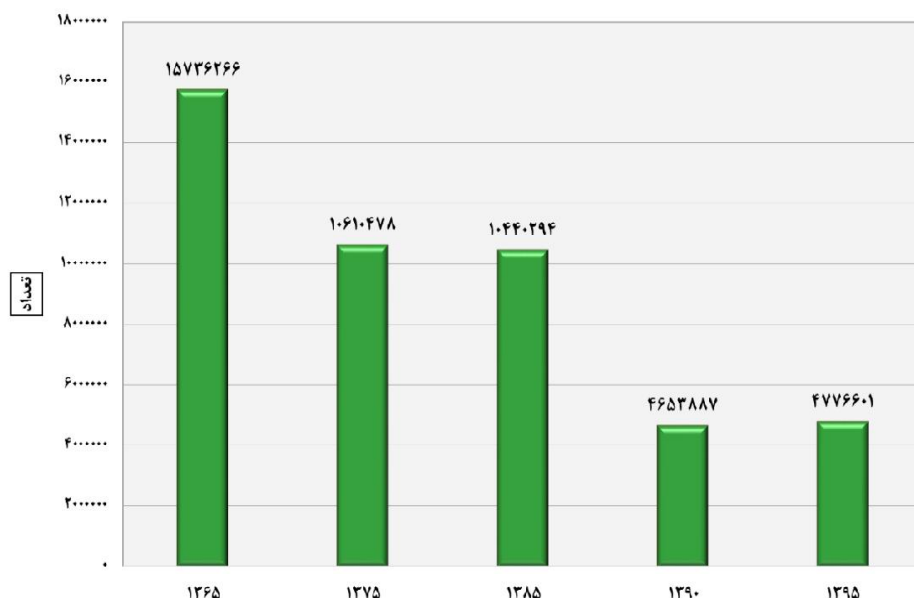
با وجود افزایش مستمر تعداد جمعیت در دوره مورد بررسی، شتاب این افزایش در سطح استان کاهش یافته است. با مشاهده تغییرات افزایش نسبی جمعیت در جداول زیر به خوبی می‌توان به کاهش این شتاب پی برد. افزایش نسبی جمعیت از حدود ۳۹/۷ درصد در دوره ۷۵-۱۳۶۵ به ۳/۹ درصد در دوره ۹۵-۱۳۹۰ رسیده است.

لازم به ذکر است که همسو با تغییرات جمعیت نقاط شهری و روستایی کشور، در استان خوزستان نیز تعداد جمعیت نقاط شهری همواره با افزایش و تعداد جمعیت نقاط روستایی با کاهش مواجه شده است. اما شتاب کاهش جمعیت روستایی استان در مقایسه با جمعیت روستایی کشور با اختلافی قابل توجه، بیشتر بوده است.

جدول ۲۴- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۳۳۷۰۸۷۴۴	-	-	۱۵۸۵۴۶۸۰	-	-	۱۷۸۵۴۰۶۴	-	-
۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۵۷۳۶۲۶۶	۴۶/۷	۲۶۸۴۴۵۶۱	۱۰۹۸۹۸۸۱	۶۹/۳	۲۲۶۰۰۴۴۹	۴۷۴۶۳۸۵	۲۶/۶
۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۱۰۶۱۰۴۷۸	۲۱/۵	۳۶۸۱۷۷۸۹	۹۹۷۳۲۲۸	۳۷/۲	۲۳۲۳۷۶۹۹	۶۳۷۲۵۰	۲/۸
۱۳۸۵	۷۰۴۹۵۷۸۲	۱۰۴۴۰۲۹۴	۱۷/۴	۴۸۲۵۹۹۶۴	۱۱۴۴۲۱۷۵	۳۱/۱	۲۲۲۳۵۸۱۸	-۱۰۰۱۸۸۱	-۴/۳
۱۳۹۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۴۶۵۳۸۸۷	۶/۶	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۳۸۶۶۹۷	۱۱/۲	۲۱۵۰۳۰۰۸	-۷۳۲۸۱۰	-۳/۳
۱۳۹۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۴۷۷۶۶۰۱	۶/۴	۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۵۰۰۱۸۶	۵۵/۰۱۸۶	۲۰۷۷۹۴۲۳	-۷۱۳۵۸۵	-۳/۴

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

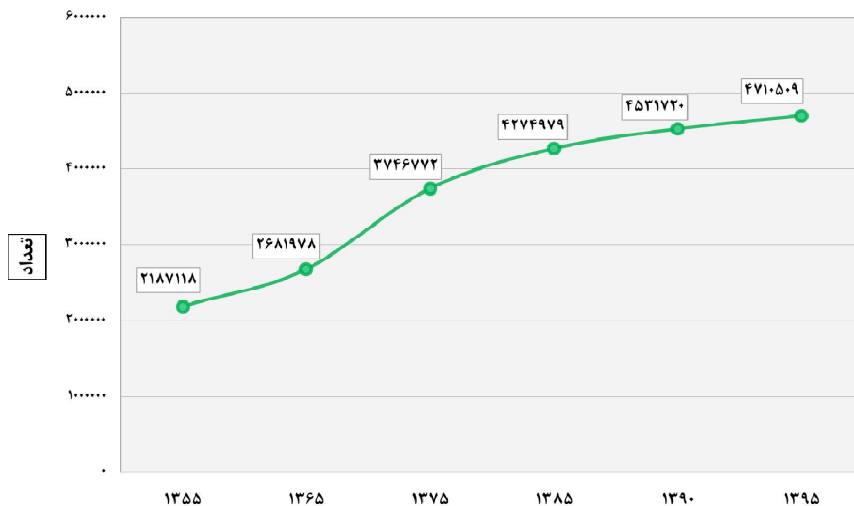

نمودار ۴- روند تغییرات تعداد مطلق جمعیت کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

جدول ۷۵- تغییرات تعداد جمعیت استان خوزستان به تفکیک وضع سکونت، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

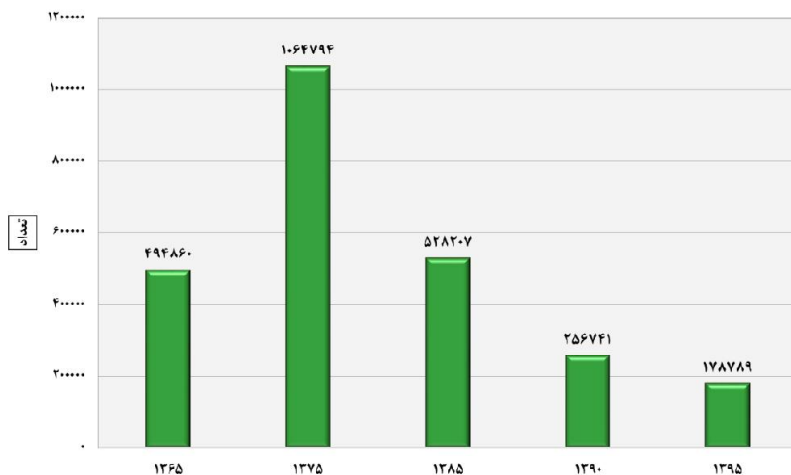
سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۲۱۸۷۱۱۸	-	-	۱۲۷۵۱۰۹	-	-	۹۱۲۰۰۹	-	-
۱۳۶۵	۲۶۸۱۹۷۸	۴۹۴۸۶۰	۲۲/۶	۱۴۸۵۳۵۶	۲۱۰۲۴۷	۱۶/۵	۱۱۹۶۶۲۲	۲۸۴۶۱۳	۳۱/۲
۱۳۷۵	۳۷۶۶۷۷۲	۱۰۶۷۷۹۴	۳۹/۷	۲۳۴۲۵۱۴	۸۵۷۱۵۸	۵۷/۷	۱۴۰۴۲۵۸	۲۰۷۶۳۶	۱۷/۴
۱۳۸۵	۴۲۷۴۹۷۹	۵۰۸۲۰۷	۱۴/۱	۲۸۷۳۵۶۴	۵۳۱۰۵۰	۲۲/۷	۱۴۰۱۴۱۵	-۲۸۴۳	-۰/۲
۱۳۹۰	۴۵۳۱۷۲۰	۲۵۶۷۴۱	۶	۳۲۱۸۴۵۱	۳۴۴۸۸۷	۱۲	۱۳۱۳۲۶۹	-۸۸۱۴۶	-۶/۳
۱۳۹۵	۴۷۱۰۵۰۹	۱۷۸۷۸۹	۳/۹	۳۵۵۴۲۰۵	۳۳۵۷۵۴	۱۰/۴	۱۱۵۶۳۰۴	-۱۵۶۹۶۵	-۱۲

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۵- تغییرات تعداد جمعیت استان خوزستان، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

همان طور که در نمودار زیر نیز قابل مشاهده است بیشترین افزایش تعداد جمعیت استان خوزستان، مربوط به دهه ی ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ بوده است، در دوره های بعدی با شیبی تند از افزایش تعداد جمعیت کاسته شده است.

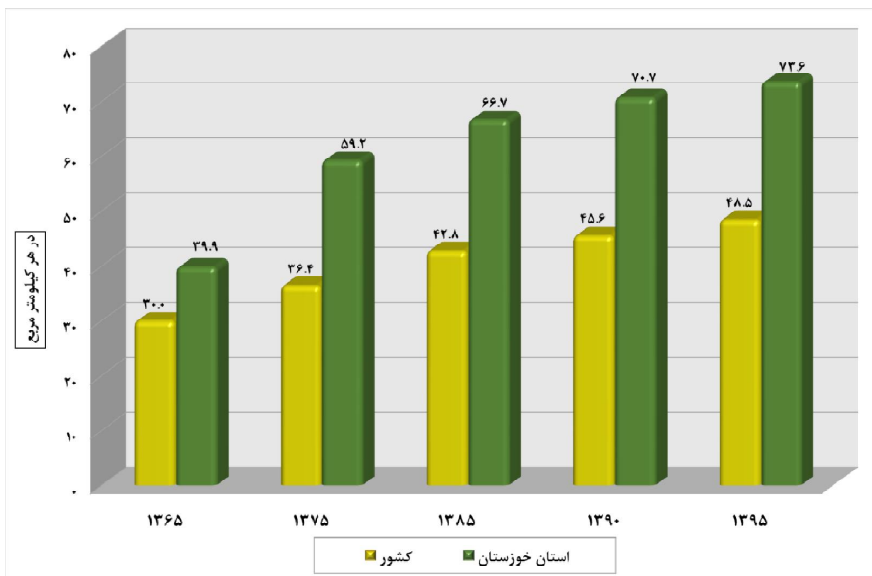

نمودار ۶- روند تغییرات تعداد مطلق جمعیت استان خوزستان به تفکیک، در سال های ۹۵- ۱۳۵۵

۳-۳-۲- تراکم جمعیت

جمعیت هر منطقه بر اساس عوامل متعددی نظیر آب و هوا، امکانات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح آن منطقه پخش و توزیع می‌شود. تراکم جمعیت را در اصطلاح عامیانه می‌توان به پرازدحام و کم ازدحام بودن هر سرزمینی تعبیر کرد. تراکم جمعیت از تقسیم جمعیت به مساحت، برحسب کیلومتر مربع به دست می‌آید. در کشور ایران تراکم حسابی جمعیت در سرشماری‌های متعدد رو به افزایش است و علت آن ثابت بودن مساحت کشور و افزایش روزافزون جمعیت است.

در سال ۱۳۶۵ تراکم جمعیت در کل استان خوزستان، ۳۹/۹ نفر در هر کیلومتر مربع بوده است و این در حالی است که تراکم جمعیت در همان سال در کل کشور، ۳۰ نفر در هر کیلومتر مربع بوده است. بر اساس محاسبات به عمل آمده؛ طی ۳۰ سال بعد (۱۳۹۵) میزان تراکم جمعیت استان حدوداً ۱/۸ برابر (۷۳/۶ نفر در هر کیلومتر مربع) افزایش یافته است. بنابراین؛ تراکم جمعیتی استان خوزستان در سال ۱۳۹۵ حدوداً ۲۵ واحد از میانگین تراکم جمعیت در کل کشور، بالاتر بوده است، این استان نسبت به سایر استان‌ها و کل کشور از تراکم جمعیتی نسبتاً بالایی برخوردار است. در سال ۱۳۹۵، رتبه استان خوزستان در کشور به لحاظ شاخص تراکم جمعیت، ۱۲ بوده است.

نمودار ۲- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان خوزستان، در سال های ۹۵-۱۳۶۵

در جدول زیر تراکم جمعیت شهرستان های استان خوزستان در سال ۱۳۹۵ نمایش داده شده است. ملاحظه می شود که در ۷ شهرستان از مجموع ۲۷ شهرستان استان، تراکم جمعیت بالاتر از میانگین استانی گزارش شده است که از جمله ای آن ها اهواز، آبادان و بندر ماهشهر را می توان نام برد، در مقابل این شهرستان های پرتراکم، شهرستان های هویزه، هفتکل و هندیجان قرار دارند که دارای تراکم جمعیتی نزدیک به ۱۵ نفر در هر کیلومترمربع هستند. گفتنی است که شهرستان اهواز به تنهایی حدود ۲۸ درصد از جمعیت استان را شامل می شود و در سال ۱۳۹۵ بیش از ۱ میلیون و ۳۰۰ هزار نفر جمعیت داشته است.

جدول ۷۶- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان خوزستان، در سال ۱۳۹۵

شهرستان	تعداد جمعیت	مساحت	تراکم جمعیت (در هر کیلومتر مربع)
آبادان	۲۹۸۰۹۰	۲۳۱۰	۱۲۹/۱
اندیمشک	۱۷۱۴۱۲	۳۳۶۶	۵۰/۹
اهواز	۱۳۰۲۵۹۱	۴۴۱۶	۲۹۵/۰
ایذه	۱۹۸۸۷۱	۳۹۴۱	۵۰/۵
بندرماهشهر	۲۹۶۲۷۱	۲۹۵۴	۱۰۰/۳
بهبهان	۱۸۰۵۹۳	۲۸۷۸	۶۲/۷
خرمشهر	۱۷۰۹۷۶	۱۸۸۵	۹۰/۷
دزفول	۴۴۳۹۷۱	۴۷۲۴	۹۴/۰
دشت آزادگان	۱۰۷۹۸۹	۱۶۸۸	۶۴/۰
رامهرمز	۱۱۳۷۷۶	۱۸۹۱	۶۰/۲
شادگان	۱۳۸۴۸۰	۳۴۰۵	۴۰/۷
شوشتر	۱۹۲۰۲۸	۲۴۳۴	۷۸/۹
مسجدسلیمان	۱۱۳۴۱۹	۲۲۰۷	۵۱/۴
شوش	۲۰۵۷۲۰	۳۹۷۹	۵۱/۷
باغ‌ملک	۱۰۵۳۸۴	۲۲۰۵	۴۷/۸
امیدیه	۹۲۳۳۵	۲۰۱۶	۴۵/۸
لالی	۳۷۹۶۳	۱۳۵۱	۲۸/۱
هندیجان	۳۸۷۶۲	۲۴۴۶	۱۵/۸
رامشیر	۵۴۰۰۴	۱۶۲۱	۳۳/۳
گتوند	۶۵۴۶۸	۹۸۲	۶۶/۷
اندیکا	۴۷۶۲۹	۲۳۴۵	۲۰/۳
هفتگل	۲۲۱۱۹	۱۴۷۷	۱۵/۰
هویزه	۳۸۸۸۶	۳۱۷۹	۱۲/۲
باوی	۹۶۴۸۴	۱۳۶۵	۷۰/۷
حمیدیه	۵۳۷۶۲	۷۹۸	۶۷/۳
آغاجاری	۱۷۶۵۴	۳۱۹	۵۵/۴
کارون	۱۰۵۸۷۲	۱۲۹۵	۸۱/۸
استان خوزستان	۴۷۱۰۵۰۹	۶۴۰۱۹	۷۳/۶

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران و سالنامه آماری استان خوزستان

۳-۳-۳- سهم جمعیت استان از کشور

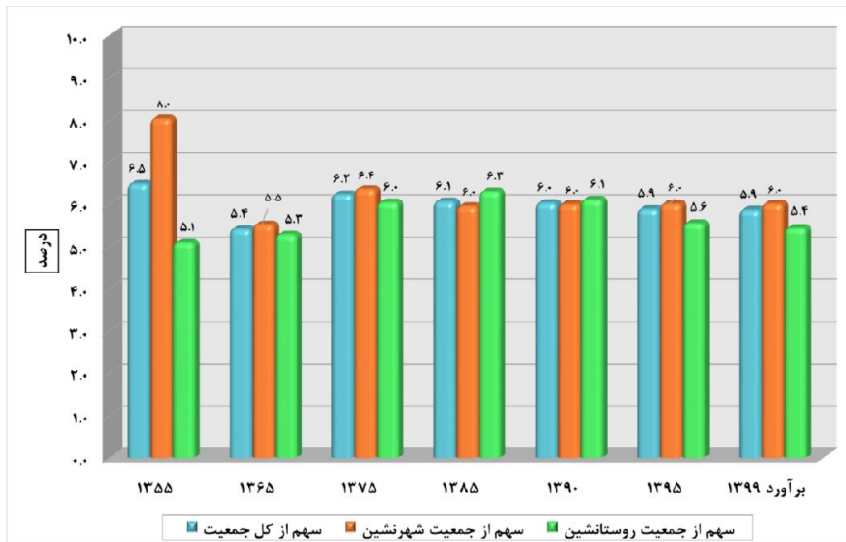
سهم جمعیتی هر منطقه نشان از نسبت جمعیت آن منطقه نسبت به جمعیت کل دارد. این سهم می‌تواند نشانگر میزان تأثیرگذاری بر جریان‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی در کل (استان یا کشور) باشد. لذا با توجه به تفاوت سهم جمعیتی در تأثیرگذاری روی روندهای ملی، توجه به این شاخص می‌تواند در برنامه‌ریزی‌های کشوری و منطقه‌ای راهگشا باشد؛ بنابراین با توجه به تفاوت تعداد جمعیت استان‌ها و نیز تأثیر تفاوت سهم جمعیتی مناطق بر میزان تأثیرگذاری آن‌ها بر کل کشور، سهم جمعیتی استان خوزستان از کل کشور طی شش دوره سرشماری و همچنین برآورد سال ۱۳۹۹ به تفکیک وضع سکونت مورد بررسی قرار گرفت. ملاحظه می‌شود که از سال ۱۳۷۵ به بعد، سهم جمعیت استان از جمعیت کشور به مقدار کمی کاهش یافته شده است و در طول سرشماری‌های بعدی نسبتاً ثابت باقی‌مانده است. با توجه به برآورد جمعیتی مرکز آمار ایران می‌توان ادعان نمود که ثبات نسبی در روند سهم جمعیت استان از جمعیت کشور در سال‌های آتی ادامه دارد.

جدول ۷۷- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان خوزستان از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

سال							شرح	
برآورد ۱۳۹۹	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵		
۸۴۰۳۸۰۰۰	۷۹۹۲۶۲۷۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۰۴۹۵۷۸۲	۶۰۰۵۵۴۸۸	۴۹۴۴۵۰۱۰	۳۳۷۰۸۷۴۴	کشور	تعداد کل جمعیت
۴۹۳۶۰۰۰	۴۷۱۰۵۰۹	۴۵۳۱۷۲۰	۴۲۷۴۹۷۹	۳۷۴۶۷۷۲	۲۶۸۱۹۷۸	۲۱۸۷۱۱۸	استان خوزستان	
۵/۹	۵/۹	۶/۰	۶/۱	۶/۲	۵/۴	۶/۵	سهم از کشور (درصد)	
۶۳۹۰۰۰۰	۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۳۶۴۶۶۶۱	۴۸۲۵۹۹۶۴	۳۶۸۱۷۷۸۹	۲۶۸۴۴۵۶۱	۱۵۸۵۴۶۸۰	کشور	تعداد جمعیت شهرنشین
۳۸۱۲۰۰۰	۳۵۵۴۲۰۵	۳۲۱۸۴۵۱	۲۸۷۳۵۶۴	۲۳۴۲۵۱۴	۱۴۸۵۳۵۶	۱۲۷۵۱۰۹	استان خوزستان	
۶	۶	۶	۶	۶/۴	۵/۵	۸	سهم از کشور (درصد)	
۲۰۶۴۸۰۰۰	۲۰۷۷۹۴۲۳	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۶۰۰۴۴۹	۱۷۸۵۴۰۶۴	کشور	تعداد جمعیت روستائین
۱۱۲۵۰۰۰	۱۱۵۶۳۰۴	۱۳۱۳۲۶۹	۱۴۰۱۴۱۵	۱۴۰۴۲۵۸	۱۱۹۶۶۲۲	۹۱۲۰۰۹	استان خوزستان	
۵/۴	۵/۶	۶/۱	۶/۳	۶/۰	۵/۳	۵/۱	سهم از کشور (درصد)	

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۸- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان خوزستان از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال های ۹۹-۱۳۵۵

۳-۳-۴- میزان شهرنشینی و روستانشینی

میزان شهرنشینی و روستانشینی به نسبتی از جمعیت یک محدوده اطلاق می‌شود که در نقاط شهری یا روستایی سکونت دارند. وجود نابرابری در امکانات خدماتی و رفاهی در نقاط شهری و روستایی موجب شده است تا طی چند دهه اخیر، حجم جمعیت ساکن در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی به طرز قابل توجهی افزایش یابد. این افزایش جمعیت در مناطق شهری به علل مختلفی ایجاد شده است؛ باروری و مهاجرت دو عامل اصلی در این روند بوده و هستند. ورود ارتباطات و تکنولوژی به روستاها علاوه بر ایجاد شناخت و آگاهی نسبت به مناطق شهری، موجب شد که در فعالیتهای روستایی مانند کشاورزی و دامداری مازاد نیروی انسانی رخ دهد که برای گذران زندگی و نیل به زندگی ایده‌آل، به سمت شهرها روانه شوند. این عوامل موجب شده است که در دهه‌های اخیر با نسبت‌های بالای شهرنشینی و در مقابل کاهش روستانشینی مواجه باشیم.

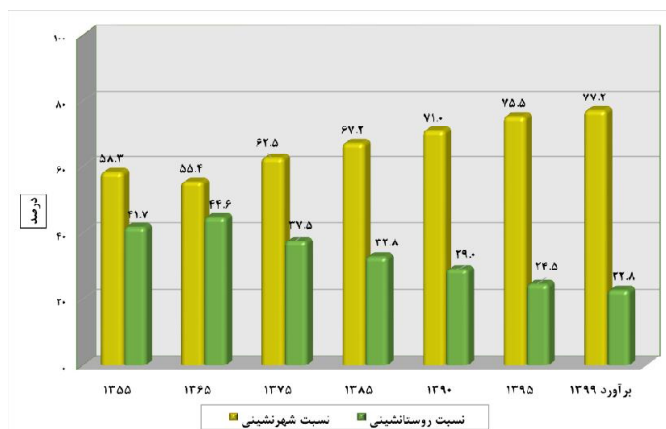
بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، نسبت جمعیت شهرنشین کشور، ۷۴ درصد و نسبت جمعیت روستانشین برابر با ۲۶ درصد بوده و در نتیجه میزان جمعیت شهرنشین در کشور در این سال، حدوداً ۳ برابر میزان جمعیت روستانشین بوده است. جمعیت شهرنشین استان خوزستان نیز طی بازه مورد بررسی (۴۴ سال) از حدود ۵۸ درصد به ۷۷/۲ درصد افزایش یافته و در مقابل جمعیت روستانشین از حدود ۴۲ درصد به

۲۲/۸ درصد، کاهش یافته است، به عبارتی جمعیت شهرنشین استان ۱/۳ برابر افزایش و جمعیت روستانشین به نصف تقلیل یافته است. بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، رتبه استان خوزستان به لحاظ شاخص شهرنشینی، ۸ بوده است. پیش‌بینی می‌شود که با توجه به روند مهاجرت‌ها و تغییر وضعیت برخی نقاط روستایی و تبدیل شدن آن‌ها به نقاط شهری، افزایش میزان شهرنشینی در استان با سرعت بیشتری تداوم پیدا کند.

جدول ۷۸- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان خوزستان با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

سال							شرح	
۱۳۹۹ برآورد	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	کشور	نسبت شهرنشینی
۷۵/۴	۷۴	۷۱/۴	۶۸/۵	۶۱/۳	۵۴/۳	۴۷		
۷۷/۲	۷۵/۵	۷۱	۶۷/۲	۶۲/۵	۵۵/۴	۵۸/۳	کشور	نسبت روستانشینی
۲۴/۶	۲۶	۲۸/۶	۳۱/۵	۳۸/۷	۴۵/۷	۵۳	استان خوزستان	
۲۲/۸	۲۴/۵	۲۹	۳۲/۸	۳۷/۵	۴۴/۶	۴۱/۷		

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۹- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان خوزستان با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

۳-۴-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت

طی شش دوره مابین سال‌های ۹۵-۱۳۴۵ رشد سالانه جمعیت استان خوزستان در مناطق شهری و روستایی نوسانات قابل توجهی را پشت سر نهاده است. همان‌طوری که در جدول نمایش داده شده است؛ رشد سالانه جمعیت استان خوزستان در دوره ۱۳۶۵-۷۵ بالاترین افزایش را داشته که بخشی از آن متأثر از افزایش میزان باروری‌های دهه ۶۰ و بخش دیگر مربوط به بازگشت مهاجران جنگی از استان‌های دیگر، به منطقه بوده است.^۹ از دهه ۸۵-۱۳۷۵ شاهد افت شدید رشد سالانه جمعیت نسبت به دوره قبل هستیم و این کاهش رشد سالانه جمعیت تا سال ۱۳۹۵ ادامه داشته است. در دوره ۹۵-۱۳۹۰، رتبه استان خوزستان به لحاظ رشد سالانه جمعیت، ۲۴ است و در رده استان‌های با رشد جمعیتی کم قرار دارد. همچنین در مقایسه میان رشد جمعیت شهری و روستایی می‌توان اذعان نمود؛ طی دوره ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵ رشد سالانه جمعیت نقاط شهری و روستایی متأثر از همدیگر بوده‌اند و به همان میزانی که از رشد جمعیت نقاط روستایی کاسته شده به رشد جمعیت نقاط شهری افزوده شده است (مهاجرت روستا به شهر در درون استان اتفاق افتاده است). اما طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، میزان رشد سالانه جمعیت نقاط شهری و روستایی استان به طور همسان کاهش یافته است و این امر به دو دلیل می‌تواند رخ بدهد؛ اول کاهش میزان باروری هم در نقاط شهری و هم در نقاط روستایی استان و دوم مهاجرفرستی که باعث برون رفت بخشی از جمعیت این استان به سوی استان‌های دیگر شده است. وضعیت رشد جمعیت نقاط روستایی استان بسیار غیر نرمال است و پیش‌بینی می‌شود تا سال‌های متوالی کاهش رشد جمعیت در استان و به‌ویژه در مناطق روستایی ادامه داشته باشد.

جدول ۷۹- درصد رشد سالانه جمعیت استان خوزستان و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی

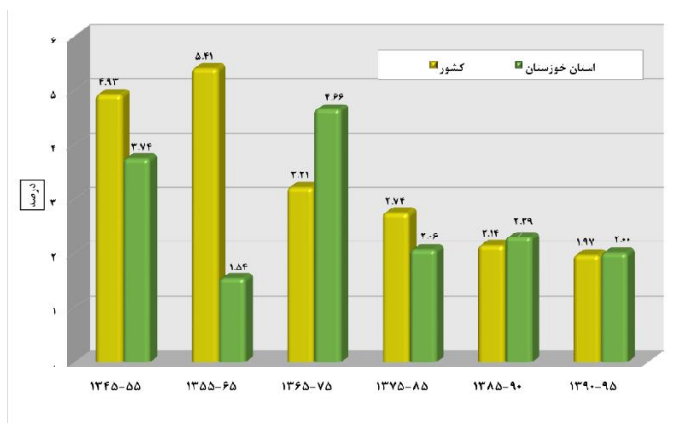
سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

دوره سرشماری						شرح	وضع سکونت
۹۵-۱۳۹۰	۹۰-۱۳۸۵	۸۵-۱۳۷۵	۷۵-۱۳۶۵	۶۵-۱۳۵۵	۵۵-۱۳۴۵		
۱/۲۴	۱/۲۹	۱/۶۲	۱/۹۶	۳/۹۱	۲/۷۱	کشور	کل
۰/۷۸	۱/۱۷	۱/۳۳	۳/۳۴	۲/۴۰	۳/۰۷		
۱/۹۷	۲/۱۴	۲/۷۴	۳/۲۱	۵/۴۱	۴/۹۳	کشور	نقاط شهری

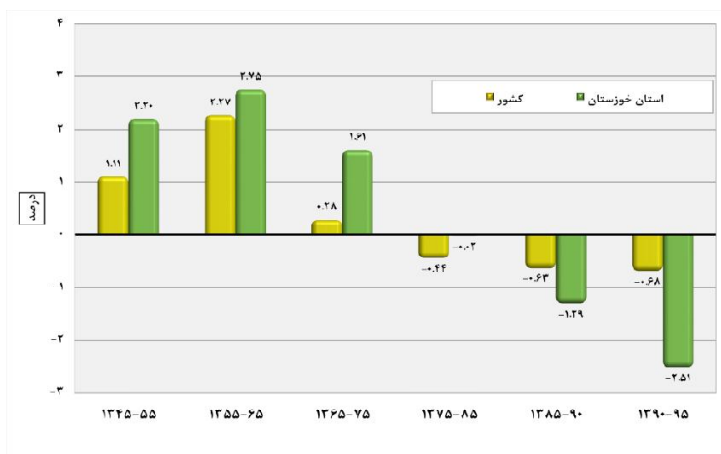
۹- تغییرات تعداد و در نتیجه رشد سالانه جمعیت استان خوزستان در دوره ۶۵-۱۳۵۵ و ۷۵-۱۳۶۵ به شدت تحت تأثیر جنگ تحمیلی بوده است و به این دلیل قابل تحلیل نیستند.

۲	۲/۲۹	۲/۰۶	۴/۶۶	۱/۵۴	۳/۷۴	استان خوزستان	نقاط روستایی
-۰/۶۸	-۰/۶۳	-۰/۴۴	۰/۲۸	۲/۲۷	۱/۱۱	کشور	
-۲/۵۱	-۱/۲۹	-۰/۰۲	۱/۶۱	۲/۷۵	۲/۲۰	استان خوزستان	

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۰- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان خوزستان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

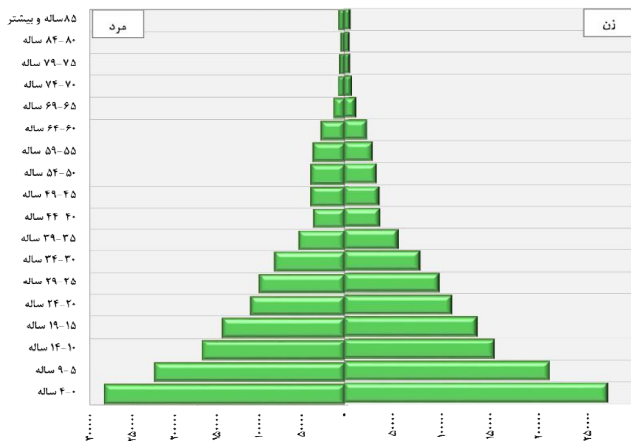

نمودار ۱۱- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان خوزستان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

۳-۳-۴-۶- هرم سنی جنسی جمعیت

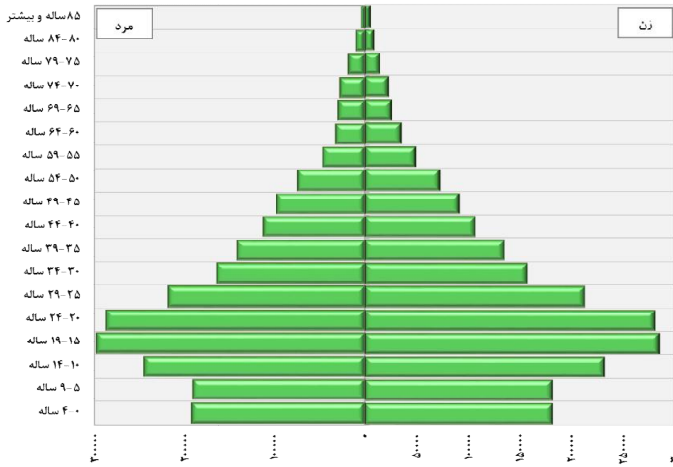
ترکیب سنی جمعیت به صورت توزیع سنی و به تفکیک جنس با هرم سنی نشان داده می‌شود و به عبارت دیگر نمایش هندسی توزیع جمعیت برحسب سن و جنس با هرم سنی امکان‌پذیر است. شکل هرم سنی جنسی یک منطقه به سه عامل بستگی دارد: تعداد موالید در هر یک از نسل‌ها، تقلیل تعداد افراد در اثر مرگ و میر، مهاجرت به یک منطقه یا مهاجرت از آن منطقه.

هرم سنی جنسی جمعیت استان خوزستان در سال ۱۳۶۵، دارای قاعده‌ای پهن و گسترده بوده است که حکایت از جوانی جمعیت دارد. تیزی نوک هرم نیز بیانگر پایین بودن متوسط عمر یا امید به زندگی مردان و زنان ساکن این استان در سال ۱۳۶۵ می‌باشد. همچنین، در بیشتر گروه‌های سنی، ترکیب جنسی جمعیت در این استان همگون بوده است، به عبارت دیگر نابرابری در تعداد مردان و زنان در این سال، بیشتر در گروه‌های سنی نزدیک به رأس هرم، مشاهده می‌شود.

نمودار ۱۲- هرم سنی جنسی جمعیت استان خوزستان، در سال ۱۳۶۵

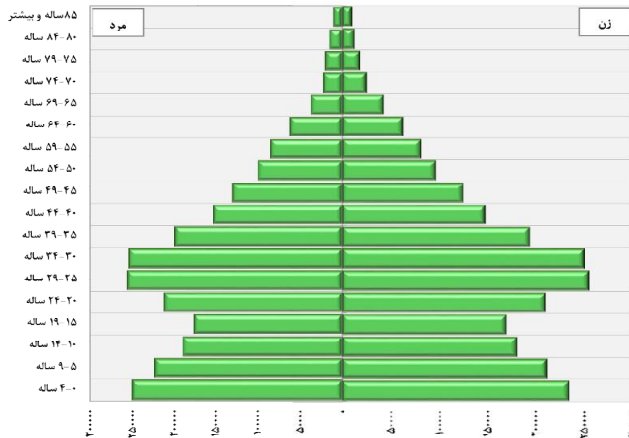
تأثیر متولدین دهه ۶۰، در هرم سنی جنسی سال ۱۳۸۵ به خوبی مشهود است. مقایسه حجم جمعیت در گروه‌های سنی ۱۵-۱۹ ساله و ۲۰-۲۴ ساله در این هرم با هرم سال ۱۳۶۵ به خوبی نمایانگر تأثیر متولدین دهه ۶۰ در این استان است.

نمودار ۱۳- هرم سنی جنسی جمعیت استان خوزستان، در سال ۱۳۸۵

هرم سنی جنسی جمعیت استان خوزستان در سال ۱۳۹۵، مانند اکثر استان‌های کشور دارای قاعده‌ای پهن و سپس فرورفتگی در سنین ۱۰ تا ۲۴ ساله می‌باشد. در واقع جمعیت سنین ۴-۰ و ۹-۵ ساله، بیشتر از گروه‌های سنی ۲۴-۱۰ ساله می‌باشد که این امر نشان‌دهنده افزایش تعداد موالید در ده ساله منتهی به سال ۱۳۹۵ است. فرورفتگی هرم، در سنین ۱۴-۱۰ تا ۲۴-۲۰ سالگی در استان نیز ناشی از کاهش موالیدی است که در دهه ۱۳۷۰ رخ داده است که به دنبال آن تعداد موالید کاسته شد. گسترده‌گی جمعیت در سنین ۲۹-۲۵ تا ۳۹-۳۵ سالگی در استان پدیده‌ای است که در ساختار سنی کشور نیز قابل مشاهده می‌باشد. گروه‌های سنی ۲۹-۲۵ تا ۴۴-۴۰ ساله، بالاترین تعداد جمعیت استان را به خود اختصاص داده‌اند که این جمعیت، ناشی از افزایش تعداد موالیدی است که بعد از انقلاب اسلامی به‌ویژه در دوران دفاع مقدس، رخ داده است. افزایش جمعیت در این گروه‌های سنی موجب شده است که استان خوزستان نیز همانند سایر نقاط کشور، وارد پنجره جمعیتی شود. بعد از گروه سنی ۴۴-۴۰ ساله، با افزایش سن از تعداد جمعیت کاسته می‌شود که این کاهش ناشی از تحولات مرگ و میر و مهاجرت می‌باشد. به طور کلی می‌توان اذعان داشت که تمرکز اصلی هرم جمعیتی استان خوزستان، بر گروه‌های سنی میانی است و ساختار سنی استان، ساختاری نسبتاً جوان با غلبه گروه سنی فعال می‌باشد.

همچنین با توجه به هرم سنی جنسی زیر می‌توان اذعان داشت که مردان و زنان دارای ساختمان سنی یکسانی می‌باشند. نسبت جمعیت مردان در گروه‌های سنی زیر ۶۵ ساله بر زنان برتری دارد. اما از این سن به بعد، غلبه کمی تعداد جمعیت زنان بر مردان مشاهده می‌شود.

نمودار ۱۴- هرم سنی جنسی جمعیت استان خوزستان، در سال ۱۳۹۵

۳-۳-۴-۷- گروه عمده سنی جمعیت

وضعیت توزیع جمعیت در گروه‌های سنی یا سنین مختلف، همان نحوه پراکندگی جمعیت برحسب سن است. سن یکی از متغیرهای اصلی جمعیت است و توزیع آن در گروه‌های مختلف سنی از نظر اقتصادی و اجتماعی حائز اهمیت است.

به استناد نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، از کل جمعیت ۴۷۱۰۵۰۹ نفری استان خوزستان، فقط ۱۲۸۷۹۲۲ نفر در گروه سنی ۰-۱۴ ساله قرار داشته‌اند که در نتیجه اندازه میزان جوانی جمعیت^{۱۰} این استان در حدود ۲۷ درصد به دست می‌آید. بررسی این رقم و مقایسه آن با رقم مشابه در سال ۱۳۶۵ (معادل ۴۸/۸ درصد) حاکی از کاهش شدید میزان جوانی جمعیت استان در سال ۱۳۹۵ است.

از دیگر ویژگی‌های جمعیتی، میزان کهن سالی جمعیت (سهم نسبی جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر در کل جمعیت) است. در مطالعه‌های جمعیت‌شناختی، سالمندی جمعیت به این معنا است که نسبت افراد سالخورده به کل جمعیت، در حال افزایش باشد. به عبارت دقیق‌تر، جمعیت رو به سوی سالمندی، جمعیتی است که بین ۷ تا ۱۴ درصد آن جمعیت را

۱۰- نسبت گروه سنی کمتر از ۱۵ سال به کل جمعیت ضریب جوانی جمعیت نامیده می‌شود که به "نسبت ورتهایم" مشهور است و از تقسیم جمعیت ۰-۱۴ ساله به کل جمعیت به دست می‌آید و نتیجه را جهت سهولت بیان در ۱۰۰ ضرب و به درصد بیان می‌کنند. هرچا که باروری بیشتر و میزان مرگ و میر کودکان کمتر باشد، اندازه این ضریب بیشتر خواهد بود و به همین دلیل از آن به عنوان یکی از ویژگی‌های توسعه یافتگی نیز استفاده می‌کنند. هر جمعیتی که ضریب جوانی آن ۴۰ درصد و بیشتر باشد به عنوان جمعیت دارای ساختار جوان نامیده می‌شود و قرار گرفتن این نماگر در سطح ۲۰ درصد و کمتر نشانه سالخوردگی جمعیت است. جمعیت‌هایی که ضریب جوانی آن‌ها بین ۲۰ تا ۴۰ درصد باشد دارای ساختارهای در حال گذار می‌باشند و این گذار معمولاً از جوانی به سالخوردگی است.

گروه‌های سنی ۶۵ ساله و بیشتر تشکیل دهند. با توجه به تعداد جمعیت واقع در این گروه‌های سنی، اندازه میزان کهن سالی جمعیت استان خوزستان معادل ۴/۴ درصد است. این میزان در سال ۱۳۶۵ معادل ۲/۶ درصد بوده است. مقایسه میزان کهن سالی استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ حاکی از افزایش سهم و شمار مطلق جمعیت این گروه سنی است، با این حال؛ نمی‌توان اذعان داشت که جمعیت استان، جمعیتی سالمند است.

مابه‌التفاوت جمعیت جوان و کهن سال از کل جمعیت، جمعیت میان‌سال را تشکیل می‌دهد که جمعیت در سن کار و نیروی بالقوه فعال استان را شامل می‌شوند. در سال ۱۳۹۵، میزان جمعیت میان‌سال استان در حدود ۳ میلیون و ۲۱۴ هزار نفر و سهم آنان از کل جمعیت استان نیز، ۶۸/۲ درصد است. سهم جمعیت میان‌سال استان در سال ۱۳۶۵، معادل ۴۸/۶ درصد بوده است. بررسی این ارقام نشانگر افزایش میان‌سالی جمعیت استان در سال یاد شده است. بدین ترتیب مشخص می‌شود که حجم بالایی از جمعیت استان در دوره میان‌سالی به سر می‌برند.

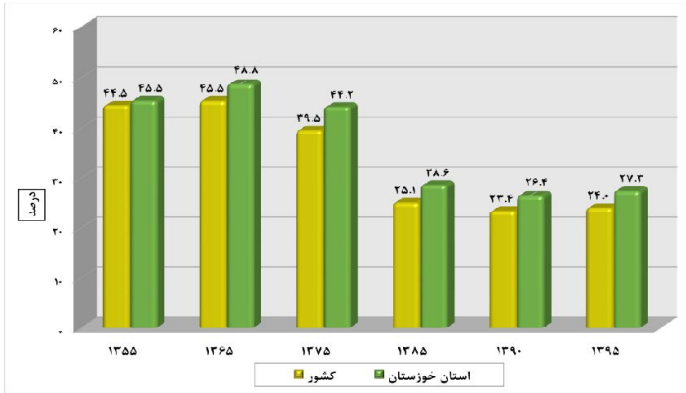
جدول ۸۰- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان خوزستان و کشور بر حسب گروه‌های عمده

سنی، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

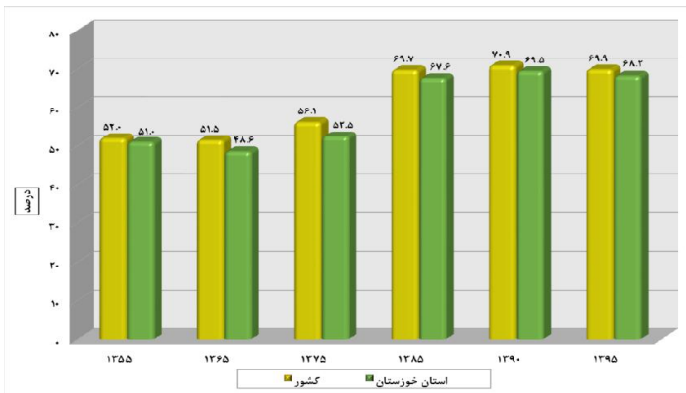
شرح	سال	تعداد			توزیع درصد			
		۱۴-۰ ساله	۶۴-۱۵ ساله	۶۵ ساله و بیشتر	جمع	۱۴-۰ ساله	۶۴-۱۵ ساله	۶۵ ساله و بیشتر
کشور	۱۳۵۵	۱۵۰۰۹۳۶۳	۱۷۵۱۲۹۱۱	۱۱۸۶۴۷۰	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۴/۵	۵۲	۳/۵
	۱۳۶۵	۲۲۴۷۴۰۱۷	۲۵۴۴۵۵۶۲	۱۵۰۱۷۱۸	۴۹۴۲۱۲۹۷	۴۵/۵	۵۱/۵	۳
	۱۳۷۵	۲۳۷۲۵۵۴۵	۳۳۷۰۲۴۰۶	۲۵۹۵۱۸۱	۶۰۰۲۳۱۳۲	۳۹/۵	۵۶/۱	۴/۳
	۱۳۸۵	۱۷۶۸۱۶۲۹	۴۹۱۵۷۵۶۲	۳۶۵۶۵۹۱	۷۰۴۹۵۷۸۲	۲۵/۱	۶۹/۷	۵/۲
	۱۳۹۰	۱۷۵۶۱۷۷۸	۵۳۲۴۴۸۰۰	۴۲۹۶۷۶۹	۷۵۱۰۳۳۴۷	۲۳/۴	۷۰/۹	۵/۷
	۱۳۹۵	۱۹۱۹۲۶۶۵	۵۵۸۶۲۰۸۷	۴۸۷۱۵۱۸	۷۹۹۲۶۲۷۰	۲۴	۶۹/۹	۶/۱
استان خوزستان	۱۳۵۵	۹۹۵۵۲۴	۱۱۱۵۰۰۸	۷۶۵۸۶	۲۱۸۷۱۱۸	۴۵/۵	۵۱	۳/۵
	۱۳۶۵	۱۳۰۷۶۵۳	۱۳۰۲۴۹۳	۷۰۹۱۷	۲۶۸۱۹۷۸	۴۸/۸	۴۸/۶	۲/۶
	۱۳۷۵	۱۶۵۶۲۲۱	۱۹۶۵۸۳۹	۱۲۴۷۱۲	۳۷۴۶۷۷۲	۴۴/۲	۵۲/۵	۳/۳
	۱۳۸۵	۱۲۲۱۲۵۷	۲۸۹۱۹۶۵	۱۶۱۷۵۷	۴۲۷۴۹۷۹	۲۸/۶	۶۷/۶	۳/۸
	۱۳۹۰	۱۱۹۷۵۹۲	۳۱۴۷۳۳۷	۱۸۵۹۷۳	۴۵۳۱۷۲۰	۲۶/۴	۶۹/۵	۴/۱
۱۳۹۵	۱۲۸۷۹۲۲	۳۲۱۴۲۷۱	۲۰۸۳۱۶	۴۷۱۰۵۰۹	۲۷/۳	۶۸/۲	۴/۴	

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

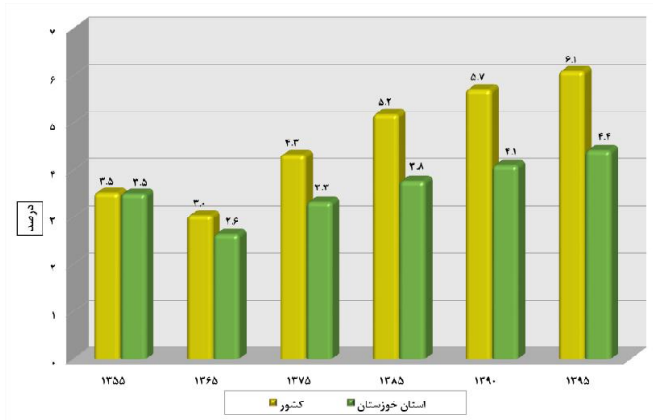

نمودار ۱۵- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان خوزستان و کشور، در سال های ۱۳۵۵-۹۵

نمودار ۱۶- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان خوزستان و کشور، در سال های ۱۳۵۵-۹۵

نمودار ۱۷- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان خوزستان و کشور، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

۳-۴-۸- نسبت جنسی جمعیت

نسبت جنسی یک از شاخص های ترکیب جمعیت است که از نسبت مردان به زنان به ازای هر صد زن به دست می آید. بر مبنای یافته های زیست شناختی، نسبت جنسی در سال های اولیه زندگی در بالاترین حد خود و در حدود ۱۰۴ تا ۱۰۶ است و با افزایش سن کاهش می یابد. مقدار ۱۰۰ در حدود ۲۰ سالگی مشاهده می شود و سپس کاهش ادامه می یابد تا به سطح ۵۰ یا ۶۰ در سنین سالخوردگی می رسد. این الگو، به استثنای حالات شدید دخالت انسان یا وجود یک اختلال، باید در اکثر جمعیت ها به وقوع پیوندد. بنابراین، چنانچه شرایط خاصی ندهد (مثل مهاجرت شدید یا مرگ و میر بیشتر برای یک جنس) انتظار می رود نسبت جنسی همانند روند مورد انتظار باشد. افزایش یا کاهش نسبت جنسی جمعیت می تواند تبعات و آثار بسیاری را در زمینه های مختلف اجتماعی و اقتصادی جامعه داشته باشد. با توجه به اهمیت این شاخص، بررسی آن و تغییرات حاصله طی پنج دوره مورد بررسی مفید خواهد بود.

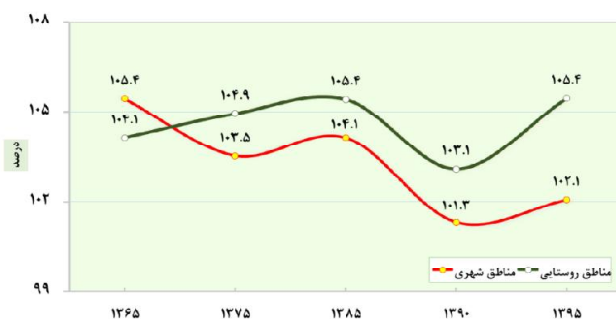
با توجه به اطلاعات ارائه شده از سوی مرکز آمار ایران و همان گونه که در جدول زیر نمایش داده شده است طی پنج دوره مورد بررسی شاخص نسبت جنسی جمعیت در استان (به ویژه مناطق روستایی) تغییرات قابل توجهی داشته است، این شاخص از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ روندی سینوسی طی کرده و در سال ۱۳۹۰، متعادل ترین وضعیت ممکن را در طول سال های مورد بررسی تجربه کرده است. در سال ۱۳۹۵، شاخص نسبت جنسی به ویژه در مناطق روستایی استان، افزایش محسوسی تجربه کرده است.

جدول ۸۱- نسبت جنسی جمعیت استان خوزستان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال های

۱۳۶۵-۹۵

شرح	سال	کل کشور			استان خوزستان	
		مرد	زن	نسبت جنسی	مرد	زن
کل	۱۳۶۵	۲۵۲۸۰۹۶۱	۲۴۱۶۴۰۴۹	۱۰۴/۶	۱۳۰۹۲۶۲	۱۰۴/۸
	۱۳۷۵	۳۰۵۱۵۱۵۹	۲۹۵۴۰۳۲۹	۱۰۳/۳	۱۸۳۶۲۴۳	۱۰۴/۰
	۱۳۸۵	۳۵۸۶۳۶۲	۳۴۶۲۹۴۲۰	۱۰۳/۶	۲۱۸۴۹۳۱	۱۰۴/۵
	۱۳۹۰	۳۷۹۰۵۶۶۹	۳۷۲۴۴۰۰۰	۱۰۱/۸	۲۲۸۶۲۰۹	۱۰۱/۸
	۱۳۹۵	۴۰۴۹۸۴۴۲	۳۹۴۲۷۸۲۸	۱۰۲/۷	۲۳۸۸۶۷۴	۱۰۲/۹
نقاط شهری	۱۳۶۵	۱۳۷۶۹۶۱۷	۱۳۰۷۴۹۴۴	۱۰۵/۳	۷۲۳۰۵۲	۱۰۴/۵
	۱۳۷۵	۱۸۸۰۵۰۲۳	۱۸۰۱۲۷۶۶	۱۰۴/۴	۱۱۵۱۰۲۵	۱۰۳/۵
	۱۳۸۵	۲۴۵۷۶۴۴۲	۲۳۶۸۳۵۲۲	۱۰۳/۸	۱۴۰۷۸۰۴	۱۰۲/۸
	۱۳۹۰	۲۷۰۲۳۶۳۸	۲۶۶۲۳۰۲۳	۱۰۱/۵	۱۵۹۸۸۳۵	۱۰۲/۶
	۱۳۹۵	۲۹۸۱۴۱۴	۲۹۳۰۵۴۳۳	۱۰۱/۸	۱۷۵۹۰۰۹	۱۰۲/۷
نقاط روستایی	۱۳۶۵	۱۱۵۱۱۳۴۴	۱۱۰۸۹۱۰۵	۱۰۳/۸	۶۱۰۴۱۲	۱۰۴/۱
	۱۳۷۵	۱۱۷۱۰۱۳۶	۱۱۵۲۷۵۶۳	۱۰۱/۶	۷۱۹۰۴۰	۱۰۴/۹
	۱۳۸۵	۱۱۲۸۹۹۲۰	۱۰۹۴۵۸۹۸	۱۰۳/۱	۶۸۲۲۴۴	۱۰۵/۴
	۱۳۹۰	۱۰۸۸۲۰۳۱	۱۰۶۲۰۹۷۷	۱۰۲/۵	۶۴۶۶۷۶	۱۰۳/۱
	۱۳۹۵	۱۰۶۵۷۰۲۸	۱۰۱۲۲۳۹۵	۱۰۵/۳	۵۶۲۸۲۶	۱۰۵/۴

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۸- مقایسه نسبت جنسی جمعیت استان خوزستان به تفکیک وضع سکونت، در

سال های ۱۳۶۵-۹۵

۳-۴-۹- متوسط بعد خانوار

خانوار به افرادی که زیر یک سقف زندگی می کنند و معیشت آن‌ها با هم مشترک است، گفته می شود. بعد خانوار که تسامحاً به جای خانواده نیز به کار می رود، بیشتر یک مفهوم آماری و جمعیت شناختی است. عواملی همچون مهاجرت، ورود زنان به بازار کار، سنت‌ها و ارزش‌های رایج در گروه‌های قومی و نژادی مختلف، سطح توسعه اقتصادی و ساختار اقتصادی، نرخ مرگ و میر و زاد و ولد بر اندازه خانوار تأثیر دارند. بررسی و شناخت بعد خانوار کاربردهای بسیاری در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های بخش‌های اجتماعی و مسکن، اشتغال، خدمات و تسهیلات کودکان در شهرها، امنیت غذایی و غیره در شهرها و روستاها دارد. بر این اساس در این بند به بررسی و تحلیل بعد خانوار پرداخته شده است.

متوسط بعد خانوار در استان خوزستان در سرشماری سال‌های ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ حداقل ۶ نفر به ازای یک خانوار شهری و حدود ۷ نفر به ازای یک خانوار روستایی بوده است که در سرشماری‌های بعد به سرعت روند نزولی طی کرده و به ۳/۶ نفر به ازای یک خانوار شهری و ۳/۹ نفر به ازای یک خانوار روستایی در سال ۱۳۹۵ رسیده است. همچنین بر اساس آخرین نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، متوسط بعد خانوار در استان خوزستان بالاتر از کشور گزارش شده است.

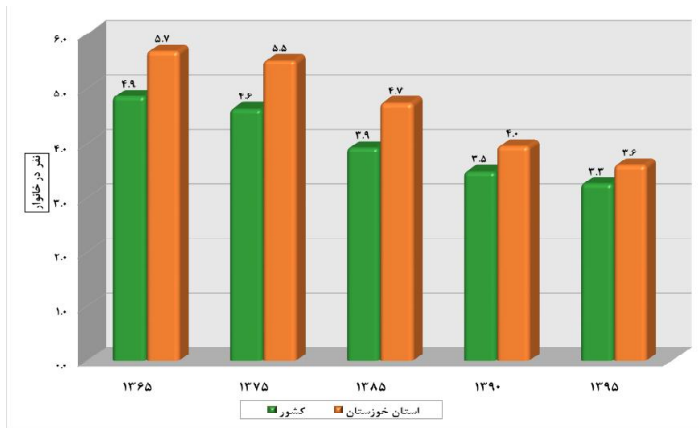
گفتنی است که بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۱ درصد از خانوارهای استان خوزستان (۱۴۳۸۳۳ خانوار) زن سرپرست می‌باشند که حدود ۳۳ درصد از آن‌ها یک‌نفره (خودسرپرست) می‌باشند، این رقم (خانوارهای یک‌نفره) در میان خانوارهای مرد سرپرست استان معادل ۲/۶ درصد از کل خانوارها بوده است. میزان خانوارهای خودسرپرست زن ساکن در استان خوزستان گواه بر لزوم توجه بیشتر به خانوارهای زن سرپرست و مسائل و چالش‌هایی که پیش روی آنان است، می‌باشد.

جدول ۸۲- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان خوزستان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در

سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

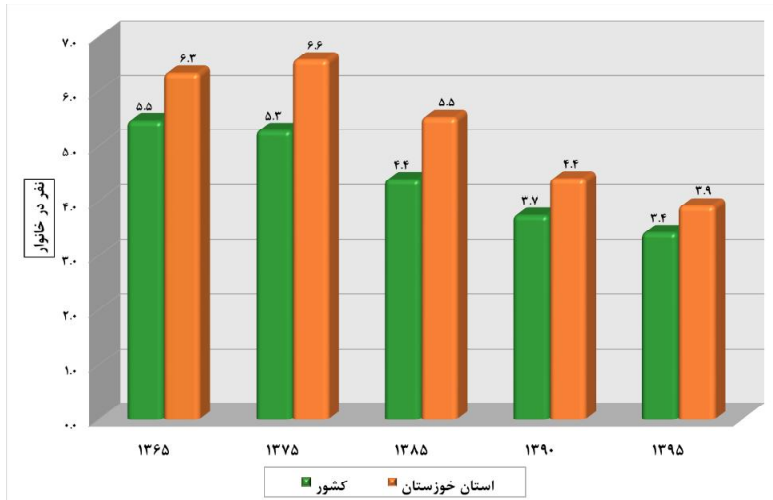
شرح	سال	کل		نقاط شهری		نقاط روستایی	
		تعداد خانوار	بعد خانوار	تعداد خانوار	بعد خانوار	تعداد خانوار	بعد خانوار
کشور	۱۳۶۵	۹۶۷۲۴۷۷	۵/۱	۵۵۲۷۴۷۵	۴/۹	۴۱۴۵۰۰۲	۵/۵
	۱۳۷۵	۱۲۳۸۷۳۴۵	۴/۸	۷۹۴۳۱۸۹	۴/۶	۴۴۰۵۸۱۴	۵/۳
	۱۳۸۵	۱۷۳۵۲۶۸۶	۴/۱	۱۲۲۸۲۹۲۶	۳/۹	۵۰۶۹۷۶۰	۴/۴
	۱۳۹۰	۲۱۱۱۰۴۸۱	۳/۶	۱۵۳۶۵۸۹۲	۳/۵	۵۷۴۴۵۸۹	۳/۷
	۱۳۹۵	۲۴۱۹۶۰۳۵	۳/۳	۱۸۱۲۵۴۸۸	۳/۳	۶۰۷۰۵۴۷	۳/۴
استان خوزستان	۱۳۶۵	۴۵۰۰۰۷	۶	۲۶۱۰۹۱	۵/۷	۱۸۸۹۱۶	۶/۳
	۱۳۷۵	۶۴۴۰۴۰	۵/۸	۴۲۴۳۰	۵/۵	۲۱۳۴۴۴	۶/۶
	۱۳۸۵	۸۶۰۸۷۶	۵	۶۰۶۶۵۳	۴/۷	۲۵۴۲۲۳	۵/۵
	۱۳۹۰	۱۱۱۱۰۵۰	۴/۱	۸۱۲۷۶۶	۴/۰	۲۹۸۲۸۴	۴/۴
	۱۳۹۵	۱۲۸۰۶۴۵	۳/۷	۹۸۵۳۶۱	۳/۶	۲۹۵۲۸۴	۳/۹

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۹- متوسط بعد خانوارهای نقاط شهری استان خوزستان و کشور به تفکیک وضع

سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

نمودار ۲۰- متوسط بعد خانوارهای نقاط روستایی استان خوزستان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

۳-۳-۴-۱۰- موازنه مهاجرتی

مهاجرت به عنوان یکی از عوامل اصلی پویایی جمعیت، سبب تغییر در ساختار سنی و جنسی و متوسط رشد سالانه جمعیت و تحولات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در مبدأ و مقصد می‌گردد. خالص مهاجرت از تفاضل مهاجرت به یک منطقه (مهاجرپذیری) و مهاجرت از همان منطقه (مهاجرفرستی) به دست می‌آید. به عبارت دیگر، میزان خالص مهاجرت بر اساس تفاوت بین آن‌هایی که به یک جمعیت می‌پیوندند و آن‌هایی که آن جمعیت را ترک می‌کنند، محاسبه می‌شود.

بر اساس جدول زیر همچنان که مشخص است خالص مهاجرت استان خوزستان^{۱۱} از سرشماری سال ۱۳۷۵ به بعد منفی بوده است و از این سال به بعد، استان خوزستان بیش از ۲۴۴ هزار نفر از جمعیت خود را به علت مهاجرت از دست داده است. بالاترین میزان خالص مهاجرت استان مربوط به دوره ۸۵-۱۳۷۵ بوده که در این دوره، ۱۰۸۲۱۲ نفر از استان خارج شده‌اند. به علاوه، یافته‌ها نشان می‌دهد که در دوره ۹۵-۱۳۹۰، به ازای هر ۱۰۰ نفری که از استان خارج شده‌اند، حدود ۳۷ نفر به استان وارد شده‌اند.

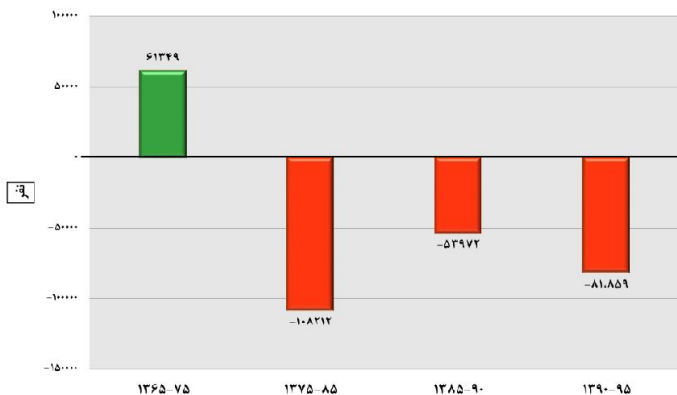
۱۱- جدول مربوط به خالص مهاجرت استان خوزستان برای تمامی دوره‌های مورد بررسی، منهای مهاجران درون استانی می‌باشد.

جدول ۸۳- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان خوزستان، طی

سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵

دوره	مهاجران وارد شده	مهاجران خارج شده	خالص مهاجرت	نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان(درصد)	نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده(درصد)
۷۵-۱۳۶۵	۲۷۸۳۳۶	۲۱۶۹۸۷	۶۱۳۴۹	۱/۶	۱۲۸/۳
۸۵-۱۳۷۵	۱۷۰۴۵۰	۲۷۸۶۶۲	-۱۰۸۲۱۲	-۲/۵	۶۱/۲
۹۰-۱۳۸۵	۶۰۵۲۱	۱۱۴۴۹۳	-۵۳۹۷۲	-۱/۲	۵۲/۹
۹۵-۱۳۹۰	۵۳۶۳۲	۱۳۵۴۹۱	-۸۱۸۵۹	-۱/۷	۳۹/۶

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۱- خالص مهاجرت استان خوزستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵

به منظور نشان دادن سهم مهاجرت نسبت به سهم مولید و مرگ و میر (عوامل طبیعی) در تغییرات تعداد جمعیت استان، از شاخص نسبت مهاجرت به جمعیت استفاده می‌شود. در پنج سال ۹۵-۱۳۹۰ تعداد مهاجران وارد شده به استان خوزستان، ۱۶۱۷۱۵ نفر بوده که ۱۴۰۱۲۶ نفر از آن‌ها در نقاط شهری و ۲۱۵۸۹ نفر باقی مانده نیز در نقاط روستایی استان سکونت گزیده‌اند به عبارتی دیگر طی دوره مورد بررسی، ۳/۹ درصد از جمعیت ساکن در نقاط شهری و ۱/۹ درصد از جمعیت ساکن در نقاط روستایی استان، مهاجر بوده‌اند. گفتنی است که میزان مهاجرپذیری استان در دوره ۹۵-۱۳۹۰، در مقایسه با دوره‌های قبل به شدت افت داشته است. البته

کاهش دوره سرشماری را نباید نادیده انگاشت. بالاترین میزان مهاجرپذیری مربوط به دوره ۷۵-۱۳۶۵ بوده که ۲۵/۵ درصد از جمعیت نقاط شهری و ۱۷/۳ درصد از جمعیت نقاط روستایی، مهاجر بوده‌اند، این امر را می‌توان ناشی از بازگشت مهاجران جنگی به موطن خود طی دوره مورد بررسی دانست.

جدول ۸۴- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان خوزستان و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی

سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵

دوره	شرح	تعداد			نسبت مهاجرپذیری (به ازای صد نفر جمعیت کل/شهری/روستایی)		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۷۵-۱۳۶۵	کشور	۸۷۱۸۷۷۰	۶۱۲۲۶۷۵	۲۵۹۶۰۹۵	۱۴/۵	۱۶/۶	۱۱/۲
	استان خوزستان	۸۴۱۷۱۰	۵۹۸۱۸۹	۲۴۳۵۲۱	۲۲/۵	۲۵/۵	۱۷/۳
۸۵-۱۳۷۵	کشور	۱۲۱۴۸۱۴۸	۸۹۹۹۷۰۹	۳۱۴۸۴۳۹	۱۷/۲	۱۸/۶	۱۴/۲
	استان خوزستان	۵۸۸۵۴۴	۴۳۳۲۲۴	۱۵۵۳۲۰	۱۳/۸	۱۵/۱	۱۱/۱
۹۰-۱۳۸۵	کشور	۵۵۳۴۶۶۶	۴۳۰۲۰۸۶	۱۲۳۲۵۸۰	۷/۴	۸/۰	۵/۷
	استان خوزستان	۲۴۲۱۸۱	۱۹۱۵۶۹	۵۰۶۱۲	۵/۳	۶/۰	۳/۹
۹۵-۱۳۹۰	کشور	۴۳۰۰۹۸۸	۳۵۶۴۷۳۵	۷۳۶۲۵۳	۵/۴	۶/۰	۳/۵
	استان خوزستان	۱۶۱۷۱۵	۱۴۰۱۲۶	۲۱۵۸۹	۳/۴	۳/۹	۱/۹

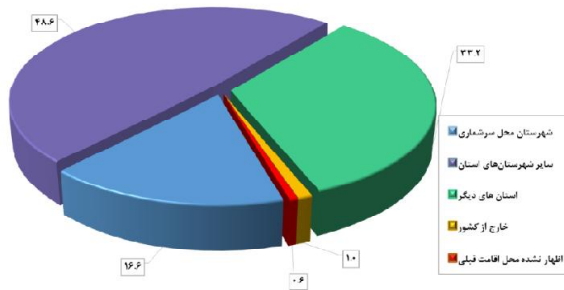
مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۱- مبدأ اقامت قبلی مهاجران

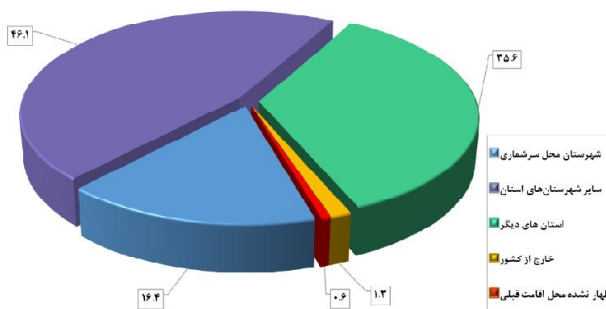
مهاجرت‌های داخلی خود به انواع مختلفی از قبیل مهاجرت‌های شهر به شهر، روستا به شهر، روستا به روستا، شهر به روستا، بین استانی، داخل استانی و ... قابل تقسیم هستند که هر کدام از منظر خاصی به موضوع مهاجرت می‌پردازند. در این بخش از گزارش، مهاجران استان خوزستان برحسب محل اقامت قبلی آنان مورد مطالعه قرار گرفته‌اند و علت پرداختن به این موضوع آگاهی از حجم مهاجرت‌های درون استانی و برون‌استانی می‌باشد. آگاهی از سهم مهاجرت‌های بین استانی و درون استانی می‌تواند نقش عمده‌ای در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی و مهاجرتی یک منطقه داشته باشد.

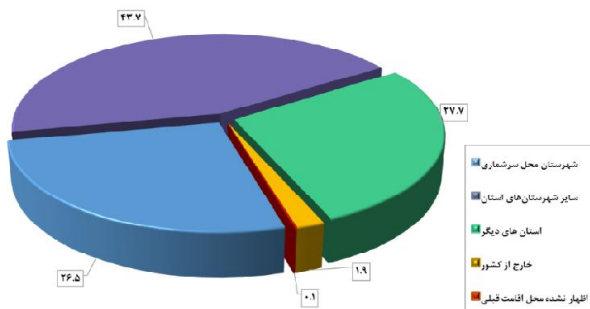
مطابق با نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ از کل مهاجران وارد شده به استان خوزستان؛ مبدأ اقامت ۴۸/۶ درصد، مهاجران بین شهرستانی (مربوط به سایر شهرستان‌های استان) بوده‌اند. مهاجران مربوط به استان‌های دیگر با ۳۳/۲ درصد در مرتبه دوم قرار گرفته‌اند و سهم مهاجرت‌های درون شهرستانی در مرتبه بعدی قرار دارد؛ بنابراین این استان در زمره استان‌هایی است که سهم مهاجرت‌های برون‌استانی آن، کم است. عمده مهاجران برون‌استانی وارد شده به استان خوزستان متعلق به استان‌های اصفهان، لرستان، تهران و کهگیلویه و بویراحمد هستند.

نمودار ۲۲- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان خوزستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۲۳- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان خوزستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۲۴- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان خوزستان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰ ۳-۳-۴-۱۲- الگوی مهاجرت

بررسی آمار و اطلاعات مهاجرتی، طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ نشان می‌دهد حجم قابل توجهی از مهاجران وارد شده به استان خوزستان، مبدأ اقامت قبلی‌شان شهر بوده و به شهرهای استان نیز وارد شده‌اند (۷۱/۶ درصد از کل مهاجران). حجم مهاجرت‌های روستا به شهر با ۱۳/۶ درصد از کل مهاجران، در مرتبه دوم قرار گرفته است. گفتنی است که حدود ۹ درصد از جابه‌جایی‌های جمعیتی استان خوزستان، جابه‌جایی از شهر به روستا بوده است.

جدول ۸۵- تعداد و توزیع درصد مهاجران واردشده به استان خوزستان برحسب الگوی مهاجرت (بر اساس آخرین جابجایی انجام شده)، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

شرح	الگوی مهاجرت					
	شهر به شهر	روستا به شهر	روستا به روستا	شهر به روستا	خارج از کشور	نظائر نشده محل اقامت قبلی
تعداد	۱۱۵۸۴۵	۲۲۰۷۰	۶۲۸۳	۱۴۹۴۶	۱۶۳۴	۹۲۷
توزیع درصد	۷۱/۶	۱۳/۶	۳/۹	۹/۲	۱/۰	۰/۶
جمع	۱۰۰					

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-۱۳- ولادت‌های ثبت شده

ولادت یکی از شاخص‌های پویای جمعیتی است. فراوانی ولادت‌ها بیانگر جامعه‌ای است که جمعیت آن قابلیت باروری دارد، مطالعه باروری و ولادت را نمی‌توان از یکدیگر جدا کرد. اما علل و همچنین نتایج این دو پدیده جمعیتی همواره یکسان نیستند و اگر ولادت را بتوان یک پدیده جمعیتی و یا بیولوژیک دانست، عوامل گوناگونی چون عوامل فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در امر باروری مؤثر هستند.

در سال ۱۳۸۵ تعداد ۹۰۷۴۹ ولادت برای استان خوزستان ثبت شده بود که این رقم به ۱۳۹۵۳ ولادت در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته و طی سه سال بعد (۱۳۹۸) به ۹۷۱۳۲ ولادت کاهش یافته است. همان‌طور که در جدول ملاحظه می‌شود در تمامی مقاطع مورد بررسی، میزان خام ولادت‌های ثبت شده در استان بالاتر از متوسط کشوری به دست آمده است. در سال ۱۳۹۸ میزان ولادت استان با اختلاف بالاتر از میانگین کشوری گزارش شده است. افزایش تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان در طول سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ را می‌توان به موایلد مربوط به دهه ۶۰ دانست که در این بازه زمانی به سن ازدواج و فرزندآوری رسیده‌اند. با توجه به میزان خام ولادت‌های ثبت شده استان، می‌توان اذعان داشت که این استان در رده استان‌های با میزان باروری مطلوب هست.

جدول ۸۶- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان خوزستان و کشور به تفکیک وضع

سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵

سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل/شهری/روستایی		
		جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی	جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۱۲۵۳۹۱۲	۸۴۵۰۵۰	۴۰۸۸۶۲	۱۷/۸	۱۷/۵	۱۸/۴
	استان خوزستان	۹۰۷۴۹	۶۰۴۷۹	۳۰۲۷۰	۲۱/۲	۲۱/۰	۲۱/۶
۱۳۹۰	کشور	۱۳۸۲۲۲۹	۱۰۸۷۹۸۸	۲۹۴۲۴۱	۱۸/۴	۲۰/۳	۱۳/۷
	استان خوزستان	۱۰۲۵۰۷	۷۰۸۶۶	۳۱۶۴۱	۲۲/۶	۲۲/۰	۲۴/۱
۱۳۹۵	کشور	۱۵۲۸۰۵۳	۱۱۷۶۰۳۲	۳۵۲۰۲۱	۱۹/۱	۱۹/۹	۱۶/۹
	استان خوزستان	۱۱۳۹۵۳	۹۳۲۶۲	۲۰۶۹۱	۲۴/۲	۲۶/۲	۱۷/۹
۱۳۹۸	کشور	۱۱۹۶۱۳۵	۹۱۷۲۶۴/۷۹	۲۷۸۸۷۰/۲۱	۱۴/۴	۱۴/۷	۱۳/۵
	استان خوزستان	۹۷۱۳۲	۷۴۹۲۶	۲۲۲۰۶	۱۹/۹	۲۰	۱۹/۶

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴-۱۴- میزان باروری کل

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های باروری، میزان کل باروری است. میزان کل باروری عبارت است از شمار فرزندان که یک زن در طول دوران باروری خود با توجه به سن باروری (۴۹-۱۵ سال)، بدون به شمار آوردن مرگ‌ومیرهای فرزندان به دنیا می‌آورد.

تغییرات میزان باروری کل استان خوزستان و کشور برحسب دوره‌های ۵ ساله، از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۵ در جدول زیر نمایش داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود روند باروری هم در کشور و هم در استان خوزستان از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۰، دارای روندی کاهشی بوده است و در دوره ۹۵-۱۳۹۱ نسبت به دوره‌های قبل، اندکی افزایش یافته است.

جدول ۸۷- میزان باروری کل استان خوزستان و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶

۹۵-۱۳۹۱		۹۰-۱۳۸۶		۸۵-۱۳۸۱		۸۰-۱۳۷۶		دوره
استان	کشور	استان	کشور	استان	کشور	استان	کشور	شرح
خوزستان		خوزستان		خوزستان		خوزستان		
۲/۲۸	۲/۰۱	۲/۱۲	۱/۷۹	۲/۱۵	۱/۸۱	۲/۵۸	۲/۰۹	میزان باروری کل

مأخذ: مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۵- مرگ و میرهای ثبت شده

یکی دیگر از عوامل و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر روند رشد جمعیت میزان مرگ و میر است و دسترسی به آمار دقیق، صحیح و به روز این رویداد بسیار حائز اهمیت می‌باشد. این واقعه برای همه افراد و به صورت ناهم‌زمان در طول زندگی آن‌ها اتفاق می‌افتد.

میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده برای استان خوزستان در سال ۱۳۸۵ برابر با ۸/۳ مرگ به ازای هزار نفر جمعیت بوده که طی سال‌های بعد با روندی نزولی به ۴/۴ مرگ کاهش یافته است. در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸ میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده استان، اندکی پایین‌تر از متوسط کشوری گزارش شده است.

جدول ۸۸- تعداد و میزان مرگ و میر ثبت شده استان خوزستان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵

سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل شهری/روستایی		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۴۰۸۵۶۶	۲۵۷۴۳۶	۱۵۱۱۳۰	۵/۸	۵/۳	۶/۸
	استان خوزستان	۳۵۵۷۹	۲۰۰۰۴	۱۵۵۷۵	۸/۳	۷/۰	۱۱/۱
۱۳۹۰	کشور	۴۲۲۱۳۳	۳۰۵۴۷۵	۱۰۹۶۲۸	۵/۶	۵/۷	۵/۱
	استان خوزستان	۲۱۲۲۲	۱۷۱۱۷	۴۱۰۵	۴/۷	۵/۳	۳/۱
۱۳۹۵	کشور	۳۶۹۷۵۱	۲۷۴۸۷۰	۹۴۷۸۸	۴/۶	۴/۶	۴/۶
	استان خوزستان	۲۰۵۵۶	۱۷۹۴۰	۲۶۱۶	۴/۴	۵/۰	۲/۳
۱۳۹۸	کشور	۳۹۵۳۹۲	۲۹۲۹۷۱/۲۸	۱۰۲۴۲۰/۷۲	۴/۸	۴/۷	۴/۹
	استان خوزستان	۲۱۳۷۲	۱۸۰۰۲	۳۳۷۰	۴/۴	۴/۸	۳/۰

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴-۱۶- امید به زندگی

امید به زندگی به عنوان یکی از اندازه‌های خلاصه سلامت جمعیت، به همراه سایر شاخص‌های بهداشتی، نتیجه عملکردهای نظام سلامت را جهت تعیین اولویت‌ها، تخصیص منابع و ارزشیابی برنامه‌های سلامت مشخص می‌کنند. بررسی مقادیر امید به زندگی یک جمعیت در طول زمان یا در مکان‌های مختلف با زمان‌های مشابه، امکان مقایسه برآیند نهایی عوامل خطر منتهی به مرگ و عوامل پیشگیری‌کننده از مرگ و میر را فراهم می‌سازد. به همین جهت یکی از بخش‌های اصلی مورد بررسی در استان خوزستان، میزان امید به زندگی آن در سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ می‌باشد.

همراه با افزایش خدمات پزشکی و امکانات بهداشتی و ظهور درمان‌های نوین، روند افزایشی در میزان امید به زندگی رخ داده است. این روند افزایشی هم در سطح کشوری و در سطح استانی بصورت نوسانی قابل مشاهده است. در طول سه دوره مورد بررسی، میزان شاخص امید زندگی استان خوزستان همواره افزایشی بوده است. همچنین در استان خوزستان و همین‌طور کل کشور، امید به زندگی زنان بیشتر از مردان بوده و البته سرعت رشد این شاخص در زنان نیز بیشتر از مردان بوده است.

در سال ۱۳۹۵ امید به زندگی زنان استان، ۷۳/۹ و برای مردان ۷۱/۳ سال بوده است و امید به زندگی زنان استان، بیشتر از امید به زندگی زنان کشور بوده است. به طور کلی طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، به امید به زندگی مردان استان کمتر از یک سال و به امید به زندگی زنان ۱/۱ سال افزوده شده است.

جدول ۸۹- مقایسه امید زندگی کل کشور و استان خوزستان به تفکیک جنس، در سال‌های ۹۵-
۱۳۸۵ (سال)

سال	کل کشور		استان خوزستان	
	مرد	زن	مرد	زن
۱۳۸۵	۷۱/۷	۷۳/۶	۷۰/۸	۷۲/۸
۱۳۹۰	۷۱/۵	۷۴	۷۱/۲	۷۳/۷
۱۳۹۵	۷۲/۵	۷۵/۵	۷۱/۳	۷۳/۹

مأخذ: بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۷- پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵

برای انجام پیش‌بینی از روش «ترکیبی پیش‌بینی جمعیت» بهره گرفته شده است. در این روش که متداول‌ترین روش پیش‌بینی جمعیت می‌باشد بر اساس عملکرد مجموعه عوامل مؤثر بر تغییر و تحولات جمعیت یعنی باروری، مرگ و میر، مهاجرت و ترکیب سنی و جنسی جمعیت استفاده شده است.

بر اساس پیش‌بینی مرکز آمار ایران، جمعیت استان خوزستان تا سال ۱۴۱۵ به بیش از ۵ میلیون و ۴۰۰ هزار نفر خواهد رسید. که نزدیک به ۸۵ درصد از آنان در نقاط شهری سکونت خواهند داشت.

جدول ۹۰- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان خوزستان، بر اساس برآوردهای مرکز آمار
ایران تا سال ۱۴۱۵

سال	شرح	جمع			نقاط شهری			نقاط روستایی		
		مرد	زن	مردوزن	مرد	زن	مردوزن	مرد	زن	مردوزن
۱۴۰۰	کشور	۴۲۹۳۷۰۰۰	۴۲۰۳۴۰۰۰	۶۴۳۹۷۰۰۰	۳۲۵۳۶۰۰۰	۳۱۸۶۱۰۰۰	۲۰۵۷۵۰۰۰	۱۰۴۰۱۰۰۰	۱۰۱۷۳۰۰۰	
	استان خوزستان	۴۹۸۵۰۰۰	۲۴۶۰۰۰۰	۳۸۷۲۰۰۰	۱۹۶۲۰۰۰	۱۹۱۰۰۰۰	۱۱۱۳۰۰۰	۵۶۴۰۰۰	۵۴۹۰۰۰	
۱۴۰۵	کشور	۴۴۹۵۰۰۰۰	۴۴۱۷۱۰۰۰	۶۸۹۸۲۰۰۰	۳۴۷۸۰۰۰	۳۴۱۹۵۰۰۰	۲۰۱۳۹۰۰۰	۱۰۱۶۳۰۰۰	۹۹۷۶۰۰۰	
	استان خوزستان	۵۱۸۷۰۰۰	۲۶۲۶۰۰۰	۴۱۴۷۰۰۰	۲۰۹۹۰۰۰	۲۰۴۸۰۰۰	۱۰۴۰۰۰۰	۵۲۶۰۰۰	۵۱۳۰۰۰	
۱۴۱۰	کشور	۴۶۵۶۲۰۰۰	۴۵۸۹۸۰۰۰	۷۲۸۷۷۰۰۰	۳۶۶۹۴۰۰۰	۳۶۱۸۳۰۰۰	۱۹۵۸۳۰۰۰	۹۸۶۸۰۰۰	۹۷۱۵۰۰۰	

۴۶۸۰۰۰	۴۷۹۰۰۰	۹۴۷۰۰۰	۲۱۶۴۰۰۰	۲۲۱۵۰۰۰	۴۲۷۹۰۰۰	۲۶۳۲۰۰۰	۲۶۹۴۰۰۰	۵۳۲۶۰۰۰	استان خوزستان	
۹۴۰۵۰۰۰	۹۵۲۷۰۰۰	۱۸۹۳۲۰۰۰	۳۷۹۶۵۰۰۰	۳۸۳۸۱۰۰۰	۷۶۳۴۷۰۰۰	۴۷۳۷۰۰۰۰	۴۷۹۰۸۰۰۰	۹۵۲۷۸۰۰۰	کشور	۱۴۱۵
۴۱۶۰۰۰	۴۲۵۰۰۰	۸۴۱۰۰۰	۲۲۶۹۰۰۰	۲۳۱۶۰۰۰	۴۵۸۵۰۰۰	۲۶۸۵۰۰۰	۲۷۴۱۰۰۰	۵۴۲۶۰۰۰	استان خوزستان	

مأخذ: مرکز آمار ایران

۳-۴-۱۸- جمع بندی

- ✓ استان خوزستان به عنوان پنجمین استان پرجمعیت کشور، با جمعیتی بالغ بر ۴ میلیون و ۹۳۰ هزار نفر (برآورد مرکز آمار ایران برای سال ۱۳۹۹)، حدود ۶ درصد از جمعیت کشور را شامل می‌شود. از جمله شاخص‌های قابل توجه در این استان بالا بودن نسبت جمعیت شهری به کل جمعیت استان است، به طوری که بر اساس برآورد مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۹، بیش از ۷۷ درصد جمعیت استان را شهرنشینان تشکیل می‌دهند.
- ✓ ساختار سنی جمعیت کنونی استان خوزستان نمایانگر قرار گرفتن سهم قابل توجهی از جمعیت در سنین جوانی و میان‌سالی (فعال بالقوه) است؛ میانگین سنی جمعیت (۲۸/۷ سال) و بالا بودن سهم جمعیت ۶۴-۱۵ ساله (۶۸/۲ درصد از کل جمعیت) گواه این مطلب هستند.
- ✓ کاهش رشد سالانه جمعیت و پیش‌بینی ادامه آن در سال‌های آتی به‌ویژه در نقاط روستایی می‌تواند به یکی از چالش‌های پیش‌روی جمعیت استان تبدیل شود. پیش‌بینی‌های مرکز آمار حاکی است که اگر جمعیت استان با این روند ادامه پیدا کند در سال ۱۴۱۵ جمعیت برابر با ۵۴۲۶۰۰۰ نفر خواهد بود.
- ✓ میزان خام ولادت‌های ثبت شده استان به‌ویژه در مناطق روستایی به استناد آمار ارائه شده از سوی سازمان ثبت‌احوال در سال ۱۳۹۸ از میانگین کشور بالاتر و در مقایسه با دیگر استان‌ها، رضایت‌بخش است.
- ✓ آمار مهاجرت استان (با کسر مهاجرت‌های داخل استانی) نشان می‌دهد که جمعیت مهاجر وارد شده به استان (طی دوره ۹۵-۱۳۹۰) حدود ۱/۲ درصد جمعیت از استان و بدون کسر مهاجرت‌های درون استانی، ۳/۴ درصد از جمعیت استان را شامل می‌شود. این امر نشان می‌دهد که مهاجرت‌های استان خوزستان، بیشتر مربوط به جابه‌جایی‌های داخلی استان است.
- ✓ عمده مهاجرین برون‌استانی وارد شده به استان خوزستان به ترتیب مربوط به استان‌های اصفهان، لرستان، تهران و کهگیلویه و بویراحمد بوده است.
- ✓ الگوی مهاجرت استان نیز حاکی است که حدود ۷۲ درصد جابه‌جایی‌های جمعیتی در استان شهر به شهر بوده است و میزان مهاجرت روستا به شهر با حدود ۱۴ درصد در مرتبه دوم قرار گرفته است. لازم به ذکر است که ۱ درصد (معادل ۱۶۳۴ نفر) از مهاجران وارد شده به استان خوزستان، ایرانی نیستند و عمدتاً از کشورهای افغانستان و عراق به این منطقه وارد شده‌اند.

- ✓ برتری الگوی مهاجرت شهر به شهر به معنای حرکت جمعیت از شهرهای کوچک به سمت شهرهای بزرگ به ویژه مراکز شهرستانی و در نتیجه بر هم خوردن توازن جمعیتی در سطح استان می باشد.
- ✓ از مجموع ۲۷ شهرستان استان، سهم جمعیتی ۹ شهرستان کمتر از ۲ درصد و سهم جمعیتی ۸ شهرستان بین ۲ الی ۳ درصد از کل جمعیت استان می باشد.

در خصوص متوسط بعد خانوارهای ساکن در این استان باید گفت که بعد خانوار، بالاتر از میانگین کشوری گزارش شده است و نکته حائز اهمیت در مورد خانوارهای استان این است که؛ بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۶ درصد از خانوارهای استان (معادل ۷۷۴۱۸ خانوار) یک نفره (خود سرپرست) هستند، رقم مذکور برای خانوارهای زن سرپرست برابر با ۳۳ درصد (معادل ۴۷۶۷۸ خانوار زن سرپرست) می باشد.

۳-۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی - عمومی

۳-۳-۱-۵- تعلیم و تربیت رسمی - عمومی

آموزش عمومی شامل دوره های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه عمومی و فنی و حرفه ای می باشد و مسئولیت اجرای آن با وزارت آموزش و پرورش است. شایان ذکر است که از سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ با تغییر نظام آموزش عمومی مقاطع تحصیلی شامل ابتدایی، متوسطه دوره اول و متوسطه دوره دوم است. در این بخش تلاش خواهد شد ابتدا آمار بخش تعلیم و تربیت رسمی عمومی با تمرکز بر استان خوزستان ارائه شود و در نهایت ضمن احصاء مهم ترین مسائل و چالش های آموزش عمومی راهکارهایی برای بهبود این وضعیت پیشنهاد شود.

۳-۳-۱-۱-۵- آمار و اطلاعات

- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ تعداد دانش آموز مشغول به تحصیل بوده است که نسبت به سال قبل، ۰/۶ درصد افزایش را نشان می دهد. از این تعداد ۵۸۲۶۱۴ نفر در دوره ابتدایی، ۲۲۷۷۴۲ نفر در دوره اول متوسطه و ۱۷۹۲۰۲ نفر در دوره دوم متوسطه مشغول به تحصیل بوده اند که به ترتیب ۵۲ و ۲۰/۳ و ۱۶ درصد کل دانش آموزان را به خود اختصاص داده اند.
- از تعداد کل دانش آموزان، ۵۲ درصد در مقطع ابتدایی (پایین تر از میانگین کشوری با ۵۴/۶ درصد)، ۲۰/۳ درصد در مقطع دوره اول متوسطه (با بزرگسال) (پایین تر از میانگین کشوری با ۲۲/۷ درصد) و ۱۶

درصد در مقطع دوره دوم متوسطه (با بزرگسال) (بالاتر از متوسط کشوری با ۱۸ درصد) مشغول تحصیل بوده‌اند. همچنین در این سال، ۴۶۷۱ نفر در آموزش استثنایی و ۱۰۶۹۵۱ نفر در دوره پیش‌دبستانی مشغول به تحصیل بوده‌اند.

- در خصوص آمار ترک تحصیل دانش‌آموزان آمار دقیقی توسط اداره کل آموزش و پرورش اعلام نشده است. اما این اداره کل بر اساس گزارش خود بیان کرده است که در سطح استان حدود ۹۰۰۰ نفر از دانش‌آموزان ترک تحصیل کرده‌اند که بر اساس کل دانش‌آموزان استان حدود ۰/۹ درصد و تقریباً مساوی متوسط کشوری است. بر اساس همین گزارش اکثر افراد ترک تحصیل کرده را دختران و دانش‌آموزان نواحی مرزی تشکیل می‌دهند. بر اساس آمار اداره کل تقریباً، ۲۵ درصد دانش‌آموزان استان (۲۸۰۰۰۰ دانش‌آموز) در نواحی مرزی زندگی می‌کنند.

- شاخص نسبت دانش‌آموز به معلم دوره ابتدایی در سطح کشور، ۲۶/۵ دانش‌آموز به ازای یک معلم است و در استان خوزستان این شاخص با ۲۴/۷ نفر و از متوسط کشوری پایین‌تر است. نسبت دانش‌آموز به معلم در دوره متوسطه اول حدود ۲۰ نفر می‌باشد که نسبت به متوسط کشوری که ۲۱ نفر می‌باشد، پایین‌تر است. نسبت دانش‌آموز به معلم در دوره متوسطه دوم ۲۰ نفر می‌باشد که نسبت به متوسط کشوری که ۱۶/۶ می‌باشد، نرخ بالاتری را نشان می‌دهد.

- بر اساس آمار سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور، سرانه مطلوب فضای آموزشی در کشور برابر با ۸/۴ مترمربع است. سرانه متوسط فضای آموزشی در کشور نیز ۵/۱۸ مترمربع است^{۱۲}. بر اساس این آمار، ۱۱ استان کشور از جمله تهران زیر خط میانگین سرانه قرار می‌گیرند. استان‌های سیستان و بلوچستان، خراسان شمالی، البرز، تهران، قم و گیلان نیز از جمله استان‌هایی هستند که سرانه فضای آموزشی آن‌ها زیر خط استاندارد است. در استان خوزستان سرانه فضای آموزشی برابر با ۴/۸ متر می‌باشد و پایین‌تر از میانگین کشوری است.

- بر اساس آمار اداره کل نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس استان خوزستان، ۶۵ درصد مدارس مستحکم دارند و در این میان ۳۵ درصد نیازمند مقاوم‌سازی، تخریب و بازسازی است. متوسط کشوری در خصوص نسبت مدارس مستحکم به کل مدارس حدود ۶۶ درصد می‌باشد که از این حیث مدارس استان در سطحی پایین‌تر از متوسط کشوری قرار دارند. بر اساس همین آمار، در سطح استان به بیست هزار کلاس درس جدید نیاز می‌باشد و حدود ۱۵ هزار کلاس درس هم نیازمند بازسازی و مقاوم‌سازی هستند.

- بر اساس اطلاعات سالنامه آماری سال ۱۳۹۸ استان خوزستان حدود ۵۱۲۵۰ نفر شاغل در آموزش و پرورش هستند که شامل گروه معلمان (آموزگار، دبیر، هنرآموز و استادکار)، گروه مدیریت (مدیر، معاون

۱۲. در فضای آموزش شهری سرانه ۴/۹۶ متر مربع و در فضاهای آموزش روستایی سرانه ۵/۸۱ متر مربع است.

پرورشی، معاون فناوری، معاون اجرایی، معاون امور عمومی و معاون آموزشی) و گروه کیفیت بخشی (شامل مشاور، مربی امور تربیتی پرورشی، مراقبت سلامت، سرپرست بخش، سرپرست آموزش، سرپرست شبانه روزی، مسئول سوادآموزی مجتمع، مسئول توان بخشی و متصدی سایت رایانه) می باشد. بر اساس گزارش معاون پژوهش، برنامه ریزی و نیروی انسانی اداره کل آموزش و پرورش، استان خوزستان با کمبود نیروی انسانی حدود ۱۶۷۰۰ به خصوص در نواحی روستایی و مرزی روبرو می باشد.

- بر اساس آمار اداره کل آموزش و پرورش استان، تقریباً ۸۵ درصد دانش آموزان استان به سامانه شاد و فضای مجازی برای آموزش دسترسی داشته اند. با این وجود، بالغ بر ۹۰ هزار دانش آموز به دلایلی مانند عدم دسترسی به اینترنت و گوشی های هوشمند از دسترسی به سامانه شاد محروم شده اند.
- بر اساس آمار اداره کل آموزش و پرورش استان، حدود ۱۴ هزار دانش آموز عشایر در حدود ۶۹۸ واحد آموزشی در سال ۱۳۹۹ در خوزستان مشغول به تحصیل بوده اند. بر اساس این آمار به دلیل تراکم پایین دانش آموزی در این مدارس و نبود زیرساخت های تحقق آموزش مجازی، حدود ۸۰ درصد این کلاس ها در ایام کرونا به صورت حضوری دایر بوده است. تقریباً حدود هزار معلم در مدارس عشایری مشغول به فعالیت هستند و به ۳۸۰ معلم دیگر نیز نیاز می باشد.
- در استان خوزستان بر اساس آمار اداره کل آموزش و پرورش سالانه حدود ۳۰۰۰ نفر از معلمان به دلیل مشکل آب و هوا درخواست انتقال به سایر استان ها را دارند.

جدول ۹۱- آمار تعداد دانش آموزان، معلمان و فضای آموزشی در سال تحصیلی ۹۸-۹۹

سال و مقطع تحصیلی	جمع	پسر	دختر	معلم	مدیریت و کیفیت بخشی	تعداد آموزشگاه	تعداد کلاس درس
۹۹-۱۳۹۸	۱۱۱۹۹۱۴	۵۸۱۶۰۷	۵۳۸۳۰۷	۳۳۱۵۴	۱۸۰۹۶	۱۱۶۷۷	۵۲۹۵۵
آموزش استثنایی	۴۶۷۱	۲۸۹۷	۱۷۷۴	۱۲۰۱	۲۵۸	۲۱۶	۷۹۴
پیش دبستانی	۱۰۶۹۵۱	۵۳۹۹۵	۵۲۹۵۶	-	-	۲۹۶۴	۷۳۹۶
ابتدایی	۵۸۲۶۱۴	۲۹۸۸۱۰	۲۸۳۸۰۴	۱۵۱۶۶	۸۲۵۳	۵۱۹۱	۲۶۲۴۳
متوسطه دوره اول	۲۲۷۷۴۲	۱۱۹۵۵۸	۱۰۸۱۸۴	۸۰۰۱	۴۶۰۵	۱۶۴۲	۹۴۶۹
متوسطه دوره دوم	۱۷۹۲۰۲	۹۵۱۵۰	۸۴۰۵۲	۸۷۸۶	۴۹۸۰	۱۶۶۴	۹۰۵۳
بزرگ سال (دوره اول متوسطه)	۱۱۸۴	۶۸۳	۵۰۱	-	-	-	-
بزرگ سال (دوره دوم متوسطه)	۱۷۵۵۰	۱۰۵۱۴	۷۰۳۶	-	-	-	-

۳-۵-۱-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش و پرورش استان خوزستان

۱. کمبود نیروی انسانی به عنوان مهم‌ترین مسئله آموزشی استان (کمبود ۱۶۷۰۰ معلم در سطح استان و کمبود ۳۸۰ معلم برای مدارس عشایری)
۲. مهاجرت بالای نیروی انسانی بدنه آموزش و پرورش از استان به دلیل بدی آب و هوا (حدود ۳۰۰۰ درخواست در سال)
۳. تراکم پایین دانش‌آموزان در بخش عشایری و گران شدن هزینه آموزش و پرورش در این بخش (۱۵۰۰ کلاس زیر ۲۴ دانش‌آموز در استان)
۴. عدم دسترسی حدود ۹۰ هزار دانش‌آموز به سامانه شاد به دلیل در دسترس نبودن اینترنت و گوشی‌های هوشمند
۵. کمبود ۲۰ هزار کلاس درس و نیاز به بازسازی و ترمیم حدود ۱۵ هزار کلاس درس
۶. نرخ بالای ترک تحصیل در استان به خصوص در مورد دانش‌آموزان دختر مناطق مرزی و روستایی
۷. کمبود وسایل سرمایشی و آب‌سردکن در مدارس استان (به طور متوسط تعداد روزهای بالای ۵۰ درجه در استان حدود هشتاد روز در سال است)

۳-۵-۱-۳- راهکارهای پیشنهادی

- به منظور بهبود وضعیت تشریح شده در بالا و انجام اقدام مقتضی در خصوص مسائل احصائی راهکارهای زیر ارائه می‌گردد:
۱. انجام اقدامات لازم در خصوص تجمیع مدارس بخش عشایری به منظور جلوگیری از هدر رفت و اتلاف منابع و کاستی از هزینه بالای آموزشی در سطح استان؛
  ۲. ترمیم، بازسازی و نوسازی سازه‌های فرسوده آموزشی در سطح استان و انجام اقدامات لازم در خصوص تأمین فضای آموزشی مورد نیاز با استفاده از ظرفیت‌های موجود مانند مجمع خیرین مدرسه‌ساز؛
  ۳. تأمین نیروی انسانی مورد نیاز آموزش و پرورش استان با استفاده از ظرفیت‌های قانونی مانند افزایش واحدهای دانشگاه فرهنگیان و .....؛
  ۴. تمهید و تأمین زیرساخت‌های لازم برای تحقق آموزش مجازی به خصوص در بخش‌های روستایی و عشایری؛

۵. انجام اقداماتی مانند ارائه فیلم‌های آموزشی آفلاین، به کارگیری درس‌نامه‌های متنی و استفاده از ظرفیت‌های رسانه ملی برای ارائه آموزش به دانش‌آموزان؛
۶. انجام اقدامات لازم برای حل مشکلات آموزشی دانش‌آموزان عشایر مانند دسترسی به آموزش مجازی و.....؛
۷. استفاده از مکانیسم‌های انگیزشی در خصوص نیروی انسانی به منظور جلوگیری از انتقال و مهاجرت معلمان؛
۸. تحلیل، بررسی و احصاء علل ترک تحصیل دانش‌آموزان در مناطق مرزی و انجام اقدامات تمهیدی به منظور کاهش نرخ ترک تحصیل در این مناطق؛
۹. تأمین امکانات و وسایل سرمایشی مانند کولر و آب‌سردکن برای مدارس استان به منظور جلوگیری از هدر رفت زمان مفید آموزش در فصول گرم سال

۳-۳-۲- وضعیت سواد در استان خوزستان

وضع سواد در بین افراد جامعه یکی از معیارهای مهم در تعیین میزان توسعه‌یافتگی کشورها بشمار می‌آید و بررسی روند تغییرات آن بیانگر چگونگی پیشرفت و توسعه نیروی انسانی در آن جامعه است. یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها در این زمینه میزان باسوادی است. به طور کلی، بررسی این شاخص در سال‌های بعد از انقلاب حاکی از روند افزایشی آن و توجه به مسئله آموزش عمومی در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌های کشور است. با این مقدمه کوتاه در این بخش تلاش خواهد شد وضعیت سواد در استان خوزستان مورد بررسی قرار گیرد و در نهایت دلالت‌های این مطالعه برای تدوین برنامه‌های راهبردی استان استخراج شود.

۳-۳-۲-۱- داده‌ها و اطلاعات

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکونی سال ۱۳۹۵ میزان باسوادی مردان و زنان ۶ ساله و بیشتر به ترتیب معادل ۹۰ و ۸۲/۵ درصد بوده است. میزان باسوادی در نقاط شهری و روستایی نیز به ترتیب برابر با ۸۹/۷ و ۷۵/۵ درصد بوده است.

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۹۰، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ نرخ باسوادی در جمعیت ۶ ساله و بیشتر به ترتیب برابر با ۸۳/۶ درصد، ۸۳/۶ درصد و ۸۶/۳ درصد بوده است. بر اساس داده‌های جدول زیر نرخ باسوادی مردان ۹۰ درصد است که از متوسط کشور که ۹۱ درصد می‌باشد، پایین‌تر است. نرخ باسوادی زنان

برابر با ۸۲/۵ می‌باشد که از متوسط کشوری که ۸۴/۲ می‌باشد، پایین‌تر است. نرخ باسوادی شهری نیز برابر با ۸۹/۷ درصد می‌باشد که از متوسط کشوری که ۹۰/۸ درصد می‌باشد، پایین‌تر است و در نهایت نرخ باسوادی روستایی برابر با ۷۵/۵ درصد می‌باشد که از متوسط کشوری که ۷۸/۵ می‌باشد، پایین‌تر است. به طور کلی همه آمارهای وضعیت سواد در استان اعم از مردان، زنان، بخش شهری و بخش روستایی از متوسط کشوری پایین‌تر است. بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ شهرستان اهواز و بندر ماهشهر با ۹۱ درصد و شهرستان حمیدیه و اندیکا با ۷۰ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین میزان باسوادی را در استان خوزستان دارا هستند.

بر اساس آمار سرشماری سال ۹۵، جمعیت مرد ۱۰ تا ۴۹ سال در استان یک میلیون و ۵۳۶ هزار و ۸۲۷ نفر بوده که از این تعداد یک میلیون و ۴۵۳ هزار و ۴۷۱ نفر باسواد هستند. بر این اساس، جمعیت مردان بی‌سواد، ۸۲ هزار و ۳۳۱ نفر بوده است. در این بازه زمانی، جمعیت زنان ۱۰ تا ۴۹ سال استان یک میلیون و ۵۰۰ هزار و ۲۵۲ نفر بوده که از این تعداد یک میلیون و ۳۴۹ هزار و ۶۵۲ نفر باسواد و ۱۵۱ هزار و ۲۰ نفر از این تعداد بی‌سواد بوده‌اند. به طور کلی، جامعه هدف سوادآموزی حدود ۲۳۳ هزار نفر از جمعیت در گروه سنی ۱۰ تا ۴۹ سال می‌باشد که تقریباً ۶۵ درصد آن‌ها را زنان تشکیل می‌دهند. فعالیت‌های سوادآموزی در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۹۹ تقریباً ۳۰ هزار نفر از جامعه هدف ۲۳۳ هزار نفری استان را در سه دوره سوادآموزی، انتقال و تحکیم سواد تحت پوشش قرار داده است.

بر اساس آخرین آمار معاونت سوادآموزی اداره کل آموزش و پرورش خوزستان، حدود ۱۵ مرکز یادگیری محلی در خوزستان وجود دارد که در کنار آموزش سواد پایه به سوادآموزان این استان مواردی شامل حرفه‌آموزی و ایجاد اشتغال و تولید نیز جزو فعالیت‌های آن‌ها است. بر اساس آمار سازمان نهضت سوادآموزی حدود ۵۱۲ مرکز یادگیری محلی در کشور وجود دارد که سهم استان خوزستان حدود ۳ درصد می‌باشد و ۳۰۰۰ آموزش‌دهنده در فعالیت‌های سوادآموزی خوزستان مشارکت دارند.

جدول ۹۲- وضعیت نرخ باسوادی در استان خوزستان

نرخ باسوادی(درصد)	جنس / سکونت‌گاه
۹۰	مردان
۸۲/۵	زنان
۸۹/۷	شهری
۷۵/۵	روستایی

۳-۳-۵-۲-۲- مهم‌ترین مسائل سوادآموزی

۱. عدم تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی آموزشیان و وجود حالت بلا تکلیفی و بی‌انگیزی پرسنل محوری در عرصه سوادآموزی
۲. وجود مشکلات فرهنگی-اجتماعی مانند عدم وجود احساس نیاز به سوادآموزی از سوی افراد بی‌سواد و کم‌سواد
۳. بازگشت به بی‌سوادی به علت عدم حضور در دوره‌های تحکیم و انتقال
۴. سهم پایین استان خوزستان از مراکز محلی یادگیری به عنوان یکی از ارکان نهادی سوادآموزی
۵. مشکلات مربوط به سوادآموزی در دوران کرونا مانند سواد اطلاعاتی پایین سوادآموزان در استفاده از فضای مجازی و عدم برگزاری دوره‌های حضوری به صورت مستمر

۳-۳-۵-۳- راهکارهای پیشنهادی

- ۱- تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی و بیمه آموزشیاران به منظور ایجاد انگیزه بیشتر در نیروهای انسانی
- ۲- استفاده از جلسات توجیهی برای بی‌سوادان جهت تبیین اهمیت و کاربرد سواد در زندگی افراد
- ۳- تأمین امکانات و فضای آموزشی به خصوص تأسیس مراکز یادگیری محلی بیشتر برای سوادآموزان با اولویت روستاها و مناطق دورافتاده
- ۴- انجام اقدامات تمهیدی لازم در خصوص انسداد مبادی بازگشت به بی‌سوادی مانند برگزاری مستمر دوره‌های تحکیم و انتقال و اهمیت‌بخشی به این دوره‌ها در میان آموزشیاران
- ۵- استفاده از ظرفیت رسانه ملی برای آموزش به جای سامانه شاد به دلیل سواد اطلاعاتی پایین سوادآموزان

۳-۳-۵-۳- وضعیت آموزش عالی در استان خوزستان

۳-۳-۵-۱- داده‌ها و اطلاعات

- در حوزه آموزش عالی با توجه به تقسیم‌بندی‌های صورت گرفته مبتنی بر سیاست‌ها و ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران (مصوبه جلسه ۷۷۶ مورخ ۱۳۹۴/۱۲/۱۸ شورای عالی انقلاب فرهنگی) استان خوزستان در منطقه ۱۰ جانمایی شده است:

- خوزستان: شامل دانشگاه‌های شهید چمران اهواز، صنعتی جندی شاپور دزفول، خلیج فارس، صنعتی خاتم‌الانبیاء بهبهان، صنعتی شهدای هویزه، علوم و فنون دریایی خرمشهر، کشاورزی و منابع طبیعی رامین.
- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸، تعداد کل دانشجویان استان برابر با ۱۵۶۴۴۲ نفر بوده است که نسبت به سال تحصیلی قبل ۸/۳ درصد کاهش را نشان می‌دهد و از این تعداد، ۷۲۸۸۶ نفر زن و ۸۳۵۵۶ نفر مرد بوده‌اند.
- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸، از تعداد کل دانشجویان ۱۷/۹ درصد (۲۸۱۴۷ نفر) در مقطع کاردانی، ۶۵/۲ درصد (۱۰۲۰۴۷ نفر) در مقطع کارشناسی، ۱۱ درصد (۱۷۳۰۴ نفر) در مقطع کارشناسی ارشد و ۲/۷ درصد (۴۲۴۸ نفر) در مقطع دکتری حرفه‌ای و ۳ درصد (۴۶۹۶ نفر) در دکتری تخصصی مشغول به تحصیل بوده‌اند. همچنین تعداد ثبت‌نام شدگان در سال تحصیلی مذکور برابر با ۴۱۷۹۷ نفر بوده است که از این تعداد، ۱۸۶۰۵ نفر زن و ۲۳۱۹۲ نفر مرد بوده است.

- بر اساس آمار، از تعداد کل دانشجویان استان:

۱. ۷/۷۸ درصد (۱۲۱۷۹ دانشجو) در گروه پزشکی بالاتر از متوسط کشوری با ۷/۲۶ درصد؛
  ۲. ۵۰/۰۳ درصد (۷۸۷۹۰ دانشجو) در گروه علوم انسانی بالاتر از متوسط کشوری با ۴۸/۵ درصد؛
  ۳. ۵/۲۵ درصد (۸۲۱۵ دانشجو) در گروه علوم پایه پایین‌تر از متوسط کشوری با ۶/۲ درصد؛
  ۴. ۲۷/۹ درصد (۴۳۷۰۹) در گروه فنی مهندسی بالاتر از متوسط کشوری با ۲۶/۵؛
  ۵. ۴/۲۷ درصد (۶۶۸۶ دانشجو) در گروه کشاورزی و دامپزشکی بالاتر از متوسط کشوری با ۳/۷۶ درصد
  ۶. ۴/۳۸ درصد (۶۸۶۳ دانشجو) در گروه هنر پایین‌تر از متوسط کشوری مشغول به تحصیل بوده‌اند.
- دانش‌آموختگان دوره‌های تحصیلی مختلف در سال ۹۸-۱۳۹۷، ۳۳۵۵۴ نفر بوده‌اند که از این تعداد:
    ۱. ۵/۷۹ درصد مربوط به پزشکی (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۷/۳)،
    ۲. ۴۸/۴ درصد مربوط به علوم انسانی (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۴۸/۶)،
    ۳. ۳/۷۲ درصد مربوط به علوم پایه (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۶/۲)،
    ۴. ۳۲/۳ درصد مربوط به فنی و مهندسی (بالاتر از متوسط کشوری با ۲۶/۶)،
    ۵. ۴/۱۱ درصد مربوط کشاورزی و دامپزشکی (بالاتر از متوسط کشوری با ۳/۸)
    ۶. و ۵/۳۸ درصد مربوط به هنر (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۷/۶) بوده است.
  - بر اساس آمار ارائه شده در سال ۱۳۹۵ در استان خوزستان، ۱۲۴ مؤسسه آموزش عالی وجود دارد (۴/۲) از مؤسسات آموزش عالی کشور) که شامل ۷ واحد دولتی (وزارت عتف)، ۳۰ واحد دانشگاه پیام نور، ۳۴ واحد علمی- کاربردی، ۸ واحد دانشگاه فرهنگیان، ۵ مؤسسه فنی و حرفه‌ای، ۵ واحد وزارت بهداشت، ۶ مؤسسه غیردولتی- غیرانتفاعی، ۲۷ واحد دانشگاه آزاد و ۲ واحد دانشگاهی سایر دستگاه‌های اجرایی می‌باشد.

- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸، تعداد آموزشگران دانشگاهی تمام وقت مؤسسات آموزش عالی، ۴۱۲۵ نفر بوده است که ۶۹/۸ درصد از آموزشگران مرد و بقیه معادل ۳۰/۲ درصد زن بوده‌اند.
- نسبت دانشجو به استاد بر اساس آمار وزارت عتف حدود ۵۷/۲۸ می‌باشد که نسبت به متوسط کشوری که ۴۹/۷ نفر می‌باشد در سطح بالاتری قرار دارد.
- بر اساس آمار آمایش آموزش عالی سهم شاغلان با تحصیلات عالی به کل شاغلان استان حدود ۲۱/۲۸ درصد است و سهم شاغلان با تحصیلات عالی هر استان به کل شاغلان عالی کشور ۴/۷۶ درصد می‌باشد.

۳-۳-۵-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی

بر اساس گزارشات و تحلیل‌های ارائه شده مهم‌ترین مسائل آموزش عالی استان به شرح ذیل می‌باشد:

۱. اندک بودن دانشگاه‌های دولتی و با کیفیت در سطح استان. بر اساس آمار از ۱۶۵ دانشگاه زیرمجموعه وزارت عتف سهم استان خوزستان فقط ۷ دانشگاه می‌باشد. به تعبیر دیگر فقط ۴ درصد از دانشگاه‌های زیرمجموعه وزارت عتف در استان خوزستان قرار دارد. بر اساس آمار سال ۱۳۹۸ وزارت عتف حدود ۱۹۰ هزار دانشجو در دانشگاه‌های دولتی ثبت نام کرده‌اند که سهم استان خوزستان حدود ۶ هزار دانشجو می‌باشد. به تعبیر دیگر فقط ۳ درصد از دانشجویان دانشگاه دولتی در استان خوزستان مشغول به تحصیل هستند. در تقابل با این وضعیت آمارها نشان می‌دهد که ۶۰ درصد دانشجویان استان خوزستان در دانشگاه آزاد در حال تحصیل هستند. این داده‌ها نشان می‌دهد که مردم استان خوزستان برای تحصیلات عالی هزینه بالایی را می‌پردازند، اما در مقابل از آموزش به مراتب با کیفیت پایین‌تری برخوردار هستند. به نظر می‌رسد با توجه به این که بر اساس مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی در خصوص منطقه‌بندی آموزش عالی در کشور استان خوزستان منطقه مستقل آموزشی محسوب می‌شود، باید این سهم از دانشگاه‌ها و دانشجویان افزایش یابد.
۲. نبود مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و عدم تطابق آموزش‌های ارائه شده با نیازها و مزیت‌های استان. به طور مثال، به‌عنوان نمونه می‌توان به این موضوع اشاره کرد که اهواز که یکی از مهم‌ترین شهرهای صنعتی در سطح کشور است فاقد یک دانشگاه صنعتی است درحالی‌که در بسیاری از شهرهای کوچک کشور بدون داشتن هیچ بنیه صنعتی شاهد تأسیس دانشگاه‌های صنعتی هستیم.
۳. توسعه ناموزون و بیش از اندازه رشته‌های علوم انسانی در مقاطع تحصیلی کاردانی و کارشناسی علوم انسانی. بر اساس آمار ارائه شده در بالا حدود ۵۰ درصد دانش‌آموختگان مربوط به رشته‌های علوم انسانی است

که بخش زیادی از حجم بیکاران در سطح استان را به خود اختصاص داده است. در تقابل با این وضعیت، زیر نظام مهارتی در آموزش عالی یعنی مقاطع کاردانی فنی مهندسی گسترش مناسبی نداشته است.

۴. در شرایط خاص کرونایی "کلاس داری آنلاین" و "آموزش مجازی" به عنوان راهبرد اصلی آموزش در سطح آموزش عمومی و عالی تبدیل شده است. تحقق این مدل از آموزش نیازمند زیرساخت‌های ارتباطی و فناوریانه می‌باشد که ضعف در تمهید آن فرایند آموزش را با چالش‌های جدی روبرو می‌کند. دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی استان نیز از این قاعده مبرا نبوده و از این حیث با مشکلات زیربنایی و روبنایی بسیاری (به خصوص در مؤسسات آموزش عالی کوچک) روبرو بوده‌اند.

۵. بر اساس تحلیل‌های صورت گرفته ارتباط بین مسائل و چالش‌های استان خوزستان با پژوهش‌های دانشگاهی در سطح استان مطلوب ارزیابی نمی‌شود. بر اساس گزارش‌های معاونت پژوهشی دانشگاه شهید چمران اهواز، استان خوزستان با مسائل زیست‌محیطی، مشکلات اجتماعی، بیکاری، اعتیاد، مشکلات زیرساختی و تأمین آب مواجه است که به صورت جدی مورد توجه پژوهشگران دانشگاهی (اعم از اعضای هیئت علمی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی) قرار نگرفته است و حجم پژوهش‌های کاربردی در جهت حل مسائل استان اندک می‌باشد. بر اساس آمار، با وجود ۱۶۰ هزار دانشجو در مراکز آموزش عالی خوزستان و سه هزار عضو هیئت علمی در دانشگاه‌های استان، اما کمتر از تنها ۱۰ درصد پژوهش‌های دانشگاهی مربوط به بخش صنعت است، این در حالی است که دو هزار واحد صنعتی غیردولتی و صنایع بخش خصوصی در خوزستان وجود دارد که به شدت نیازمند به روز رسانی و جذب نیروی متخصص بومی هستند.

۶. بر اساس تحلیل گزارش‌های موجود ارتباط بین صنعت و دانشگاه در استان در سطح مطلوبی قرار ندارد. به دلیل این که دو نهاد صنعت و دانشگاه در برنامه‌های توسعه ۵ ساله دارای وجوه مشترکی نیستند، در عمل و در گذر زمان هر چه بیشتر به لحاظ کارکردی از هم فاصله گرفته و از مخرج مشترک آن‌ها کاسته می‌شود.

۳-۳-۵-۳-۳ راهکارهای پیشنهادی

۱. انجام اقدامات لازم در خصوص افزایش سهم استان خوزستان از دانشگاه‌های دولتی
۲. اصلاح نظام پذیرش دانشجو و جذب متوازن و تقاضامحور دانشجویان در حوزه‌های مختلف علمی مانند فنی مهندسی، علوم انسانی و ..... با هدف کاستن از حجم بالای دانش‌آموختگان و فارغ‌التحصیلان بیکار
۳. انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان

۴. تأمین امکانات آموزشی و نظارت بر این فرایند به خصوص در مورد دانشگاه‌های کوچک و خارج از مرکز استان مانند دانشگاه‌های علمی- کاربردی و مؤسسات آموزش عالی غیردولتی
۵. تأمین و تمهید زیرساخت‌های فنی لازم جهت اجرای فرایند آموزش مجازی در سطح آموزش عالی به صورت مطلوب؛
۶. انجام اقدامات لازم به منظور جهت‌دهی به آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی در راستای رفع نیازها و حل چالش‌های استان مانند چالش‌های زیست‌محیطی، مشکلات اجتماعی، بیکاری، اعتیاد و .....

۳-۳-۵-۴- محوره‌های اساسی در آموزش عالی مبتنی بر نیازها و مزیت‌های زیست‌بوم استان

در نهایت بر اساس گزارش ارائه شده، محوره‌های اساسی که آموزش عالی در جهت توسعه اقتصادی و افزایش اشتغال باید بر آن‌ها تمرکز نماید عبارت‌اند از:

- ماهیگیری
- معدن
- نفت خام و گاز طبیعی
- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی
- فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت هسته‌ای
- ساخت فلزات اساسی
- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
- تولید برق
- آب
- حمل و نقل آبی و جاده‌ای
- حمل و نقل لوله‌ای

۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید

۳-۴-۱- نمای کلی اقتصاد استان خوزستان

استان خوزستان از نظر دارا بودن مزیت نسبی متأثر از شرایط طبیعی و موقعیت جغرافیایی از توانایی بالایی برای توسعه برخوردار است. این استان از نظر جمعیت حدود ۶ درصد از جمعیت کل کشور را دارا می‌باشد. از نظر جمعیت شهری در رتبه چهارم و از نظر جمعیت روستایی در رتبه ششم کشور قرار دارد. از این رو اندازه بازار خانگی این استان نشان می‌دهد که خوزستان پتانسیل جمعیتی که حمایتگر بخش تولیدی در استان باشد را دارا است. با وجود مؤلفه جمعیتی اما سیاست‌گذاری توسعه در این استان موجب شده است که عامل بیکاری به عنوان یکی از معضله‌های اساسی استان مطرح باشد. این معضل به‌ویژه در گروه سنی جوانان تحصیل کرده وجود دارد. متوسط نرخ بیکاری جوانان تحصیل کرده کشور حدود ۱۳ درصد است که این میزان در استان خوزستان به ۲۳ درصد رسیده است. این در حالی است که وضعیت بیکاری جوانان در استان بالاتر از این میزان است و رقم آن ۳۳/۲ درصد است. به عبارتی یک‌سوم از جوانان استان بیکار محسوب می‌شوند. از این رو شاهد نرخ مشارکت اقتصادی پایین به‌ویژه در مناطق شهری می‌باشیم. کاهش نرخ مشارکت اقتصادی، بیانگر ضعف اساسی در بهره‌گیری از نیروی انسانی و کاهش این پتانسیل به عنوان عامل کلیدی در توسعه اقتصادی است.

با توجه به حجم بیکاری زیاد، بار تکفل خالص و ناخالص استان نیز رقم بالایی دارد. این استان از نظر بار تکفل خالص که نرخ سرباری در جامعه رو مورد ارزیابی قرار می‌دهد، بالاتر از میانگین کشور است و از این نظر دارای رتبه دوم در کشور است. هرچه بار تکفل خالص بالاتر باشد بیانگر کاهش سطح رفاه جامعه و گسترش فقر در استان است. از این رو انتظار می‌رود که متوسط درآمد سالانه خانوار نیز کاهش یابد. بررسی این شاخص نیز نشان می‌دهد که نرخ درآمد سالانه یک خانوار شهری در استان خوزستان پایین‌تر از متوسط کشور است. اما خوشبختانه میزان درآمد سالانه خانوار روستایی بالاتر از میانگین کشور است. استان خوزستان، ۱۱۵۱۵۹۶ نفر جمعیت روستایی دارد. زمانی که این جمعیت با جمعیت شهری، ۳/۵ میلیون نفری مقایسه می‌شود، می‌توان بیان داشت که درآمد سالانه پایین در مناطق شهری موجب گسترش فقر نسبی استان در مناطق شهری شده است. اما نقطه قوت در توزیع درآمد است که ضریب جینی از توزیع متوازن‌تر درآمد میان گروه‌های درآمدی حکایت دارد. این استان علاوه بر عدم معضل بهره‌برداری مطلوب از سرمایه انسانی خود با مشکلات سرمایه‌گذاری نیز رو به رو هست. بررسی میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی در استان نشان می‌دهد که سهم استان از جذب سرمایه‌گذاری خارجی، ۰/۱۷ درصد بوده است. این در حالی است که استان خوزستان در سال ۹۵، سهم ۸/۱۵ درصدی از جذب سرمایه‌گذاری خارجی را داشته است. متأثر از عوامل تحریم و عدم فراهم نمودن زیربنای

قانونی در زمینه تسریع جذب سرمایه گذاری موجب گردیده است این استان که یکی از استان های مستعد جذب سرمایه گذاری خارجی به ویژه در بخش پتروشیمی است، می تواند متناسب با پتانسیل های خود زمینه جذب سرمایه های خارجی را فراهم نماید. با کاهش بهره وری نیروی انسانی و کاهش سرمایه گذاری داخلی و خارجی، سرانه تولید ناخالص داخلی استان از میانگین کشوری پایین تر است. به عبارتی در این استان شاهد خروج ارزش افزوده به نفع سایر استان های کشور هستیم.

جدول ۹۳- نمای کلی وضعیت استان خوزستان در مقایسه با کشور در سال ۹۸

شاخص	بخش	خوزستان	کشور	رتبه در کشور
اندازه بازار خانگی	سهم جمعیتی (۱۳۹۵)	۵/۹	۱۰۰	۵
	سهم جمعیت شهری (۱۳۹۵)	۶	۱۰۰	۴
	سهم جمعیت روستایی (۱۳۹۵)	۵/۶	۱۰۰	۶
	تراکم نسبی جمعیت (نفر در کیلومتر مربع)	۷۶	۵۱	۱۲
	میزان شهرنشینی	۷۶/۸	۷۵/۱	۸
نرخ اشتغال	مناطق شهری	۸۳/۶	۸۸/۲	-
	مناطق روستایی	۹۱/۲	۹۲/۷	-
سهم اشتغال	کشاورزی	۱۹/۹	۱۸	-
	صنعت	۲۸/۷	۳۱/۹	-
	خدمات	۵۱/۴	۵۰/۱	-
نرخ بیکاری	جمعیت کل	۱۴/۵	۱۰/۶	۴
	مناطق شهری	۱۶/۴	۱۱/۸	۳
	مناطق روستایی	۸/۸	۷/۳	۸
بار تکفل خالص	مناطق شهری	۲/۸۳	۲/۰۹	۳
بار تکفل ناخالص	مناطق شهری	۲/۷۲	۲/۷۱	۲
درآمد	متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری	۴۶۸۳۲۶	۵۴۱۰۰۷	۱۵
	متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی	۳۵۴۰۶۲	۲۹۷۰۲۲	۶
ضریب جینی	مناطق شهری	۰/۳۳۴۴	۰/۳۸۲۸	۹
	مناطق روستایی	۰/۲۵۵۳	۰/۳۵۳۹	۳۰
نرخ مشارکت اقتصادی	جمعیت کل	۳۹/۳	۳۹/۹	۱۸
	مناطق شهری	۳۸/۲	۳۹/۲	۱۹
	مناطق روستایی	۴۲/۹	۴۲/۳	۱۴
سرمایه گذاری خارجی	میزان جذب سرمایه (هزار دلار) (۱۳۹۷)	۸۷۸۳	۵۱۰۴۶۴۲	۲۳
نرخ رشد سپرده های بانکی	-	۳۴/۴	۳۱/۴	۱۳
سرانه تولید ناخالص داخلی استان	هزار ریال به نفر (۱۳۹۶)	۱۷۲۳۳۰	۱۸۴۵۸۴	۱۱

منبع: مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان ها در مقایسه با کشور

تولید ناخالص داخلی

استان خوزستان از نظر تولید ناخالص داخلی و ارزش افزوده در رتبه دوم کشور قرار دارد و یکی از استان‌های مؤثر در اقتصاد ملی شناخته می‌شود. استان خوزستان به دلیل دارا بودن منابع طبیعی به‌ویژه منابع زیر زمینی از پتانسیل بالایی در تولید ناخالص داخلی برخوردار است. بررسی میزان تولید ناخالص داخلی استان به طور متوسط ۱۳/۷۸ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور در استان خوزستان تولید شده است. بیشترین میزان تولید ناخالص داخلی در سال ۹۷ با ۱۶/۸۷ درصد و کمترین آن در سال ۹۱ با ۱۰/۳۸ درصد بوده است. اما با توجه به اینکه حدود نیمی از این تولید ناخالص داخلی مربوط به بخش نفت است برای درک بهتر از وضعیت تولید ناخالص داخلی باید، این شاخص را بدون نفت در نظر گرفت. بررسی این شاخص بدون نفت نشان می‌دهد که روند تولید ناخالص داخلی با شیب ملایمی رو به کاهش است. تولید ناخالص داخلی پایین بدون نفت نسبت به جمعیت را می‌توان به دلیل بی‌توجهی به سایر بخش‌های اقتصادی استان از جمله بخش کشاورزی و صنعتی و همچنین عدم سرمایه‌گذاری در سرمایه‌های غیرمالی شامل، سرمایه انسانی دانست که موجب کاهش بهره‌وری نیروی انسانی شده است.

جدول ۹۴- تولید خالص داخلی استان در مقایسه با کشور (میلیون ریال)

تولید ناخالص داخلی بدون نفت		تولید ناخالص داخلی	
سهم درصدی	خوزستان	کشور	سهم درصدی
۶.۸۹	۳۵۲۹۳۰۲۲.۷۷	۵۱۲۳۴۰۲۰۰	۱۴.۴۲
۶.۵۳	۴۰۰۹۰۱۷۷.۴	۶۱۴۱۷۶۶۷۵.۷	۱۳.۳۱
۶.۶۵	۵۱۷۶۸۱۵۲.۷۷	۷۷۸۸۵۶۵۳۸	۱۴.۸۹
۵.۸۳	۵۶۲۶۸۷۴۸.۱۴	۹۶۵۷۵۷۱۳۱	۱۳.۶۴
۶.۰۵	۷۴۵۱۸۷۵۱.۲۵	۱۲۳۱۵۱۳۰۳۷	۱۴.۶۳
۶.۴۶	۹۶۹۹۵۶۰۳.۱۵	۱۵۰۱۳۲۰۴۰۶	۱۵.۷۱
۶.۲۵	۱۱۶۱۶۱۲۷۸.۵	۱۸۵۸۳۹۹۶۹	۱۵.۴۲
۵.۹۵	۱۴۰۹۵۴۷۹۹.۵	۲۳۷۰۸۰۶۱۹۲	۱۵.۷۶
۵.۸۵	۱۷۱۵۹۲۹۴۴.۶	۲۹۳۲۶۰۱۴۷۳	۱۴.۲۳
۵.۳۴	۱۷۶۱۵۸۳۳۷.۵	۳۲۹۶۵۷۹۴۷۶	۱۱.۸۵
۵.۴۵	۲۱۸۷۴۱۰۳۲.۶	۴۰۱۰۲۲۰۵۷۲	۱۲.۶۹
۵.۷۳	۲۹۳۶۵۳۳۲۷.۶	۵۱۲۳۱۵۷۶۰۸	۱۳.۲۱
۶.۰۶	۳۹۴۴۹۴۴۱۸.۷	۶۵۱۳۶۵۲۳۳۷	۱۰.۳۸
۵.۸۴	۵۱۱۵۳۰۱۵۷.۵	۸۷۶۱۵۷۱۵۶۵	۱۰.۶۳
۵.۹۹	۶۱۵۱۰۸۹۵۴	۱۰۲۶۸۷۹۰۷۵۸	۱۵.۳۲
۵.۷۴	۶۱۹۹۰۲۶۳۹.۴	۱۰۷۹۸۱۵۸۷۸۱	۱۱.۴۱
۵.۶۶	۷۲۸۶۷۱۳۵۱.۱	۱۲۸۶۴۲۸۹۲۴۹	۱۲.۹۹
۵.۶۶	۸۶۰۱۱۹۲۷۴	۱۵۱۹۴۲۹۲۴۳۷	۱۴.۴۶
۵.۳۹	۱۱۲۵۸۲۶۹۷۰	۲۰۸۷۰۳۲۹۲۲۴	۱۶.۸۷

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

ارزش افزوده به تفکیک بخش های اقتصادی استان خوزستان در مقایسه با کشور

بخش کشاورزی و معدن

استان خوزستان از نظر تولید ارزش افزوده بخش کشاورزی در رتبه پنجم کشور قرار دارد و از نظر ارزش افزوده بخش معدن رتبه نخست را دارد. بخش کشاورزی استان خوزستان یکی از محورهای کلیدی توسعه اقتصادی استان در غیاب بخش انرژی است. بررسی وضعیت کشاورزی نشان می دهد که طی بازه زمانی مذکور، به طور متوسط، ۶/۱۵ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور را تشکیل داده است. بررسی زیر بخش های اقتصادی استان نیز گویای آن است که سهم سایر زیر بخش های اقتصادی از اقتصاد کل کشور قابل توجه است و این استان یکی از قطب های کشاورزی و امنیت غذایی کشور شناخته می شود. در بخش معدن نیز روال به همین ترتیب بوده است. این بخش ۶۱/۴ درصد از ارزش افزوده کل کشور را از سال ۹۰ تا ۹۷ داشته است.

جدول ۹۵- سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن استان خوزستان از کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
۶.۱۴	۶.۳۶	۶.۱۰	۵.۵۸	۶.۰۱	۵.۸۱	۶.۲۰	۶.۹۷	کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری
۵.۷۷	۶.۴۵	۵.۹۳	۵.۰۹	۵.۶۴	۵.۳۸	۵.۸۶	۶.۹۷	زراعت و باغداری
۶.۴۵	۵.۶۴	۵.۸۶	۵.۹۳	۵.۹۶	۶.۲۰	۶.۰۸	۶.۳۷	پرورش حیوانات
۰.۵۸	۰.۴۵	۰.۵۵	۰.۵۴	۰.۶۶	۱.۲۶	۱.۲۹	۱.۳۰	گاوداری صنعتی
۸.۶۸	۷.۳۲	۷.۴۵	۷.۵۸	۷.۶۰	۷.۹۸	۷.۷۷	۸.۰۴	دام سنتی
۲.۴۶	۲.۷۴	۳.۲۶	۳.۶۹	۳.۵۸	۳.۲۰	۳.۲۰	۳.۴۸	مرغداری
۱.۰۷	۱.۱۹	۲.۰۰	۱.۱۷	۱.۴۲	۱.۴۷	۱.۸۰	۱.۷۴	پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت های کشاورزی
۴.۹۳	۳.۹۲	۳.۱۳	۳.۴۵	۳.۵۸	۳.۳۸	۳.۶۲	۳.۴۵	جنگلداری
۹.۴۰	۸.۰۶	۹.۳۲	۱۰.۵۳	۱۱.۳۱	۱۰.۶۹	۱۱.۵۴	۱۰.۸۸	ماهیگیری
۶۵.۳۹	۶۲.۲۴	۵۹.۷۹	۵۷.۲۴	۵۷.۲۶	۵۶.۹۴	۶۶.۴۱	۶۵.۹۳	استخراج معدن
۶۹.۴۶	۶۶.۶۲	۶۳.۳۹	۶۰.۶۲	۵۹.۶۷	۵۸.۹۰	۶۹.۱۲	۶۶.۳۰	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن
۰.۳۱	۰.۳۸	۰.۶۹	۰.۹۸	۰.۸۶	۰.۶۶	۰.۷۷	۱.۰۴	استخراج سایر معادن

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

بررسی زیر بخش های کشاورزی استان نشان می دهد که استان در بخش زراعت و باغداری و پرورش حشرات دارای پتانسیل قابل توجهی است اما در بخش دامداری، نسبت به سایر زیر بخش های کشاورزی، وضعیت مطلوبی ندارد. به گونه ای که سرانه تولیدی بخش دامداری در استان پایین از کشور است. با وجود پتانسیل قابل توجه در بخش آب، وجود رودخانه های دائمی و فصلی بسیار و دسترسی به خلیج فارس، بخش شیلات استان عملکرد مطلوبی ندارد و در رتبه پنجم کشور قرار دارد. قدرت ایجاد اشتغال این بخش نیز با توجه به قابلیت استان مطلوب نمی باشد و نسبت سهم شاغلان این بخش ۰/۳۸ بالاتر از متوسط کشور قرار دارد. سهم استان خوزستان از اراضی تحت پوشش آبیاری کمتر از ۶ درصد است. طی سال های اخیر روند مدرن سازی بخش کشاورزی در استان

خوزستان آغاز شده و این استان رتبه نخست از طرح تجهیز و نوسازی اراضی کشاورزی را دارد. استان خوزستان در بخش استخراج معدن به عنوان یکی از استان‌های غنی و سرشار شناخته می‌شود. اما وضعیت این استان از نظر برخورداری از مواد معدنی بسیار پایین‌تر از بخش نفت و گاز است. از این رو سهم استان از معادن در حال بهره‌برداری، ۲/۱ درصد است. از این رو این بخش نیز به دلیل کاهش سرمایه‌گذاری با کاهش در سرانه تولید و ارزش افزوده روبه رو شده است.

جدول ۹۶- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی در مقایسه با کشور

رتبه در کشور	کشور	خوزستان	شاخص
۲۶	۱۰/۳۴	۸/۶۰	سرانه تولید گوشت قرمز (کیلوگرم به نفر)
۲۸	۱۳۲/۴۳	۶۹/۸۳	سرانه تولید شیر
۲۴	۳۲/۹۰	۲۳/۱۷	سرانه تولید گوشت مرغ
۵	۱۵/۴۴	۲۶/۵۷	سرانه تولید آبیان
۱۳	۱/۱۱	۱/۴۹	نسبت تعداد شاغلان بخش شیلات (آبزی پروری) به کل جمعیت
۸	۰/۰۳	۰/۰۵	نسبت مساحت جنگل کاری به مساحت استان
۵	۱۰۰	۵/۲۲	سهم استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت فشار (۱۳۹۷)
۶	۱۰۰	۹	سهم استان از اراضی تحت پوشش شبکه‌های آبیاری و زهکشی (۱۳۹۷)
۱	۱۰۰	۱۶/۲	سهم آب مصرف شده استان از منابع آب کشور
۱	۱۰۰	۱۵/۲	سهم استان از آب مصرف شده در بخش کشاورزی
۲۹	۵/۹۹	۲/۱۳	نسبت تعداد معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (۱۳۹۷)
۲۰	۱۰۰	۲/۱۰	سهم استان از معادن در حال بهره‌برداری (۱۳۹۷)
۲۹	۱۲۱/۴۸	۲۲/۲۷	نسبت تعداد شاغلان معدن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر) (۱۳۹۷)
۲۹	۴/۸۱	۰/۲۶	سرانه ارزش تولیدات معدن در حال بهره‌برداری (میلیون ریال به نفر) (۱۳۹۷)
۲۹	۳۷۵۲/۱۰	۱۸۷/۱۴	سرانه ارزش افزوده معدن در حال بهره‌برداری (هزار ریال به نفر) (۱۳۹۷)
۱۱	۲۳۷/۲۷	۱۴۴/۰۷	نسبت سرمایه‌گذاری (ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معدن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (هزار ریال به نفر) (۱۳۹۷)
۲۱	۱۰۰	۱/۰۸	سهم استان از شاغلان معدن در حال بهره‌برداری (۱۳۹۷)

منبع: مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش صنعت و ساختمان

بخش صنعتی استان یکی دیگر از محورهای کلیدی، نخست در توسعه استان و سپس در توسعه اقتصادی کشور است. این استان در رتبه سوم ارزش افزوده بخش صنعت قرار دارد. به طور متوسط طی بازه زمانی مورد بررسی سهم ارزش افزوده استان خوزستان در بخش صنعت، ۸/۲۸ درصد بوده است. وضعیت این بخش با توجه به مزیت نسبی استان در بخش نفت و گاز به سمت رونق بخش پتروشیمی گرایش دارد. بخش پتروشیمی استان به طور میانگین حدود ۲۸ درصد از ارزش افزوده پتروشیمی کل کشور را تشکیل داده است. از دیگر بخش‌های کلیدی استان مربوط به تعمیر و نگهداری ماشین‌آلات است که این بخش به صورت مشخص در خدمت بخش پتروشیمی است. از دیگر بخش‌های کلیدی استان در زمینه صنعت، تولید فرآورده‌های نفتی و انتقال انرژی است. به عبارتی این بخش‌ها به دلیل وجود منابع و ذخایر طبیعی نفت و گاز به عنوان مزیت نسبی استان شناخته می‌شوند. بخش ساختمان دومین بخش ارزش افزوده کشور را تشکیل داده است. این بخش به طور متوسط حدود ۱۵ درصد از ارزش افزوده کشور را از سال ۹۰ تا ۹۷ تشکیل داده است. به دلیل نیازمند بودن استان به زیرساخت‌های عظیم برای استخراج و صادرات نفت این بخش به دلیل ایجاد نیروگاه‌ها و پالایشگاه‌ها از ارزش افزوده زیادی برخوردار شده است. اما بررسی ساخت و ساز در بخش مسکن نشان می‌دهد که سهم این بخش کمتر از یک سوم بخش ساختمان را تشکیل داده است.

جدول ۹۷- سهم ارزش افزوده بخش صنعت و معدن استان خوزستان از کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
۸.۱۱	۸.۱۳	۷.۱۹	۶.۶۶	۸.۳۵	۹.۱۱	۱۰.۴۴	۷.۹۹	صنعت
۵.۶۹	۵.۴۷	۶.۵۱	۶.۰۶	۸.۴۱	۴.۷۵	۵.۳۲	۵.۳۵	تولید محصولات غذایی
۴.۸۶	۳.۳۶	۷.۵۸	۴.۴۷	۳.۰۹	۳.۴۸	۲.۸۸	۱.۲۱	تولید انواع آشامیدنیها
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	تولید فرآوردهای توتون و تنباکو
۰.۶۳	۰.۶۰	۰.۶۰	۰.۶۰	۰.۶۷	۰.۶۹	۰.۶۹	۰.۶۹	تولید منسوجات
۲.۷۸	۲.۸۴	۲.۶۹	۲.۵۸	۲.۷۰	۲.۷۹	۲.۷۳	۲.۶۱	تولید پوشاک
۱.۳۳	۱.۳۱	۱.۲۴	۱.۲۴	۱.۲۵	۱.۲۹	۱.۲۸	۱.۳۰	تولید چرم و فرآوردهای وابسته
۲.۲۳	۲.۲۶	۲.۵۰	۲.۵۳	۲.۲۶	۲.۲۷	۱.۹۹	۱.۹۵	تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیر بافی
۳.۴۰	۳.۵۶	۲.۹۸	۲.۹۵	۱.۵۲	۰.۸۷	۲.۰۲	۱.۴۳	تولید کاغذ و فرآوردهای کاغذی
۰.۵۴	۰.۶۰	۰.۶۶	۰.۵۶	۰.۶۸	۰.۷۵	۰.۷۱	۰.۷۲	چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده
۷.۷۶	۷.۵۸	۸.۶۳	-۴۳.۲۹	-۶.۰۶	۱۳.۳۷	۲۰.۷۱	۱۱.۹۵	تولید کتک، فرآوردهای حاصل از پالایش نفت
۲۵.۱۷	۲۶.۳۸	۲۵.۷۹	۲۹.۲۵	۲۹.۳۳	۲۸.۱۵	۲۸.۶۰	۳۱.۴۱	تولید مواد شیمیایی و فرآوردهای شیمیایی
۰.۰۴	۰.۰۷	۰.۰۲	۰.۱۹	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۱۰	۰.۰۸	تولید داروها و فرآوردهای دارویی و شیمیایی و گیاهی
۲.۳۴	۲.۳۰	۱.۸۸	۱.۷۸	۱.۸۹	۱.۹۸	۱.۸۸	۱.۶۸	تولید فرآوردهای لاستیکی و پلاستیکی
۳.۰۹	۲.۷۱	۳.۴۴	۳.۲۴	۳.۰۹	۲.۴۵	۳.۵۸	۳.۱۰	تولید سایر فرآوردهای معدنی غیرفلزی
۸.۹۶	۱۰.۷۷	۸.۲۵	۱۵.۰۲	۹.۳۱	۱۰.۵۸	۱۸.۴۵	۱۰.۰۳	تولید فلزات پایه
۴.۰۲	۳.۹۶	۳.۸۷	۳.۲۱	۲.۸۳	۲.۴۷	۲.۵۶	۲.۶۰	تولید محصولات فلزی ساخته شده به جز ماشین آلات و تجهیزات
۰.۹۰	۰.۶۸	۰.۵۵	۰.۵۹	۱.۱۱	۵.۰۳	۲.۴۱	۱.۳۶	تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری
۱.۱۲	۲.۴۵	۰.۸۵	۰.۹۴	۱.۱۹	۱.۱۵	۱.۳۰	۱.۳۵	تولید تجهیزات برقی
۲.۳۹	۱.۹۴	۱.۲۴	۱.۳۴	۱.۴۱	۱.۳۰	۱.۳۴	۱.۱۶	تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر
۱.۶۷	۴.۳۰	۰.۵۱	۰.۶۶	۰.۳۷	۰.۲۰	۰.۲۵	۰.۳۷	تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر
۱.۳۹	۰.۶۲	۰.۶۹	۰.۳۸	۲.۲۳	۲.۹۷	۱.۷۱	۲.۹۵	تولید سایر تجهیزات حمل و نقل
۰.۸۶	۰.۸۸	۰.۸۶	۰.۸۶	۰.۸۷	۰.۹۶	۰.۸۸	۰.۹۳	تولید مبلمان
۱.۹۵	۱.۹۸	۱.۹۷	۱.۵۱	۱.۵۵	۱.۶۳	۱.۵۴	۱.۶۲	تولید سایر مصنوعات
۱۴.۱۲	۱۲.۶۰	۱۴.۵۰	۱۴.۸۲	۱۷.۷۰	۱۶.۸۴	۱۷.۶۰	۱۹.۷۹	تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات
۳.۴۴	۵.۱۲	۶.۰۰	۵.۰۱	۴.۵۴	۲.۸۵	۳.۵۲	۴.۰۱	تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا
۱۴.۲۰	۱۵.۳۷	۱۶.۶۸	۱۱.۵۰	۱۳.۹۴	۱۴.۹۵	۱۲.۷۷	۱۱.۴۵	تولید، انتقال و توزیع برق
۱.۲۱	۱.۸۴	۲.۳۹	۴.۱۶	۳.۶۹	۱.۹۰	۲.۵۶	۳.۲۱	تولید و توزیع گاز طبیعی
۶.۵۸	۱۰.۲۵	۱۰.۵۵	۹.۶۷	۵.۸۰	۰.۵۹	۸.۶۱	۹.۹۴	آرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه
۱۰.۷۷	۱۲.۸۱	۱۳.۵۲	۱۴.۲۹	۱۶.۱۲	۱۴.۹۲	۲۰.۴۶	۱۶.۳۹	ساختمان
۳.۲۵	۳.۹۰	۳.۶۸	۴.۰۲	۳.۶۱	۳.۴۹	۳.۴۹	۳.۹۱	ساختمان‌های مسکونی
۱۴.۲۷	۱۵.۳۲	۱۵.۸۲	۱۷.۳۴	۲۰.۲۵	۱۹.۹۶	۲۸.۱۲	۲۱.۰۳	سایر ساختمان‌ها

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

بررسی وضعیت استان از نظر شاخص کارگاه‌های صنعتی نشان می‌دهد که بخش صنعت در استان، از جمله بخش‌های مغفول مانده است. نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر و کارکن کمتر از میانگین کشور و به عبارتی یک‌سوم آن است. متأثر از این شرایط هم تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی نسبت به کل جمعیت در مقایسه با کشور در سطح پایینی قرار دارد. اما ارزش افزوده استان از تولید کارگاهی نزدیک به ۱۳ درصد کل کشور است و رتبه استان از نظر این شاخص در کشور، دوم است. این در حالی است که سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی کشور ۲/۱۹ درصد است. در نهایت می‌توان بیان داشت از نظر اشتغال کارگاهی سهم استان خوزستان ۴/۷۶ درصد است. به عبارتی تمرکز اشتغال بخش کارگاه صنعتی در استان نسبت به کشور حدود ۵ درصد است. به دلیل وجود نیروگاه‌ها و پالایشگاه‌های استان، سهم استان از مصرف آب در بخش صنعت بسیار

زیاد است و رتبه آن در کشور یک است. از این رو متأثر از این شرایط آلودگی‌های صنعتی در استان به عنوان یکی از معضلات مهم شناخته می‌شود که لزوم توسعه انرژی‌های پاک برای کاهش آسیب‌های محیط‌زیستی را گوشزد می‌نماید.

جدول ۹۸- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت و معدن در مقایسه با کشور

رتبه در کشور	کشور	خوزستان	شاخص
۲۶	۳/۷۴	۱/۳۹	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۶)
۲۶	۳/۷۲	۱/۳۸	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی خصوصی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر)
۲۶	۲/۲۷	۰/۸۴	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۵)
۱۳	۲۱/۹۳	۱۷/۷۰	نسبت تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۶)
۸	۲۶/۷۰	۴۷/۸۴	سرنانه ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر (میلیون ریال به نفر)
۲	۱۰۰	۱۲/۴۵	سهم استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی (۱۳۹۶)
۱۵	۱۰۰	۲/۱۹	سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر (۱۳۹۶)
۳	۱۰۰	۱۰/۶۱	سهم استان از ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر (۱۳۹۶)
۷	۱۰۰	۴/۷۶	سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر
۱	۱۰۰	۵۹/۸	سهم استان از آب مصرف شده در بخش صنعت

منبع: مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش خدمات

بخش خدمات استان از دیگر بخش‌های کلیدی است که علاوه بر نقش‌آفرینی در اقتصاد داخلی استان نقش بسیاری مهمی در اقتصاد کل کشور دارد. خوزستان از نظر تولید ارزش افزوده در بخش خدمات رتبه پنجم را دارد. به عبارتی این استان بعد از استان‌های تهران، خراسان رضوی، اصفهان و فارس، بیشترین ارزش افزوده در بخش خدمات را تولید کرده است. بررسی ارزش افزوده این بخش در سال ۹۸ نشان می‌دهد که در این سال، ۴/۴۵ درصد از ارزش افزوده کشور در بخش خدمات در استان خوزستان تولید شده است. بررسی زیر بخش خدمات در استان نشان می‌دهد موقعیت جغرافیایی این استان عامل مهمی در تولید ارزش افزوده بوده است. بررسی حمل و نقل آب نشان می‌دهد که حدود یک سوم از ارزش افزوده بخش حمل و نقل آبی کشور یعنی ۳۱/۵۱ درصد از استان خوزستان تولید شده است. به عبارتی می‌توان بیان داشت بخش حمل و نقل و ارتباط و انبارداری رو هم رفته حدود ۵۰ درصد از ارزش افزوده کل کشور در این بخش‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. از

دیگر بخش‌های خدمات استان که نقش کلیدی در افزایش ارزش افزوده داشته است، بخش تأمین اجتماعی اجباری است.

جدول ۹۹- سهم استان خوزستان از ارزش افزوده بخش خدمات کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
۳.۷۳	۳.۷۴	۳.۷۵	۳.۷۵	۳.۷۲	۳.۷۱	۳.۷۱	۳.۷۲	عده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۳.۶۲	۳.۶۲	۳.۶۲	۳.۶۲	۳.۶۲	۳.۶۲	۳.۶۲	۳.۶۲	عده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۵.۲۸	۵.۲۸	۵.۲۸	۵.۲۸	۵.۲۸	۵.۲۸	۵.۲۹	۵.۲۹	عده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۶.۵۰	۶.۹۱	۷.۱۵	۷.۰۶	۷.۲۹	۷.۲۵	۷.۰۰	۷.۲۸	حمل و نقل و انبارداری و پست
۵.۵۲	۵.۸۷	۵.۹۴	۵.۸۰	۶.۲۹	۶.۴۰	۶.۱۹	۶.۳۸	حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله
۳.۹۷	۴.۴۲	۱۳.۵۸	۳.۵۰	۴.۳۱	۶.۳۲	۷.۲۱	۶.۴۱	حمل و نقل از طریق راه آهن بین شهری
۵.۳۷	۵.۶۵	۵.۵۳	۵.۵۷	۶.۰۹	۶.۱۴	۵.۸۸	۶.۰۸	سایر حمل و نقل زمینی
۱۱.۷۹	۱۳.۰۸	۱۳.۰۷	۱۳.۶۲	۱۳.۸۰	۱۳.۶۶	۱۳.۶۸	۱۳.۸۷	حمل و نقل از طریق لوله
۳۳.۴۹	۳۳.۴۵	۳۳.۷۰	۳۳.۶۲	۳۲.۱۸	۲۸.۰۴	۲۹.۹۳	۲۷.۷۴	حمل و نقل آبی
۶.۵۹	۶.۳۶	۶.۳۴	۶.۱۱	۵.۸۶	۵.۵۴	۵.۳۴	۵.۴۹	حمل و نقل هوایی
۱۰.۵۳	۱۳.۱۵	۱۲.۴۳	۱۲.۸۰	۱۳.۲۲	۱۳.۱۷	۱۳.۵۰	۱۳.۷۷	انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل
۵.۹۳	۵.۹۳	۵.۹۳	۵.۹۳	۵.۹۳	۵.۹۳	۵.۹۳	۵.۹۳	فعالیت‌های پست و پیک
۲.۸۸	۲.۹۰	۲.۸۹	۲.۸۹	۲.۹۰	۲.۸۹	۲.۸۶	۲.۸۳	فعالیت خدماتی مربوط به تأمین چا و غذا
۱.۹۲	۱.۹۲	۱.۹۱	۱.۹۲	۱.۹۲	۱.۹۲	۱.۹۱	۱.۹۱	تأمین چا (نقمتگاه‌ها)
۳.۰۶	۳.۰۷	۳.۰۵	۳.۰۶	۳.۰۶	۳.۰۶	۳.۰۴	۳.۰۴	فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها (رستوران‌ها و ...)
۱.۱۰	۱.۰۵	۱.۰۳	۱.۰۱	۰.۹۵	۰.۹۵	۰.۹۴	۰.۹۱	اطلاعات و ارتباطات
۰.۷۶	۰.۷۶	۰.۷۶	۰.۷۶	۰.۷۵	۰.۷۵	۰.۷۵	۰.۷۴	ارتباطات
۱.۵۶	۱.۴۹	۱.۵۳	۱.۵۸	۱.۶۰	۱.۶۶	۱.۶۵	۱.۵۸	سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات
۲.۷۴	۲.۶۷	۲.۰۰	۱.۹۷	۲.۰۸	۲.۰۵	۲.۵۰	۲.۳۵	فعالیت‌های مالی و بیمه
۲.۷۲	۲.۶۷	۱.۳۸	۱.۵۴	۱.۷۵	۲.۲۴	۲.۴۹	۲.۵۰	بانک و موسسات مالی
۴.۰۲	۳.۹۰	۳.۹۱	۳.۹۰	۳.۹۲	۳.۲۷	۳.۳۷	۳.۱۶	بیمه
۰.۹۸	۰.۹۸	۰.۹۹	۰.۹۶	۰.۹۱	۱.۱۳	۰.۹۴	۰.۶۳	سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه
۳.۴۳	۳.۱۵	۳.۵۷	۳.۵۸	۳.۶۲	۳.۷۸	۳.۲۸	۳.۵۰	املاک و مستغلات
۲.۹۵	۲.۴۹	۳.۱۸	۳.۱۸	۳.۵۰	۳.۳۷	۲.۸۷	۳.۱۵	خدمات واحدهای مسکونی شخصی
۳.۸۱	۳.۸۱	۳.۹۵	۳.۹۵	۳.۳۴	۴.۲۲	۳.۵۶	۳.۷۲	خدمات واحدهای مسکونی اجباری
۴.۴۴	۴.۴۴	۴.۴۴	۴.۴۴	۴.۴۴	۴.۴۴	۴.۴۴	۴.۴۴	خدمات واحدهای غیر مسکونی
۴.۰۱	۴.۰۱	۴.۰۴	۴.۰۶	۴.۰۹	۴.۲۱	۴.۲۸	۴.۲۸	خدمات دلالان مستغلات
۲.۴۷	۲.۴۲	۲.۴۱	۲.۷۰	۲.۳۳	۲.۵۴	۲.۳۱	۲.۴۶	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۱.۶۷	۱.۳۳	۰.۹۴	۳.۰۳	۱.۰۶	۲.۰۵	۰.۹۲	۱.۸۰	تحقیق و توسعه
۲.۵۳	۲.۵۳	۲.۵۱	۲.۵۳	۲.۵۳	۲.۵۳	۲.۵۳	۲.۵۲	سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۵.۵۷	۵.۴۸	۵.۵۲	۵.۲۳	۴.۸۳	۶.۱۱	۶.۱۶	۶.۲۹	فعالیت‌های دامپرشی

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

ادامه جدول سهم استان خوزستان از ارزش افزوده بخش خدمات کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
۶.۰۷	۵.۴۴	۵.۹۰	۶.۴۴	۶.۸۰	۶.۹۵	۷.۰۲	۷.۱۱	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۶.۳۶	۶.۵۰	۶.۴۴	۶.۶۴	۶.۵۱	۶.۴۴	۶.۷۰	۶.۶۳	اداره امور عمومی، خدمات شهری و تامین اجتماعی
۵.۴۵	۵.۵۶	۵.۶۲	۵.۷۳	۵.۵۹	۵.۸۹	۶.۴۱	۶.۱۲	امور عمومی و خدمات شهری
۲.۹۰	۳.۲۵	۲.۹۲	۲.۷۵	۱.۸۶	۳.۶۴	۳.۸۹	۳.۸۶	امور عمومی
۶.۸۰	۶.۸۰	۶.۸۸	۷.۰۶	۷.۱۳	۶.۹۴	۷.۷۰	۷.۵۴	خدمات شهری
۶.۸۰	۶.۸۵	۶.۶۹	۶.۸۶	۶.۷۱	۶.۷۹	۶.۸۷	۶.۹۸	امور دفاعی و انتظامی
۷.۸۸	۷.۸۸	۷.۸۸	۷.۸۸	۷.۸۷	۷.۸۸	۷.۸۸	۷.۹۱	امور دفاعی
۴.۵۱	۴.۵۵	۴.۴۴	۴.۵۱	۴.۵۶	۴.۶۰	۴.۵۸	۴.۶۷	امور انتظامی
۱۲.۵۷	۱۳.۲۳	۱۳.۵۶	۱۵.۵۵	۱۷.۸۷	۱۲.۶۲	۹.۲۵	۸.۶۹	تامین اجتماعی اجباری
۵.۵۹	۵.۷۳	۵.۸۰	۵.۴۸	۵.۶۶	۵.۷۳	۵.۶۶	۴.۹۳	آموزش
۷.۳۸	۷.۳۳	۶.۶۰	۵.۶۷	۵.۸۶	۶.۲۴	۵.۹۵	۵.۸۹	آموزش ابتدایی
۷.۵۷	۷.۴۷	۶.۷۱	۵.۷۶	۵.۹۵	۶.۳۴	۶.۰۱	۵.۹۳	آموزش ابتدایی دولتی
۴.۱۷	۴.۱۷	۴.۱۷	۴.۱۷	۴.۱۷	۴.۱۷	۴.۱۷	۴.۱۷	آموزش ابتدایی خصوصی
۵.۴۴	۵.۳۸	۶.۲۶	۶.۳۶	۶.۷۸	۶.۲۶	۶.۲۲	۴.۷۱	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای
۵.۳۴	۵.۶۳	۶.۳۱	۶.۴۰	۶.۷۹	۶.۴۵	۶.۲۲	۴.۶۹	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی
۶.۶۲	۲.۳۳	۵.۴۰	۵.۷۲	۶.۵۵	۲.۹۴	۶.۳۰	۵.۰۶	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی
۳.۸۳	۴.۳۴	۴.۳۶	۴.۳۸	۴.۳۸	۴.۸۶	۴.۵۰	۴.۱۰	آموزش عالی
۳.۱۴	۳.۶۲	۳.۶۳	۳.۵۷	۳.۷۹	۴.۲۹	۳.۴۵	۳.۰۴	آموزش عالی دولتی
۴.۹۷	۵.۳۶	۵.۲۹	۵.۳۰	۵.۱۸	۵.۶۴	۶.۱۸	۵.۹۰	آموزش عالی خصوصی
۳.۹۶	۴.۶۹	۴.۵۵	۴.۶۲	۴.۹۲	۴.۱۲	۴.۲۹	۶.۵۵	آموزش بزرگسالان
۴.۶۰	۴.۷۹	۴.۶۹	۴.۴۶	۵.۴۶	۳.۰۲	۶.۹۰	۷.۰۱	آموزش بزرگسالان دولتی
۳.۵۵	۴.۶۳	۴.۴۵	۴.۷۵	۴.۳۸	۵.۳۶	۵.۶۵	۵.۹۹	آموزش بزرگسالان خصوصی
۵.۷۷	۵.۴۴	۵.۳۳	۵.۳۸	۵.۳۹	۵.۵۶	۵.۸۶	۵.۵۵	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۵.۸۴	۵.۵۱	۵.۸۱	۵.۴۶	۵.۴۶	۵.۶۶	۵.۹۸	۵.۶۶	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان
۶.۱۳	۵.۶۹	۶.۱۷	۵.۷۷	۵.۹۳	۵.۴۰	۵.۵۲	۵.۳۷	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی
۵.۶۰	۵.۳۷	۵.۴۸	۵.۲۴	۵.۳۵	۵.۸۴	۶.۳۱	۶.۰۱	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی
۴.۰۲	۳.۹۳	۳.۹۷	۳.۸۷	۴.۱۳	۴.۱۵	۴.۳۱	۴.۳۸	مددکاری اجتماعی
۳.۸۳	۳.۷۲	۳.۶۹	۳.۶۶	۳.۶۳	۳.۶۱	۳.۷۱	۳.۸۱	فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات
۴.۱۸	۴.۱۷	۳.۹۶	۳.۸۸	۳.۹۳	۳.۸۴	۳.۹۹	۴.۰۸	هنر، سرگرمی و تفریح
۲.۹۱	۲.۴۵	۲.۶۰	۲.۵۹	۲.۴۱	۲.۵۰	۲.۷۳	۳.۱۷	سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو
۶.۰۰	۶.۰۰	۶.۰۰	۶.۰۱	۶.۰۱	۶.۰۱	۶.۰۱	۶.۰۱	تعمیر راه‌ها و کالاهای شخصی و خانگی
۳.۶۶	۳.۶۶	۳.۶۶	۳.۶۶	۳.۶۶	۳.۶۶	۳.۶۶	۳.۶۶	سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

سهم بخش‌های گوناگون اقتصادی استان خوزستان از تولید ناخالص داخلی

بخش کشاورزی و معدن

بخش کشاورزی از مجموع ارزش افزوده‌ای که طی ۸ سال تولید کرده است به طور میانگین ۳/۱۸ درصد است. روند ارزش افزوده تولید شده استان در بخش کشاورزی نشان می‌دهد که روند ارزش افزوده این بخش تا سال ۹۴ صعودی بوده اما از این سال به بعد نزولی شده است. بخش زراعت و باغداری همچنان بیشترین سهم را از ارزش افزوده کل دارا بوده است. این استان از نظر این شاخص با تولید نزدیک به ۱۸ درصد از محصولات زراعی کشور در رتبه نخست قرار دارد. به عبارتی این استان در بیشتر محصولات کشاورزی از رتبه یک تا چهار را دارا است و در محصول استراتژیک گندم و دانه‌های روغنی رتبه نخست کشور را دارد. همچنین در صادرات

بخش کشاورزی نیز استان خوزستان دارای اهمیت استراتژیک است، به طوری که ۵۵ درصد از صادرات خرمای کشور در خوزستان تولید شده است و از این منظر در رتبه نخست قرار می گیرد. نقش بخش معدن در اقتصاد کشور و استان بی بدیل است. این بخش حدود ۷۰ درصد از ارزش افزوده استان را تشکیل داده است. البته ذکر این نکته ضروری است که بخش استخراج نفت و گاز بیشترین بخش را از ارزش افزوده تشکیل داده اند. این استان از نظر تمرکز بخش معدن با دارا بودن ۱۴۰ معدن فعال، ۲/۶ درصد از معادن در خوزستان واقع شده اند. این استان در زیر بخش های استخراج شن و ماسه (۳/۶ درصد)، سنگ آهک (۶/۸ درصد)، استخراج قیر جامد (۷/۱ درصد) و صدف دریایی (۶/۷ درصد) از معادن کشور را تشکیل داده است.

جدول ۱۰۰- ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
۳.۱۱	۳.۷۱	۴.۲۰	۴.۶۹	۳.۳۱	۲.۵۵	۲.۰۷	۱.۸۲	کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری
۲.۰۹	۲.۷۲	۳.۰۰	۳.۰۸	۲.۲۳	۱.۷۱	۱.۳۳	۱.۲۸	زراعت و باغداری
۰.۷۰	۰.۶۸	۰.۸۱	۱.۰۶	۰.۷۲	۰.۶۰	۰.۵۳	۰.۳۹	پرورش حیوانات
۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۶	گلپوداری صنعتی
۰.۶۴	۰.۶۲	۰.۷۳	۰.۹۵	۰.۶۴	۰.۵۳	۰.۴۶	۰.۳۵	دام ستنی
۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۹	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۳	مرغداری
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۰	پرورش زنبور عسل، کریم ابریشم، شکار و سایر فعالیت های کشاورزی
۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۶	جنگلداری
۰.۳۱	۰.۲۹	۰.۳۸	۰.۵۲	۰.۳۵	۰.۳۳	۰.۲۱	۰.۱۳	ماهیگیری
۷۳.۷۸	۶۶.۷۵	۶۱.۶۶	۵۶.۸۱	۶۷.۹۷	۷۲.۲۸	۷۴.۸۵	۷۸.۴۶	استخراج معدن
۷۳.۷۶	۶۶.۷۳	۶۱.۹۲	۵۶.۷۵	۶۷.۹۳	۷۲.۳۵	۷۴.۸۲	۷۸.۴۲	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن
۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۶	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۴	استخراج سایر معادن

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

بخش صنعت و ساختمان استان

استان خوزستان در زمینه صنایع مربوط به حوزه های نفت و گاز و پتروشیمی در کشور رتبه نخست را دارد. بررسی این موضوع در ارزش افزوده این بخش و بخش های مرتبط آن مشخص می گردد. در حدود ۵ درصد از ارزش افزوده استان در بخش محصولات شیمیایی قرار دارد. هر چند بخش لاستیک و پلاستیک و فرآورده های نفتی نیز زمینه مجموعه بخش پتروشیمی شناخته می شوند. صنایع فولاد کشور در استان خوزستان نیز به عنوان دومین بخش دارای نقطه قوت صنعتی شناخته می شود به طوری که استان خوزستان در صنایع فولاد در رتبه دوم کشور قرار دارد. در این استان ده واحد صنعتی وجود دارد که در ارتباط با صنعت فولاد در استان فعالیت دارند. به طور متوسط بخش صنعت استان، ۷/۷۱ درصد از ارزش افزوده استان را طی بازه زمانی هشت ساله، تشکیل داده است. سهم بخش مواد شیمیایی، تولید فلزات پایه و بخش انرژی از تأثیر گذارترین بخش های اقتصادی استان محسوب می شوند.

جدول ۱۰۱- ارزش افزوده بخش صنعت و ساختمان نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
۷.۲۶	۸.۴۶	۸.۱۴	۸.۹۰	۸.۱۰	۷.۵۹	۷.۷۵	۵.۴۵	صنعت
-۰.۸۸	-۰.۵۷	۱.۳۳	۱.۴۹	۱.۱۴	-۰.۵۱	-۰.۵۶	-۰.۴۱	تولید محصولات غذایی
-۰.۰۳	-۰.۰۲	-۰.۰۵	-۰.۰۴	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۱	-۰.۰۰	تولید انواع آشامیدنیها
-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	تولید فرآوردهای توتون و تنباکو
-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۳	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۲	تولید منسوجات
-۰.۰۴	-۰.۰۴	-۰.۰۶	-۰.۰۶	-۰.۰۴	-۰.۰۳	-۰.۰۳	-۰.۰۴	تولید پوشاک
-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۲	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۱	تولید چرم و فرآوردهای وابسته
-۰.۱۰	-۰.۱۰	-۰.۱۰	-۰.۱۴	-۰.۱۱	-۰.۰۹	-۰.۰۷	-۰.۰۶	تولید چوب و محصولات چوبی به جز میلان، حصیر و مواد حصیر بافی
-۰.۰۴	-۰.۰۵	-۰.۰۵	-۰.۰۶	-۰.۰۲	-۰.۰۱	-۰.۰۲	-۰.۰۱	تولید کاغذ و فرآوردهای کاغذی
-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده
-۰.۵۳	-۰.۵۵	-۰.۵۵	-۱.۵۷	-۰.۲۰	-۰.۹۱	-۰.۸۲	-۰.۴۵	تولید کتک، فرآوردهای حاصل از پالایش نفت
۳.۷۲	۴.۲۸	۴.۱۵	۵.۶۵	۵.۰۲	۴.۱۰	۳.۴۷	۳.۱۰	تولید مواد شیمیایی و فرآوردهای شیمیایی
-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۱	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	تولید داروها و فرآوردهای دارویی و شیمیایی و گیاهی
-۰.۰۹	-۰.۰۸	-۰.۰۷	-۰.۰۸	-۰.۰۶	-۰.۰۵	-۰.۰۵	-۰.۰۴	تولید فرآوردهای لاستیکی و پلاستیکی
-۰.۲۱	-۰.۲۲	-۰.۳۲	-۰.۳۷	-۰.۳۱	-۰.۲۲	-۰.۳۱	-۰.۲۵	تولید سایر فرآوردهای معدنی غیرفلزی
۱.۲۱	۱.۴۶	۰.۹۲	۱.۹۹	۱.۲۱	۱.۳۶	۲.۱۴	۰.۷۹	تولید فلزات پایه
-۰.۱۶	-۰.۲۲	-۰.۲۶	-۰.۲۷	-۰.۱۶	-۰.۱۱	-۰.۱۲	-۰.۱۲	تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات
-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۴	-۰.۰۲	-۰.۰۱	تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری
-۰.۰۲	-۰.۰۶	-۰.۰۳	-۰.۰۳	-۰.۰۳	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۲	تولید تجهیزات برقی
-۰.۰۵	-۰.۰۵	-۰.۰۴	-۰.۰۶	-۰.۰۴	-۰.۰۳	-۰.۰۳	-۰.۰۳	تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر
-۰.۰۳	-۰.۲۹	-۰.۰۵	-۰.۰۵	-۰.۰۳	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۲	تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
-۰.۰۱	-۰.۰۰	-۰.۰۱	-۰.۰۰	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۱	تولید سایر تجهیزات حمل و نقل
-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۱	تولید میلان
-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۱	تولید سایر مصنوعات
-۰.۰۶	-۰.۰۷	-۰.۰۸	-۰.۰۷	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۳	تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات
۱.۳۵	۲.۰۹	۲.۷۴	۱.۸۷	۱.۶۲	۰.۸۶	۰.۸۳	۰.۹۶	تامین برق، گاز، بخار و تهویه هوا
-۰.۹۵	۱.۵۲	۱.۹۳	۰.۵۰	۰.۴۱	۰.۳۳	۰.۲۸	۰.۲۷	تولید، انتقال و توزیع برق
-۰.۳۹	۰.۵۷	۰.۸۲	۱.۳۸	۱.۲۰	۰.۵۴	۰.۵۵	۰.۷۰	تولید و توزیع گاز طبیعی
-۰.۱۰	-۰.۲۰	-۰.۲۱	-۰.۲۷	-۰.۱۰	-۰.۰۱	-۰.۱۲	-۰.۱۴	آرسنی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه
۲.۴۰	۳.۴۱	۴.۴۳	۵.۴۹	۴.۶۵	۳.۴۴	۴.۵۰	۳.۹۲	ساختمان
-۰.۲۳	-۰.۲۰	-۰.۲۳	-۰.۳۴	-۰.۲۰	-۰.۲۶	-۰.۲۴	-۰.۲۵	ساختمان‌های مسکونی
۲.۱۷	۳.۲۰	۴.۲۰	۵.۱۵	۴.۳۶	۳.۱۹	۴.۲۶	۴.۶۷	سایر ساختمان‌ها

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

بخش خدمات استان

بررسی بخش خدمات نشان می‌دهد این استان در زمینه زیر بخش‌های خدماتی به صورت گسترده‌ای ارزش افزوده تولید کرده است. به عبارتی می‌توان بیان داشت بخش‌های مختلف خدماتی استان نقش تقریباً برابری در تولید ارزش افزوده داشته‌اند و تعیین بخش کلیدی میسر نمی‌باشد.

جدول ۱۰۲- ارزش افزوده بخش خدمات نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
۲.۵۱	۲.۹۲	۳.۱۶	۳.۸۷	۲.۸۹	۲.۴۴	۲.۰۲	۱.۸۹	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۲.۲۹	۲.۶۳	۲.۸۲	۳.۴۶	۲.۶۶	۲.۲۷	۱.۸۶	۱.۷۴	عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۰.۲۲	۰.۲۹	۰.۳۴	۰.۴۱	۰.۲۴	۰.۱۷	۰.۱۶	۰.۱۶	عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۲.۳۲	۳.۱۹	۳.۹۱	۴.۷۲	۳.۱۷	۲.۲۷	۱.۹۸	۱.۸۲	حمل و نقل و انبارداری و پست
۱.۷۱	۲.۳۷	۲.۸۲	۳.۳۹	۲.۴۰	۱.۷۶	۱.۵۶	۱.۴۰	حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله
۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۱۲	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	حمل و نقل از طریق راه آهن بین شهری
۱.۵۸	۲.۱۶	۲.۴۸	۳.۰۸	۲.۲۱	۱.۶۰	۱.۴۰	۱.۲۵	سایر حمل و نقل زمینی
۰.۱۰	۰.۱۷	۰.۲۱	۰.۲۷	۰.۱۶	۰.۱۳	۰.۱۲	۰.۱۱	حمل و نقل از طریق لوله
۰.۲۲	۰.۲۶	۰.۴۶	۰.۶۳	۰.۲۹	۰.۱۶	۰.۱۰	۰.۰۹	حمل و نقل آبی
۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۸	۰.۱۰	۰.۰۷	۰.۰۴	۰.۰۲	۰.۰۲	حمل و نقل هوایی
۰.۳۳	۰.۲۷	۰.۳۳	۰.۵۸	۰.۲۹	۰.۳۰	۰.۲۸	۰.۳۰	انبارداری و فعالیت های پشتیبانی حمل و نقل
۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	فعالیت های پست و پیچک
۰.۲۰	۰.۲۴	۰.۲۹	۰.۳۷	۰.۳۳	۰.۱۸	۰.۱۵	۰.۱۳	فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا
۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	تأمین جا(اقامتگاه ها)
۰.۱۸	۰.۲۱	۰.۲۷	۰.۳۴	۰.۲۱	۰.۱۶	۰.۱۳	۰.۱۱	فعالیت های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی ها(رستوران ها و ...)
۰.۱۱	۰.۱۴	۰.۱۶	۰.۱۸	۰.۱۱	۰.۰۸	۰.۰۷	۰.۰۷	اطلاعات و ارتباطات
۰.۰۴	۰.۰۶	۰.۰۸	۰.۰۹	۰.۰۷	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۴	ارتباطات
۰.۰۷	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۲	سایر فعالیت های اطلاعات و ارتباطات
۰.۳۹	۰.۳۳	۰.۳۱	۰.۳۸	۰.۲۸	۰.۲۹	۰.۳۰	۰.۲۹	فعالیت های مالی و بیمه
۰.۲۱	۰.۱۸	۰.۱۱	۰.۱۷	۰.۱۲	۰.۱۳	۰.۱۹	۰.۲۱	بانک و موسسات مالی
۰.۱۵	۰.۱۲	۰.۱۷	۰.۱۸	۰.۱۳	۰.۰۹	۰.۱۰	۰.۰۷	بیمه
۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۶	۰.۰۲	۰.۰۱	سایر فعالیت های خدمات مالی و بیمه
۲.۲۲	۲.۶۵	۳.۵۱	۴.۲۰	۲.۶۴	۲.۲۹	۱.۸۲	۱.۷۳	املاک و مستغلات
۱.۰۷	۱.۱۹	۱.۸۰	۲.۱۴	۱.۴۲	۱.۱۴	۰.۹۶	۰.۹۱	خدمات واحدهای مسکونی شخصی
۰.۷۰	۰.۹۰	۱.۰۸	۱.۲۶	۰.۶۸	۰.۷۲	۰.۴۸	۰.۴۸	خدمات واحدهای مسکونی اجاری
۰.۴۱	۰.۵۱	۰.۵۷	۰.۷۳	۰.۵۰	۰.۳۹	۰.۳۴	۰.۳۰	خدمات واحدهای غیر مسکونی
۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۷	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۴	خدمات دالان مستغلات
۰.۱۳	۰.۱۷	۰.۱۹	۰.۲۶	۰.۱۳	۰.۱۱	۰.۰۹	۰.۱۰	فعالیت های حرفه ای، علمی و فنی
۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۵	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۲	تحقیق و توسعه
۰.۱۱	۰.۱۴	۰.۱۶	۰.۱۹	۰.۱۱	۰.۰۸	۰.۰۷	۰.۰۷	سایر فعالیت های حرفه ای، علمی و فنی
۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	فعالیت های دامپرشی

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

ادامه جدول ارزش افزوده بخش خدمات نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
۰.۱۲	۰.۱۷	۰.۲۱	۰.۲۷	۰.۱۷	۰.۱۳	۰.۱۱	۰.۱۱	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۱.۶۰	۲.۲۰	۲.۵۷	۳.۱۴	۱.۸۸	۱.۳۸	۱.۳۱	۱.۴۱	اداره امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی
۰.۶۷	۰.۹۱	۱.۱۱	۱.۴۱	۰.۸۶	۰.۷۰	۰.۶۲	۰.۵۸	امور عمومی و خدمات شهری
۰.۱۲	۰.۱۹	۰.۱۸	۰.۲۱	۰.۰۸	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۴	امور عمومی
۰.۵۵	۰.۷۳	۰.۹۳	۱.۲۰	۰.۷۸	۰.۵۶	۰.۴۹	۰.۴۴	خدمات شهری
۰.۸۱	۱.۰۹	۱.۲۳	۱.۴۱	۰.۸۴	۰.۶۲	۰.۶۴	۰.۷۸	امور دفاعی و انتظامی
۰.۶۳	۰.۸۷	۰.۹۵	۱.۱۳	۰.۶۴	۰.۴۸	۰.۵۱	۰.۶۳	امور دفاعی
۰.۱۷	۰.۲۳	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۲۰	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۵	امور انتظامی
۰.۱۲	۰.۱۹	۰.۲۲	۰.۲۳	۰.۱۸	۰.۰۷	۰.۰۴	۰.۰۴	تأمین اجتماعی اجباری
۰.۸۸	۱.۳۶	۱.۵۹	۱.۷۲	۱.۰۶	۰.۷۹	۰.۸۹	۰.۷۸	آموزش
۰.۳۹	۰.۵۹	۰.۶۰	۰.۵۱	۰.۳۰	۰.۲۴	۰.۲۸	۰.۲۵	آموزش ابتدائی
۰.۳۸	۰.۵۷	۰.۵۸	۰.۴۹	۰.۲۹	۰.۲۳	۰.۲۷	۰.۲۵	آموزش ابتدائی دولتی
۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۰	آموزش ابتدائی خصوصی
۰.۳۱	۰.۴۶	۰.۹۳	۰.۷۵	۰.۴۵	۰.۳۲	۰.۳۸	۰.۲۸	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای
۰.۲۸	۰.۴۴	۰.۶۰	۰.۷۱	۰.۴۳	۰.۳۱	۰.۳۶	۰.۲۶	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی
۰.۰۳	۰.۰۱	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۲	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی
۰.۱۷	۰.۲۸	۰.۳۳	۰.۴۰	۰.۲۷	۰.۲۰	۰.۲۰	۰.۲۰	آموزش عالی
۰.۰۹	۰.۱۴	۰.۱۵	۰.۲۰	۰.۱۴	۰.۱۰	۰.۰۹	۰.۰۹	آموزش عالی دولتی
۰.۰۸	۰.۱۴	۰.۱۷	۰.۲۱	۰.۱۴	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۱۱	آموزش عالی خصوصی
۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۵	آموزش بزرگسالان
۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۳	۰.۰۳	آموزش بزرگسالان دولتی
۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	آموزش بزرگسالان خصوصی
۱.۳۴	۱.۷۷	۲.۱۵	۲.۵۴	۱.۴۷	۱.۰۵	۰.۹۸	۰.۷۹	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۱.۳۰	۱.۷۱	۲.۰۸	۲.۴۵	۱.۴۱	۱.۰۰	۰.۹۲	۰.۷۴	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان
۰.۶۳	۰.۷۶	۰.۹۵	۱.۰۹	۰.۵۸	۰.۳۹	۰.۳۶	۰.۳۸	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی
۰.۶۸	۰.۹۵	۱.۱۲	۱.۳۶	۰.۸۳	۰.۶۱	۰.۵۶	۰.۳۶	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی
۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۷	۰.۰۹	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۵	مددکاری اجتماعی
۰.۱۷	۰.۲۳	۰.۲۶	۰.۳۳	۰.۲۱	۰.۱۶	۰.۱۶	۰.۱۵	فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات
۰.۰۸	۰.۰۹	۰.۱۱	۰.۱۴	۰.۰۹	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۶	هنر، سرگرمی و تفریح
۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳	سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو
۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی
۰.۰۶	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۱۲	۰.۰۸	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۵	سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

حجم تجارت خارجی منطقه آزاد اروند

مناطق آزاد تجاری با هدف توسعه صادرات و محرومیت‌زدایی از مناطق محروم کشور تأسیس گردیدند. هدف اصلی آن‌ها تبدیل شدن به مکان‌های برای تولید کالا و پیوند این مکان‌ها در درجه نخست با پس کرانه و در قدم بعدی با کل کشور بود. اما بررسی عملکرد این مناطق نشان داد که مناطق آزاد تبدیل به مکان‌هایی برای واردات کالا و در واقع دروازه وردی کالا شده‌اند. بررسی عملکرد منطقه آزاد تجاری نشان می‌دهد از سال ۹۳ تا ۹۶ این منطقه با تراز تجاری منفی روبه‌رو بوده است.

جدول ۱۰۳- عملکرد منطقه آزاد اروند(دلار)

سال	صادرات	واردات	تراز تجاری
۱۳۹۳	۱۰۸,۵۵۳,۶۴۵	۸۸۱,۴۳۰,۹۵۰	- ۱۲
۱۳۹۴	۱۷۸,۵۵۳,۶۴۵	۴۵۹,۴۵۲,۶۰۳	- ۳۹
۱۳۹۵	۵۲,۵۳۸,۶۹۷	۸۰۹,۰۹۰,۱۴۶	- ۶
۱۳۹۶	۸۹,۹۶۵,۸۹۹	۹۵۹,۷۳۱,۶۱۶	- ۹

منبع: گمرک ایران، محاسبات نگارنده

مزیت نسبی

بررسی مزیت نسبی استان بر اساس سهم مکانی نشان می‌دهد که در سال ۸۵ استان خوزستان در بخش صنعت صادرکننده و در بخش خدمات نه صادرکننده و نه واردکننده بوده است. از ۲۶ شهرستان استان پنج شهرستان در بخش صنعت صادرکننده، ۱۰ شهرستان در بخش کشاورزی و ۱۳ شهرستان در بخش خدمات صادرکننده بوده‌اند. شهرستان آبادان، در صنعت و کشاورزی صادرکننده و شهرستان‌های اندیمشک، دزفول، دشت آزادگان، شادگان، رامشیر و گتوند در بخش کشاورزی و خدمات صادرکننده بوده‌اند. در سال ۱۳۹۰ استان خوزستان در دو بخش کشاورزی و خدمات صادرکننده محصولات و خدمات بوده است. شهرستان‌های اندیمشک، ایذه، دزفول، دشت آزادگان، شوشتر، لالی هندیجان و رامشیر در سال ۹۰ صادرکننده بخش خدمات و کشاورزی بوده‌اند. در میان شهرستان‌های استان شهرستان هفتکل در بخش خدمات و کشاورزی صادرکننده بوده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد تعداد شهرستان‌های صادرکننده در بخش کشاورزی افزایش یافته است و عدد آن از ۱۳ به ۱۸ شهرستان رسیده است.

جدول ۱۰۴- سهم مکانی فعالیت به تفکیک بخش‌های اقتصادی در شهرستان‌های استان خوزستان

شهرستان	LQ 1390			LQ 1385		
	خدمات	کشاورزی	صنعت	خدمات	کشاورزی	صنعت
آبادان	۰/۹۶	۰/۹۵	۱/۰۹	۰/۹۳	۱/۱۳	۱/۳۴
اندیمشک	۱/۰۷	۱/۳۸	۰/۵۲	۱/۰۹	۱/۰۱	۰/۱
اهواز	۱/۰۱	۰/۴۴	۱/۲۷	۰/۹۸	۰/۸۷	۱/۵۱
ایذه	۱/۰۹	۱/۴۹	۰/۵۱	۱/۱۶	۰/۶۱	۰/۲
بندر ماهشهر	۰/۸۴	۰/۳۱	۱/۵۴	۰/۸۶	۱/۶۹	۰/۲۹
بهبهان	۱/۰۸	۰/۷۷	۰/۸۱	۱/۰۸	۰/۸۹	۰/۶
خرمشهر	۱/۱۱	۰/۴۵	۰/۷۴	۱/۱۱	۰/۸۶	۰/۲۶
دزفول	۱/۰۹	۱/۶۴	۰/۵۳	۱/۰۷	۱/۰۹	۰/۰۴
دشت آزادگان	۱/۰۵	۱/۹۴	۰/۳۳	۱/۰۶	۱/۰۱	۰/۳۶
رامهرمز	۰/۹۷	۱/۳۴	۰/۹۳	۱/۴۰	۰/۹۶	۰/۷۹
شادگان	۰/۹۹	۱/۰۷	۰/۷۴	۱/۰۴	۱/۰۲	۰/۱۱
شوشتر	۱/۰۳	۱/۶۳	۰/۱۶	۰/۹۷	۱/۴۶	۰/۲۸
مسجدسلیمان	۰/۹۷	۰/۸۳	۱/۳۱	۱/۰۶	۰/۶۶	۱/۴۱
شوش	۰/۹۳	۳/۳۳	۰/۱۵	۰/۹۷	۱/۴۹	۰/۰۸
باغ‌ملک	۰/۹	۲/۸۴	۰/۵۶	۱/۰۹	۰/۹۳	۰/۳۶
امیدیه	۰/۸۶	۰/۳۲	۱/۷۵	۰/۸۷	۰/۴۲	۴/۵۵
لالی	۱/۰۴	۱/۸	۰/۳۳	۱/۱۶	۰/۵۱	۰/۲۴
هندیجان	۱/۰۵	۲/۶۷	۰/۳۳	۰/۶۶	۰/۸۰	۵/۸۵
رامشیر	۱/۰۱	۱/۴	۰/۷	۱/۰۵	۱/۰۳	۰/۲۹
گتوند	۰/۸۷	۳/۴۱	۰/۱۵	۱/۰۲	۱/۲۱	۰/۰۸
اندیکا	۰/۵۲	۸/۸۳	۰/۲۶			
هفتکل	۰/۸۶	۱/۴۹	۱/۳۱			
هویزه	۰/۸۷	۳/۸۶	۰/۳۶			
باوئ	۰/۹۷	۱/۵۰	۰/۹۸			
استان خوزستان	۱	۱/۰۱	۰/۹۶	۱	۰/۷۷	۵/۷۱

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

مزیت رقابتی

جهت سنجش مزیت رقابتی استان از میزان تخصیص شدن فعالیت‌های اقتصادی در استان بهره گرفته شد. بررسی وضعیت فعالیت‌های صنعتی در استان نشان می‌دهد که از میان ۳۱ فعالیت اقتصادی در زمینه صنعتی در استان، ۱۳ رشته فعالیت اقتصادی در استان به صورت تخصیصی درآمد است. شهرستان اهواز با پنج کد ایسیک، خرمشهر با چهار کد ایسیک و بندر ماهشهر با دو کد ایسیک به ترتیب بیشترین سهم را از صنایع تخصیصی استان دارند.

بررسی صنایع تخصصی از نظر فناوری در استان نشان می‌دهد که تمرکز این صنایع در دو شهرستان خرمشهر و اهواز بوده است.

جدول ۱۰۵- تخصصی شدن صنایع به تفکیک کد ایسیک در شهرستان‌های استان خوزستان

شهرستان	ضریب تخصصی شدن	فعالیت
اهواز	۰.۹۵۴	انتشار و چاپ و تکثیر (۲۲)
بندر ماهشهر	۰.۷۴۰	کک و فرآورده های حاصل از نفت (۲۳)
بندر ماهشهر	۰.۳۹۴	ساخت مواد و محصولات شیمیایی (۲۴)
اهواز	۰.۸۷۶	ساخت فلزات اساسی (۲۷)
اهواز	۰.۳۹۴	محصولات فلزی فابریکی (۲۸)
خرمشهر	۰.۰۴۵	ماشین آلات دفتری و حسابداری (۳۰)
اهواز	۰.۳۴۵	ماشین آلات و دستگاههای برقی (۳۱)
خرمشهر	۰.۴۳۳	رادیو تلویزیون و سایر ارتباط (۳۲)
اهواز	۰.۰۷۷	ابزار پزشکی - اپتیکی - دقیق - ساعت (۳۳)
خرمشهر	۰.۴۲۳	وسایل نقلیه موتوری (۳۴)
خرمشهر	۰.۰۶۳	سایر تجهیزات حمل و نقل (۳۵)
اندیمشک	۰.۲۰۷	فعالتهای پشتیبانی و کمکی حمل و نقل؛ فعالتهای آژانسهای مسافرتی (۶۳)
شوشتر	۰.۸۴۶	فاضلاب، دفع زباله، بهداشت محیط و سایر فعالتهای مشابه (۹۰)

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

بررسی ضریب تمرکز استان نشان می‌دهد که تمرکز عمده صنایع در شهرستان اهواز قرار دارد. بعد از اهواز، بندر ماهشهر از نظر تمرکز فعالیت‌های صنعتی در رتبه دوم قرار دارد. در مجموع ۵۵ درصد از صنایع استان در این دو شهرستان تمرکز یافته‌اند. این دو شهرستان علاوه بر برخورداری از مزیت نسبی دارای بازار رقابتی‌تر نسبت به سایر شهرستان‌ها از نظر صنایع هستند. سومین شهرستان از نظر تمرکز صنایع، شهرستان شوشتر با حدود ۱۱ درصد از تمرکز صنایع است.

جدول ۱۰۶- ضریب تمرکز فعالیت‌های صنعتی استان به تفکیک شهرستان

شهرستان	ضریب تمرکز	شهرستان	ضریب تمرکز
آبادان	۴.۵۵	رامشیر	۰.۲۹
آغاچاری	۰.۰۱	رامهرمز	۱.۲۲
امیدیه	۰.۴۶	شادگان	۱.۱۲
اندیمشک	۱.۷۵	شوش	۴.۸۱
اهواز	۳۵.۲۸	شوستر	۱۰.۹۹
ایذه	۱.۰۶	کارون	۰.۲۴
باغ ملک	۰.۳۷	گتوند	۰.۴۰
باوی	۰.۲۵	لالی	۰.۰۴
بندر ماهشهر	۱۹.۹۷	مسجد سلیمان	۰.۹۷
بهبهان	۳.۰۲	هفتگل	۰.۵۰
حمیدیه	۰.۰۱	هندیجان	۰.۲۸
خرمشهر	۶.۰۱	هويزه	۰.۰۴
دزفول	۵.۸۲		

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

مزیت همکارانه

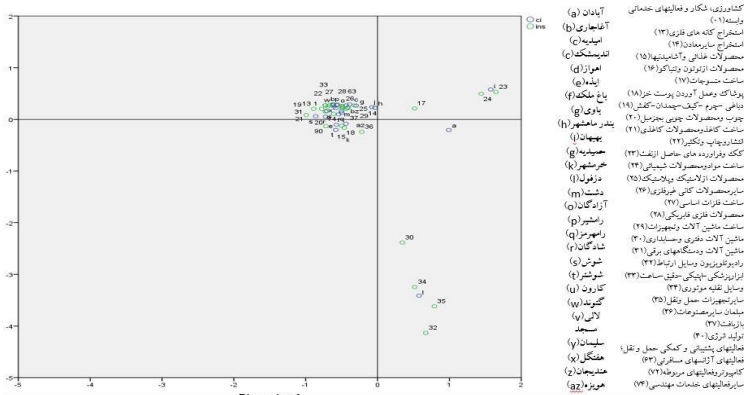
بر اساس مزیت همکارانه میان فعالیت‌های صنعتی استان مشخص گردید که شهرستان خرمشهر می‌تواند بیشترین نرخ مکمل‌گری با دیگر شهرستان‌های استان را داشته باشد. بعد از آن بندر ماهشهر دارای قابلیت برای ایجاد مکمل‌گری با سایر شهرستان‌های استان است. شهرستان‌های رامشیر و رامهرمز نیز دارای کمترین میزان نرخ مکمل‌گری هستند. در مجموع سطح مکمل‌گری در استان خوزستان در سطح پایینی قرار دارد.

جدول ۱۰۷- نرخ مکمل گری فعالیت‌های صنعتی استان به تفکیک شهرستان

شهرستان	نرخ مکمل گری	شهرستان	نرخ مکمل گری	مکمل گری کل
آبادان	۰.۰۵۲	رامشیر	۰.۰۲	۰/۱۲۲
آغاجاری	۰.۰۰۱	رامهرمز	۰.۰۰۳	
امیدیه	۰.۰۵۸	شادگان	۰.۰۹۱	
اندیمشک	۰.۱۲۳	شوش	۰.۳۳۸	
اهواز	۰.۲۶۵	شوشتر	۰.۲۳۸	
ایذه	۰.۰۱۵	کارون	۰.۰۱۷	
باغ‌ملک	۰.۰۱۵	گتوند	۰.۰۳۹	
باوی	۰.۰۱۴	لالی	۰.۰۰۷	
بندر ماهشهر	۰.۴۵۱	مسجد سلیمان	۰.۰۰۳	
بهبهان	۰.۰۳۹	هفتگل	۰.۰۳۴	
حمیدیه	۰.۰۱۲	هندیجان	۰.۰۳۵	
خرمشهر	۰.۵۷۴	هويزه	۰.۰۰۹	
دزفول	۰.۰۴۱	مکمل گری کل	۲.۵۵۹	
دشت آزادگان	۰.۰۱۱			

منبع: وزارت صنعت، معدن و تجارت، محاسبات نگارنده

بررسی میزان هم‌افزایی و مکمل بودن فعالیت‌های اقتصادی نشان می‌دهد که شهرستان بهبهان در کک و فرآورده‌های حاصل از نفت، ساخت مواد و محصولات شیمیایی و ساخت منسوجات دارای قابلیت مکمل‌گری با دیگر شهرستان‌های استان است. شهرستان‌های دزفول و آبادان در ماشین‌آلات دفتری و حسابداری، رادیوتلوویزیون وسایل ارتباط، وسایل نقلیه موتوری و سایر تجهیزات حمل‌ونقل از قابلیت هم‌افزایی برخوردارند و در این رشته فعالیت‌ها، توانایی همکاری با دیگر شهرستان‌های استان خوزستان را دارند.

شکل ۴- نمایشی از وضعیت مکمل‌گری و هم‌افزایی میان شهرستان‌های استان خوزستان

منبع: وزارت صنعت، معدن و تجارت، ترسیم نگارنده

مزیت‌های رقابتی و نسبی استان

استان خوزستان به دلیل موقعیت جغرافیایی و دسترسی به آب‌های آزاد از یک‌سو و وجود ذخایر طبیعی نفت و گاز از سوی دیگر و همچنین دشت‌های حاصلخیز، از مزیت نسبی در بخش کشاورزی و معدن برخوردار است. این استان دارای رتبه نخست از ارزش افزوده بخش معدن و به صورت مشخص در بخش استخراج نفت و گاز برخوردار است. ارزش‌گذاری بخش معدن در اقتصاد استان حدود ۷۰ درصد و در اقتصاد کشور حدود ۶۵ درصد است. افزودن بر آن در بخش کشاورزی نیز دارای پتانسیل‌های بالقوه و بالفعل فراوانی است و رتبه پنجم در ارزش افزوده کشور را دارد. این استان با تولید ۱۸ درصد از تولید بخش محصولات زراعی در رتبه اول کشور قرار گرفته است همچنین استان خوزستان در تولید نیشکر، گندم، کلزا و صادرات خرما در رتبه اول قرار دارد. گندم یکی از کالاهای استراتژیک کشور است که نقش مهمی در امنیت غذایی دارد. از این رو این استان در این بخش از استان‌های استراتژیک محسوب می‌شود که دارای مزیت نسبی در تولید این محصول است. بررسی سهم مکانی از نظر صادرکننده بودن تولیدات در بخش کشاورزی نشان می‌دهد که از میان ۲۶ شهرستان استان، ۱۸ شهرستان در زمینه تولید بخش کشاورزی، صادرکننده بوده‌اند. در بخش صنعت، تمرکز عمده صنعت به دلیل مزیت نسبی استان در بخش گاز و نفت مربوط به پتروشیمی و فرآورده‌های وابسته به آن است. به عبارتی دیگر این بخش نقش کلیدی در استان را دارد. تأثیرگذاری این بخش از صنعت بر کل اقتصاد کشور موجب شده است رتبه این استان در تولید ارزش افزوده بخش صنعتی در میان استان‌های کشور پنج باشد. علاوه بر آن ارزش افزوده زیادی نیز با توجه به حجم اشتغال کم داشته باشد و سهم استان از ارزش افزوده تولید کارگاه‌های

صنعتی حدود ۱۳ درصد و رتبه دوم کشور را داراست. استان خوزستان در بخش صنایع نفت و گاز و پتروشیمی، رتبه نخست کشور را دارد. همچنین صنایع مرتبط با نیشکر و صنایع فولاد استان در رتبه دوم کشور قرار دارد. از میان ۳۱ کد ایسیک فعال در استان، ۱۳ کد ایسیک به صورت تخصصی در استان فعال است. در این میان شهرستان‌های اهواز، خرمشهر و بندر ماهشهر بیشترین میزان تخصصی شدن در فعالیت صنعتی را دارا هستند. افزون بر آن صنایع با فناوری بالا در دو شهرستان اهواز و خرمشهر تخصصی شده‌اند. شهرستان‌های اهواز و بندر ماهشهر به دلیل تمرکز بالای صنایع دارای صرفه‌های ناشی از مقیاس و انباشت هستند. به عبارتی به دلیل تمرکز صنایع در این دو شهرستان، ساختار بازار رقابتی آن‌ها است. استان خوزستان دارای قابلیت‌های هم‌افزای اقتصادی بسیاری در میان شهرستان‌های خود برخوردار است. شهرستان خرمشهر و بندر ماهشهر دارای قابلیت بالایی برای ایجاد مکمل‌گری در میان فعالیت‌های اقتصادی خود هستند. اما نرخ مکمل‌گری در استان خوزستان در سطح پایینی قرار دارد. شهرستان اهواز به عنوان مرکز استان دارای قابلیت بسیاری در زمینه هم‌افزایی در بخش‌های مختلف صنعتی استان است.

۳-۵- نظام سکونتگاهی

۳-۵-۱- نظام شهرنشینی

بررسی تحولات جمعیتی استان نشان می‌دهد در ۳۰ سال گذشته جمعیت آن از ۲۶۸۱۹۷۸ نفر در سال ۱۳۶۵ به بیش از چهار میلیون و ۷۰۰ هزار نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده که افزایش مطلق آن حدود ۲۰۲۸۵۳۱ نفر بوده است و متوسط رشد سالانه برابر ۱/۹ درصد را در طی دوره مذکور نشان می‌دهد که نزدیک به نرخ رشد سالانه کشور (۱/۶ درصد) در همین دوره است. لازم به ذکر است که طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ سهم جمعیت استان از کشور تغییر چشمگیری نداشته و همواره بین پنج تا شش درصد در نوسان بوده که سرانجام میزان آن در سال ۱۳۹۵ به ۵/۸۹ درصد رسیده است. همچنین با در نظر گرفتن تغییرات شمار جمعیت استان در طول آخرین دوره ۹۵-۱۳۹۰، نرخ رشد سالانه جمعیت استان معادل ۰/۷۸ درصد به دست می‌آید که از نرخ رشد سالانه جمعیت کشور (۱/۲۴ درصد) در دوره مشابه کمتر است. نباید از نظر دور داشت که بیشترین رشد جمعیتی استان در دوره ۳۰ ساله مذکور متعلق به دوره ۱۰ ساله (۷۵-۱۳۶۵) می‌باشد که در حدود ۳/۴ درصد بوده است.

طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، ۵۹۱۴۶۸۴۷ نفر از جمعیت کشور را ساکنین شهری تشکیل می‌دهند و متوسط رشد سالانه جمعیت شهری کشور در دوره ۳۰ ساله اخیر (۹۵-۶۵) برابر با ۲/۶۴ درصد بوده است که از متوسط رشد جمعیت کل (۱/۶) بیشتر است. به عبارتی در این بازه زمانی، جمعیتی بالغ بر ۳۲/۳

میلیون نفر به جمعیت شهری کشور افزوده شده است و سهم نسبی جمعیت شهرنشین از ۵۴/۲۹ به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

جمعیت شهری استان خوزستان همانند جمعیت شهری کشور طی دوره ۹۵-۱۳۶۵ همواره رو به افزایش بوده؛ به طوری که جمعیت شهری استان در سال ۱۳۶۵ معادل ۱۴۸۵۳۵۶ نفر بوده و با رشدی معادل سه درصد به ۳۵۵۴۲۰۵ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است، بنابراین می‌توان گفت جمعیت شهری استان در این دوره حدود ۲/۵ برابر شده است.

بررسی تحول شهرنشینی نشان می‌دهد که نسبت شهرنشینی کشور در سال ۱۳۶۵ معادل ۵۴/۳ درصد بوده و به ۷۴ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. به عبارتی، در مجموع ۳۰ سال اخیر (۹۵-۱۳۶۵) حدود ۲۰ درصد به میزان شهرنشینی کشور اضافه شده است. همان‌طور که در جدول زیر مشخص است مرتباً از سهم جمعیت روستایی کشور کاسته و به سهم جمعیت نقاط شهری افزوده شده؛ به طوری که در دوره‌های مختلف سهم جمعیت شهرنشین از روستائین پیشی گرفته است. این روند تاکنون علی‌رغم کاسته شدن از شدت آن همچنان ادامه دارد؛ به طوری که در سال ۱۳۹۵ نرخ شهرنشینی به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

متأثر از این تحولات، نسبت شهرنشینی در استان خوزستان نیز در چند دهه اخیر افزایش یافته و این نسبت از رقم ۵۵/۴ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۷۵/۵ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. آنچه در این بین قابل توجه است شباهت نرخ شهرنشینی استان در مقایسه با کشور در تمامی دوره‌ها است که این نسبت با روند صعودی فزاینده‌ای روبه‌رو بوده است.

جدول ۱۰۸- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

جمعیت کل					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۷۹۹۲۶۲۷۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۰۴۹۵۷۸۲	۶۰۰۵۵۴۸۸	۴۹۴۴۵۰۱۰	کشور
۴۷۱۰۵۰۹	۴۵۳۱۷۲۰	۴۲۷۴۹۷۹	۳۷۴۶۷۷۲	۲۶۸۱۹۷۸	استان
۵/۸۹	۶/۰۳	۶/۰۶	۶/۲۴	۵/۴۲	سهم استان از کشور
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
۱/۶	۱/۲۴	۱/۲۹	۱/۶۲	۱/۹۶	کل کشور
۱/۹۰	۰/۷۸	۱/۱۷	۱/۳۳	۳/۴۰	کل استان

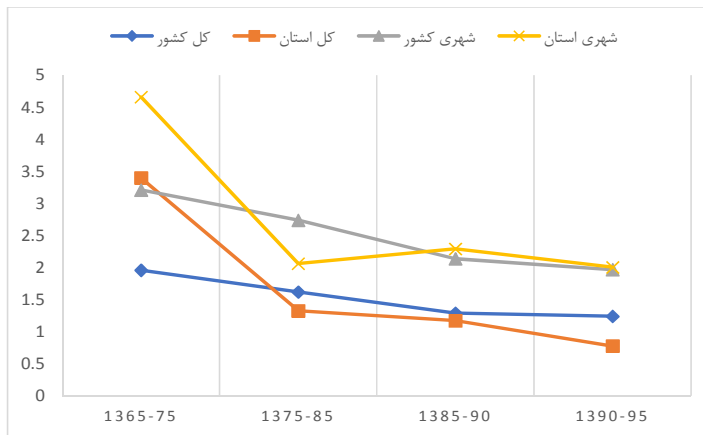
منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

جدول ۱۰۹- تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

جمعیت شهری					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۳۴۴۶۶۶۱	۴۸۲۵۹۹۶۴	۳۶۸۱۷۷۸۹	۲۶۸۴۴۵۶۱	کشور
۳۵۵۴۲۰۵	۳۲۱۸۴۵۱	۲۸۷۳۵۶۴	۲۳۴۲۵۱۴	۱۴۸۵۳۵۶	استان
۶/۰۱	۶/۰۰	۵/۹۵	۶/۳۶	۵/۵۳	سهم استان از کشور
نسبت شهرنشینی					شرح
۷۴	۷۱/۳۹	۶۸/۴۶	۶۱/۳۱	۵۴/۲۹	
۷۵/۵	۷۱/۰	۶۷/۲	۶۲/۵	۵۵/۴	شهری استان
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
۲/۶۴	۱/۹۷	۲/۱۴	۲/۷۴	۳/۲۱	شهری استان
۳/۰	۲/۰	۲/۳	۲/۱	۴/۷	

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

نمودار ۲۵- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان

مطابق با نمودار فوق از بررسی و مقایسه نرخ‌های رشد جمعیت شهری کل کشور و استان در سال‌های مختلف نیز این گونه برداشت می‌شود که نرخ رشد جمعیت شهری استان خوزستان به استثنای دوره ۸۵-۱۳۷۵ که اختلافی جزئی با رشد جمعیت شهری کشور داشته است، همواره از متوسط کشور بیشتر بوده و همواره مشابه با روند تجربه شده در کشور رو به کاهش بوده است.

۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان خوزستان

در سرشماری سال ۱۳۷۵ استان خوزستان متشکل از ۲۸ کانون شهری بوده است که شمار آن‌ها با اضافه شدن شهرهایی چون شیبان، چمران، ویس، شهر امام، قلعه تل، میانرود، صفی‌آباد، حر، صیدون، سردشت، الوان، دهدز، رفیع، سالند، قلعه خواجه، جایزان، مینوشهر، حسینی و زهره به ۴۷ شهر در سال ۱۳۸۵ رسیده است. در دوره پنج ساله ۹۰-۱۳۸۵ نیز با اضافه شدن ۱۵ نقطه شهری شرافت، شمس‌آباد، شاور، صالح شهر، چوبیده، حمزه، جنت‌مکان، ترکالکی، دارخوین، میداود، گوریه، چغامیش، فتح‌المبین، مشراکه و سماله به ۶۲ کانون شهری افزایش یافته است. در دوره ۹۵-۱۳۹۰ نیز شهرهای کوت عبدالله، الهایی، ابوحنیظه، چم‌گلک، منصوریه، سیاه منصور، سرداران، آزادی، کوت سیدنعیم، تشان و خنافره به نظام شهری استان اضافه شده است. به این ترتیب شمار شهرهای استان به ۷۶ شهر در سال ۱۳۹۵ ارتقاء یافته است.

بر اساس جدول زیر که جمعیت شهرهای استان خوزستان را از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ به نمایش می‌گذارد، باید گفت که در تمامی سال‌ها، پرجمعیت‌ترین شهر استان، شهر اهواز بوده که جمعیت آن از ۸۰۴۹۰۸ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۱۱۸۴۷۸۸ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. پس از اهواز، شهر دزفول دومین شهر بزرگ استان است که جمعیت آن از ۲۰۲۶۳۹ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۲۶۴۷۰۹ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

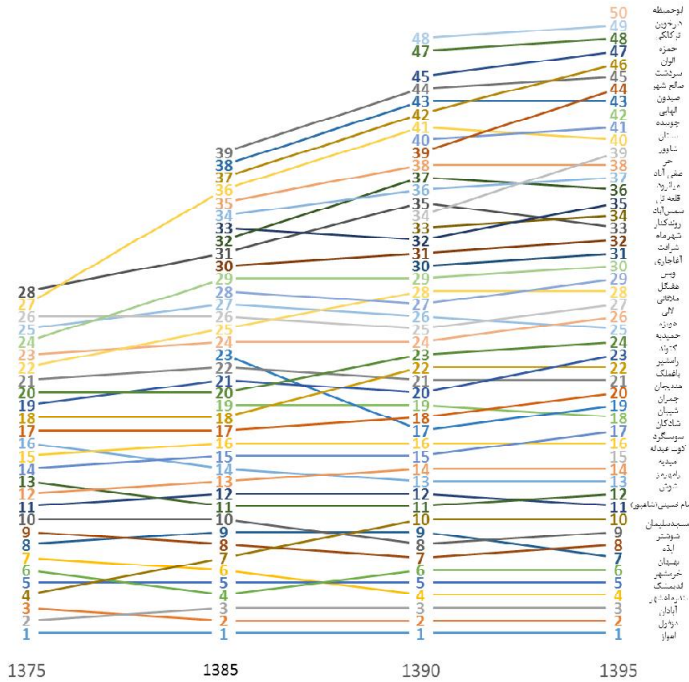
جدول ۱۱۰- جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۷۵

نام	۱۳۷۵		۱۳۸۵		۱۳۹۰		۱۳۹۵	
	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت
اهواز	۱	۸۰۴۹۰۸	۱	۹۸۵۶۱۴	۱	۱۰۶۳۲۶۵	۱	۱۱۸۴۷۸۸
دزفول	۳	۲۰۲۶۳۹	۲	۲۳۵۸۱۹	۲	۲۳۱۱۰۳	۲	۲۶۴۷۰۹
آبادان	۲	۲۰۶۰۷۳	۳	۲۱۹۷۷۲	۳	۲۰۶۲۶۲	۳	۲۳۱۴۷۶
بندر ماهشهر	۷	۸۸۳۹۴	۶	۱۱۱۴۴۸	۴	۱۵۳۹۷۳	۴	۱۶۲۷۹۷
اندیشک	۵	۱۰۶۹۲۳	۵	۱۲۰۱۷۷	۵	۱۲۸۳۷۳	۵	۱۳۵۱۱۶
خرمشهر	۶	۱۰۵۶۳۶	۴	۱۲۵۸۵۹	۶	۱۲۴۱۴۱	۶	۱۳۳۰۹۷
بهبهان	۸	۸۸۲۱۳	۹	۱۰۱۱۷۸	۹	۱۰۷۶۱۷	۷	۱۲۲۶۰۴
ایذه	۹	۸۱۲۸۸	۸	۱۰۴۳۶۴	۷	۱۱۳۱۸۹	۸	۱۱۹۳۹۹
شوشتر	۱۰	۷۷۹۰۰	۱۰	۹۶۷۳۲	۸	۱۰۸۸۵۷	۹	۱۰۱۸۷۸
مسجد سلیمان	۴	۱۱۶۸۸۲	۷	۱۰۸۶۸۲	۱۰	۱۰۴۶۴۸	۱۰	۱۰۰۴۹۷
بندر امام خمینی (شاهپور)	۱۱	۵۵۹۳۶	۱۲	۶۷۴۶۷	۱۲	۷۳۱۱۹	۱۱	۷۸۳۵۳
شوش	۱۳	۵۲۰۵۸	۱۱	۹۶۷۳۲	۱۱	۷۴۳۴۶	۱۲	۷۷۱۴۸
رامهرمز	۱۶	۳۷۲۲۱	۱۴	۵۰۷۷۷	۱۳	۶۹۳۳۸	۱۳	۷۴۲۸۵

۱۳۹۵		۱۳۹۰		۱۳۸۵		۱۳۷۵		نام
جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	
۶۷۴۲۷	۱۴	۵۹۴۶۰	۱۴	۵۸۶۱۶	۱۳	۵۳۸۳۴	۱۲	امیدیه
۵۶۲۵۲	۱۵							کوت عبدالله
۵۱۴۳۱	۱۶	۴۴۱۴۳	۱۶	۴۴۰۱۶	۱۶	۳۹۲۲۵	۱۵	سوسنگرد
۴۱۷۳۳	۱۷	۵۰۳۲۶	۱۵	۴۹۱۷۱	۱۵	۴۱۸۳۶	۱۴	شادگان
۳۶۲۷۴	۱۸	۲۴۹۶۸	۱۹	۲۳۲۱۱	۱۹			شیبان
۳۳۵۰۵	۱۹	۳۱۸۶۵	۱۷	۱۸۵۵۱	۲۳			چمران
۲۹۰۱۵	۲۰	۲۷۱۰۸	۱۸	۲۵۲۰۲	۱۷	۲۲۹۲۵	۱۷	هندیجان
۲۶۴۴۳	۲۱	۲۳۱۱۰	۲۱	۲۱۲۲۲	۲۲	۱۶۰۸۱	۲۱	باغملک
۲۵۰۰۹	۲۲	۲۳۰۱۵	۲۲	۲۴۸۰۸	۱۸	۲۲۶۳۳	۱۸	رامشیر
۲۴۱۱۶	۲۳	۲۳۳۶۸	۲۰	۲۱۵۴۷	۲۱	۱۸۴۷۰	۱۹	گتوند
۲۲۰۵۷	۲۴	۲۱۱۳۷	۲۳	۲۲۰۰۱	۲۰	۱۷۶۴۵	۲۰	حمیدیه
۱۹۴۸۱	۲۵	۱۵۹۳۴	۲۶	۱۴۵۸۹	۲۷	۱۴۰۳۲	۲۵	هویزه
۱۸۴۷۳	۲۶	۱۸۲۲۱	۲۴	۱۶۴۵۸	۲۴	۱۵۱۶۸	۲۳	لالی
۱۷۳۳۷	۲۷	۱۶۸۳۶	۲۵	۱۴۵۹۵	۲۶	۱۲۸۴۹	۲۶	ملاثانی
۱۵۸۰۲	۲۸	۱۴۷۸۵	۲۸	۱۵۲۶۱	۲۵	۱۵۴۸۳	۲۲	هفتگل
۱۵۳۱۲	۲۹	۱۴۸۰۴	۲۷	۱۴۰۴۰	۲۸	-		ویس
۱۱۹۱۲	۳۰	۱۲۵۹۷	۲۹	۱۳۱۷۵	۲۹	۱۴۵۰۸	۲۴	آغاجاری
۱۱۷۵۷	۳۱	۱۰۷۴۰	۳۰	-		-		شرافت
۱۱۳۹۳	۳۲	۱۰۶۵۷	۳۱	۱۰۱۷۱	۳۰	-		شهرامام
۱۱۱۷۳	۳۳	۹۰۳۲	۳۵	۹۷۷۲	۳۱	۶۳۷۷	۲۸	اروندکنار
۱۰۸۵۸	۳۴	۹۹۱۲	۳۳	-		-		شمس آباد
۱۰۶۹۸	۳۵	۹۹۲۹	۳۲	۸۶۱۰	۳۳	-		قلعه تل
۱۰۱۱۰	۳۶	۸۹۴۷	۳۷	۹۲۱۷	۳۲	-		میانرود
۹۸۷۹	۳۷	۹۰۲۸	۳۶	۸۰۶۸	۳۴	-		صفی آباد
۹۱۷۷	۳۸	۸۶۵۳	۳۸	۷۸۳۹	۳۵	-		حر
۸۸۳۳	۳۹	۹۲۲۶	۳۴	-		-		شاوور
۸۴۷۶	۴۰	۷۰۵۳	۴۱	۷۳۳۰	۳۶	۷۳۰۵	۲۷	بستان
۷۹۰۶	۴۱	۷۱۸۴	۴۰	-		-		چوبیده
۷۶۵۱	۴۲	-		-		-		الهایی
۷۶۵۰	۴۳	۶۴۴۰	۴۳	۵۷۴۸	۳۸	-		صیدون
۷۳۰۹	۴۴	۷۴۱۷	۳۹	-		-		صالح شهر
۶۹۱۲	۴۵	۶۱۸۷	۴۴	۵۰۶۷	۳۹	-		سردشت
۶۸۶۰	۴۶	۷۰۱۱	۴۲	۶۲۲۵	۳۷	-		الوان
۶۰۹۱	۴۷	۶۰۴۵	۴۵	-		-		حمزه
۵۶۸۸	۴۸	۵۷۲۰	۴۷	-		-		ترکالکی

۱۳۹۵		۱۳۹۰		۱۳۸۵		۱۳۷۵		نام
جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	
۵۶۵۵	۴۹	۵۶۹۳	۴۸	-		-		دارخوین
۵۵۰۶	۵۰	-		-		-		ابوحمیظه
۵۴۹۰	۵۱	۴۸۷۶	۴۹	۳۸۶۸	۴۰	-		دهداز
۵۴۴۶	۵۲	-		-		-		چم گلک
۵۴۴۱	۵۳	-		-		-		منصوریه
۵۴۰۶	۵۴	-		-		-		سیاه منصور
۵۳۶۰	۵۵	۵۹۶۱	۴۶	-		-		جنت مکان
۵۲۴۰	۵۶	-		-		-		سرداران
۴۹۵۷	۵۷	-		-		-		آزادی
۴۵۴۱	۵۸	-		-		-		کوت سیدنعیم
۴۲۸۱	۵۹	-		-		-		تشان
۳۸۵۳	۶۰	-		-		-		خنافره
۳۷۹۷	۶۱	۳۶۱۵	۵۰	۳۸۳۲	۴۱	-		رفیع
۳۵۱۳	۶۲	۳۵۰۰	۵۱	-		-		میداود
۲۹۷۳	۶۳	۲۶۸۱	۵۴	-		-		فتح المبین
۲۸۹۰	۶۴	۲۹۱۹	۵۲	-		-		گوریه
۲۵۶۰	۶۵	۲۰۴۶	۵۷	۲۰۷۹	۴۲	-		سائند
۲۴۰۸	۶۶	۲۱۸۲	۵۶	۹۱۵	۴۷	-		قلعه خواجه
۲۳۸۶	۶۷	-		-		-		بیدروبه
۲۳۵۷	۶۸	۲۳۷۱	۵۵	۲۰۰۴	۴۳	-		جایزان
۲۲۳۱	۶۹	۱۲۷۴	۶۱	۱۲۱۰	۴۶	-		مینوشهر
۲۰۹۵	۷۰	۱۷۹۶	۵۹	-		-		مشراگه
۲۰۱۳	۷۱	۲۷۰۹	۵۳	-		-		چغامیش
۱۸۲۱	۷۲	۱۹۴۳	۵۸	۱۹۳۵	۴۴	-		حسینیّه
۱۷۸۴	۷۳	۱۵۹۴	۶۰	-		-		سماله
۱۶۷۳	۷۴	-		-		-		آبزه دان
۱۱۹۲	۷۵	۱۲۴۲	۶۲	۱۲۹۰	۴۵	-		زهره
۱۰۸۹	۷۶	-		-		-		گلگیر

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۲۶- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵

نمودار فوق رتبه جمعیتی ۵۰ شهر نخست استان را در دوره ۹۵-۱۳۷۵ نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود رتبه جمعیتی برخی از شهرهای استان دستخوش تغییرات قابل توجهی طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ شده است. از جمله آن‌ها عبارت‌اند از: بندر ماهشهر که از رتبه جمعیتی هفتم در سال ۱۳۷۵ به رتبه چهارم در سال ۱۳۹۵ ارتقاء یافته است در مقابل شهر مسجد سلیمان که برخوردار از رتبه چهارم جمعیتی در سال ۱۳۷۵ بوده است، به رتبه ۱۱ام تنزل یافته است. شهر چمران نیز که در سال ۱۳۸۵ به عنوان نقطه سکونت گاهی در استان شناخته شده است، از رتبه ۲۳ به رتبه ۱۹ جمعیتی در سال ۱۳۹۵ ارتقا یافته است. ذکر این نکته ضروری است که ۱۴ نقطه شهری جدید در سال ۱۳۹۵ باعث تغییرات گسترده‌ای در رتبه جمعیتی شهرهای با رتبه‌های جمعیتی بالا شده است که از جمله آن‌ها می‌توان به شهرهای حمیدیه، هفتکل، آغاچار، اروندکنار و بستان اشاره نمود که به ترتیب با داشتن رتبه‌های جمعیتی ۲۰، ۲۲، ۲۴، ۲۸ و ۲۷ در سال ۱۳۷۵، به ۲۴، ۲۸، ۳۰، ۳۳ و ۴۰ در سال ۱۳۹۵ تنزل یافته‌اند. دیگر شهرهای استان اگرچه نتوانسته‌اند جایگاه خود را حفظ کنند، با تغییرات چشمگیر رتبه جمعیتی هم مواجه نبوده‌اند.

۳-۱-۵-۲- وضعیت نخست شهری در استان خوزستان

وضعیت نخست شهری یک منطقه می‌تواند وضعیت توسعه را تحت‌الشعاع قرار دهد. مروری بر روش‌ها و شاخص‌های بررسی میزان نخست شهری بیانگر آن است که تاکنون چندین شاخص برای این موضوع بیان شده است که شاخص چهار شهر مهتا یک از مهم‌ترین این روش‌ها است. این شاخص در سال ۱۹۶۴ بهترین روش را برای نخست شهری، نسبت اندازه‌ی شهر نخست به چهار شهر اول پیشنهاد کرد. بعدها ریچاردسون شاخص چهار شهر را با معیارهای قاعده‌ی رتبه - اندازه تطبیق داد؛ بدین صورت که اگر بر اساس قاعده‌ی رتبه - اندازه‌ی شهری، اندازه مطلوب شهرها در نظام شهری این گونه باشد که شهر اول دو برابر شهر دوم، سه برابر شهر سوم و چهار برابر شهر چهارم باشد؛ بنابراین نسبت شهر اول به مجموع چهار شهر نخست شهری باید برابر ۰/۴۸ باشد (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۵).

$$\frac{P_1}{P_1 + P_2 + P_3 + P_4}$$

بررسی این شاخص در استان خوزستان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که وضعیت نخست شهری در تمامی سال‌ها نامطلوب بوده و نشان از برتری شهر اهواز در نظام سکونت‌گاهی استان خوزستان داشته است. لازم به ذکر است که میزان نخست شهری در نظام شهری استان همواره روندی افزایشی داشته است؛ به نحوی که میزان آن از ۰/۶ در سال ۱۳۷۵ به ۰/۶۴ در سال ۱۳۹۵ رسیده است. ادامه این روند نشان دهنده تغییر وضعیت این شاخص از برتری به شرایط فوق برتری شهر اهواز نسبت به دیگر شهرهای نظام شهری استان است.

جدول ۱۱۱- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان خوزستان

شرح	جمعیت شهر نخست	جمعیت شهرهای نخست، دوم، سوم و چهارم	شاخص نخست شهری
نخست شهری ۱۳۷۵	۸۰۴۹۰۸	۱۳۳۰۵۰۲	۰/۶۰
نخست شهری ۱۳۸۵	۹۸۵۶۱۴	۱۵۶۷۰۶۴	۰/۶۳
نخست شهری ۱۳۹۰	۱۰۶۳۲۶۵	۱۶۵۴۶۰۳	۰/۶۴
نخست شهری ۱۳۹۵	۱۱۸۴۷۸۸	۱۸۴۳۷۷۰	۰/۶۴

۳-۱-۵-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان

امروزه شهرهایی که جریان‌ات فضایی را به خود جذب می‌کنند و به کانون‌های سکونتی حائز اهمیت تبدیل می‌شوند، با ارائه‌ی فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی، تحصیلی و ... منجر به جذب بیشتر جمعیت می‌گردند. از این‌رو شناخت سلسله‌مراتب جمعیتی شهرها می‌تواند تصویری از سلسله‌مراتب اهمیت و تأثیرگذاری آن‌ها ارائه

دهد. امری که پیش‌نیاز تعیین اندازه‌ی بهینه‌ی شهرها و اتخاذ راهبردهای برنامه‌ریزانه در این راستا است. بر اساس اطلاعات سرشماری‌های نفوس و مسکن انجام‌شده در کشور در دوره‌ی سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۹۵، وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی استان خوزستان در هر رده در قالب جدول زیر نشان داده شده است.

همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، در سال ۱۳۷۵، تعداد شهرهای استان تنها ۲۸ شهر بوده است که از این سال به بعد با تبدیل برخی از نقاط روستایی به نقاط شهری، تعداد شهرهای استان به ۷۶ نقطه شهری در سال ۱۳۹۵ رسید. چنانچه که پیداست تا سال ۱۳۹۰ هیچ شهر میلیونی یا آنچه در ایران با نام کلان‌شهر معروف است در استان به وجود نیامده است و تا قبل از این سال شهر اهواز به عنوان بزرگ‌ترین شهر استان در زمره شهرهای بزرگ قرار داشته است. با قرارگیری اهواز در طبقه بالای ۵۰۰ هزار نفر و خالی شدن آبادان از جمعیت در این طبقه، شکافی در طبقه جمعیتی ۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر پدید آمده که تا سال ۱۳۹۵ ادامه یافته است. بی‌تردید چنانچه آبادان در جریان جنگ ایران و عراق آسیب ندیده بود، این خلأ سلسله‌مراتبی، دست کم با این شکاف عمیق وجود نداشت. بنابراین در سطح سوم سلسله مراتب شهری استان شکافی پدید آمده است که فاصله شهر نخست با شهر بعدی را بسیار عمیق‌تر کرده است.

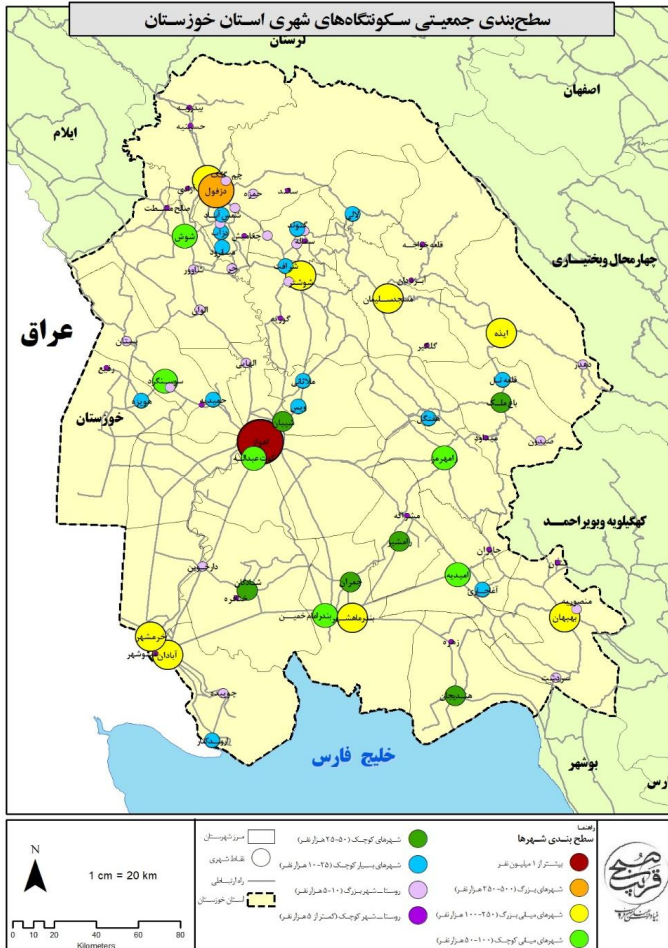
مهم‌ترین تغییری که در سال ۱۳۹۵ نسبت به ۱۳۹۰ به وقوع پیوست، افزایش شمار شهرهای استان از ۶۲ شهر به ۷۶ شهر بوده است. همچنین شهر اهواز با داشتن جمعیتی بیش از یک میلیون نفر در گروه کلان‌شهرها و شهر دزفول با جمعیتی بیش از ۲۵۰ هزار نفر در گروه جمعیتی (۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر) قرار گرفته است و هیچ یک از شهرهای استان در زمره شهرهای بسیار بزرگ (۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر) قرار نگرفته است؛ به این ترتیب خلأ سلسله‌مراتبی در نظام شهری استان به چشم می‌خورد. از دیگر تغییرات ایجاد شده افزایش تعداد شهرهای دارای جمعیت ۵۰ تا ۱۰۰ هزار نفر از پنج شهر در سال ۱۳۹۰ به شش شهر در سال ۱۳۹۵ با قرارگیری شهرهای کوت عبدالله و سوسنگرد به این گروه جمعیتی است و افزایش تعداد شهرهای گروه جمعیتی ۵۰-۲۵ هزار نفر از سه شهر در سال ۱۳۹۰ به شش شهر در سال ۱۳۹۵ بوده است. اما به‌طور کلی باید گفت که بیشترین تغییرات در قالب گروه جمعیتی روستا-شهرها (کمتر از ۱۰ هزار نفر) به وقوع پیوسته است؛ چراکه تعداد نقاط شهری این گروه از ۳۱ شهر در سال ۱۳۹۰ به ۴۰ شهر در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

جدول ۱۱۲- روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال های ۹۵-۱۳۷۵

سال	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کلان شهرها (بیش از ۱ میلیون نفر)	-	-	اهواز	اهواز
شهرهای بسیار بزرگ (۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر)	اهواز	اهواز	-	-
شهرهای بزرگ (۲۵۰-۵۰۰ هزار نفر)	-	-	-	دزفول
شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر)	آبادان-دزفول-مسجد سلیمان-اندیمشک-خرمشهر	دزفول-آبادان-خرمشهر-اندیمشک-بندرماهشهر-مسجد سلیمان-ایذه-بهبهان	دزفول-آبادان-بندرماهشهر-اندیمشک-خرمشهر-ایذه-شوشتر-بهبهان-مسجد سلیمان	آبادان-بندرماهشهر-اندیمشک-خرمشهر-بهبهان-ایذه-شوشتر-مسجد سلیمان
شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر)	بندرماهشهر-بهبهان-ایذه-شوشتر-بندر امام خمینی (شاهپور)-امیدیه-شوش	شوشتر-شوش-بندر امام خمینی (شاهپور)-امیدیه-رامهرمز	شوش-بندر امام خمینی (شاهپور)-رامهرمز-امیدیه-شادگان	بندر امام خمینی (شاهپور)-شوش-رامهرمز-امیدیه-کوت عبدالله-سوسنگرد
شهرهای کوچک (۲۵-۵۰ هزار نفر)	شادگان-سوسنگرد-رامهرمز	شادگان-سوسنگرد-هندیجان	سوسنگرد-چمران-هندیجان	شادگان-شیبان-چمران-هندیجان-باغملک-رامشیر
شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر)	هندیجان-رامشیر-گوند-حمیدیه-باغملک-هفتگل-لالی-آغاچاری-شیبان-هویزه-چمران-ملاطانی	رامشیر-شیبان-حمیدیه-گوند-باغملک-چمران-لالی-هفتگل-ملاطانی-هویزه-ویس-آغاچاری-دزآب	شیبان-گوند-باغملک-رامشیر-حمیدیه-لالی-ملاطانی-هویزه-ویس-هفتگل-آغاچاری-شرافت-دزآب	گوند-حمیدیه-هویزه-لالی-ملاطانی-هفتگل-ویس-آغاچاری-شرافت-شهر امام-اروندکنار-شمس-آباد-قلعه تل-میانرود
روستا - شهر بزرگ (۱۰-۵ هزار نفر)	بستان-اروندکنار	اروندکنار-میانرود-قلعه تل-صفی آباد-حر-بستان-الوان-صیدون-سردشت	قلعه تل-شمس-آباد-شاوور-اروندکنار-صفی آباد-میانرود-حر-صالح شهر-چوبیده-بستان-الوان-صیدون-سردشت-حمزه-جنت مکان-ترکالکی-دارخوین	صفی آباد-حر-شاوور-بستان-چوبیده-الهایی-صیدون-صالح شهر-سردشت-الوان-حمزه-ترکالکی-دارخوین-ابوحمیظه-دهدز-چم گلک-منصوریه-سیاه منصور-جنت مکان-سرداران
روستا - شهر کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر)	-	دهدز-رفیع-سالند-جایزان-حسینی-زهره-مینوشهر-قلعه خواجه	دهدز-رفیع-میداود-گوریه-چغامیش-صالح مشط-جایزان-قلعه خواجه-سالند-حسینی-مشراگه-سماله-مینوشهر-زهره	آزادی-کوت سیدنعم-تشان-خنافره-رفیع-میداود-فتح العین-گوریه-سالند-قلعه خواجه-بیدروبه-جایزان-مینوشهر-مشراگه-چغامیش-حسینی-سماله-آبزه دان-زهره-گلگیر

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نقشه ۱۷- سطح‌بندی جمعیتی سکونتگاه‌های شهری استان خوزستان

به طور کلی می‌توان بر اساس طبقات جمعیتی شهرها، الگوی نامتوازن شبکه شهری استان خوزستان را به لحاظ جمعیت مشاهده نمود؛ به طوری که در حدود ۸۰ درصد از شهرهای استان (شهرهای کوچک زیر ۵۰ هزار نفر) تنها ۱۶ درصد از جمعیت شهری استان را در سال ۱۳۹۵ در خود جای داده‌اند و در مقابل تنها شهر اهواز حدود ۳۳/۳ درصد از جمعیت شهری را به خود اختصاص داده است. بر اساس آنچه گفته شد بررسی وضعیت توزیع جمعیت شهری در سلسله مراتب اندازه شهری بیانگر سه موضوع مهم به شرح زیر است:

- شهرهای دزفول و اندیمشک که به ترتیب دارای رتبه‌های دوم و پنجم پرجمعیت‌ترین شهرهای استان هستند، در فواصل فیزیکی کمی نسبت به یکدیگر قرار گرفته‌اند، این موضوع سبب تمرکز مراکز سکونت‌گاهی

در پهنه شمالی استان شده است به طوری که ۲۵ سکونتگاه شهری با بیش از ۳۴۰ هزار نفر جمعیت در شعاع کمتری از ۵۰ کیلومتری این دو شهر قرار گرفته‌اند و توازن استقرار سکونتگاه‌های در مرکز و جنوب استان را برهم زده‌اند؛

- بررسی شاخص نخست شهری در سطح استان خوزستان نشان از برتری شهر اهواز نسبت به دیگر شهرهای استان در سال ۱۳۹۵ دارد، چراکه شهر اهواز به عنوان مرکز استان خوزستان با داشتن جمعیتی معادل ۱۱۸۴۷۸۸ نفر در سال ۱۳۹۵، بیشترین جمعیت شهری استان را در خود جای داده و از نظر اندازه جمعیتی با شهر دوم استان (دزفول) که جمعیتی معادل ۲۶۴۷۰۹ نفر در سال ۱۳۹۵ داشته است، اختلافی بیش از چهار برابری دارد.

- از نظر سلسله مراتب اندازه شهرها، نظام سکونت‌گاهی استان دارای عدم توازن و تعادل در توزیع اندازه شهری است؛ به نحوی که هیچ یک از شهرهای استان در رده جمعیتی شهرهای بسیار بزرگ (۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر) قرار نگرفته و همچنین از میان ۷۶ شهر استان تنها شهر دزفول در رده جمعیتی ۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر قرار گرفته است.

۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان

استقرار و پیدایش یک شهر بیش از هر چیز تابع شرایط محیطی و موقعیت جغرافیایی و سپس عوامل اقتصادی و اجتماعی است. زیرا عوارض و پدیده‌های طبیعی در مکان‌گزینی، پراکندگی، حوزه نفوذ، توسعه فیزیکی، مورفولوژی شهری و امثال آن‌ها اثر قاطعی دارند و به عنوان یک عامل مؤثر عمل می‌کند.

به طور تاریخی تعداد زیادی از شهرها و همچنین بخش عمده جمعیت شهری و روستایی استان خوزستان در ارتباط با اراضی حاصلخیز و زمین‌های کشاورزی سامان پیدا کرده‌اند، در نتیجه با توجه به نیاز زمین‌های کشاورزی به آب نقش رودخانه‌های کارون، کرخه و دز در شکل‌گیری شهرهای استان بسیار واضح است، از این رو به واسطه وجود رودخانه‌های پرآب در پهنه غرب استان و تمرکز زمین‌های کشاورزی و پیرو آن مازاد تولید کشاورزی فعالیت‌های مرتبط با سکونتگاه‌های شهری و روستایی و به واسطه آن خدمات اجتماعی و تجاری، سبب اصلی هستی یافتن شهرها شده است و تراکم جمعیت بیشتر در پهنه غرب استان قابل مشاهده است.

در مقابل این ساختار سنتی بخشی از سکونتگاه‌های استان بر پایه اقتصاد نفتی شکل گرفته‌اند و از اواخر قرن نوزدهم و به‌ویژه از اوایل قرن بیستم، با استخراج نفت و همچنین توسعه بازرگانی و تجارت خارجی کشور که با توسعه ارتباطات جاده‌ای و ریلی همراه بود؛ ساختار سنتی وابسته به کشاورزی و زمین با ساختار مدرن درآمیخته است. در نتیجه ساختار طبیعی که به طور سنتی در استان در ارتباط با توزیع فضایی سکونتگاه‌ها دیده می‌شود، بر

ساختار مدرن توزیع سکونتگاه‌ها در استان نیز تأثیر خود را بر جای گذاشته و در تلفیق با اثرات فعالیت‌های مدرن استخراج نفت و تجارت خارجی، ضمن پذیرش تقسیم کار ملی مشخصی، ساختار فضایی خاصی از توزیع جغرافیایی سکونتگاه را نیز پدید آورده است.

در محور غربی استان نیز دو شهر آبادان و خرمشهر با کارکرد عموماً تجاری و در ارتباط با صنایع نفت و گاز، توسعه خود را در تاریخ مدرن ایران وابسته به فعالیت‌های استخراج و پالایش نفت و تجارت خارجی بوده‌اند. می‌توان گفت که توسعه سکونتگاه‌های استان در شمال و غرب استان وابسته به وجود منابع طبیعی آب و خاک و در نیمه شرقی و جنوبی وابسته به توسعه استخراج و صنایع نفت و تجارت بوده است.

مقایسه تعداد و اندازه جمعیتی شهرهای استان که در جدول زیر ارائه شده است نشان می‌دهد که سهم عمده شهرهای استان (تعداد ۶۹ شهر و بیش از ۹۰ درصد جمعیت شهری) بر مبنای ویژگی‌های طبیعی در پهنه‌های حاصلخیز و جلگه‌ای با ارتفاع کمتر از ۵۰۰ متر از سطح دریا استقرار یافته‌اند، بررسی میزان شیب نیز گویای این موضوع است که تعداد ۷۱ شهر استان که سهمی نزدیک به ۹۰ درصد جمعیت را به خود اختصاص داده‌اند در پهنه‌های با شیب کمتر از ۲/۵ درصد واقع شده‌اند؛ همچنین توسعه شهری و اقتصاد علاوه بر این که زمینه‌ساز توسعه سکونت است، زمینه‌ساز توسعه محورهای ارتباطی نیز می‌باشد؛ از این رو ۵۷ شهر استان در فاصله کمتر از ۱۰ کیلومتری آزادراه و بزرگراه‌ها قرار گرفته‌اند که این شهرها سهمی بیش از ۸۵ درصد جمعیت شهری استان را در خود جای داده‌اند.

جمع کل	کلان شهرها (بیش از ۱ میلیون نفر)	شهرهای بسیار بزرگ (۵۰۰-۱۰۰۰ هزار نفر)	شهرهای بزرگ (۲۵۰-۵۰۰ هزار نفر)	شهرهای میانی بزرگ (۵۰-۱۰۰ هزار نفر)	شهرهای کوچک (۱۰-۲۵ هزار نفر)	شهرهای بسیار کوچک (۱-۲۵ هزار نفر)	روستا - شهر بزرگ (۵-۱۰ هزار نفر)	روستا - شهر کوچک (کمیتر از ۵ هزار نفر)	شرح
۴۸	۱		۴	۵	۱۰	۱۰	۱۳	۱۰	کمیتر از ۱۰۰ متر
۲۱		۱	۳	۱	۳	۳	۵	۸	بین ۵۰ تا ۱۰۰
۶			۱	۱	۱	۱	۱	۲	بین ۱۰۰ تا ۵۰۰
۰									بین ۱۵۰۰ تا ۱۰۰۰
۱							۱		بین ۲۵۰۰ تا ۱۵۰۰
۷۶	۱	۰	۸	۶	۱۴	۱۴	۲۰	۲۰	تعداد شهر
۳۵۳۸۶	۱۱۸۴۷۸۸	۶۲۹۳۸	۳۳۰۶۱۱	۱۶۵۳۲۶	۱۵۳۲۹۴	۱۵۳۲۹۴	۹۳۵۴۰	۳۷۳۶۹	کمیتر از ۱۰۰ متر
۷۸۵۶۶		۳۵۸۲۱۷	۷۲۳۸۵	۲۶۲۳۳	۴۶۱۹۶	۴۶۱۹۶	۳۹۱۹۶	۳۹۱۹۶	بین ۵۰۰ تا ۱۰۰
۱۶۸۱۷		۱۱۹۳۹۹			۱۰۶۶۸	۱۰۶۶۸	۷۶۵۰	۴۰۸۱	بین ۱۰۰۰ تا ۵۰۰
۵۴۰							۵۴۰		بین ۱۵۰۰ تا ۱۰۰
۳۵۳۲۱۴	۱۱۸۴۷۸۸	۱۱۰۶۸۶۴	۴۰۴۸۹۶	۱۹۱۹۷۹	۲۱۰۵۸۸	۲۱۰۵۸۸	۱۳۵۹۷۶	۵۴۴۱۴	کل جمعیت
۵۷	۱	۱	۶	۵	۱۰	۱۰	۱۷	۱۲	کمیتر از ۱ درصد
۱۴			۱	۱	۴	۴	۱	۶	بین ۱ تا ۲/۵ درصد
۲			۱					۱	بین ۲/۵ تا ۵ درصد
۳							۲	۱	بین ۵ تا ۱۵ درصد
۷۶	۱	۱	۸	۶	۱۴	۱۴	۲۰	۲۰	تعداد شهر
۳۱۳۳۱۵۰	۱۱۸۴۷۸۸	۸۸۶۶۸	۳۳۷۷۸	۱۶۵۳۲۶	۱۵۳۲۹۴	۱۵۳۲۹۴	۱۱۵۹۱۲	۳۳۶۸۳	کمیتر از ۱ درصد
۳۰۲۱۹۴		۱۱۹۳۹۹	۷۷۱۶۸	۲۶۲۳۳	۵۶۸۹۴	۵۶۸۹۴	۶۹۱۲	۱۵۴۹۸	بین ۱ تا ۲/۵ درصد
۱۰۴۱۷۰		۱۰۴۹۷						۱۶۳	بین ۲/۵ تا ۵ درصد
۱۵۷۰۰							۱۳۱۴۰	۲۵۶۰	بین ۵ تا ۱۵ درصد
۳۵۳۲۱۴	۱۱۸۴۷۸۸	۱۱۰۶۸۶۴	۴۰۴۸۹۶	۱۹۱۹۷۹	۲۱۰۵۸۸	۲۱۰۵۸۸	۱۳۵۹۷۶	۵۴۴۱۴	کل جمعیت
۵۷	۱	۱	۸	۶	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	در فاصله ۱۰ کیلومتری آزادراه و بزرگراه
۱۳					۳	۳	۵	۵	در فاصله ۱۰ کیلومتری راه اصلی
۶							۲	۴	در فاصله ۱۰ کیلومتری راه فرعی
۷۶	۱	۰	۸	۶	۱۴	۱۴	۲۰	۲۰	تعداد شهر
۳۳۵۰۵۸	۱۱۸۴۷۸۸	۳۶۴۷۰۹	۱۱۰۶۸۶۴	۱۹۱۹۷۹	۱۶۴۴۱	۱۶۴۴۱	۸۷۰۶۲	۳۰۴۱۹	در فاصله ۱۰ کیلومتری آزادراه و بزرگراه
۹۴۴۹۵					۴۲۴۷	۴۲۴۷	۳۵۱۷۳	۱۳۰۷۵	در فاصله ۱۰ کیلومتری راه اصلی
۳۶۶۶۱							۱۳۴۶۱	۱۰۰۹۲۰	در فاصله ۱۰ کیلومتری راه فرعی
۳۵۳۲۱۴	۱۱۸۴۷۸۸	۱۱۰۶۸۶۴	۴۰۴۸۹۶	۱۹۱۹۷۹	۲۱۰۵۸۸	۲۱۰۵۸۸	۱۳۵۹۷۶	۵۴۴۱۴	کل جمعیت

۳-۵-۲- نظام روستانشینی

جمعیت روستانشینی در سال‌های اخیر، همواره سهم کمتری از کل جمعیت کشور را داشته است و به طور متناوب این سهم کمتر شده است. طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن، رشد جمعیت روستایی کشور تنها در دهه ۷۵-۱۳۶۵ نرخ مثبت ۰/۳ را تجربه کرده است و در سایر دوره‌های سرشماری با رشد منفی روبه رو بوده است. در طول این دوره نسبت روستانشینی در کشور از ۴۵/۲ به ۲۶ درصد کاهش یافته و مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ تنها ۲۰/۷ میلیون نفر از جمعیت ۷۹/۹ میلیون نفری کشور را ساکنان روستایی شامل می‌شود. به عبارت دیگر در بازه زمانی مورد مطالعه با وجود افزایش ۱/۶ برابری جمعیت کل کشور، جمعیت روستایی حدوداً هشت درصد کاهش یافته است و از سهم آن نسبت به جمعیت کل کشور حدود ۲۰ درصد کاسته شده است. بنابراین روند حاکم بر کل کشور در طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، کاهش جمعیت روستایی در مقابل افزایش جمعیت کل کشور و در نتیجه کاهش چشمگیر سهم جمعیت روستانشین نسبت به جمعیت کل است.

برخلاف کشور، تعداد جمعیت روستایی در استان خوزستان در چند دهه اخیر تقریباً روند ثابتی داشته است؛ به طوری که جمعیت روستانشین استان از ۱۱۶۱۶۰۲ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۱۱۵۱۵۹۶ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است و به عبارتی در حالی که در ۳۰ سال گذشته جمعیت استان بیش از ۱/۷ برابر شده، جمعیت روستایی استان تغییر چشمگیری نداشته است. در خصوص نسبت روستانشینی استان نیز باید گفت که میزان آن در ۳۰ سال اخیر (۹۵-۱۳۶۵) تقریباً مشابه با روند کشور بوده است و سهم اندکی از جمعیت استان را روستانشینان تشکیل داده‌اند. البته نباید از نظر دور داشت که روند این نسبت در طی ۳۰ سال همچون کشور، کاهشی بوده و میزان آن از ۴۳/۳۱ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۲۴/۴۵ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. لازم به ذکر است که در دوره مطالعاتی ۹۵-۱۳۶۵ سهم جمعیتی روستایی استان از کل جمعیت روستایی کشور روند ثابتی داشته است؛ به گونه‌ای که میزان آن از ۵/۱۴ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۵/۵۴ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

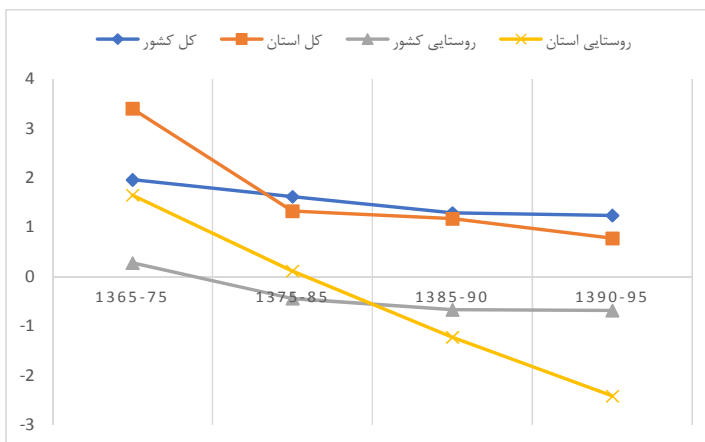
در ارتباط با نرخ رشد جمعیت روستایی کشور می‌بایستی خاطر نشان کرد که برای اولین بار در دوره ۸۵-۱۳۷۵ روند تغییرات جمعیت روستایی کشور، معکوس و منفی شده در حالی که روند منفی نرخ رشد جمعیت استان خوزستان یک دهه دیرتر به وقوع پیوسته و از دوره ۹۰-۱۳۸۵، آغاز شده است و حاکی از آن است که روند تخلیه آبادی‌های استان از جمعیت و کاهش گرایش به روستانشینی در استان خوزستان اگرچه دیرتر اتفاق افتاده اما با شدت بیشتری نسبت به کشور دنبال شده است؛ به طوری که در دوره ۹۰-۱۳۸۵ متوسط نرخ رشد جمعیت روستایی استان خوزستان، پایین‌تر از متوسط کشوری و تقریباً برابر با ۱/۲۲- درصد بوده و این در حالی است که متوسط نرخ رشد جمعیت روستایی کشور در همین دوره ۰/۶۷- محاسبه شده است. همچنین در پنج سال ۹۵-۱۳۹۰، شدت کاهش جمعیت روستایی استان تسریع

شده و در حالی که رشد جمعیت روستایی کشور $0/68-$ درصد بوده است، نرخ رشد جمعیت روستایی استان برابر با $2/41-$ درصد بوده است. از آنجا که روند کاهش جمعیت روستان نشین استان دیرتر از کشور اتفاق افتاده است، طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵؛ نرخ رشد جمعیت روستان نشین استان طی این دوره $0/03-$ درصد بوده و این در حالی است که در سطح کشور و طی دوره مذکور میزان این شاخص معادل $0/28-$ درصد برآورد شده است.

جدول ۱۱۳- تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵

جمعیت روستایی					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۲۰۷۷۹۴۲۳	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۶۰۰۴۴۹	کشور
۱۱۵۱۵۹۶	۱۳۰۱۲۶۸	۱۳۸۳۹۴۶	۱۳۶۷۹۴۵	۱۱۶۱۶۰۲	استان
۵/۵۴	۶/۰۵	۶/۲۲	۵/۸۹	۵/۱۴	سهم استان از کشور
نسبت روستائینی					شرح
۲۶	۲۸/۶۱	۳۱/۵۴	۳۸/۶۹	۴۵/۷۱	کشور
۲۴/۴۵	۲۸/۷۱	۳۲/۳۷	۳۶/۵۱	۴۳/۳۱	استان
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
-۲۸	-۶۸	-۶۷	-۴۴	۰/۲۸	روستایی کشور
-۳	-۴۱/۲	-۲۲/۱	۰/۱۲	۱/۶۵	روستایی استان

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۲۷- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور

۳-۶- نظام زیربنایی

استان خوزستان دارای تنوع در سیستم حمل و نقل است به نحوی که تمامی انواع شبکه حمل و نقل در استان قابل دسترسی است. همچنین وجود میادین نفت و گاز و منابع آبی فراوان زمینه‌ساز تنوع در تولید انرژی شده است. در ادامه وضعیت استان در نظام حمل و نقل و ارتباطات و انرژی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳-۶-۱- نظام حمل و نقل و ارتباطات

حمل و نقل استان خوزستان بر پایه چهار حوزه حمل و نقل جاده‌ای، ریلی، هوایی و دریایی استوار است که در ادامه به بررسی این زیربخش‌ها پرداخته می‌شود.

۳-۶-۱-۱- حمل و نقل جاده‌ای استان خوزستان

مقایسه بین سهم انواع راه‌های بین‌شهری در استان خوزستان با کل کشور نشان می‌دهد که بیشترین سهم راه‌های استان را راه‌های روستایی و اصلی تشکیل داده است اما مقایسه نسبت راه‌های اصلی به جمعیت در مقابل کشور نشان می‌دهد که وضعیت استان از این نظر در جایگاه نامناسب‌تری نسبت به کشور قرار دارد، اما از نظر طول شبکه بزرگراهی نسبت به جمعیت وضعیت استان با کشور تقریباً برابر است و به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر حدود ۲۵ کیلومتر آزادراه و بزرگراه وجود دارد. از نظر دسترسی استان به شبکه آزادراهی و بزرگراهی، استان دارای وضعیت مناسبی است و محورهای متعدد بزرگراهی ارتباط شهر اهواز با شهرهای پیرامون را برقرار می‌کند و دو محور آزادراهی اهواز-بندر امام و اندیمشک-خرم آباد مهم‌ترین محورهای آزادراهی این استان هستند. جدول زیر نشان دهنده شاخص‌های اصلی حمل و نقل جاده‌ای استان در مقایسه با کشور است؛ همان‌طور که مشخص است، نسبت طول آزادراه‌ها و بزرگراه‌ها، روستایی و ترانزیتی استان نسبت به جمعیت در مقایسه با کشور در وضعیت مناسبی قرار دارد، اما استان از نظر برخورداری از راه‌های اصلی وضعیت نامناسب‌تری نسبت به کشور دارد؛ وضعیت تجهیزات و پایانه‌های حمل و نقلی نسبت به میانگین کشوری در جایگاه نامناسب‌تری قرار دارد. بررسی شاخص کشته‌شدگان جاده‌ای نسبت به جمعیت نیز نشان دهنده مخاطره کمتر جاده‌های استان نسبت به کشور است.

جدول ۱۱۴- مقایسه شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای استان و کشور

وضعیت نسبت به کشور	خوزستان	کشور	شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای در سال ۱۳۹۸
برابر	۲۵/۰	۲۵/۸	نسبت طول آزادراه و بزرگراه به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)
نامناسب‌تر	۳۵/۴	۷۵/۶	نسبت طول راه‌های شریانی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)
مناسب‌تر	۳۴/۹	۳۱/۶	نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)
مناسب‌تر	۸۰۶/۱	۶۴۵/۲	نسبت طول راه‌های روستایی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت روستایی (کیلومتر به نفر)
نامناسب‌تر	۲۴/۹	۱۵/۰	طول کل راه‌ها نسبت به ماشین‌آلات و تجهیزات راهداری (کیلومتر به دستگاه)
نامناسب‌تر	۴۱۰/۵	۳۰۴/۵	نسبت راه‌های ترانزیتی به پایانه‌های باربری (کیلومتر به پایانه)
مناسب‌تر	۰/۵۱	۰/۴۲	پایانه مسافربری به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (پایانه به ازای نفر)
مناسب‌تر	۱۲/۵	۱۴/۰	تعداد کشته‌شدگان جاده‌ای به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت

منبع: سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای کشور، ۱۳۹۸

عوامل مختلفی در شکل‌گیری شبکه راه‌های استان خوزستان تأثیر داشته است که در اینجا به خلاصه‌ای از مهم‌ترین این عوامل اشاره شده است.

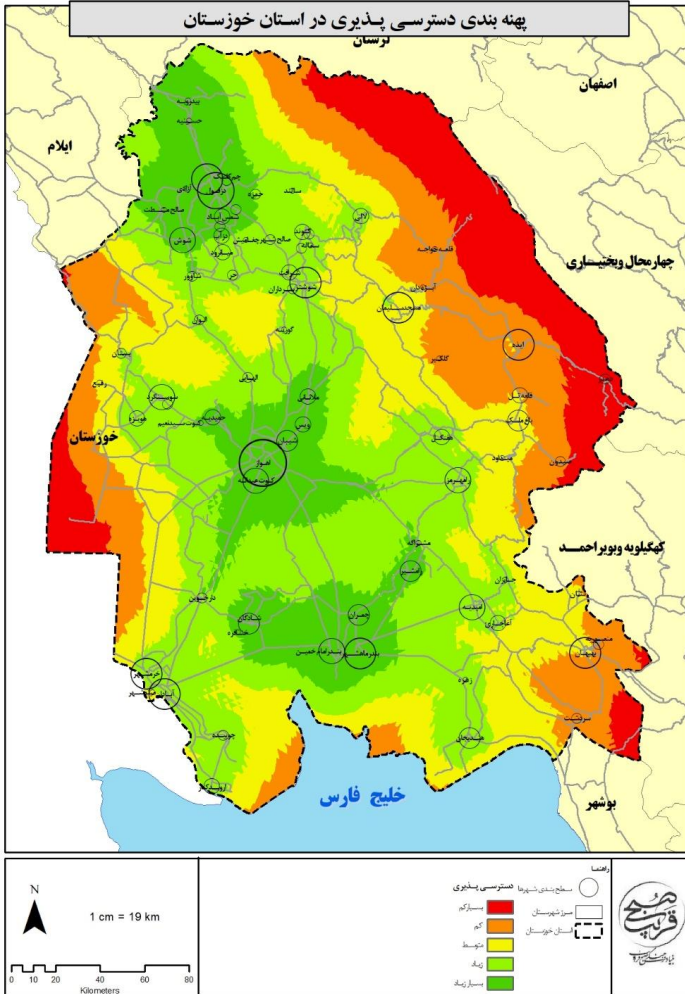
- نخست جلگه خوزستان به عنوان یک سرزمین حاصلخیز و پرآب از گذشته محل شکل‌گیری تمدن‌های کهن بوده است و با توجه به نقش پراهمیت کشاورزی در تاریخ این سرزمین و به واسطه آن شکل‌گیری مازاد تولید و بازرگانی، محورهای ارتباطی در استان پدیدار شده‌اند.
- با کشف نخستین میادین نفت و گاز در دوره معاصر و افزایش درآمدها و نیاز به سرمایه‌گذاری به منظور برداشت و انتقال نفت و گاز، زمینه مناسب برای توسعه محورهای ارتباطی با مناطق نفت‌خیز و بنادر و شهرهای بزرگ ایجاد شده است و این نیاز عامل شکل‌گیری بخشی از محورهای ارتباطی استان بوده است.
- جنگ ایران و عراق به عنوان عامل سوم در شکل‌گیری محورهای جاده‌ای در پهنه‌های غربی و جنوب غربی استان بوده است. پس از محاصره شهرهای آبادان و خرمشهر توسط نیروهای ارتش بعث برخی از محورهای جاده‌ای توسط نیروهای فداکار ارتش و سپاه به منظور رفع حصر و اخراج نیروهای بعث در مدت‌زمان بسیار کوتاهی ایجاد شده که در سال‌های بعد از جنگ تحمیلی مورد استفاده مردم قرار گرفته است.

۳-۶-۱-۲- پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری

بررسی وضعیت دسترسی‌پذیری استان نشان می‌دهد، نوار مرکزی استان خوزستان به واسطه دسترسی به آزادراه‌ها و بزرگراه‌ها بیشترین دسترسی‌پذیری را به شبکه حمل و نقل جاده‌ای دارد و پهنه‌های شرقی و غربی

استان به واسطه شکل طبیعی زمین و محدودیت‌های ناشی از توسعه شبکه ارتباطی کمتر مورد توجه بوده‌اند و دارای دسترسی محدود به راه‌ها و جزو پهنه‌های با دسترسی کم و متوسط هستند.

نقشه ۱۸- پهنه‌بندی دسترسی پذیری در استان خوزستان

۳-۶-۳- حمل و نقل ریلی

استان خوزستان جزو اولین استان‌های برخوردار از حمل و نقل ریلی است؛ بر اساس تاریخ راه آهن کشور در ۲۳ مهرماه سال ۱۳۰۶ اولین کلنگ راه آهن سراسری ایران (از بندر امام (ره) در جنوب کشور تا بندر ترکمن در

شمال) در محل فعلی ایستگاه راه آهن تهران بر زمین زده شد و حدوداً پس از یازده سال در ۲۷ مردادماه ۱۳۱۷ به پایان رسید و دو خط شمال و جنوب در ایستگاه سمیه به یکدیگر متصل و در روز سوم شهریورماه ۱۳۱۷ این خط با تشریفات خاصی رسماً افتتاح و بهره‌برداری از آن آغاز گردید.

شبکه ریلی استان خوزستان از نظر طول خط اصلی در کشور رتبه هشتم را از بین مناطق ۲۱ گانه راه آهن دارا بوده و جمعاً حدود ۶٪ درصد طول شبکه ریلی کشور را تشکیل می‌دهد. این اداره کل بر اساس آخرین آمار سال ۱۳۹۳ که از سوی دفتر آمار و فن‌آوری اطلاعات راه آهن منتشر گردیده است از نظر جابجایی بار بعد از ادارات کل یزد، هرمزگان، شرق و اصفهان در رتبه پنجم و از نظر جابجایی مسافر بعد از ادارات کل تهران، خراسان و شمال غرب در رتبه چهارم راه آهن کشور قرار دارد.

شهر اهواز در مرکز استان محل تقاطع دو محور شمال-جنوب و شرق-غرب مسیر راه آهن است؛ مسیر شمال-جنوب از بندر امام خمینی (ره) آغاز می‌شود و تا ازنا و تهران ادامه دارد. محور شرق-غرب نیز از بصره در کشور عراق آغاز و تا شهر اهواز ادامه دارد، مسیر اهواز-شهرکرد نیز جزو خطوط در دست مطالعه شرکت راه آهن جمهوری اسلامی ایران است.

۳-۶-۱-۴- حمل و نقل هوایی و فرودگاه‌ها

استان خوزستان دارای ۵ فرودگاه است که در ادامه این بخش به معرفی و جایگاه هریک از آنها در استان پرداخته خواهد شد:

فرودگاه بین‌المللی اهواز

فرودگاه بین‌المللی اهواز بزرگ‌ترین و مهم‌ترین فرودگاه استان خوزستان است که در حاشیه شهر اهواز و ۱۱ کیلومتری مرکز شهر واقع شده است. اهواز با توجه به جغرافیای طبیعی خود و موقعیت استراتژیک از شهرهای بسیار مهم به شمار می‌رفته است. در سده‌ی اخیر و با کشف معادن نفتی در اطراف شهر، اهمیت شهر اهواز بیشتر نیز شد. این فرودگاه در فضایی به مساحت ۱۴۵۰۰ مترمربع که ۸۰۰۰ مترمربع آن شامل فضای ترمینال پروازهای داخلی و ۶۵۰۰ مترمربع فضای ترمینال پروازهای خارجی بنا شده است. باند نشست و برخاست هواپیما به عرض ۴۵ متر و طول ۳۴۰۰ متر می‌باشد.

فرودگاه آبادان

فرودگاه آبادان جزو اولین فرودگاه‌های ایران است که در سال ۱۳۲۰ توسط شرکت ملی نفت ایران و به دلیل وجود پالایشگاه آبادان احداث شد و با رونق گرفتن آبادان و خرمشهر فرودگاه نیز توسعه یافت تا جایی که نخستین پروازهای خارجی از مهرآباد و سپس آبادان در نیمه دوم سال ۱۳۲۸ آغاز شد. در سال ۱۳۴۶ فرودگاه اصلی و فعلی آبادان در مساحتی حدود ۶۶ هکتار ساخته و سه سال بعد از سوی شرکت ملی نفت ایران به سازمان هواپیمایی کشوری واگذار شد.

فرودگاه بین‌المللی آبادان یکی از پرترددترین فرودگاه‌های کشور است. این فرودگاه در ۷ ماهه اول سال ۹۸ با اعزام و پذیرش ۵،۷۳۵ پرواز در بین تمامی فرودگاه‌های کشور در جایگاه ۱۰ام قرار گرفت که نسبت به مدت زمان مشابه در سال قبل با ۲۲ درصد افزایش روبرو بوده است. همچنین فرودگاه آبادان در این مدت بیش از ۶۹۰ هزار مسافر را پذیرایی کرده است که از این منظر هم دهمین فرودگاه برتر کشور به حساب می‌آید.

فرودگاه بندر ماهشهر

فرودگاه ماهشهر در سال ۱۳۴۹ احداث شد. فرودگاه ماهشهر از جمله فرودگاه‌های اختصاصی ایران است که در واقع هدف اصلی آن برای استفاده‌ی شرکت ملی صنایع پتروشیمی ایران است. عملیات توسعه و تجهیز فرودگاه بندر ماهشهر در سال ۱۳۷۰ توسط شرکت صنایع پتروشیمی آغاز شد و با تکمیل و باند فرود و ترمینال مسافران و دیگر امکانات آن برای پذیرش و اعزام پروازهای داخلی و بین‌المللی بیشتر آماده‌سازی شد. فرودگاه ماهشهر در سال ۹۸ از نظر تعداد پرواز ۱۲۴امین فرودگاه پرتردد ایران بوده است و از نظر پذیرش مسافر نیز در همین جایگاه قرار می‌گیرد. فرودگاه ماهشهر هم مثل بیشتر فرودگاه‌های ایران در سال ۹۸ نسبت به ۹۷ با کاهش حدود ۵ تا ۱۰ درصدی تعداد پرواز و مسافر روبرو بوده است.

فرودگاه دزفول

فرودگاه دزفول یکی از فرودگاه‌های ایران است که پیش از انقلاب اسلامی در شهر دزفول و در حاشیه جاده دزفول به اندیمشک و به منظور استفاده‌های نظامی توسط مهندسان ایتالیایی ساخته شد. البته بعدها پایگاه چهارم شکاری دزفول (پایگاه وحدتی) نیز در کنار باند این فرودگاه ساخته شد و در دوران جنگ تحمیلی مورد استفاده فراوان قرار گرفت. سال ۱۳۸۶ و در جریان سفرهای استانی رئیس‌جمهوری وقت بخشی از زمین‌های پایگاه چهارم شکاری به فرودگاه مسافربری دزفول تبدیل و افتتاح شد و با دو پرواز در هفته به مقصد تهران شروع به کار کرد.

فرودگاه آغاچاری

فرودگاه آغاچاری فعالیت خود را در سال ۱۳۳۵ آغاز کرد، مأموریت این فرودگاه حمل و نقل کالا و مسافر بین مناطق نفتی گچساران، خارک، اهواز و آبادان و تهران بوده است؛ و همچنین نقش جابجایی کارکنان شرکت نفت در دوران جنگ ایران و عراق را بر عهده داشته است. بازسازی این فرودگاه در سال ۱۳۸۹ صورت گرفته است و در سال‌های اخیر به سازمان هواپیمایی کشوری واگذار شده است.

۳-۶-۱-۵- حمل و نقل دریایی و بنادر

بنادر، اسکله‌ها و مستحذات ساحلی و دریایی استان خوزستان شامل بنادر تجاری امام خمینی (ره)، خرمشهر، آبادان، اروندکنار و... و بنادر صیادی و نظامی و اسکله‌های صنعتی هستند.

بندر امام خمینی (ره)

هم‌زمان با احداث راه آهن سراسری کشور در سال ۱۳۰۷ هجری شمسی، ۲ پست اسکله چوبی در شمال غربی خلیج فارس و در انتهای آبراه خورموسی ساخته شد. پس از چندی به بندر شاپور موسوم گشت و سه سال بعد به مهم‌ترین مرکز ورود و خروج کالا تبدیل شد. در سال ۱۳۵۲ محل سکونت اهالی این نقطه، از کنار اسکله‌ها به شهر بندر امام خمینی (ره) انتقال یافت و زمینه برای توسعه هرچه بیشتر بندر مهیا گردید؛ پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایران در سال ۱۳۶۱ با تصویب هیئت وزیران رسماً بندر امام خمینی (ره) نام گرفت. بندر امام خمینی (ره) امروز با انجام بیش از ۱۵٪ از کل تجارت دریایی کشور، نوید توسعه‌ای پایدار را برای منطقه از طریق صنعت حمل و نقل می‌دهد.

بندر امام خمینی (ره) در اوایل دهه از آغاز فعالیتش، اکنون به عنوان یکی از مهم‌ترین قطب‌های حمل و نقل منطقه‌ای به ایفای نقش می‌پردازد. این بندر در سال ۱۳۹۰ پس از تغییر رژیم حقوقی خود از یک بندر عادی به منطقه ویژه اقتصادی و الحاق اراضی مجاور، هم اکنون با ۱۱ هزار هکتار مساحت، بزرگ‌ترین منطقه ویژه اقتصادی کشور را تشکیل می‌دهد. بنادر شادگان و سجافی جزو بنادر تابعه بندر امام خمینی (ره) هستند.

ویژگی‌های بندر

- نزدیک‌ترین بندر جنوبی به مراکز صنعتی و جمعیتی کشور و تهران
- کوتاه‌ترین و مطمئن‌ترین پل ارتباطی با کشورهای عراق، ترکیه، حوزه قفقاز و اروپای شرقی
- بهره‌مند از پتانسیل‌های مناسب پس کرانه‌ای جاده‌ای، ریلی و هوایی

- اتصال به شبکه راه‌های اصلی ترانزیتی و راه آهن سراسری کشور
- نزدیکی به فرودگاه‌های ماهشهر، آبادان و اهواز در فواصل ۱۸، ۱۰۰ و ۱۱۰ کیلومتری
- مناسب‌ترین بندر کشور جهت ترانشیپ کالا به کشورهای حوزه خلیج فارس
- برخورداری از پتانسیل‌های لازم به منظور توسعه صادرات مجدد کالا
- نقش مؤثر در اقتصاد ملی و تجارت خارجی به عنوان دومین بندر مهم کشور
- وجود ترمینال‌های اختصاصی، کانتینری، عمومی، فرآورده‌های نفتی و مواد معدنی
- قابلیت تخلیه و بارگیری کشتی‌های کانتینری پست پاناما کس (نسل چهارم) و کشتی‌های با ظرفیت ۱۵۰ هزار تن
- بهره‌مندی از تجهیزات پیشرفته بندری و دریایی به منظور ارائه خدمات سریع و ایمن به کشتی و کالا

بندر خرمشهر

بندر خرمشهر در شمال غربی خلیج فارس و در جنوب غربی جمهوری اسلامی ایران و در همسایگی جنوب شرقی کشور عراق (مرز زمینی شلمچه) در محل تلاقی رودخانه‌های اروندرود و کارون در استان خوزستان واقع شده است. این بندر سابقه طولانی در امر تجارت دریایی داشته و ساخت و بهره‌برداری از اسکله‌های ویژه پذیرش کشتی‌های اقیانوس‌پیما در بندر خرمشهر در سال‌های آغازین ۱۳۰۰ شمسی شروع شده و در زمان جنگ جهانی دوم و پس از آن به اوج خود رسیده است به طوری که در سال‌های قبل از انقلاب اسلامی بندر خرمشهر با داشتن تعداد ۲۰ اسکله یکی از بزرگ‌ترین بنادر کشور به حساب می‌آمد و در سال ۱۳۵۶، چهار میلیون تن کالای عمومی از طریق این بندر به کشور وارد شده است. در حال حاضر کلیه زیرساخت‌های قبل از جنگ اعم از اسکله‌ها، انبارها و محوطه‌ها بازسازی شده است.

بندر آبادان

بندر آبادان در استان خوزستان واقع شده که از طریق آبراه بین‌المللی اروند به خلیج فارس و آب‌های آزاد راه دارد. فاصله این بندر تا مرکز استان ۱۲۰ کیلومتر و تا تهران ۹۵۰ کیلومتر و با اولین فرودگاه بین‌المللی و خط آهن ۵ کیلومتر می‌باشد. با توجه به حضور دو شهر تجاری و صنعتی آبادان و خرمشهر در منطقه آزاد تجاری اروند، این منطقه بیشترین رشد را در میان دیگر مناطق آزاد دارا بوده است. این منطقه با وسعتی معادل ۳۴/۰۰۰ هکتار در کنار دو رودخانه قابل کشتیرانی و هم‌جواری با دو کشور عراق و کویت و برخورداری از انواع مختلف حمل و نقل از قبیل دریایی، جاده‌ای، ریلی و هوایی بستری مطلوب برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی فراهم آورده است. در حال حاضر بندر اروندکنار و چوئبده جزو بنادر تابعه بندر آبادان هستند.

۳-۶-۱-۶- فناوری اطلاعات و ارتباطات

بررسی وضعیت فناوری اطلاعات و ارتباطات استان از طریق شاخص توسعه ارتباطات و فناوری اطلاعات (IDI) صورت پذیرفته است؛ هدف اصلی شاخص توسعه ارتباطات و فناوری اطلاعات، بررسی فرآیند تبدیل شدن به جامعه اطلاعاتی در راستای حرکت از یک گام به سمت گام دیگر است که به عنوان یک ابزار نیرومند، توسعه جامعه اطلاعاتی را در کشورهای توسعه یافته و کشورهای در حال توسعه مورد ارزیابی قرار می دهد. این شاخص با استفاده از سه زیر شاخص دسترسی، استفاده و مهارت در فناوری اطلاعات مورد سنجش

قرار می‌گیرد. بررسی وضعیت استان خوزستان از نظر شاخص IDI در سال ۱۳۹۸ نشان دهنده جایگاه ۱۳ ام استان در بین استان‌های کشور است؛ که بررسی زیرشاخص‌ها برای استان نشان می‌دهد، استان در زیر شاخص مهارت استفاده از فناوری اطلاعات دارای رتبه ۲۲ ام، در زیر شاخص دسترسی به خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ۱۵ ام و در زیر شاخص میزان استفاده از خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ۱۰ ام در بین استان‌های کشور قرار دارد. لذا باید گفت مهم‌ترین عامل مؤثر بر بهبود جایگاه استان توسعه مهارت‌های دیجیتالی جمعیت و بهبود شاخص مهارت استفاده از فناوری اطلاعات در بین ساکنین استان است.

۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب

استان خوزستان با توجه به تعدد منابع نفت و گاز، تأسیسات متعدد مرتبط با نفت و گاز را در خود جای داده است همچنین تولید انرژی برق در استان در نیروگاه‌های مختلف آبی و گازی صورت می‌پذیرد. در ادامه نظام انرژی استان تشریح می‌شود.

۳-۶-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق

میزان تولید خالص برق استان در سال ۱۳۹۷، بالغ بر ۳۷۰۴۹۲۱۹ مگاوات ساعت بوده است. در این سال تعداد ۱۶۴۵۴۸۲ مشترک برق در استان وجود داشته است، که بالغ بر ۳۰۴۶۱۶۷۴ مگاوات ساعت برق مصرف کرده‌اند. ظرفیت اسمی تولید برق در نیروگاه‌های استان در سال ۱۳۹۷ برابر با ۱۴۸۳۹ مگاوات و ظرفیت عملی تولید برق در استان برابر با ۱۳۰۱۵ مگاوات بوده است، از این میزان، سهمی حدود ۵۵ درصد از برق تولیدی در چهار نیروگاه رامین، شهید عباسپور، مسجدسلیمان و کارون ۳ تولید شده است و ۱۲ نیروگاه باقی مانده استان سهمی کمتر از ۴۵ درصد را در تولید برق استان داشته‌اند.

۳-۶-۲-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز

استان خوزستان به عنوان مهم‌ترین استان نفت‌خیز کشور سهم عمده‌ای از میادین نفت و گاز را در خود جای داده است، از این رو شاهد تعدد تأسیسات نفت و گاز در استان هستیم که در بند شماره ۲-۳-۸-۲- ظرفیت‌های اقتصادی استان؛ مورد بررسی قرار گرفته است. تا پایان سال ۱۳۹۸ تمامی نقاط شهری استان خوزستان و ۱۸۶۴ نقطه روستایی استان که حدود ۵۰ درصد روستاهای دارای سکنه استان را شامل می‌شوند، از نعمت گاز برخوردار شده‌اند.

۳-۶-۲-۳- استحصال و تأمین آب

در سال آبی ۱۳۹۷-۱۳۹۸ میزان تخلیه سالانه آب از منابع زیرزمینی استان حدود ۱۴۶۱ میلیون مترمکعب بوده است. در بین شهرستان‌های استان به ترتیب شوش، دزفول و اندیمشک بیشترین سهم تخلیه منابع آب زیرزمینی را داشته‌اند که بیش از ۵۵ درصد تخلیه سالانه منابع آب زیرزمینی استان مربوط به این سه شهرستان بوده است. در سال ۱۳۹۸ حدود یک میلیون و ۱۴۰ هزار فقره انشعاب آب در استان وجود داشته است که نسبت به سال گذشته ۲ درصد افزایش نشان می‌دهد، اما از نظر کیفیت آب شرب استان با مشکلات متعددی مواجه است که این موضوع بیش از هر چیز ناشی از آلودگی‌های محیطی و بالا بودن سطح آب‌های زیرزمینی است.

جدول ۱۵: میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیرسطحی در سال ۱۳۹۲

مقدار	واحد	عنوان
منابع آب سطحی		
۲۸۶۴	میلیون مترمکعب	حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده
۱۲۶۸۲	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان، یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه‌ها و کویرها)
۲۶۱۶۷	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان
منابع آب زیرزمینی		
۲۱۴۷	میلیون مترمکعب	حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده
۱۱۵۱۴	میلیون مترمکعب	حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها
۱۰۸۶	میلیون مترمکعب	حجم سالانه تخلیه از چشمه‌ها
۱۷	میلیون مترمکعب	حجم سالانه تخلیه از قنوت
میزان کل برداشت و مصارف		
3/1145	میلیون مترمکعب	میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی
۳۶	میلیون مترمکعب	اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی
۷۸۵۴/۵	میلیون مترمکعب	میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان
۸۹۹۹/۹	میلیون مترمکعب	حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)
۷۵۳۱/۱	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه کشاورزی
۶۳۸/۵	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه شرب
۸۳۰/۲	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه صنعت

منبع: دفتر مطالعات پایه منابع آب، وزارت نیرو، ۱۳۹۲

بررسی میزان مصرف منابع در سال ۱۳۹۲ نشان دهنده سه موضوع اساسی است، نخست سهم برداشت از منابع سطحی، ۸۷ درصد و برداشت از منبع آب زیرسطحی، ۱۳ درصد آب مصرفی استان است. دوم اضافه برداشت از منابع آب زیرزمینی حدود ۳ درصد از کل برداشت از منابع آب زیرزمینی است و سوم سهم بالای مصرف در

بخش کشاورزی است، به طوری که بیش از ۸۳ درصد منابع سطحی و زیرسطحی در بخش کشاورزی مصرف شده است و سهم بخش صنعت حدود ۷ درصد منابع موجود بوده است و حدود ۹/۲ درصد مربوط به مصارف شرب بوده است.

۳-۲- بررسی نظام مدیریتی

۳-۲-۱- وضع موجود و مدل مفهومی

در این قسمت از مطالعات سیستم مدیریتی حاکم بر استان خوزستان بررسی و تحلیل می‌گردد. این سیستم همچون بستر و چارچوبی است که کلیه فرآیندها و اقدامات توسعه‌ای، هم در حوزه نرم‌افزاری (سازمانی، اداری، حقوقی و ...) و هم در حوزه سخت‌افزاری (اجرا، تدارکات، نظارت و ...)، از طریق این سیستم و نظام موجود صورت می‌گیرد. در واقع می‌توان گفت توسعه پایدار و متوازن استان از یک‌سو، به کلیه برآوردها، تحلیل‌ها و راهکارهای فنی و تخصصی توسعه استان و از سوی دیگر به نحوه اجرای نتایج و محصول مطالعات آمایش که حاصل کارآمدی و اثربخشی نظام مدیریتی است، وابسته است. دستیابی به اهداف طرح آمایش استان نیازمند استفاده حداکثری از ظرفیت‌های قانونی و حقوقی موجود در نظام مدیریتی و شناسایی خلأها و کمبودهای قانونی و اداری و رفع آنهاست، تا از این طریق امکان تحقق حداکثری پروژه‌ها و اقدامات برنامه‌ریزی شده در مطالعات آمایش استان فراهم گردد.

نظام برنامه‌ریزی و مدیریت در کشور به صورت متمرکز، از بالا به پایین و به صورت بخشی و تخصصی است. به عبارت دیگر، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی اجرایی و بودجه‌ریزی به صورت متمرکز از مرکز و در سطح ملی صورت می‌گیرد و سهم هر یک از وزارتخانه‌ها (دستگاه‌های اجرایی تخصصی) مشخص و به آنها ابلاغ می‌شود و آنها نیز به صورت سلسله‌مراتبی به دستگاه‌های متناظر در استان و شهرستان ابلاغ نموده و سپس فرآیندهای اجرایی را مطابق آیین‌نامه‌های سازمان برنامه و بودجه کشور، انجام می‌دهند. نظام پایش و نظارت عملکرد نیز متناسب با همین سیستم سلسله‌مراتبی از سطح خرد به کلان تهیه و جهت برنامه‌ریزی‌های آینده بکار گرفته می‌شود. در این نظام انجام هماهنگی‌های بین بخشی از طریق تشکیل ستادها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های متشکل از نمایندگان دستگاه‌ها زیر نظر عالی‌ترین مقام مرتبط ملی، استانی یا شهرستانی، صورت می‌گیرد.

اجرای آمایش سرزمین در مقیاس استان خوزستان و شهرستان‌های آن در چارچوب نظام مدیریتی مذکور با چالش‌هایی مواجه است که مهم‌ترین آنها به شرح زیر است:

- ضعف در تعریف دقیق ارتباط و همگرایی بین مطالعات آمایش استان با فرآیندهای مدیریتی توسعه استان از یک سو و لوایح برنامه‌های ۵ ساله توسعه و برنامه‌های اجرایی یک‌ساله توسعه استان از سوی دیگر؛
- نظام مدیریت و تصمیم‌گیری مقطعی و روزانه در سطح کلان و خرد استان و اخذ تصمیمات بخشی و کوتاه‌مدت با توجه به مقتضیات روز بدون آینده‌نگری؛
- تأثیر روابط پیشامدرن (نظام قبیله‌ای و قومی) بر مدیریت کلان و خرد استان؛
- تفاوت در انتظارات مدیران استان و درک متفاوت از برنامه‌ها و طرح‌های توسعه استان؛
- نگاه مقطعی و عدم استمرار و تداوم در برنامه‌ریزی و اجرا؛
- اعمال نفوذ گروه‌های فشار و گروه‌های خارج از سازمان بر روند و اولویت اجرای برنامه‌ها و اقدامات؛
- مدیریت کوتاه‌مدت در سطح کلان استان و عدم آشنایی آن‌ها با مسائل و چالش‌ها، ظرفیت‌ها و فرصت‌های استان؛
- نبود داده و اطلاعات لازم، فنی و به هنگام برای مدیریت فرآیندها و همچنین کمبود جدی نیروی انسانی ماهر و متخصص در استان؛
- بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری و عدم توجه جدی به برنامه آمایش سرزمین در تدوین برنامه توسعه استان؛
- عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی با توجه به مهاجرفرست بودن استان؛
- توسعه کمی دستگاه‌های دولتی و کارکنان دولت بیش از ظرفیت و توان مدیریتی و مالی دولت در استان؛
- عدم توجه و برنامه‌ریزی جدی مدیریت استان جهت تکمیل پروژه‌های کلان و زیرساختی استان؛
- نگاه سیاسی و امنیتی به منابع طبیعی استان و مداخلات فراوان سطح ملی در مدیریت استان؛
- فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛
- عدم اجرایی نمودن پروژه‌های اولویت‌دار حوزه مدیریت و تصمیم‌گیری نظیر ایجاد سیستم پشتیبان تصمیم‌گیری فضایی (SDSS بر اساس سند آمایش استان)، طراحی سامانه مکان مرجع برای انطباق پروژه‌های اجرایی با الزامات سند آمایش استان، تشکیل کارگروه ویژه آمایش در استان به صورت منظم و انجام وظایف محوله، بازنگری طرح آمایش استان در دوره‌های ۵ ساله و سایر موارد؛
- نبود نظام یکپارچه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛
- تشتت شدید در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی؛

- عدم توجه جدی به شوراهای عالی و ستادهای استانی نظیر شورای عالی شهرسازی و معماری، ستاد بازآفرینی پایدار شهری، ستاد آموزش استان و غیره به آمایش سرزمین در سطح ملی و استانی و استفاده از ظرفیت‌های آن‌ها؛
- نبود نتایج و دستاوردهای آمایش سرزمین به عنوان قوانین لازم‌الاجرا برای نهادهای دولتی و غیردولتی؛
- فقدان متولی جدی، کارآمد، مسئولیت‌پذیر و پاسخگو برای اجرای آمایش استان؛
- نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان؛
- کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم و مدیریت بهینه منابع موجود برای تحقق آمایش استان؛
- عدم اجرای مدل مفهومی پیشنهادی برنامه آمایش استان در ارتباط با نظام برنامه‌ریزی هماهنگ بین بخش‌ها و دستگاه‌های استانی؛
- نبود ابزارها، سازوکارهای منسجم و نهادهای مسئول پایش و نظارت بر عملکرد آمایش و فرآیندهای آن (سامانه ساترا، اگرچه یک بستر مناسب است اما سازوکار نهادی نیست)؛
- فقدان مشارکت جدی نهادهای غیردولتی و نمایندگان مردم (نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای اسلامی استان، شهرها و روستاها) در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌های برنامه توسعه استان؛
- نبود تقسیم وظایف و مسئولیت‌های نهادی غیردولتی و نهادهای عمومی در برنامه توسعه استان و پاسخگویی آن‌ها؛
- ضعف در مشارکت و همکاری نهادهای قضایی به عنوان ناظر و مدعی‌العموم در برنامه‌های توسعه استان؛
- فقدان توجه به فرصت‌ها و پتانسیل‌های به وجود آمده بعد از تهیه طرح از یک سو، و تغییر در شرایط و ویژگی‌های مکانی و فضایی از سوی دیگر در راستای بازنگری و به‌روزرسانی برخط برنامه توسعه استان؛
- نبود سازوکار حفظ و رعایت زمان‌بندی پروژه‌ها و اقدامات برآمده از برنامه توسعه استان و ایجاد سازوکار رفع مشکلات و موانع اجرایی؛
- ضعف در شناسایی و توجه جدی به مسائل و مشکلات مردم استان به عنوان مجریان و دخیلان اصلی توسعه استان و سازوکارهای لازم برای انتقال نظرات و دیدگاه‌ها در برنامه توسعه؛
- عدم فرآیند برنامه‌ریزی از پایین به بالا و ایجاد شرایط تأثیرگذاری آن بر استراتژی‌های کلی توسعه استان؛
- نبود نظام کارا و مؤثر در جهت حفظ کیفیت اجرای برنامه‌ها و اقدامات توسعه‌ای؛

- تداخل تصمیم‌گیری‌ها در مناطقی با تداخل مسئولیت‌های نهادهای متولی و مجری و وجود خلأهای تصمیم‌گیری؛
  - ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران با هدف کاهش حداقل تأثیرات بر فرآیند توسعه استان؛
  - نبود سازوکارهای لازم برای کاهش ریسک جهت فعالیت بخش خصوصی و تعاونی؛
- برای رفع موانع نظری و عملی اجرای آمایش استان نیازمند چارچوب نظری مناسب و منطبق با شرایط کشور است، تا از این طریق هم از حداکثر ظرفیت قانونی موجود کشور استفاده شود و هم خلأهای موجود شناسایی شده و فرآیندهای لازم برای ایجاد سازوکارهای قانونی مناسب در آینده برداشته شود. لذا با مطالعه منابع مختلف داخلی و خارجی از جمله PMBOK، IMS، PDCA، KM، TQM، D&E، ROM و سایر مطالب مرتبط، مدل مفهومی نظام مدیریتی آمایش استان مطابق نمودار صفحه بعد پیشنهاد شده است.
- در این مدل کلیه مفاهیم کلیدی مرتبط با اجرای برنامه توسعه آمایش استان دیده شده است. هر یک از این ابعاد، خود یک نظام مدیریتی است که باید توسط نهادهای مرتبط در یک سازوکار اجرایی مناسب انجام شود. لازم به ذکر است که کلیه ۱۴ بعد (نظام) در کنار یکدیگر می‌تواند حداکثر اثرگذاری و کارآمدی را برای نتایج مطالعات آمایش استان داشته باشد. ایجاد خلل جدی در هر یک از این ابعاد، عملاً سایر ابعاد را با چالش جدی در هدایت و راهبری مواجه می‌کند.

نمودار ۲۸: چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان

۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود

استان خوزستان از جمله استان‌های با درآمد بالای کشور است. بخش قابل توجهی از این ظرفیت‌ها و فرصت‌ها در حوزه نفت و گاز، بنادر و کشاورزی به دلیل مدیریت نامطلوب و ناکارآمد در سطوح مختلف استان به عوامل توسعه پایدار استان تبدیل نشده است. تهیه یک طرح آمایش با کیفیت بالا کافی نبوده و نیازمند سازوکارهای اجرایی مناسب و سازگار با طرح است، تا از این طریق امکان تحقق و اجرای نتایج طرح آمایش حاصل شده و اثرات مثبت آن در توسعه استان نمایان شود. این استان به شدت از کمبود نیروی انسانی فنی و متخصص و نیز مهاجرت گسترده از استان رنج می‌برد. بخش قابل توجهی از ادارات کل و ادارات شهرستانی و شهرها فاقد کارشناسان فنی و متخصص برای اجرای دقیق و صحیح طرح‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌ها هستند. همچنین در حال حاضر این استان دارای پروژه‌های ناتمام بسیاری است. بنا بر اظهار نظر مسئولان استان خوزستان، این استان دارای بیش از ۲۱۹۰ پروژه ناتمام است که در برخی بیش از ۲۰ سال از شروع عملیات عمرانی آن‌ها می‌گذرد. در زیر به برخی از این پروژه‌ها اشاره می‌گردد:

۱. طرح انتقال آب و ترمیم شبکه‌ها و آب‌رسانی به ۵۴ شهر استان: این طرح در حال اجراست اما به دلیل مشکلات مالی به کندی پیش می‌رود.
۲. تکمیل خط انتقال تصفیه‌خانه غرب و شرق اهواز: این طرح نیز در حال اجراست که تأثیر چشمگیری بر بهبود وضعیت شهر اهواز دارد.
۳. پروژه خطوط جمع‌آوری فاضلاب رودخانه کارون: این پروژه آغاز شده است اما نیازمند تأمین اعتبار برای رعایت زمان‌بندی است.
۴. ساخت جاده ماهشهر به هندیجان: این پروژه در حال اجراست اما تکمیل آن نیازمند تأمین اعتبار است.
۵. ساخت جاده اهواز به شیراز: این جاده در مسیر اهواز به رامهرمز تکمیل شده و مسیر مهم رامهرمز به بهبهان در حال تکمیل است و نیازمند تأمین اعتبار است.
۶. ساخت جاده چذابه- اهواز و اهواز-ایذه-لردگان: این مسیرها نیز در بخش‌های تکمیل و پیشرفت فیزیکی داشته و در بخش‌هایی نیز کمتر از ۴۰ درصد پیشرفت فیزیکی داشته است.
۷. سه خط انتقال آب جنوب و جنوب غربی، جنوب شرقی و شرق، و شمال استان: این سه خط کلیه شهرها و روستاهای استان را تحت پوشش قرار می‌دهد.
۸. طرح انتقال آب غدیر از سد دز: این طرح به ۸۶ شهر و ۶۰۰ روستا آب‌رسانی می‌کند.
۹. تبدیل ۱۹ هزار هکتار جنگل دست کاشت: برای جلوگیری از ریزگردها و بهبود شرایط محیط‌زیست در حال اجراست.

۱۰. حفاظت از رودخانه کارون: این پروژه دارای سه بخش شامل جلوگیری از ورود پساب و زهاب به رودخانه، تثبیت دیواره ساحلی برای جلوگیری از فرسایش آن‌ها در محدوده شهر و لایروبی رودخانه در مقاطع شهرها است.

۱۱. پروژه ۲۰۰۰ واحدی شهر اهواز: ۸۰۰ واحد مسکونی این پروژه تکمیل و بهره‌برداری شده است و مابقی نیازمند برنامه‌ریزی و مدیریت بهتر است.

۱۲. طرح جامع فاضلاب خرمشهر: از ۵۸۸ کیلومتر طرح جامع فاضلاب خرمشهر ۲۸۰ کیلومتر اجرایی شده و حدود ۳۰۸ کیلومتر خطوط اصلی و فرعی و ۱۳ باب ایستگاه پمپاژ باقی مانده است.

استان خوزستان رتبه اول صنایع پتروشیمی و پایین‌دستی آن، رتبه سوم کشاورزی و دوم بازرگانی را دارد. سهم این استان از درآمد نفت و گاز قابل توجه است با این حال پروژه‌های ناتمام در استان بسیار متعدد است. علاوه بر موارد بالا می‌توان پروژه ۴۰۰ واحدی مسجد سلیمان، طرح‌های بازآفرینی در شهرهای ماهشهر و امیدیه، مسیر ال ۵۰۰ پروژه تقاطع غیرهمسطح شهید کججاف (چهارشیر) اهواز، تقاطع میدان دانشگاه، میدان جمهوری اهواز، مسیر پل ششم، جاده خرمشهر - ماهشهر، ساخت اتوبان از شلمچه به کشور عراق، احداث یک محور در جاده ساحلی اهواز، تعریض پل ولایت اهواز، ساخت تقاطع غیرهمسطح شهید بندر، تعریض پل صنایع فولاد، ایجاد دیوار و بهسازی جاده ساحلی اشاره کرد. بنا بر اظهارات مسئولان استان بیش از هر چیز کمبود منابع و تخصیص‌ها برای پروژه‌های عمرانی مشکل ایجاد کرده است و یکی دیگر از مشکلات هم به تغییر مدیریت‌ها بر می‌گردد. در حال حاضر مدیریت استان تا حد امکان در تلاش است تا از منابع بخش خصوصی استفاده نماید. لذا ۱۱۵ پروژه نیمه‌تمام را به بخش خصوصی واگذار کرده که معادل سه هزار و پانصد میلیارد ریال اعتبار جذب می‌کند. بیشتر این پروژه‌ها مربوط به آموزش و پرورش، اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی، ورزش و جوانان و سازمان جهاد کشاورزی استان است. تعداد پروژه‌های نیمه‌تمام بالای ۸۰ درصد در استان خوزستان یک هزار و ۵۰۰ طرح است اما این در حالی است که همه این پروژه‌ها از توجیه‌پذیری لازم برای جذب سرمایه‌گذار برخوردار نیستند. در حوزه گردشگری ۲۳۲ پروژه با پیشرفت فیزیکی ۵۰ تا ۹۰ درصد دارند و نیازمند مدیریت کارآمدتر برای تکمیل و بهره‌برداری هستند. بنابراین به‌ویژه در خصوص پروژه‌های زیرساختی، تأمین بودجه و تکمیل پروژه‌های عمرانی و غیر عمرانی نیمه‌تمام دولت از مشکلات جدی استان خوزستان است. این امر کلیه امورات مربوط به مدیریت زمان، کیفیت، تغییرات، ریسک، نتیجه‌گرایی و غیره را تحت تأثیر قرار داده و نامشخص کرده است. هیچ سازمان و نهادی نیز مسئولیت این عدم تحقق برنامه را به عهده نگرفته و پیشنهاداتی در خصوص به‌روزرسانی آن انجام نداده و همه امورات تحقق پروژه‌ها و اقدامات را به بودجه دولت گره زده‌اند.

این در حالی است که راه‌حل‌های متنوع و مختلفی تأمین مالی برای اجرای پروژه‌ها می‌توان برنامه‌ریزی و اجرا کرد.

به موارد فوق باید، بخش پروژه‌های غیر عمرانی نظیر پروژه‌های اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی را نیز که معمولاً از دید مسئولان مغفول می‌ماند، اضافه کرد. به این ترتیب متوجه مشکلات عظیم توسعه‌نیافتگی استان خوزستان با توجه به منابع سرشار طبیعی آن خواهیم شد. دولت با در اختیار داشتن نقش‌های مختلف نظارت و ارزیابی، تأمین مالی، انتخاب مجریان و پیمانکاران و تصمیمات اجرایی پروژه‌ها، عملاً به عنوان مجری و متولی اجرا شناخته شده و تا حد زیادی توانمندی و ظرفیت‌های بخش خصوصی را در زمینه‌های مختلف خلاقیت و نوآوری، تأمین مالی، ارتقای کیفی، مدیریت اجرا و بهره‌برداری بهینه و کارآمد نادیده گرفته است.

با نگاهی کوتاه به اجرای پروژه‌ها و برنامه‌ها در استان خوزستان می‌توان چالش‌ها و مشکلات جدی در اجرا و بهره‌برداری آن‌ها را در نظام مدیریت اجرا دانست که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

۱. ساختار قبیله‌ای و مذهبی موجود در استان خوزستان موجب کشمکش‌ها و تضادهای عملکردی و رفتاری در میان مدیران و کارشناسان نهادهای دولتی و غیردولتی شده است و این امر هم‌گرایی و وحدت سازمانی با مشکل مواجه کرده است.

۲. نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی موجب شده است که در استان خوزستان بسیاری از پروژه‌ها و اقدامات با بن‌بست مواجه شوند. نگاه حزبی- قومی و جهت‌گیری مدیریتی در این زمینه از موانع مهم و مشکلات عمده این استان است.

۳. مداخلات تصمیم‌گیری‌های سطح ملی در سطح استان بسیار زیاد است. به دلیل منابع فراوان مهم در سطح ملی، تصمیم‌گیری‌ها در پایتخت بدون مشورت با سطح استانی گرفته می‌شود و آثار این تصمیم‌ها در مردم استان در نظر گرفته نمی‌شود.

۴. عدم تمرکز و آشنایی کافی مدیران و کارشناسان دستگاه‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی با وظایف و مأموریت‌های سازمانی و برنامه‌ریزی برای انجام آن‌ها از معضلات این استان است. کمبود جدی نیروهای متخصص و فنی در حوزه فعالیت از جمله مشکلات اصلی این استان است.

۵. مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان خوزستان کمتر متناسب با وضعیت استان و تصمیم‌گیری در مورد بهبود فرآیندها و حل مشکلات است. در بسیاری موارد مصوبات انجام شده، به مرحله اجرا در نیامده‌اند.

۶. ساختار فعلی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و همچنین سایر شوراهای استان، بسیار عریض و طویل و با کارگروه‌های فراوان زیرمجموعه بوده که عملاً تصمیم‌گیری و اتفاق‌نظر را با مشکل مواجه می‌کند. بررسی‌ها نشان داده است که این شوراها تأثیر مثبت و مؤثری بر توسعه استان نداشته و نیاز به تغییرات ساختاری و عملکردی در این شوراها به صورت جدی احساس می‌شود. همچنین هیچ‌گونه نهاد و سازوکار نظارتی بر عملکرد این شوراها وجود ندارد.

۷. عدم مشارکت و بهره‌مندی بخش خصوصی و مردم خوزستان در توسعه استان: متأسفانه اکثر سمن‌ها به مأموریت و وظایف خود آشنا نبوده و از این ظرفیت برای حل بخشی از مشکلات و معضلات استان که در توان همکاری آن‌هاست، استفاده نمی‌شود.

۸. نمایندگانی مردم استان خوزستان نظیر نمایندگان مجلس شورای اسلامی و مهم‌تر نمایندگان در شورای اسلامی استان، شورای اسلامی شهرها و روستاهای استان و نمایندگان صنوف، نقش بسیار اندک و ناچیزی در تصمیم‌گیری‌های راهبردی و کلان استان دارند. در استان خوزستان همواره به دلیل نقش پررنگ مسائل امنیتی و صنایع نفت و پتروشیمی و انتقال آب، مردم دیده نشده‌اند. این در حالی است که در مواقع بحرانی، همیشه این مردم استان بوده‌اند که هزینه و امکان عبور از بحران را فراهم کرده‌اند.

۹. در این استان نهادهای نظارتی همچون استانداری، سازمان برنامه و بودجه استان و واحدهای ارزیابی و نظارت دستگاه‌های اجرایی، هیچ‌گونه سیستم اجرایی دقیق و هدفمند و برنامه‌ریزی‌شده‌ای برای مدیریت زمان پروژه‌های اجرایی را ندارند. همواره در پروژه‌ها بخش CPM پروژه‌ها وجود دارد که پیشرفت کار را کنترل می‌کند. اما مدیریت زمان یعنی رفع چالش‌هایی که زمان پروژه را با تغییر مواجه می‌کند. تأخیر در اجرای پروژه‌ها تنها به دلیل تأمین منابع مالی نیست، بلکه عمدتاً به دلایل تصمیم‌گیری‌های نادرست و غیرواقع تأمین مالی و تأمین‌کنندگان مالی، نبود راهکارهای رفع چالش‌های قانونی و حقوقی نظیر مالکیت، بروکراسی اعطای مجوزها و صلاحیت‌ها و نظایر آن است. مدیریت زمان اقدامات توسعه‌ای در استان عملاً بدون متولی است.

۱۰. شرایط استان همواره در حال تغییر است. این تغییرات شامل تغییر در داده‌ها به دلایل مهاجرت و جابجایی، تغییر در فناوری، تغییر در پارادایم‌ها و رویکردهای مواجهه با مسئله، تغییر در نیروی انسانی و ماهر، تغییر در بودجه و اعتبارات، تغییر در قوانین و مقررات و موارد مشابه است. سازگار شدن فرآیند توسعه استان و انطباق پروژه‌های کلان و راهبردی که معمولاً بلندمدت هستند با این تغییرات، یک کار کارشناسی، فنی و مدیریتی (تصمیم‌گیرانه) است. در استان متولی رصد تغییرات، اثرات آن بر اقدامات و پروژه‌ها، رفع کمبودها و نیازهای جدید چه ارگان و سازمانی است؟ مدیریت تغییرات یکی از چالش‌های جدی دنیای امروز ماست که نیاز است سازوکار مناسبی برای آن دیده شود.

پروژه‌ها به اهداف خود نرسیده و با صرف هزینه و زمان زیاد، در واقع ناموفق بوده‌اند. مدیریت کیفیت یک فرآیند است که پایش، نظارت و ارزیابی فناوری، نیروی انسانی، گردش کار، مواد و مصالح و ارائه خدمت را بررسی و مدیریت می‌کند. با نگاهی به کشورهای همسایه این استان، تمرکز بر کیفیت و تأثیر آن بر جذب مخاطب و سرمایه را می‌توان به آسانی مشاهده کرد. مدیریت کیفیت توسعه استان به عهده چه سازمان و ارگانی است؟ لازم است که این امر مهم در سازوکاری مطمئن و فنی پیگیری و اجرایی گردد.

۱۲. هر دستگاه اجرایی و یا نهاد نظارتی و سیاست‌گذاری دارای قلمروهای فعالیتی و عملکردی است. یکی از چالش‌های جدی استان خوزستان تداخل زیاد این قلمروها و عدم انطباق تصمیم‌گیری‌ها در قلمروهای مشترک است. هر دستگاهی برای پیشبرد اهداف و مأموریت‌های سازمانی خود طرح‌ها و برنامه‌هایی را آماده و تصویب می‌کند. این در حالی است که راهکارهای پیشنهادی این طرح‌ها در قلمروهای مشترک، در بسیاری موارد متناقض، متضاد و خنثی‌کننده یکدیگر است به جای آنکه هم‌افزا و دارای سینرژیک باشد.

۱۳. توسعه استان خوزستان بدون توجه به رصد تغییر شاخص‌های توسعه امکان‌پذیر نیست. برای تصمیم‌گیری کارآمد و مؤثر لازم است که داده‌ها و اطلاعات در طول زمان از رصد شده تا بستر لازم برای تحلیل، چرایی و چگونگی معین گردد. بدون داده‌های کمی و کیفی هدفمند، تصمیم‌گیری، قدم زدن در تاریکی مطلق است و امید داشتن به شانس و اقبال است. ایجاد سامانه داده‌ها و اطلاعات به صورت روشمند و هدفمند کمک می‌کند که اولویت‌ها، چالش‌ها، میزان عدم قطعیت و قابلیت کنترل و برنامه‌ریزی، دخیلان و ذی‌نفعان و بسیاری موارد مؤثر دیگر در تحقق توسعه، مشخص گردد. این امر نیازمند مدیریت و سیستم داده‌ها و اطلاعات در درازمدت است. به طوری که با تغییرات مدیران و یا سیاست‌های اجرایی، این نظام مدیریت به کار خود ادامه دهد.

۱۴. برنامه‌ریزی توسعه استان خوزستان به صورت بالا به پایین انجام شده است. در بهترین حالت نظر افراد و گروه‌های غیردولتی دریافت شده است. این امر با ایجاد نظامی که منابع و دارایی‌هایی که قابلیت جذب و به کارگیری در توسعه استان را دارد، بسیار متفاوت است. بخش قابل توجهی از ظرفیت استان خوزستان در اختیار بخش غیردولتی است. ایجاد یک جایگاه پررنگ در برنامه توسعه استان برای این امر ضروری است. همچنین این منابع به شکلی تجمیع شده و قابل دستیابی سریع نیست، لذا باید به شیوه‌ای مدیریت شود که در طول زمان به صورت انعطاف‌پذیر اضافه و کسر گردد. اگر منابع و دارایی‌های خوزستان خارج از استان و کشور نیز به این بخش اضافه شود، پیچیدگی موضوع و ضرورت مدیریت متمرکز آن در استان بیشتر احساس خواهد شد.

۱۵. بررسی تأمین اعتبارات در ۸۰ سال گذشته به روشنی نشان می‌دهد، بودجه‌ریزی با تخصیص اعتبارات دولتی همواره فاصله داشته است. روش‌های مختلفی برای حل این موضوع و جلوگیری از توقف توسعه استان خوزستان وجود دارد. برای مثال ایجاد محرک‌های تشویقی جذب سرمایه‌گذار، ایجاد فضای امن سرمایه‌گذاری، کاهش موانع جذب سرمایه و فعالیت‌های اقتصادی، ایجاد تناسب بین اجرای اقدامات و پروژه‌ها با تخصیص اعتبارات، بهره‌گیری از منابع بانکی و تعاونی و موارد مشابه دیگر کمک می‌کند که مدیریت مالی و پولی توسعه استان خوزستان با کمترین چالش مواجه شود. لازم است از یک سو ریسک توسعه کاهش یابد و از سوی دیگر مدیریت مالی به صورت متمرکز در استان انجام شود. منابع مالی مسئولیت اجتماعی صنایع نیز از دیگر منابع قابل برنامه‌ریزی برای توسعه استان است. در حال حاضر هیچ کدام از این موارد به دقت اجرایی نشده است.

۱۶. نهادها و دستگاه‌های استان در بخش دولتی و غیردولتی دارای وظایف و آیین‌نامه‌هایی هستند که گاه با یکدیگر مشترک، متداخل و ناهم‌افزاست. این موارد موجب می‌شود که فعالیت‌های تصمیم‌گیری، اعطای مجوزها، اجرای پروژه‌ها و غیره با تأخیر زمانی زیادی صورت گیرد. مدیریت این چالش‌ها تا حد زیادی در داخل استان خوزستان امکان‌پذیر است. لازم است که مدیران عالی این امر را جدی گرفته و سازوکارهای لازم برای مدیریت آن را ایجاد کنند. استفاده از ظرفیت‌های قانونی موجود و ایجاد قوانین و مقررات جدید یکپارچه و هم‌افزا از موضوعات مهم توسعه استان خوزستان است.

۱۷. کلیه فعالیت‌های نهادهای دولتی، حکومتی، مردمی و تعاونی در نهایت باید منجر به توسعه بیشتر استان مطابق با پیش‌بینی‌های برنامه توسعه فضایی استان شود. در بسیاری مواقع نهادها و دستگاه‌ها تنها به دنبال اجرای پروژه‌ها هستند و هیچ‌گونه نگاه راهبردی برای دستیابی به اهداف برنامه ندارند. تصور می‌کنند با اجرای صرف پروژه‌ها در بازه‌های زمانی مختلف می‌توان به توسعه استان رسید که خطایی جدی است. همواره در انجام کنش‌های کوتاه‌مدت (اجرای پروژه‌ها و اقدامات) باید نگاه راهبردی و بلندمدت داشت تا موانع و مشکلات فعلی و آینده را دید و حل کرد. لذا مدیریت نتیجه‌گرا از جمله مدیریت‌های دیگر مغفول مانده استان، بدون متولی جدی و از چالش‌های پیش‌روست. کلیه فعالیت‌های باید در نهایت منجر به نتیجه گردد. این امر نیازمند مدیریت فرآیند، نتیجه و بهبود است.

۱۸. در نظام برنامه‌ریزی کشور ما، تهیه طرح با اجرای آن دو شق جدا انگاشته شده است. این در حالی است که مدیریت بهبود شامل چهار مرحله اصلی است: برنامه، اجرا، ارزیابی، بازنگری. چگونه می‌توان یک برنامه یا طرح را برای ده یا بیست سال به صورت قطعی و بدون انعطاف تهیه کرد؟ چگونه می‌توان تغییرات مختلف مالی، حقوقی، فنی، طبیعی و غیره را در آن اعمال کرد؟ چگونه می‌توان ریسک اجرای آن را کاهش داد؟ و

بسیاری ابهام‌های دیگر، بنابراین لازم است که یک برنامه در فرآیند بهبود تعریف و اجرایی گردد. این امر نیازمند یک مدیریت واحد و متمرکز و آگاه است.

در نهایت باید گفت که مدیریت یکپارچه آمایش و توسعه فضایی استان خوزستان بدون توجه به هر یک از ۱۴ بعد گفته شده امکان‌پذیر نیست. عدم توجه و داشتن سازوکار و برنامه برای هر یک از ابعاد منجر به ایجاد اثرات منفی در دیگر بخش‌ها خواهد شد و در نهایت اجرای برنامه را با چالش و مشکل مواجه خواهد کرد. لذا نمی‌توان برای یک یا چند محور چاره‌اندیشید و دیگر محورها را به آینده موکول کرد.

۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها

۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی

از اصلی‌ترین امکانات و قابلیت‌های توسعه استان خوزستان که می‌توان به آن اشاره کرد، جاری بودن بخش عظیمی از آب‌های سطحی کشور و وجود رودخانه‌های پرآب و دائمی در آن و برخورداری از سدهای عظیم و متعدد احداث شده یا در حال احداث در مناطق مختلف استان و امکان استفاده چندمنظوره از آن‌ها به منظور توسعه بخش‌های کشاورزی، شیلات، انرژی و تأمین آب شرب است. از دیگر امکانات استان وجود منابع قابل توجه خاک و پوشش گیاهی، برخورداری از اقلیم مناسب و امکان کاشت و برداشت سه نوبت محصولات کشاورزی در بخش وسیعی از استان، وجود نخلستان‌های وسیع در سطح استان و قابلیت چشمگیر توسعه فعالیت‌های کشاورزی و صنایع جانبی در این زمینه است، وجود ذخایر با ارزش آبزیان، بنادر صیادی، ناوگان صیادی و مجتمع‌های بزرگ پرورش ماهی و میگو و مجتمع‌های دام‌پروری، برخورداری از عرصه‌های مستعد کشت علوفه و برخورداری از ۹ واحد بزرگ کشت و صنعت نیشکر با وسعت حدود ۹۰ هزار هکتار و صنایع متعدد و متنوع وابسته به آن، از دیگر قابلیت‌ها و ظرفیت‌های استان است که نقش بسزایی در توسعه و پیشرفت این منطقه دارد.

استان خوزستان از جهت پتانسیل و قابلیت‌های کشاورزی در کشور بی نظیر و در دنیا از نقاط ممتاز است. متوسط حجم آورد سالیانه آب‌های آن معادل ۳۲ میلیارد مترمکعب (یک‌سوم آب‌های جاری کشور) است. سطح زیر کشت آبی استان سالیانه به ۳/۱ میلیون هکتار حدود دو برابر فعلی قابل گسترش است و به یمن شرایط اقلیمی تا سه کشت در سال امکان دارد و توانسته یا می‌تواند قطب تولید شکر، گندم، ذرت، روغن، خرما، مرکبات، گل و گیاه، شیر، گوشت، ماهی و میگوی کشور باشد. این استان می‌تواند ۲۶٪ توسعه آتی

کشاورزی کشور را یکجا به عهده بگیرد و ۵/۲۳ میلیون تن تولیدات زراعی و باغی داشته باشد و فرآورده‌های دامی و شیلاتی آن ۲ تا ۹ برابر شرایط فعلی باشد.

خوزستان از حیث زمین و مرغوبیت خاک و حاصلخیزی، یکی از بهترین جلگه‌های ایران است که گاهی به دلیل ویژگی‌های آب و هوایی می‌توان در سال دو بار محصول را در آن تولید نمود. فراوانی آب، وسعت و باروری خاک و تنوع طبیعی، این دیار را به جلگه‌ای زرخیز و پر برکت تبدیل نموده که در صورت استفاده صحیح و برنامه‌ریزی‌های کشاورزی مکانیزه به تنهایی می‌تواند کشور را به لحاظ فرآورده‌های کشاورزی تأمین نماید و آنچه تاکنون در این استان به دست آمده با برخورداری از همان روش سنتی است که اگر بهره‌گیری صحیح از این امر صورت پذیرد. بی‌شک در کمتر استانی از ایران این همه رودخانه و آب‌های پرخروش و مشرف بر دشت‌های وسیع وجود دارد.

از نظر معدنی نیز استان خوزستان پتانسیل و قابلیت‌های متنوعی دارد که مهم‌ترین پتانسیل‌های معدنی موجود در استان عبارت‌اند از:

شن و ماسه: شن و ماسه که از دو منبع رودخانه‌ای و کوهی استخراج می‌شود بیشترین سهم را در میان مواد معدنی استان دارد. استان خوزستان با تولید ۸ میلیون تن شن و ماسه یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان شن و ماسه در کشور است. رخنمون‌های سازند بختیاری و نهشته‌های حاصل از فرسایش آن و همچنین پادگانه‌ها و مخروط افکنه‌های آبرفتی پتانسیل مناسبی از مصالح شن و ماسه را در منطقه فراهم آورده است هم‌اکنون نیز معادن فعال در این زمینه در منطقه وجود دارد.

نمک دریایی: استحصال نمک از آب دریا یکی از راه‌های تولید نمک است که استان خوزستان به دلیل هم‌جواری با آب‌های گرم خلیج فارس و شرایط اقلیمی مناسب دارای پتانسیل خوبی در این زمینه می‌باشد. استان خوزستان با تولید حدود یک میلیون تن، رتبه نخست تولید نمک دریایی را در کشور دارد. علاوه بر این در ارتفاعات استان چشمه‌های آب‌شور وجود دارد که در فصل گرما، در اثر تبخیر، نمک همراه آب رسوب می‌نماید. بررسی این چشمه‌ها به‌ویژه از نظر وجود سایر املاح تبخیری مانند منیزیم، پتاسیم و لیتیم سودمند بوده و در صورت آبدهی مناسب می‌تواند از اهمیت ویژه‌ای برخوردار باشد.

سنگ گچ: سنگ گچ در رخنمون‌های سازند گچساران وجود دارد. این رخنمون‌ها در فروبار دزفول گسترش زیادی دارند. از این‌رو استان دارای پتانسیل قابل توجهی در این زمینه می‌باشد.

مواد اولیه سیمان: استان خوزستان دارای ذخایر قابل ملاحظه‌ای از ذخایر مواد اولیه سیمان از جمله آلومینای آهکی، مارن و سنگ آهک با ترکیب مناسب است و هم‌اکنون کارخانه‌های سیمان بهبهان، خوزستان و کارون به ترتیب در شهرستان‌های بهبهان، هفتکل و مسجدسلیمان فعال هستند و استان یکی از تولیدکنندگان بزرگ سیمان در کشور می‌باشد.

سنگ آهک: در ناحیه شمال و شرق استان در کمربند ساده چین‌خورده زاگرس، رخنمون‌های وسیعی از سنگ آهک وجود دارد که بخش‌هایی از آن دارای ترکیب مناسب جهت مصارف صنعتی دارد.

سنگ نما: لایه‌های سنگ آهک در نقاطی که از نظر ضخامت، وضعیت شکستگی‌ها و سایر ویژگی‌های فیزیکی و شیمیایی شرایط مناسب دارند به‌عنوان سنگ نما می‌توانند مورد توجه قرار باشند. از جمله معادن سنگ نما در استان می‌توان به معادن منطقه سوسن در شهرستان ایذه اشاره کرد.

۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی

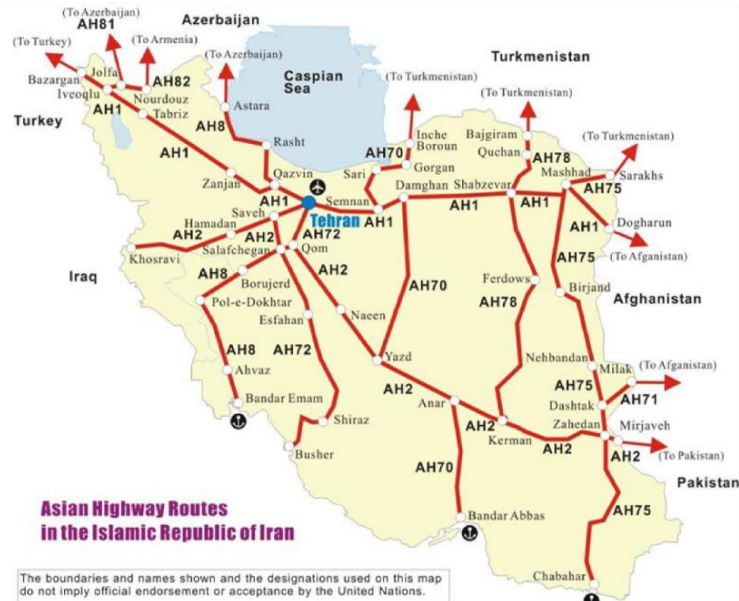
مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی استان خوزستان در دو بخش مزیت‌های مکانی و شبکه ارتباطی و مزیت‌های اقتصادی قابل دسته‌بندی هستند که عبارت‌اند از:

۳-۸-۲-۱- موقعیت استان خوزستان در ارتباطات با کریدورهای بین‌المللی

به واسطه موقعیت بندری و هم‌جواری استان خوزستان با خلیج فارس و کشور عراق، این استان به نوعی هاب حمل و نقلی کشور محسوب می‌شود، این استان از زمینه مناسبی در ارتباط با کریدورهای عبوری بین‌المللی و منطقه‌ای برخوردار است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

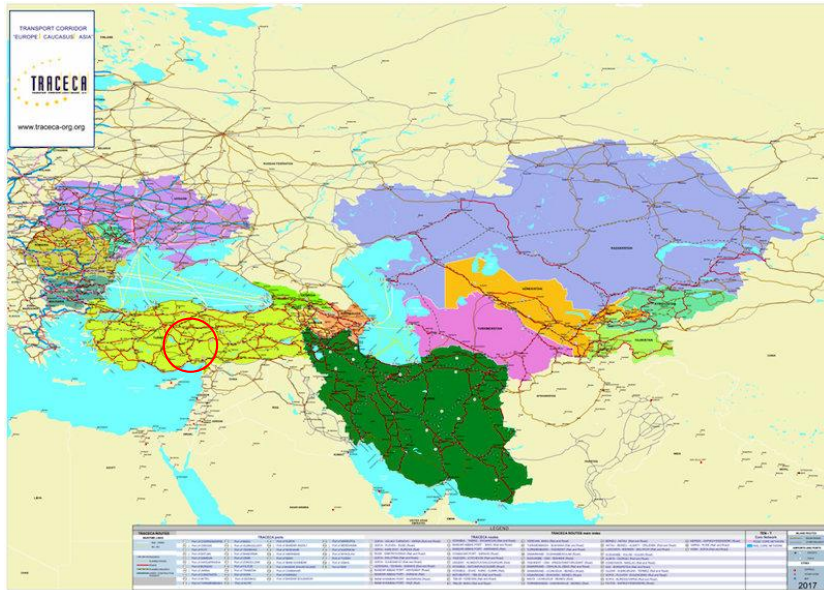
طرح توسعه شبکه زیربنای حمل و نقل زمینی آسیا (ALTID): این طرح توسعه هماهنگ راه آهن آسیا (TAR) و توسعه شبکه بزرگراه آسیایی (AH) را در دست اجرا دارد. استان خوزستان و بندر امام خمینی روی مسیر اصلی AH8 قرار دارد که یکی از مهم‌ترین مسیرهای این شبکه هستند و با عنوان کریدورهای بین‌قاره‌ای مهم‌ترین عملکرد را دارند.

مسیر AH8: بزرگراهی است به طول ۴۹۰۷ کیلومتر که از تورپینوفکا در روسیه آغاز شده و در بندر امام خمینی ایران پایان می‌یابد و از طریق مسیرهای دریایی به جنوب شرق آسیا متصل می‌شود.

شکل ۵- محورهای بزرگراه آسیایی عبوری از کشور

کریدور تراسیکا (TRACECA): شامل سیستم حمل و نقل ترکیبی در منطقه آسیای مرکزی، قفقاز و اروپای شرقی است، که نقش مهمی در احیای یکی از مسیرهای راه تاریخی ابریشم ایفا می کند. در سال ۲۰۱۸، ۱۳ کشور بلغارستان، مولداوی، رومانی، اوکراین و ترکیه در اروپا، ارمنستان، جمهوری آذربایجان، و گرجستان در قفقاز جنوبی، ایران، تاجیکستان، ازبکستان، قزاقستان و قرقیزستان در آسیای مرکزی عضو این کریدور هستند. هدف این کریدور که از طرف اتحادیه اروپا با سرمایه اولیه ۱۵ میلیون یورو پشتیبانی مالی می شد، توسعه کریدور حمل و نقلی از اروپا، به سمت دریای سیاه، قفقاز، دریای خزر، و آسیای مرکزی بود. به واسطه موقعیت بسته (Land lock) برخی از کشورهای عضو و اهمیت دسترسی به خلیج فارس برخی از زیرشاخه های این کریدور از استان خوزستان عبور و ارتباط کشورهای عضو را با خلیج فارس برقرار می کند. لازم به ذکر است از سال ۲۰۰۹ فعالیت های توسعه سازمان مربوطه به حداقل کاهش یافته و ایران از مزیت های عضویت در این مجموعه بهره ای نبرده است.

شکل ۶- ارتباط ایران با کریدور بین‌المللی ترانسیکاسپیک و موقعیت استان خوزستان

۳-۸-۲-۲- ظرفیت‌های اقتصادی استان

الف- میادین و تأسیسات نفت و گاز

استان خوزستان از نظر مدیریت منابع نفت و گاز زیرمجموعه شرکت ملی مناطق نفت‌خیز جنوب به شمار می‌رود. این شرکت به عنوان بزرگ‌ترین شرکت تابع شرکت ملی نفت ایران با ۴۵ میدان و ۶۵ مخزن هیدروکربوری بزرگ و کوچک در گستره‌ای افزون بر ۴۰۰ هزار کیلومترمربع از استان بوشهر تا شمال خوزستان، حدود ۸۰ درصد نفت خام و ۱۶ درصد گاز کشور را تولید می‌کند.

شرکت ملی مناطق نفت‌خیز جنوب دارای پنج شرکت بهره‌برداری نفت و گاز است که بر اساس موقعیت جغرافیایی و میدان‌های اصلی شامل کارون، مارون، آغاچاری، گچساران و مسجدسلیمان تشکیل شده‌اند که تنها میدان نفتی گچساران در استان خوزستان قرار نگرفته است. از نظر مدیریتی توزیع میدان نفتی استان عبارت است:

شرکت بهره‌برداری نفت و گاز کارون، دربردارنده، میادین نفت و گاز کارون واقع در شهرستان اهواز و حومه از جمله بزرگ‌ترین میدان نفت خام ایران (اهواز آسماری و بنگستان) است. شرکت بهره‌برداری نفت و گاز

مارون دربردارنده، میادین نفت و گاز مارون شامل میدان‌های نفتی غرب رودخانه مارون (جراحی) شامل میدان‌های مارون، کوپال و شادگان است. شرکت بهره‌برداری نفت و گاز آغاچاری در بردارنده میدان نفت و گاز آغاچاری، کرنج، پرنج، پارسی، رامشیر، پازنان، رگ سفید و بخشی از میدان مارون واقع در جنوب شرق استان خوزستان است و شرکت بهره‌برداری نفت و گاز مسجدسلیمان دربردارنده میدان‌های نفت و گاز مناطق نفت‌خیز جنوب واقع در شمال خوزستان شامل مسجدسلیمان، پرسیاه، عنبل، کارون، زیلابی، نفت‌سفید، هفتکل، قلعه‌نار، کبود و لب‌سفید است.

نفت و گاز اروندان در گستره فعالیت شرکت ملی مناطق نفت‌خیز جنوب قرار نمی‌گیرد و به عنوان شرکت زیرمجموعه شرکت ملی نفت ایران عمل می‌کند؛ گستره فعالیت این حوضه محدوده جغرافیایی غرب استان خوزستان تا مرز عراق را در برمی‌گیرد. حوضه‌های نفتی تحت مدیریت این شرکت شامل میادین فعال نفتی دارخوین، جفیر و یادآوران (تولید زودهنگام)، یاران شمالی (تولید زودهنگام)، آزادگان جنوبی (تولید زودهنگام) و میادین در دست توسعه و یا در برنامه توسعه آزادگان شمالی، یاران جنوبی، سوسنگرد، بندکرخه، اروند و سهراب می‌باشد.

علاوه بر میادین نفتی تأسیسات متعدد نفتی پس از کشف مخازن نفتی مسجدسلیمان در استان شکل گرفته است. به منظور انتقال نفت خام به پالایشگاه آبادان در سال ۱۲۸۹ نخستین خط لوله احداث گردید. با گسترش صنایع نفت به مرور بر تعداد خطوط لوله افزوده گشت تا آنکه در سال ۱۳۳۵ نخستین خط لوله سراسری به طول ۵۰۰ کیلومتر از اهواز تا ازنا احداث شد که یک سال بعد تا ری ادامه یافت. برای انتقال مواد نفتی هم چندین تلمبه‌خانه در مسیر ساخته شد که با توجه به این امر نیاز به ایجاد تشکیلاتی برای حفظ و نگهداری از خطوط لوله و مراکز انتقال نفت پدید آمد. استان خوزستان دارای ۱۳۰۰ کیلومتر خطوط لوله ۱۰ تا ۳۰ اینچ و ۱۱ مرکز انتقال نفت و تأسیسات به اضافه ناحیه فنی آبادان می‌باشد که روزانه ۱/۱ میلیون بشکه مواد نفتی را انتقال می‌دهد.

ب- منطقه آزاد اروند و گمرک مرزی شلمچه

منطقه آزاد اروند با موقعیت ترانزیتی بسیار مناسب و قرار گرفتن در موقعیت بسیار حساس و ژئوپلیتیک شمال غرب خلیج فارس همچنین با داشتن شبکه حمل و نقل و ناوگان مناسب و کارآمد در مقایسه با بنادر هم‌جوار و داشتن امکانات حمل و نقل مرکب با وجود دو بندر آبادان و خرمشهر و قرار گرفتن در محدوده مناطق نفت‌خیز جنوب از جمله حوزه نفت‌خیز دارخوین، قرار گرفتن در مسیر راه آهن سراسری که امکان برقراری ارتباط ترانزیتی کشورهای آسیای میانه و قفقاز، می‌تواند نقش بسیار مهمی را ایفا نماید.

منطقه آزاد اروند با داشتن کلیه زیرساخت‌های اولیه به‌ویژه ترانزیت، انبارداری و بندری، وجود ظرفیت‌های فراوان حمل و نقل مرکب و ترانزیتی به‌ویژه در بخش بندری (بندر خرمشهر) که دومین بندر کانتینری کشور به حساب می‌آید نسبت به سایر بخش‌ها و مناطق آزاد دیگر از موقعیت استراتژی خوبی برخوردار است. به علاوه ایجاد ظرفیت‌های جدید با توجه به در دست اقدام بودن برنامه‌های توسعه کمی و کیفی زیرساخت‌ها، ناوگان حمل و نقل ریلی، جاده‌ای، دریایی و هوایی می‌تواند گام بسیار مهمی جهت شکوفایی و رشد این منطقه به حساب می‌آید.

بنابراین با توجه به موارد یاد شده بحث ترانزیت برای منطقه آزاد اروند یک مزیت انکارناپذیر است. طبق استانداردهای بین‌المللی ۱۰ درصد از ارزش کالا به عنوان هزینه حمل و نقل و ترانزیت کالا محاسبه می‌شود، لذا منطقه آزاد اروند با فعال شدن در مسیر کریدورهای ترانزیتی می‌تواند مرکز ثقل یکی از مهم‌ترین دالان‌های حمل و نقل و ترانزیت بین‌المللی تبدیل شود. این مهم جدای از بالا رفتن اهمیت استراتژیک منطقه در مبادلات تجاری و اقتصادی ملی و بین‌المللی می‌تواند منجر به کسب درآمدهای ارزی ناشی از خدمات حمل و نقل، ایجاد اشتغال و فعال شدن سیستم‌های خدماتی حمل و نقل شود. مهم‌ترین مزیت‌های این منطقه عبارت‌اند از:

- وجود بنادر فعال
- وجود دومین بندر کانتینری کشور (بندر خرمشهر)
- اتصال شبکه ریلی کشور به بنادر موجود در محدوده و امکان استفاده از حمل و نقل و ترانزیت ریلی
- امکان استفاده هم‌زمان از حمل و نقل و ترانزیت چند وجهی
- وجود انبارهای ترانزیتی و محوطه بندری عملیاتی
- وجود بزرگ‌ترین پایانه مسافری جنوب کشور در منطقه
- وجود فرودگاه بین‌المللی آبادان
- نزدیک‌ترین منطقه آزاد جنوب کشور به تهران
- وجود زیرساخت‌های حمل و نقل و ترانزیت کالا و مسافر
- هم‌جواری با مهم‌ترین منابع نفت و گاز کشور و جهان
- وفور انرژی‌های مبتنی بر نفت و برق‌آبی در منطقه، به عنوان پیش‌نیازهای توسعه صنعتی، تجاری، گردشگری و ...
- وفور منابع انرژی و آب‌های سطحی در منطقه، استقرار صنایع آب‌بر و انرژی‌بر، که کشت و صنعت را امکان‌پذیر می‌سازد.

استحصال برای تولیدات صنعتی مبتنی بر منابع طبیعی و شکل‌گیری خوشه‌های صنعتی مبتنی بر صنایع بالادستی و پایین‌دستی نفت.

- مزیت‌های صنعتی برای استقرار صنایع پایین‌دستی وابسته به نفت و پتروشیمی، به جهت وجود صنایع اساسی نفت و پتروشیمی در منطقه.

- بهره‌مند بودن منطقه آزاد اروند از زیرساخت‌های بندری، حمل و نقل و تجاری موجود در بنادر آبادان و خرمشهر

- طرح خط آهن خرمشهر- بصره در دست اجرا و خط آهن خرمشهر- بندر امام خمینی در دست طراحی می‌باشد، به این ترتیب یک کریدور جهانی متصل به شبکه ریلی کشور برای توسعه صنعتی منطقه آزاد اروند فراهم می‌آید.

- برخورداری از موقعیت جغرافیایی ممتاز برای دسترسی به آب‌های آزاد و به شبکه‌های تجاری، ملی و بین‌المللی.

- موقعیت استراتژیک منطقه آزاد اروند جهت مبادلات صنعتی و تجاری با شرق آسیا و منطقه خلیج فارس از یک طرف و قاره اروپا و قفقاز از طرف دیگر.

- نزدیکی با بندر استراتژیک بصره، وجود منطقه صادراتی شلمچه به عنوان دروازه ورود به بازار عراق.

- ساختار مناسب اراضی جهت استقرار واحدهای صنعتی.

- وجود دومین ترمینال کانینتری کشور متصل به شبکه راه آهن سراسری و راه‌های زمینی مناسب و آب‌های آزاد بین‌المللی.

- داشتن دو پایانه مسافری بین‌المللی دریایی که پایانه مسافری خلیج فارس بزرگ‌ترین پایانه مسافری در جنوب کشور است.

- تعداد ۶۷ واحد تولیدی و صنعتی در رسته‌های مختلف دارای مجوز بهره‌برداری در محدوده منطقه آزاد اروند به فعالیت صنعتی مشغول هستند.

- بهترین و مستعدترین منطقه آزاد کشور در زمینه حمل و نقل ترکیبی با بهترین امکانات.

عراق در حال حاضر نیاز شدیدی به انواع کالا و خدمات دارد که یک فرصت استثنایی را برای کشورهای همسایه از جمله ایران ایجاد کرده است. مرز شلمچه در منطقه آزاد اروند به‌عنوان یکی از دروازه‌های کشور

جهت فعالیت‌های تجاری و ترانزیت و به علت موقعیت جغرافیایی منحصر به فرد خود و امکان استفاده از حمل‌ونقل جاده‌ای، ریلی، دریایی و هوایی امکان فعالیت آسان و سریع و مطمئن را با عراق، کشورهای حاشیه خلیج فارس، کشورهای آسیای میانه و قفقاز و حوزه مدیترانه میسر می‌سازد، در این راستا قطعه زمینی به مساحت ۷۰۰ هکتار به منظور احداث «پارک لجستیک» در شلمچه ایجاد شده است.

مهم‌ترین اهداف راه‌اندازی پارک لجستیک شلمچه را می‌توان در موارد ذیل خلاصه کرد:

- افزایش خدمات بندر در منطقه داخلی کشور
- کاهش تقاضای نیاز به استفاده از اراضی حاشیه ساحل
- افزایش کارایی حمل و نقل
- بهبود وضعیت زیرساخت‌های مرتبط با حمل و نقل
- بهبود وضعیت مالی و اقتصادی
- افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم کشورهای خارجی
- تسریع توسعه اقتصادی و یکپارچه‌سازی لجستیکی مناطق داخلی کشور
- کاهش آثار زیست‌محیطی

ج- ظرفیت‌های کشاورزی استان خوزستان

از اصلی‌ترین مزیت‌های استراتژیک توسعه استان خوزستان مزیت‌های کشاورزی، دام‌پروری و ماهیگیری است؛ جاری بودن بخش عظیمی از آب‌های سطحی کشور و وجود رودخانه‌های پرآب و دائمی در استان و برخورداری از سدهای عظیم و متعدد احداث شده در مناطق مختلف استان و امکان استفاده چندمنظوره از آن‌ها به منظور توسعه بخش‌های کشاورزی، شیلات، انرژی و تأمین آب شرب زمینه‌ساز توسعه بخش کشاورزی در استان بوده است. از دیگر ظرفیت‌های استان وجود منابع قابل توجه خاک و پوشش گیاهی، برخورداری از اقلیم مناسب و امکان کاشت و برداشت سه نوبت محصولات کشاورزی در بخش وسیعی از استان، وجود نخلستان‌های وسیع در سطح استان و قابلیت چشمگیر توسعه فعالیت‌های کشاورزی و صنایع جانبی در این زمینه است، وجود ذخایر با ارزش آبزیان، بنادر صیادی، ناوگان صیادی و مجتمع‌های بزرگ پرورش ماهی و میگو و مجتمع‌های دام‌پروری، برخورداری از عرصه‌های مستعد کشت علوفه و برخورداری از واحدهای بزرگ کشت و صنعت نیشکر و صنایع متعدد و متنوع وابسته به آن، از دیگر مزیت‌های استان است، که نقش بسزایی در توسعه و پیشرفت این منطقه دارد. برخورداری از مراکز آموزش عالی و نیروهای متخصص و خبره در بخش کشاورزی، برخورداری از نیمی از مساحت تالاب‌های بین‌المللی و ارزشمند کشور و... نیز در مجموع زمینه

بسیار مناسبی برای پیشرفت همه‌جانبه فعالیت‌های کشاورزی، مرتع‌داری، دام‌پروری، شیلات و آبریزان، دام و طیور و... را برای استان فراهم آورده است.

د- مزیت‌های صنعتی استان

صنایع بزرگ فلزی و صنایع کانی غیرفلزی (صنایع سیمان)، وجود نیروگاه‌های بزرگ آبی و حرارتی در استان و قابلیت احداث نیروگاه‌های جدید در کنار مراکز مصرف و نیز قابلیت اتصال شبکه برق استان به کشور عراق و کشورهای حاشیه خلیج فارس از دیگر مزیت‌های استراتژیک استان خوزستان است. استان خوزستان جزو پنج استان برتر در صنایع فولاد و آهن در کشور است، که وجود شرکت فولاد خوزستان به عنوان بزرگ‌ترین عرضه‌کننده شمش فولاد و دومین قطب تولید فولاد خام در کشور نشان از ظرفیت‌های این استان در تولید صنایع فولادی دارد. شرکت فولاد خوزستان با مساحت ۳/۸ کیلومتر مربع، در مجاورت شهر اهواز، مرکز استان خوزستان در جنوب غربی کشور، واقع شده است. این شرکت اولین مجتمع تولید آهن و فولاد کشور به روش احیاء مستقیم و کوره قوس الکتریکی را داراست. تولید انرژی در استان خوزستان در نیروگاه‌های مختلف صورت می‌پذیرد، نیروگاه‌های بخش دولتی (رامین و ماهشهر) و ۵۸ درصد توسط نیروگاه‌های بخش خصوصی (زرگان، آبادان، خرمشهر، شهدای پیروز بهبهان و فجر) تولید و به شبکه تحویل می‌شود، که با توجه به هم‌جواری استان با کشور عراق مزیت ویژه استان در صادرات برق به این کشور است.

رویکرد راهبردی

۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی

مسائل راهبردی به رویدادها، وقایع و روندهای کلیدی، پیچیده و بی ساختار اطلاق می‌گردد که با پیامدهای چند رخساره‌ای و چندبعدی اثر چشمگیر بر راهبردهای آتی منطقه و خود منطقه دارند. با توجه به اثرات چشمگیر این مسائل بر منطقه به عنوان یک کل، شناسایی این مسائل یکی از پراهمیت‌ترین گام‌ها در برنامه‌ریزی راهبردی فضایی می‌باشد (محمدیان مصمم، ۱۳۹۸). در ادبیات جهانی رهیافت‌هایی که تصمیم‌گیران برای شناخت مسائل راهبردی بکار می‌گیرند عبارت‌اند از پوشش محیطی، مدیریت مسائل، صورت‌بندی مسئله و تشخیص^{۱۳}. در این طرح از رهیافت اعتدالی و سپارده برای شناسایی مسائل راهبردی استفاده می‌شود که در واقع با بهره‌گیری از ابعاد و معیارهای رهیافت‌های رایج جهانی است. بدین ترتیب که مسئله‌ای با شفافیت اندک، پیچیدگی، کنگگی و عدم قطعیت بالا، اثرات شدیدتر، ماندگارتر و منفی‌تر، غیرعادی و جداگر، چندبعدی بودن و مقیاس اثرگذاری بالاتر و خارج از حوزه قدرت و اختیار و مسئولیت، مسئله‌ای راهبردی‌تر به شمار می‌رود (محمدیان مصمم، ۱۳۹۷). به منظور مشخص کردن این مسائل، بر اساس متغیرها و جهت آن‌ها کارشناس مربوطه از امتیاز ۱ (کمترین) تا ۱۰ (بیشترین) استفاده کرده و در نهایت با جمع امتیازات مسئله راهبردی استان را مشخص کرده است. در جداول زیر مسائل راهبردی استان در عرصه‌های مختلف مشخص و شرح داده شده است.

جدول ۱۱۶ - تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی

ردیف	نوع مسئله	ابعاد												تیم پیگیری		
		مسئله														
		تأمین و عدم تأمین	عمر مسئله	مقیاس پذیری	تکرار	تعمیر و نگهداری	توانایی حل مسئله	توانایی حل مسئله	توانایی حل مسئله	توانایی حل مسئله	توانایی حل مسئله	توانایی حل مسئله	توانایی حل مسئله			
۱	مسئله محور	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۳۳
		۲	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۳۱
		۳	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۱۷
		۴	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۱۴
		۵	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۱۸
		۶	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۰۰
		۷	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۰۰
		۸	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۰۰
		۹	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۱۸
		۱۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۳۶
۲	ایستاد مدیریت	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۹۷
		۲	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۳۳	
		۳	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۱۲	
		۴	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۳۲	
۳	سازمان برنامه ریزی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۹۸
		۲	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۰۱
		۳	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۱۷
		۴	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۱۷
		۵	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۱۷
		۶	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۱۷

ردیف	عنوان	محدوده												کل منطقه	شهرستان	شماره منطقه	شماره منطقه	شماره منطقه
		محدوده																
		توسعه	تعمیرات	تعمیرات	تعمیرات	تعمیرات	تعمیرات	تعمیرات	تعمیرات	تعمیرات	تعمیرات	تعمیرات	تعمیرات					
۱	مشارکتی	۱	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲
		۲	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲
		۳	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲
		۴	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲
۵	تعمیرات گری فلور و سوراخ	۱	۵	۸	۸	۴	۴	۸	۸	۴	۴	۴	۴	۴	۱	۱	۱	۱
		۲	۵	۸	۸	۴	۴	۸	۸	۴	۴	۴	۴	۴	۱	۱	۱	۱
		۳	۵	۸	۸	۴	۴	۸	۸	۴	۴	۴	۴	۴	۱	۱	۱	۱
		۴	۵	۸	۸	۴	۴	۸	۸	۴	۴	۴	۴	۴	۱	۱	۱	۱
		۵	۵	۸	۸	۴	۴	۸	۸	۴	۴	۴	۴	۴	۱	۱	۱	۱
		۶	۵	۸	۸	۴	۴	۸	۸	۴	۴	۴	۴	۴	۱	۱	۱	۱
		۷	۵	۸	۸	۴	۴	۸	۸	۴	۴	۴	۴	۴	۱	۱	۱	۱
		۸	۵	۸	۸	۴	۴	۸	۸	۴	۴	۴	۴	۴	۱	۱	۱	۱
		۹	۵	۸	۸	۴	۴	۸	۸	۴	۴	۴	۴	۴	۱	۱	۱	۱
		۱۰	۵	۸	۸	۴	۴	۸	۸	۴	۴	۴	۴	۴	۱	۱	۱	۱
		۱۱	۵	۸	۸	۴	۴	۸	۸	۴	۴	۴	۴	۴	۱	۱	۱	۱
		۶	مشارکتی	۱	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۶	۲	۲
۲	۶			۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
۳	۶			۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
۴	۶			۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
۵	۶			۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
۶	۶			۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
۷	۶			۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
۸	۶			۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
۹	۶			۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
۱۰	۶			۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
۱۱	۶			۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
۷	مشارکتی			۱	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۶	۲	۲
		۲	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
		۳	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
		۴	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
		۵	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
		۶	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
		۷	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
		۸	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
		۹	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
		۱۰	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	
		۱۱	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۶	۶	۲	۲	۲	۲	

ردیف	عنوان	اهداف													مجموع سنده	میانگین سنده	سهم از کل								
		اهداف																							
		توسعه اقتصادی	توسعه اجتماعی	توسعه فرهنگی	توسعه زیست محیطی	توسعه علمی و فناوری	توسعه ورزشی و تفریحی	توسعه سلامت	توسعه محیط زیست	توسعه مدیریت	توسعه منابع انسانی	توسعه زیرساخت	توسعه مدیریت بحران	توسعه حکمرانی											
۱	ایجاد نظام مدیریت آمادگی استان	۱	۱۰	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲						
		۲	۱۰	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲					
		۳	۱۰	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲				
		۴	۱۰	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲				
		۵	۱۰	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲			
۷	زبان	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	
		۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	
		۳	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
		۴	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
		۵	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
		۶	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
		۷	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
		۸	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
		۹	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
		۱۰	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
۸	کیفیت	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	
		۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	
		۳	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
		۴	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
		۵	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
۹	تعمیرات و تعلق	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	
		۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	
		۳	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
		۴	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
		۵	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
۱۰	پهلو	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	
		۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	
		۳	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
		۴	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
		۵	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲

جدول ۱۱۷- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی

شرح	مسئله	ردیف
نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی موجب شده است که در استان خوزستان بسیاری از پروژه‌ها و اقدامات با نینبست مواجه شود. نگاه حزبی - قومی و جهت‌گیری مدیریتی در این زمینه از موانع مهم و مشکلات عمده این استان است	نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی در استان خوزستان	۱
	نگاه حزبی - قومی و جهت‌گیری مدیریتی در این زمینه از موانع مهم و مشکلات عمده این استان است	نگاه امنیتی به منابع طبیعی نظیر نفت، کشاورزی و بنادر استان
مدیریت متأثر از ساختار قبیله‌ای، از فرصت اجرای شایسته‌سالاری می‌کاهد. و گاه‌ها شاهد به نتیجه نرسیدن طرح و برنامه‌ها در استان خواهد بود.	مدیریت متأثر از ساختار قبیله و مذهبی موجود در استان خوزستان	۳
حرکت برنامه‌ها و طرح‌ها و مدیریت استان در جهتی مستقل از اسناد فرادست، از یکپارچگی مدیریتی کاسته است.	عدم ارتباط روشن و شفاف بین جایگاه مطالعات آمایش استان با فرآیندهای مدیریتی استان	۴

انواع شاخصی	ابعاد											مسئله		
	بعد تطبیقی													
	(ویژگی های تطبیقی)													
منبع مسئله	مشکل مسئله			محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		تعداد	توانایی	توانایی	توانایی	توانایی	توانایی	توانایی	توانایی	
	توانایی	توانایی	توانایی	توانایی	توانایی									
۱۲۰	۴	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	ضعف در آموزش مجازی در مدارس
۱۱۹	۴	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	فرسوده بودن سازها و ساختمان های آموزشی
۱۱۴	۴	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	توسعه ناموزون رشته های دانشگاهی
۱۱۴	۸	۷	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	کمبود فضای آموزشی
۱۱۲	۵	۴	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	انداک بودن دانشگاه های دولتی
۱۱۱	۴	۵	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	ضعف آموزش مجازی در دانشگاه ها
۱۰۹	۵	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	فقدان مطالعات آمایشی
۱۰۸	۴	۷	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	کمبود نیروی انسانی
۱۰۶	۸	۵	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	مسائل مربوط به آموزش عشایری
۱۰۲	۴	۵	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	مسائل حوزه سوادآموزی
۱۰۱	۵	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	مهاجرت بالای نیروی انسانی آموزش و پرورش
۱۰۱	۴	۵	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	ترک تحصیل بالا
۱۲۰	۴	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	ضعف در آموزش مجازی در مدارس
۱۱۹	۴	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	فرسوده بودن سازها و ساختمان های آموزشی
۱۱۴	۴	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	توسعه ناموزون رشته های دانشگاهی

جدول ۱۱۹ - شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی - جمعیتی و آموزش

عنوان	شرح
بیکاری	نرخ بیکاری در استان از سال ۱۳۹۰ رو به افزایش بوده است و گرنه‌ای که از ۱۰/۵ در سال ۱۳۹۰ به ۱۵/۷ در سال ۱۳۹۷ رسیده است
فقر و محرومیت	نرخ فقر مطلق (درصد فقرا) در استان خوزستان برابر با ۱۱/۸۲ بوده است. همچنین از مجموع ۵۶۴ شهروستان و بخش محروم، ۵۶۴ شهروستان‌های اندیکا (بخش چلو)، اندیکا (بخش مرکزی)، لالی (بخش حیحی)، ایزده (بخش مومسن)، شوش (نص المبین)، ایزده (بخش دهدز)، اندیکا (بخش ابژوان)، باغ ملک (بخش صیدون)، دزفول (بخش سردشت) و باغ ملک (بخش میداوی) در ردیف ۱۱، ۲۰، ۲۹، ۴۳، ۵۵، ۵۶، ۶۸، ۸۲، ۸۴ و ۸۸ مناطق محروم کشور به حساب آمده‌اند
سکونتگاه غیررسمی	رشد سکونتگاه‌ها در شهرستان‌های نظیر اهواز، مسجدسلیمان و اندیشک و سایر شهرستان‌های دارای صنایع و امکانات
تعلق و عرق ملی پایین	بنا بر شرایط و وضع موجود در استان خوزستان، تعلق و عرق ملی نسبت به گذشته کاهش چشمگیری یافته است.
طلاق	میزان طلاق در تمام سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۷ افزایش داشته است و همچنین میزان ازدواج نیز از سال ۱۳۹۰ به بعد یک روند کاهشی را دنبال کرده است.
پایین آمدن نرخ رشد سلاله جمعیت	کاهش رشد سلاله جمعیت در سال‌های آتی به‌ویژه در نقاط روستایی می‌تواند به یکی از چالش‌های پیش‌روی جمعیت استان تبدیل شود. پیش‌بینی‌های مرکز آمار حاکی است که اگر رشد جمعیت استان با این روند ادامه پیدا کند در سال ۱۴۱۵ جمعیت برابر با ۵۴۲۶۰۰۰ نفر خواهد بود.
پایین بودن رضایت از زندگی	با توجه به رتبه استان (۳۱) نیز می‌توان موضوع این موضوع شد که استان خوزستان در میزان رضایت از زندگی در بین دیگر استان‌های کشور دارای میانگین پایین در رضایت از زندگی است.
تمرکز ناموازن جمعیت	از مجموع ۲۹ شهرستان استان، مهم جمعیتی ۱۷ شهرستان کمتر از ۲ درصد از کل جمعیت استان می‌باشد.
نرخ رشد منفی جمعیت روستایی	رشد منفی جمعیت مناطق روستایی بیشتر از هر چیزی متأثر از مهاجرت به شهرها به‌ویژه مراکز شهرستانی است.
بالا بودن حجم خانوارهای یک‌نفره	بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۶ درصد از خانوارهای استان (معادل ۷۴۴۱۸ خانوار) یک‌نفره (خودسرپرست) هستند، رقم مذکور برای خانوارهای زن سرپرست برابر با حدود ۳۳ درصد (معادل ۳۷۶۷۸ خانوار زن سرپرست) می‌باشد.

جدول ۱۲۱- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

شرح	مسئله
شهر اهواز به عنوان بزرگ‌ترین شهر استان حدود ۳۰ درصد جمعیت شهری استان را در خود جای داده است، بررسی شاخص نخست شهری نشان از روند افزایش این شاخص دارد، به طوری که طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ این شاخص از ۱/۶ به ۱/۶۵ افزایش یافته است. از سوی دیگر توزیع شهرها بر اساس طبقات جمعیت نشان از خالی بوده رده جمعیتی شهرهای بسیار بزرگ بین ۵۰۰ هزار تا یک میلیون نفر دارد.	نرخ بالا و روند افزایشی شاخص نخست شهری و عدم تعادل در توزیع اندازه شهرهای استان
بررسی نسبت روستانشینی استان نشان از کاهش نرخ روستانشینی از ۳۳ درصد به ۲۴ درصد طی دوره ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ دارد؛ از سوی دیگر نرخ رشد جمعیت روستایی استان طی دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ نشان از سرعت گرفتن روند تخلیه جمعیت روستاها دارد.	روند تخلیه روستاها و کاهش نسبت روستانشینی در استان
استان خوزستان یکی از مهم‌ترین استان‌های نفت‌خیز کشور است که شکل‌گیری و افزایش جمعیت بخشی از شهرهای استان بر بنیای این ویژگی بوده است و بخشی از جمعیت شهری استان و فعالیت‌های اقتصادی آن ناشی از وابستگی به منابع و درآمد‌های نفتی است؛ با توجه به عدم قطعیت‌های ناشی از کاهش جهانی قیمت نفت و همچنین مخاطرات ناشی از تحریم‌ها، کاهش فعالیت‌های نفتی و درآمد‌های ناشی از آن می‌تواند بر روند توسعه شهری استان تأثیر منفی داشته باشد.	مخاطرات ناشی از وابستگی نظام شهری و فعالیت‌های استان به درآمد‌های نفتی
استان خوزستان به واسطه ویژگی‌های طبیعی و موقعیت جغرافیایی از استان‌های حاصلخیز کشور محسوب می‌شود و با توجه به وجود رودخانه‌های متعدد در استان و شکل‌گیری نظام شهری و روستایی استان بر مبنای کشاورزی دسترسی به زمین‌های حاصلخیز یکی از مسائل مخاطره‌برانگیز استان کاهش دبی رودخانه‌های و ناپایداری منابع آب و به تبع کاهش فعالیت‌های کشاورزی و تغییرات عمده در نظام شهری و روستایی استان است.	مخاطرات ناشی از خشکسالی و کمبود منابع آب و وابستگی نظام شهری و روستایی استان به منابع آب

جدول ۱۲۲ - تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست

امتياز نهایي	ايجاد																	
	منبع مسئله			گشا مسئله				محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		بعد تطبیق (وزش های تطبیق)							مسئله	
	بهران ربط از شرایط های استثنایی (سپریست)	غیر عمدی بودن	منبع مسئله	کشش مسئله	گشا مسئله	محتوای مسئله (ماهیت مسئله)	بهران ربط از شرایط های استثنایی (سپریست)	غیر عمدی بودن	محتوای مسئله (ماهیت مسئله)	بهران ربط از شرایط های استثنایی (سپریست)	غیر عمدی بودن	محتوای مسئله (ماهیت مسئله)	بهران ربط از شرایط های استثنایی (سپریست)	غیر عمدی بودن	محتوای مسئله (ماهیت مسئله)	بهران ربط از شرایط های استثنایی (سپریست)		
۱۳۳	۷	۷	۷	۵	۵	۹	۷	۷	۷	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸		۵
۱۱۸	۵	۵	۵	۵	۵	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۶	فرز گیری نسندهای شمالی و غربی استان رودی گسل های فعال
۱۱۸	۵	۶	۸	۵	۵	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۸	آسیب پذیری مراکز سکونتگاهی و کشاورزی در برابر سیل و اجتنال سرریز سلما
۱۲۹	۷	۷	۸	۵	۵	۸	۷	۷	۷	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۵	تغییر پذیری بارش و دما در سطح استان و رخداد خشکسالی های مسند
۱۳۵	۷	۷	۸	۵	۵	۸	۱۰	۱۰	۱۰	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	آلودگی هوا ناشی از روزگرمها

امتیاز نهایی	ایجاد													مسئله			
	منبع مسئله			گش مسئله			مختار مسئله (ماهیت مسئله)			بعد تطبیق (وزنی های تطبیق)							
	میزان و میزان اثرات اجتماعی (سازگاری)	تخریبی بودن	میزان آشنایی تمدن او کتب	کنترل و پایداری	چشم انداز بودن	تأسیس کارکردی	تخریبی بودن	تخریبی بودن	تخریبی بودن	تخریبی بودن	تخریبی بودن	تخریبی بودن	تخریبی بودن		تخریبی بودن		
۱۲۶	۶	۱	۶	۵	۱	۶	۷	۸	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۸	شور شدن آب و خاک
۱۲۷	۷	۱	۸	۵	۱	۵	۶	۶	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۸	آتش سوزی جنگل های استان
۱۲۸	۷	۱	۸	۳	۱	۸	۷	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۵	تشر و بحران شدید آبی
۱۱۶	۷	۱	۷	۸	۱	۵	۸	۴	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	توجه اندک به پائسل های طبیعی استان در مورد مختلف
۱۱۵	۵	۱	۴	۵	۱	۷	۶	۶	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۶	وابستگی شدید استان به آب های سطحی برای مصارف مختلف
۱۱۳	۵	۱	۴	۳	۱	۸	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۸	عدم توجه به توان اکولوژیکی استان

جدول ۱۲۳ - شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست

مسئله راهبردی	شرح
آلودگی هوای ناشی از ریزگردها	بر اساس نقشه پهنبندی بیشترین تعداد رخدادهای پدیده گردوغبار در کشور مربوط به استان خوزستان با تعداد مشاهدات ۴۱ تا ۱۶۰ رخدادهای گردوغبار بوده است. سالانه حدود ۲۲ هزار نفر در استان خوزستان به دلیل مشکلات ناشی از آلودگی هوا و ریزگردها به بیمارستان و مراکز درمانی مراجعه می کنند. در برخی از روزهای سال میزان گردوغبار در آبادان ۲۲۵، اندیشک ۱۲۷، مویسگرد ۸۶۷، امیدیه ۶۵۴، بهبهان ۵۸۹، گوند ۱۶۶ و شوش ۴۶۰ میکروگرم بر مترمکعب گزارش شده است.
گرما شدید و طولانی هوا همراه با وضعیت رطوبت و شرجی	استان خوزستان در طول دوره گرم سال استیلائی درازمدت بر فشار دینامیکی جنب حراره‌ای موجب گرم شدن هوا، پراکنش ابرها، صافی هوا و تشعشع زیاد پرتوهای خورشیدی و عدم اجازه صعود توده‌های مرطوب می گردد.
تغییرپذیری بارش و دما در سطح استان و رخداد خشکسالی‌های ممتد	در بیش از ۸۵ درصد مساحت استان رویه روند خشکسالی افزایشی است. همچنین بررسی دوره‌های بازگشت خشکسالی نشان داد، خشکسالی‌های ملایم و متوسط به ترتیب با متوسط بازگشت ۳ و ۱۰ ساله بالاترین احتمال رخداد را در استان دارند.
شور شدن آب و خاک	به دلیل نزدیکی به آب‌های آزاد و شیب پایین استان هر ساله بر میزان شوری آب و خاک افزوده می‌شود.
آتش‌سوزی جنگل‌های استان	خوزستان در ۵ سال اخیر از نظر آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع جزو استان‌های اول تا پنجم کشور بود علاوه بر این ۲۵ درصد مساحت جنگل‌هایی که طی این ۵ سال در کشور دچار حریق شده‌اند در خوزستان بود.
تنش و بحران شدید آبی	با توجه به شاخص‌های پایداری منابع آب همچون شاخص فاکسن و شاخص سازمان ملل وضعیت پایداری منابع آب خوزستان در محدوده بحران شدید آبی و تنش آبی قرار دارد.

جدول ۱۲۴ - تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی

موضوع	ایجاد												ترجیح‌بالاترین خروج ارزش افزوده از استان	ضعف صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی و معدن	تکرار کردی منطقه آزاد اوند	عدم گسترش زیرساخت‌های ارتباطی جهت تسهیل جریان کالا و خدمات	مشارکت اقتصادی	قصدان صنایع خلاق	بار ارزش افزوده بالا
	منبع مسئله		کشش مسئله			محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		بعد تطبیقی (ویژگی‌های تطبیقی)											
	میان رابطه/ارتباط (سنگین)	غیر مصدی بودن	میان گشای بسیار از میان گشای کمتر	کاهش علم مطلوب گشای بسیار از میان گشای کمتر	کاهش علم مطلوب گشای بسیار از میان گشای کمتر	کاهش علم مطلوب گشای بسیار از میان گشای کمتر	کاهش علم مطلوب گشای بسیار از میان گشای کمتر	کاهش علم مطلوب گشای بسیار از میان گشای کمتر	کاهش علم مطلوب گشای بسیار از میان گشای کمتر	کاهش علم مطلوب گشای بسیار از میان گشای کمتر	کاهش علم مطلوب گشای بسیار از میان گشای کمتر								
۱۱۳	۱	۴	۱	۵	۴	۳	۱۰	۷	۱۰	۶	۸	۷	۶	۷	۶	۵	۶		
۱۱۷	۲	۳	۳	۳	۳	۵	۸	۹	۸	۶	۷	۹	۶	۷	۶	۷	۵		
۱۱۶	۳	۴	۲	۲	۲	۸	۷	۷	۸	۶	۷	۶	۴	۷	۷	۴	۶		
۱۱۱	۱	۱	۲	۱	۲	۲	۶	۸	۷	۶	۴	۷	۲	۶	۸	۶	۴		
۱۱۵	۳	۵	۳	۳	۳	۸	۶	۸	۱۰	۷	۵	۷	۵	۶	۶	۳	۷		
۱۲۱	۱	۱	۲	۳	۲	۸	۶	۹	۵	۶	۵	۹	۵	۶	۲	۳	۷		
۱۱۳	۳	۸	۴	۴	۳	۶	۵	۸	۶	۷	۴	۷	۴	۵	۵	۵	۶		

موضوع	ایجاد												
	موضوع مسئله						کنش مسئله			محتوای مسئله (ماهیت مسئله)			
	موضوع مسئله (سوریت)	غیرصدی بودن	میزان تاثیرات مثبت نسبت به	میزان تاثیرات منفی نسبت به	حجم مسئله	کنش	چندبعدی بودن	اقتصادی/اجتماعی و	بسیار کردنی	غیرصادی بودن	آسایش و رفاه	توسعه اقتصادی	
۹۳ امتیاز	عدم توازن نظام	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
	فناوری و سکونت	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۹۹ کلیدی	چابک پایش میزان سرمایه گذاری مستقیم خارجی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
	میزان تولید ناخالص داخلی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۱۱۴	خام فروشی منابع و ضعف صنایع در زمینه نوآوری	۲	۴	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳
	میزان تولید ناخالص داخلی	۲	۴	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳
۱۱۳	ضعف بخش گردشگری	۳	۸	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴
	میزان تولید ناخالص داخلی	۳	۸	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴
۱۲۰	اقتصاد آبی ضعیف	۲	۴	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳
	میزان تولید ناخالص داخلی	۲	۴	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳
۱۱۶	مهارت پایش نیروی کار بومی	۲	۴	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳
	میزان تولید ناخالص داخلی	۲	۴	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳

جدول ۱۲۵- شرح مسائل راهبردی استان خوزستان در عرصه اقتصادی

عنوان مسئله	شرح مسئله
نرخ بالای بیکاری	نرخ بیکاری استان در مناطق شهری و روستایی بالاتر از میانگین کشوری است و از این رو این استان از نظر نرخ بیکاری شهری در رتبه سوم با نزدیک به ۵ درصد نرخ بیکاری بالاتر از متوسط کشور و در مناطق روستایی رتبه هشتم کشور را دارد. اما به طرز کلی در رتبه چهارم کشور در نظر بیکاری قرار دارد. متأسفانه نرخ بیکاری در میان جوانان تحصیلی کرده نزدیک به دو برابر کشور را نیز دارا است. از نظر نرخ بیکاری جوانان در رده سنی ۱۵- ۲۹ ساله در وضعیت نامطلوبی قرار دارد و بر اساس آمار سال ۹۸ حدود ۳۳ درصد از جوانان بیکار می‌باشند.
خروج ارزش افزوده از استان	استان خوزستان به دلیل قابلیت‌های فراوان در بخش کشاورزی و صنعت از توات تولیدی بسیار بالایی برخوردار است. اما بررسی بهره‌مندی ساکنان استان از بخش‌های مختلف اقتصادی نشان می‌دهد که این استان با خروج ارزش افزوده رو به رو است. بررسی نرخ بیکاری، میزان درآمد، سلاله خانوار و بار تکفل نشان می‌دهد که ساکنان استان از این قابلیت‌ها برخوردار نیستند و ارزش افزوده بخش‌های مختلف استانی رهسپار سایر استان‌های می‌شود. این استان در بخش تولید ارزش افزوده رتبه نخست را دارد.
نرخ پایین مشارکت اقتصادی	یک سوم از جوانان استان بیکار محسوب می‌شوند. از این رو شاهد نرخ مشارکت اقتصادی پایین به‌ویژه در مناطق شهری می‌باشیم. کاهش نرخ مشارکت اقتصادی، یانگر ضعف اساسی در بهره‌گیری از نیروی انسانی و کاهش این پتانسیل به عنوان عامل کلیدی در توسعه اقتصادی است.
عدم گسترش زیرساخت‌های ارتباطی جهت تسهیل جریان کالا و خدمات	استان خوزستان به دلیل دسترسی به آب‌های آزاد و برخورداری از مرزهای بین‌المللی از پتانسیل بسیار بالایی لجستیکی و ترانزیتی برخوردار است ولیکن ضعف در زیرساخت‌های حمل و نقل زمینی و هوایی، رقابت‌پذیری پایین بنادر و کم‌توجهی به پس کرانه‌ها موجب شده که این استان نتواند به خوبی از این ظرفیت‌ها استفاده کند.
اقتصاد آبی ضعیف	استان خوزستان در اغلب زیر بخش‌های اقتصاد آبی ضعیف عملکرده است.
ضعف بخش گردشگری و توریسم کم مهارت	بررسی سهم توریسم کار بومی در سطح مدیریتی و تخصصی نشان می‌دهد که اغلب چنین تروهای غیربومی و پروازی می‌باشند. علاوه بر این، این استان توانسته است آن‌طور که شایسته می‌باشد از قابلیت‌های گردشگری به‌ویژه گردشگری دریایی، دفاعی، عشائری و بازرگانی خود بهره‌گیری کند.

۲-۴- تدوین اهداف بنیادین

اهداف بنیادین سند، اهدافی هستند که در جهت حل مسائل راهبردی استان خوزستان در پیش گرفته شده‌اند. در جدول زیر اهداف بنیادین سند به تفکیک محورها مشخص شده است. در جدول زیر به تفکیک محورهای مطالعاتی اهداف بنیادین آورده شده است.

جدول ۱۲۶- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه خوزستان

اهداف بنیادین	محور
<ul style="list-style-type: none"> - استفاده حداکثری از قابلیت‌های اقلیمی و توپوگرافی برای توسعه کشاورزی - ارتقاء زیست پذیری استان - پیشگیری و ممانعت از تخریب و آلودگی محیط زیست با تأکید بر ریزگردها - افزایش قدرت بازدارندگی قوانین برای حفاظت اراضی جنگلی و ذخایر ژنتیکی گیاهی- جانوری - ارتقا تاب آوری در برابر مخاطرات محیطی - حفاظت از منابع آب و جلوگیری از شوری آب 	منابع طبیعی و محیط زیست
<ul style="list-style-type: none"> - توسعه اقتصادی استان با تأکید بر عوامل افزایش سرمایه گذاری، تولید و اشتغال استان - تبدیل شدن به قطب امنیت غذایی کشور - تبدیل به قطب صنعتی با تأکید بر نقش پتروشیمی - دستیابی به انرژی پاک و سبز - دستیابی به توسعه یکپارچه - بهره‌وری و کارایی بالای اقتصادی با تأکید بر تنوع بخشی و گسترش تکنولوژی - ارتقای فعالیت‌های دانش پایه در بخش صنعتی - بهره‌وری بالای شاخص نیروی انسانی و سرمایه - بهره‌گیری و افزایش کارایی در بخش معدن جهت جلوگیری از خروج ارزش افزوده - دستیابی به توسعه یکپارچه - دستیابی به توسعه پایدار 	اقتصادی
<ul style="list-style-type: none"> - کاهش نرخ بیکاری و ریشه کن کردن فقر - افزایش میزان تعلق و عرق ملی در استان - بالا بردن سطح رضایت از زندگی در جامعه و کاهش میزان تمایل به مهاجرت - بالا بردن سطح سرمایه‌های اجتماعی در استان - افزایش سلامت روان و آموزش مهارت‌های زندگی به منظور کاهش طلاق و خودکشی در استان - توجه بیشتر به گردشگری فرهنگی - برقراری عدالت اجتماعی - توسعه اقتصادی 	اجتماعی- جمعیتی

اهداف بنیادین	محور
<ul style="list-style-type: none"> - برقراری عدالت اجتماعی - کاهش آسیب‌های اجتماعی - تحقق عدالت آموزشی در جهت دسترسی به آموزش با کیفیت - تأمین زیر نظام‌های تعلیم و تربیت به خصوص زیر نظام منابع - متناسب‌سازی رشته‌های دانشگاهی با نیازهای زیست‌بوم استان 	
	<p style="text-align: center;">زیربنایی</p> <ul style="list-style-type: none"> - ارتقای ظرفیت ترانزیتی منطقه‌ای استان - توسعه زیرساخت‌های پشتیبان اقتصاد آبی - خلق دسترسی دربرگیرنده به زیرساخت‌ها در تمامی مناطق استان - توسعه زیرساخت‌های اطلاعات و ارتباطات و ایجاد عدالت فضایی در دسترسی به آن - توسعه سهم انرژی‌ها نو و پاک استان و تنوع‌بخشی به منبع آن
	<p style="text-align: center;">مدیریتی-نهادی</p> <ul style="list-style-type: none"> - اجرایی نمودن حداکثری برنامه‌ها و پروژه‌ها در همه‌ی حوزه‌ها - فعال بودن کلیه ستادها و کارگروه‌های استان خوزستان - مشارکت حداکثری نهادهای دولتی در تصمیم‌گیری و اجرا - استفاده از آخرین دستاوردهای فنی و تخصصی در مدیریت کیفیت - تقویت هماهنگی بین ستادها و کمیته‌های استانی - ارتقای مدیریت امنیت و ایمنی در حوزه‌های مختلف توسعه برنامه‌ریزی راهبردی و تمرکز بر مسائل اصلی توسعه استان - آشکار و روشن‌سازی مأموریت‌ها و وظایف نهادها و دستگاه‌های فعال در استان - مدیریت باثبات و بومی و آشنا با وضعیت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی استان و ثبات در تصمیم‌گیری - عدم انطباق مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن - نظارت بر عملکرد شوراهای و کمیته‌ها و پرداختن به وظایف اصلی و مهم در تصمیم‌گیری و نه صرفاً هماهنگی - مدیریت یکپارچه، بین بخشی، میان‌رشته‌ای و مبتنی بر قلمروهای فضایی - فهم صحیح و دقیق مجریان از برنامه‌ها و اهداف - تأمین منابع مالی و پولی مناسب و به موقع و کاهش ریسک - آموزش نیروهای متخصص و بین‌رشته‌ای جهت راهبری توسعه استان - ایجاد نظام پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود - برنامه‌ریزی مشارکتی و از پایین به بالا - تمرکز مدیریت بر نتایج و بروندادها - تمرکز مدیریت بر مسئله‌های اولویت‌دار استان - الزام قوانین و مقررات پشتیبان اجرای آمایش استان - هماهنگی با تغییرات و فرصت‌ها و تهدیدهای جدید
	<p style="text-align: center;">نظام سکونتگاهی</p> <ul style="list-style-type: none"> - ایجاد تعادل در توزیع جمعیت و اندازه شهر - تقویت نقش اقتصادی شهرهای کوچک و میانی و تنوع‌بخشی به اقتصاد روستاها - ارتقای کارکردی و زیرساختی شهرهای جنگل زده - کاهش نرخ مهاجرت روستا به شهر - تغییر اقتصاد وابسته به نفت و تک محصولی در نظام شهری - ارتقای خدمات‌رسانی به مناطق روستایی و عشایری

۳-۴- تدوین چشم انداز

در برنامه‌ریزی راهبردی، چشم‌انداز محرکی انگیزشی، هدف غایی و تصویر و دید شرایط ایده آل، مطلوب و منحصر به فرد منطقه یا سازمان در آینده است که از ویژگی‌های وضوح، خلاصه‌گی، امید، آینده‌سوی، چالش‌انگیز، خاطرہ‌انگیز و تحقق‌پذیر، مطابقت با ارزش‌ها و فرهنگ و زمان‌بندی برخوردار است. با توجه به اهداف و اسناد فرادست، استان خوزستان:

استان خوزستان قلب تپنده اقتصاد رقابتی و سبز کشور است که به پاس بهره‌گیری از قابلیت‌های معدنی (به ویژه نفت و گاز)، گردشگری، ترانزیتی-لجستیکی، کشاورزی و اقتصاد آبی، نظام فعالیت با مقیاس کارکردی فراملی خلق کرده است و پیوندها و نفوذ اقتصادی گسترده‌ای در منطقه دارد و معیشت پایدار و در

۴-۴- مأموریت‌های اصلی

مأموریت‌ها در واقع علت وجودی، هدف و شرح کارهای منحصر به فردی است که منطقه برای نیل به چشم‌انداز خود انجام می‌دهد. بنابراین مأموریت‌ها با کلماتی همچون حمایت، بهینه کردن، خلق، درگیری، یاری، کمک، فراهم کردن، برآورده کردن، تأمین ترویج و غیره آغاز می‌شود. در واقع، مأموریت کلان خوزستان، پایدار کردن پیشرفت و آبادانی آن است و در کنار آن موارد زیر نیز به عنوان مأموریت‌های استان مطرح می‌باشد:

- خلق فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی عادلانه برای جمعیت عشایر؛
- رونق و مقاومتی کردن اقتصاد منطقه؛
- ریشه‌کنی فقر و تأمین معیشت ایمن و باثبات برای تمامی گروه‌ها؛
- بهره‌برداری خردمندانه و پایدار از قابلیت‌ها و مواهب خدادادی به‌ویژه منابع دریایی و آبی؛
- کاهش آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات طبیعی و سایر شوک‌های بیرونی؛
- کاهش و یا از بین بردن عدم تعادل‌ها و بی‌عدالتی‌های فضایی؛
- توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی جوان و با فرهنگ، متخصص، مشارکت‌جو، مولد و سالم؛
- حفظ، حمایت و ترویج ویژگی‌های ارزشمند سبک زندگی سالم و مولد روستایی و عشایری؛
- برقراری عدالت و دربرگیرندگی اقتصادی، اجتماعی-فضایی؛

- حفظ، ارتقا و ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی؛
- تأمین نیازهای اساسی همگان و ایجاد برابری در دسترسی به فرصت‌ها و تسهیلات؛
- توانمندسازی و مقتدرسازی محرومان و در حاشیه ماندگان و بی‌صدایان؛
- خلق مدیریت قلمرویی یکپارچه و سبز؛
- ارتقای تعاملات اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی؛

۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید

پس از بررسی و تحلیل و شناسایی مسائل راهبردی، در نهایت به منظور تعیین نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها، از روش تحلیل راهبردی (سوات) استفاده شد. این روش در ادبیات برنامه‌ریزی راهبردی، ابزاری مؤثر برای تحلیل، هدایت و کنترل محیط مورد برنامه‌ریزی به شمار می‌آید. این روش بر این اصل استوار است که هر پدیده در یک محیط رقابتی تحت تأثیر سازمان‌دهی ساختار درونی خود و عوامل ناشناخته و خارج از کنترل در محیط بیرونی (محیط پیرامون) قرار دارد. بنابراین سنجش و تحلیل راهبردی می‌تواند شکاف بین شرایط موجود و مطلوب را به منظور دستیابی به الگوی پایدار، زیست‌پذیر و رقابتی تعیین و سپس ارزیابی نماید. هدف تحلیل راهبردی استان خوزستان، شناسایی عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر آن در دستیابی به اهداف توسعه است که در محورهای مدیریتی-نهادی، اقتصادی، اجتماعی-جمعیتی، منابع طبیعی و محیط‌زیست، زیربنایی و نظام سکونتگاهی به تحلیل آن می‌پردازد.

محدود نظام مدیریتی

جدول ۱۲۷- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان

تهدیدها (Threats)	عوامل بیرونی		عوامل درونی	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	زمینه
	فرصت‌ها (Opportunities)	عوامل بیرونی				
<ul style="list-style-type: none"> - فقدان نگرش فضایی در تصمیم‌گیری‌ها و چابک‌سازی نهادهای خدمت‌رسان در سطح ملی و استانی؛ - نادرم حضور افراد با مهارت‌ها و تخصص‌های باین در ادارات استان؛ - عدم ایجاد سازوکار لازم برای مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی و اجرای طرح توسعه استان؛ - آمیختگی شدن رویکرد توسعه در استان و عدم استفاده حداکثری از ظرفیت‌های استان؛ - ضعف در نظارت کیفی بر توسعه استان و اتلاف منابع ملی و استانی؛ - ریسک بالای مشارکت در توسعه استان و اجرای ناقص برنامه‌ها؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - رفح حقوقی و قانونی در جهت گسترش ارتباطات اقتصادی و فرهنگی با سایر نقاط کشور؛ - استفاده از ظرفیت‌های تخصصی و فنی بخش خصوصی خارج از استان جهت تحقق مدیریت یکپارچه در سطح پایش، نظارت، ارزیابی و تصمیم‌سازی؛ - یکپارچه‌سازی داده‌ها و اطلاعات موجود در نهادهای دولتی و غیردولتی و ایجاد سامانه هدایت و کنترل توسعه استان؛ - وضع چارچوب‌های قانونی برای استفاده از ظرفیت‌های مالی و پولی بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری جهت کاهش ریسک سرمایه‌گذاری؛ - وضع قوانین مدیریتی و حقوقی جهت کاهش ریسک فعالیت انضامی و غیرانضامی نظیر ارائه مجوزها، تسهیلات، تحقیقات و غیره؛ - هدفمند نمودن استفاده از مصوبات سندهای ملی نظیر ستاد بازآفرینی شهری، ستاد اقتصاد مقاومتی، هیئت دولت و غیره جهت هماهنگی و تسهیل امور در استان؛ - ایجاد کمیته‌های نظارتی در ایام مختلف مدیریت اصلاحات لازم؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - نگاه سیاسی و آمیختگی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی در استان خوزستان؛ - فقدان مشارکت مردم در توسعه استان؛ - اصمالت‌نفره گروه‌های فشار و گروه‌های خارج از سازمان بر روند و اولویت اجرای برنامه‌ها و اقدامات؛ - نگاه آمیختگی به منابع طبیعی این استان؛ - تناسب کم مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن؛ - توزیع نابرابر فرصت‌ها و منابع در سطح استان خوزستان؛ - عدم نظارت بر فعالیت‌ها و مصوبات شورای کمیته‌ها و کمیسیون‌های موجود و فعال در استان؛ - عریض و طولی بودن کارگروه‌ها و تعداد زیاد اعضای آن‌ها و مشکلات در گفتگو، تعامل و تصمیم‌گیری؛ - مدیریت مقطعی و کوتاهمدت در سطح کلان استان؛ - نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛ - عدم توجه مدیریت استان به حفظ تنگیان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی؛ - نبود اسناد متعدد توسعه در سطح استان و نداشتن تصمیم‌گیری‌ها در برخی موارد نظیر سند ملی توسعه استان، طرح ناحیه؛ - نبود هماهنگی و هم‌افزایی مدیریتی در نداشتن مقرروهای 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد سازوکارهای قانونی جهت برآکنش فضایی جمعیت با بهره در کل استان در راستای تعادل بخشی در سطح استان و پرهمیز از تمرکز جمعیت؛ - تهیه سند ملی توسعه استان و تعیین تکلیف فعالیت‌ها و محورهای توسعه؛ - فعال بودن ستادها و کمیته‌های استانی در جهت بررسی و رفع مشکلات و منابع؛ - تمرکز بر توسعه آمیختگی مبتنی بر اقتصاد و جمعیت به جای رویکرد صرف آمیختگی و ساخت‌افزایی؛ - وجود قوانین و مقررات نهادی جهت پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود و نیاز به به‌کارگیری صحیح از آن‌ها؛ - بهبود سازوکارهای قانونی اقدام برنامه‌های عمرانی با برنامه آمایش استان؛ - الزام شدن دستگاه‌های استان به اجرای کردن برنامه آمایش استان؛ 	<p>نظام مدیریت</p>		

تهدیدها (Threats)	عوامل بیرونی		عوامل درونی	نقاط قوت (Strengths)	نقاط ضعف (Weakness)	زنبه
	فرصتها (Opportunities)					
<p>- بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری؛</p> <p>- افزایش کشمکش‌ها به دلیل ساختار قبیله و طایفه‌ای موجود در داخل و خارج استان</p> <p>- خوزستان و عدم همکاری و وحدت رویه در توسعه استان؛</p> <p>- تصویب مصوبه‌های شوراهای عالی در معابر با برنامه مصوب آمایش استان؛</p>	<p>آمایش استان در چارچوب اختیارات نهادهای حاکمیتی (استانداری) و تهیه برنامه بهبود؛</p> <p>- تبادل اطلاعات و تجربیات با سایر استان‌های موفق در اجرای برنامه توسعه آمایش استان؛</p>	<p>مدیریتی؛</p> <p>- برنامه‌ریزی توسعه استان بدون تمرکز بر اولویت‌های مسائل استان از نگاه مردم و نهادهای مردمی؛</p> <p>- ابهام و عدم شفافیت در مسائل امنیتی و اثرات و الزامات آن بر توسعه استان؛</p> <p>- فقدان برنامه‌ریزی پایش به بالا و برنامه‌ریزی با مشارکت مردم و نمایندگان شهری و روستایی آن‌ها؛</p> <p>- ضعف در ایجاد چارچوب استفاده از منابع و دارایی‌های بخش خصوصی و مردمی در توسعه استان؛</p> <p>- فقدان نیروهای متخصص و فنی مورد نیاز و کافی برای راهبری توسعه استان؛</p> <p>- نبود سازوکار منسجم نظارت، ارزیابی و بهبود عملکرد سازمانی در راستای اجرای برنامه توسعه استان؛</p> <p>- عدم تأمین منابع مالی مورد نیاز با توجه به درآمد کم تولید ناخالص استان؛</p> <p>- نبود سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات جهت رصد توسعه و شناسایی به موقع مشکلات و چالش‌ها؛</p> <p>- پروژه محور بودن توسعه و عدم توجه به نتایج و پیامدها و سطح دستیابی به اهداف توسعه استان؛</p> <p>- فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛</p> <p>- نبود سازوکار پایش زمانی پروژه‌ها و اقدامات و ایجاد تغییرات با توجه به شرایط؛</p> <p>- عدم توجه به زنجیره و ماتریس نتایج و کاهش کارآمدی اقدامات؛</p>				

در محور اقتصادی

جدول ۱۲۸ - عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی

عوامل بیرونی		عوامل درونی		نقاط قوت (Strengths)	نقاط ضعف (Weakness)	فرصتها (Opportunities)	تهدیدها (Threats)		
<p>زمینه</p> <p>نظام اقتصادی</p>		<p>توسعه در آمد سالانه خانوار روستایی بالاتر از میانگین کشور</p> <p>ضریب جینی پایین تر از متوسط کشور</p> <p>نرخ مشارکت اقتصادی بالاتر از میانگین کشور مناطق روستایی</p> <p>رتبه نخست استان از طرح تجهیز و نوسازی اراضی کشاورزی</p> <p>رتبه دوم کشور در تولید ناخالص داخلی</p> <p>رتبه دوم از تولید ارزش افزوده کشور</p> <p>رتبه پنجم در ارزش افزوده بخش کشاورزی</p> <p>رتبه نخست ارزش افزوده بخش معدن</p> <p>رتبه سوم در تولید ارزش افزوده بخش صنعت</p> <p>رتبه دوم خوزستان سهم استان از ارزش تولید کارگاههای صنعتی</p> <p>رتبه پنجم در ارزش افزوده بخش خدمات کشور</p> <p>سهم پنجم درصدی از ارزش افزوده بخش حمل و نقل و انبارداری و ارتباطات</p> <p>وجود دو بندر مهم صادراتی (آبادان و خرمشهر)</p> <p>رتبه نخست در صنایع نفت و گاز و پتروشیمی</p> <p>وجود منطقه آزاد اروند</p>		<p>نرخ بالای بیکاری در مناطق شهری و روستایی</p> <p>نرخ بالای بیکاری جوانان تحصیل کرده</p> <p>پایر تکفل خالص و ناخالص بالای استان</p> <p>متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری پایین تر میانگین کشور</p> <p>نرخ مشارکت اقتصادی پایین مناطق شهری</p> <p>خروج ارزش افزوده از استان</p> <p>سرتانه تولید ناخالص داخلی پایین تر از کشور</p> <p>عدم توسعه بخش های مختلف صنعت</p> <p>عدم بهره‌وری مطلوب منابع آب در بخش کشاورزی-</p> <p>تکمیل نبودن نواحی و شهرکهای صنعتی از نظر زیرساختی</p> <p>کامل نبودن زنجیره ارزش تولید به‌ویژه در زمینه پتروشیمی</p> <p>عدم فعالیت فراگیر بخش خصوصی در بخش صنعت</p> <p>ضعف در مسیرهای مواصلاتی استان خوزستان با استانهای هم‌جوار</p> <p>ضعف در اقتصاد آبی استان</p> <p>سهم ششم درصدی ریلی استان از جابه‌جایی کالا</p> <p>عدم توسعه صنایع پایین دست در بخش فولاد</p> <p>عدم شکل گیری صنایع فولاد به صورت خوشهای</p> <p>ضعف در بخش خدمات و زیرساخت گردشگری</p>		<p>امکان جذب سرمایه‌گذاری خارجی</p> <p>از کشورهای حوزه خلیج فارس به‌ویژه عراق و کویت</p> <p>امکان نفوذ مالی در بازارهای مالی کشورهای همسایه</p> <p>توسعه صادرات در استان به دلیل هم‌جواری با کشورهای عراق</p> <p>توسعه صادرات به دلیل دسترسی آبی، خاکی و هوایی نزدیک با کشورهای حاشیه خلیج فارس</p> <p>وجود تشابهات فرهنگی و زمینه جذب گردشگران و سرمایه‌گذاران خارجی از کشورهای عراق</p> <p>برخورداری از بازار بزرگ داخلی کشور به‌ویژه در بخش کشاورزی</p>		<p>وجود رقابت داخلی و خارجی در زمینه توسعه صادرات</p> <p>عدم توسعه بانگسیستم حمل و نقل آب جهت گسترش صادرات</p> <p>وجود تحریم‌های بین‌المللی</p> <p>وجود منطقه آزاد جبل علی به عنوان رقیب منطقه آزاد اروند</p> <p>کاهش سهم اعتبارات استان به دلیل مشکلات اقتصادی</p> <p>تایید منفی کشورهای همسایه جهت گریز سرمایه از استان</p>	

در محور منابع طبیعی و محیط زیست

جدول ۱۲۹- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط زیستی توسعه فضایی استان

عوامل بیرونی	فرصتها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	عوامل درونی	نقاط قوت (Strengths)		زمینه
				تهدیدها (Threats)	عوامل بیرونی	
<ul style="list-style-type: none"> - وجود گسل‌های فعال در قسمت شمالی استان و احتمال بروز زلزله در این منطقه - ادامه روند روزهای همراه با ریزگردها - ادامه روند خشک شدن تالاب‌ها و دریاچه‌های استان - شیب پایین استان در قسمت‌های جنوبی و احتمال سیل‌های ویرانگر مشابه سال ۱۳۹۸ - فرارگری استان در پیشانی آلودگی‌های زیست‌محیطی فراتر از مرزهای استان به‌ویژه آلودگی ناشی از ریزگردها - سواحل طولانی در آب‌های بین‌المللی و خطر آلودگی ناشی از استخراج نفت و گاز و فعالیت‌های مرتبط با آن در آب‌های بین‌المللی، - تهدید منابع آب استان - تغییرات اقلیمی، کاهش بارش برف و تبدیل آن به باران و در نتیجه کاهش ماندگاری و احتمال کاهش نزولات جوی، - وابستگی شدید مصرف آب استان به منابع آب‌های سطحی که از استان‌های بالادست سرچشمه می‌گیرد و امکان برداشت آب بیشتر در این استان‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> - برخورداری از اقلیم مناسب و امکان کشت و برداشت سه نوبت - دسترسی به سواحل و آب‌های بین‌المللی در تمام سواحل جنوبی استان - تنوع اکوسیستم‌ها در استان - امکان بهره‌برداری از منابع مرئی و گیاهان دارویی در مراتع استان - امکان بهره‌برداری از انرژی خورشیدی به عنوان انرژی پاک - قابلیت توسعه بیشتر منابع آب و خاک برای توسعه کشاورزی و سایر فعالیت‌های اقتصادی، 	<ul style="list-style-type: none"> - گرمای شدید و طولانی هوا - فرارگری استان در پهنه انتشار ریزگردها - تنش و بحران شدید آبی در استان - رطوبت و شرجی شدید هوا - بیشتر بودن حجم مصارف آب (۸۹۹۹ میلیون مترمکعب) نسبت به میزان آب تجدیدشونده (۶۰۱۱ میلیون مترمکعب) - وابستگی شدید و بسیار زیاد به منابع آب سطحی و پایه بودن برداشت از آب‌های زیرزمینی - سهم بالای مصرف آب سطحی در تأمین مصارف بخش‌های کشاورزی و صنعتی و خطر آلودگی بیشتر آب - آلوده شدن منابع آب و خاک و هوا در برخی از مناطق ساحلی و مخاطره قرار گرفتن تالاب‌ها - پایین بودن باردهی بخش کشاورزی در مقایسه با منابع موجود - کمبود کانی‌های فلزی در استان - تغییرپذیری بارش و دما در سطح استان و رخداد خشکسالی‌های ممتد 	<ul style="list-style-type: none"> - جاری بودن بخش زیادی از آب‌های سطحی کشور در استان - رتبه اول در تولید و سطح زیر کشت محصولات کشاورزی در کشور - شیب مناسب برای کشت انواع محصولات کشاورزی - منابع قابل توجه منابع طبیعی و پوشش گیاهی - وجود ذخایر با ارزش آبزیان - برخورداری از توپوگرافی و شیب مناسب برای فعالیت‌های تولیدی و اقتصادی در بیش از ۶۰ درصد مساحت استان - برخورداری از دشت‌های آبرفتی مناسب فعالیت‌های کشاورزی - برخورداری از اقلیم گرم جنب استوایی و موقعیت ویژه برای تولید محصولات کشاورزی غیر فصلی، - بالا بودن وسعت بهره‌برداری‌های کشاورزی استان نسبت به میانگین کشوری - برخورداری از منابع عظیم نفت و گاز - ژئومورفولوژی دشت و جلگه تنوع سازندهای زمین‌شناسی و معادن مختلف در استان - تنوع گونه‌های مرئی در عرصه‌های طبیعی و سازگار با شرایط محیطی 	<p>نظام طبیعی و محیط زیست</p>		

در محور اجتماعی-جمعیتی-آموزش
جدول ۱۳۰- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان

تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	عوامل درونی		زمینه
		نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	
<ul style="list-style-type: none"> - امکان به وجود آمدن تنش‌های قومی و فرهنگی به دلیل وجود تفاوت‌ها و ایجاد نزاع‌های دسته‌جمعی در استان - افزایش آسیب‌های اجتماعی به دلیل مشکلات حاد موجود در کشور - میزان کم عرق ملی در استان و تمایل به مهاجرت بالا و عدم اهمیت به مسائل موجود در کشور - عدم اعتقاد به سازمان‌ها و نهادهای دولتی 	<ul style="list-style-type: none"> - امکان تعامل و یادگیری از فرهنگ‌های مختلف به دلیل مرزی بودن استان - استفاده از ظرفیت‌های گردشگری در استان و گسترش فعالیت‌های مرتبط - میزان اعتقاد به افراد غیر همسپهری و امکان بالای تعاملات با استان‌های هم‌جوار - امکان استفاده از ظرفیت‌های مردمی در توسعه استان به دلیل میزان مشارکت بالای مردم 	<ul style="list-style-type: none"> - نرخ بیکاری بالا - بالا رفتن میزان طلاق - افزایش نگران‌کننده نرخ آسیب‌های اجتماعی در استان - پایین بودن سطح سرمایه‌های اجتماعی در سطح خرد - کم بودن میزان رضایت از زندگی و ارزیابی نامناسب از آن - ارزیابی پایین از میزان امنیت در استان - ارزیابی نامناسب از آینده - عدم رضایت از کیفیت خدمات‌رسانی نهادهای - عدم اعتقاد به سازمان‌ها و نهادهای 	<ul style="list-style-type: none"> - تنوع قومی، مذهبی و زبانی - انسجام فرهنگی بالا در استان - سرمایه اجتماعی بالا در سطح کلان و میانی - اعتقاد بالا به غیر همسپهری‌ها و غریبه‌ها - بالا بودن میزان مشارکت - اعتقاد به وجود عدالت و برابری در جامعه - میزان اعتقاد بالا به مردم 	<p>بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی</p>
<ul style="list-style-type: none"> - مرز مشترک با عراق و مشکلات ناشی از آن - گسترش روزافزون فقر در مناطق محروم - گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی - وابستگی به نفت و گاز و اقتصاد تک محصولی - تهدیدهای اقتصادی ناشی از تحریم‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> - تربیت نسبی در تولید محصولات باغی و زراعی - تربیت نسبی در دامداری و دام پروری و پرورش دام سبک - تربیت نسبی در پرورش طیور در بخش‌های محروم - تربیت نسبی در تولید گیاهان 	<ul style="list-style-type: none"> - رشد بالای شهرنشینی و مهاجرت - فقر و محرومیت - بیکاری - توزیع ناموزن امکانات بخصوص در مرکز استان - ضعف فناوری - حاکمیت اقتصاد دولتی 	<ul style="list-style-type: none"> - تولید بالای خرما در بخش‌های محروم - وجود توریسم و شهرک‌های صنعتی در نقاط محروم - استقرار استان در حاشیه خلیج فارس و ارتباط دریایی با دیگر کشورها 	<p>فقر و محرومیت</p>

عوامل بیرونی		عوامل درونی		زمینه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	
<p>- رشد سکونتگاه‌های غیررسمی</p> <p>- مشکلات محیطی نظیر ریزگردها و مهاجرت بیشتر افراد</p> <p>- رشد مهاجرت به سایر شهرهای استان و سایر استان‌ها</p> <p>- وابستگی موجودیت برخی از شهرهای استان به نفت و گاز</p> <p>- بالا رفتن قیمت زمین</p> <p>- افزایش فقر</p> <p>- افزایش نرخ آسیب‌های اجتماعی</p> <p>- تنش و درگیری به منظور دستیابی به آب</p>	<p>دارویی</p> <p>- مزیت نسبی در آبرزی‌پروری و وجود استخراج‌های پرورش ماهی</p> <p>- مزیت نسبی در تولید صنایع دستی</p> <p>- مزیت نسبی در ایجاد واحدهای پست‌بندی و فراوری محصولات وابسته به شیلات و آبرزی‌پروری</p>	<p>- توزیع نامتوازن امکانات در سطح استان</p> <p>- رشد مهاجرت از روستا به شهر</p> <p>- افزایش فقر</p> <p>- بیکاری، مهارت پایین</p> <p>- رشد یکجانشینی ایلات</p>	<p>- وجود بنادر ارزشمندی همچون خرمشهر، آبادان، بندر امام خمینی و بندر ماهشهر</p> <p>- ارائه خدمات مرزی با کشور عراق</p> <p>- وجود بازارچه مرزی در بخش اروندکنار آبادان، بازارچه مرزی خرمشهر</p> <p>- استقرار صنایع نفت و گاز، فولاد و پتروشیمی</p>	<p>حاشیه‌نشینی و محلات فرودست</p>
<p>- کاهش جمعیت استان</p> <p>- سالخورده شدن جمعیت</p> <p>- افزایش بار وابستگی جمعیت فعال از جانب جمعیت سالمند</p> <p>- کاهش کیفیت دسترسی به خدمات در نقاط شهری پرجمعیت به واسطه جابه‌جایی پیش‌بینی‌نشده جمعیت</p> <p>- ایجاد بحران در حوزه‌های مسکن، اشتغال، آموزش و ... به واسطه رشد پیش‌بینی‌نشده جمعیت در نقاط شهری پرجمعیت</p>	<p>امکان اشتغال‌زایی در زمینه‌های بازرگانی و صنایع به‌واسطه وجود بنادر و بازارچه‌های مرزی</p> <p>- گسترش گردشگری به‌واسطه محیط طبیعی و آثار تاریخی غنی و یادمان‌های باقی‌مانده از دوران جنگ تحمیلی</p>	<p>- علم توازن جمعیتی در سطح شهرستان‌های استان</p> <p>- پایین آمدن نرخ رشد - جمعیت</p> <p>- منفی شدن رشد سه‌ساله - جمعیت نقاط روستایی</p> <p>- افزایش جابه‌جایی درون استانی به‌ویژه به سمت شهرهای پرجمعیت</p> <p>- پایین بودن میزان جوانی جمعیت (سهم جمعیت کمتر از ۱۵ سال)</p> <p>- بالا بودن سهم خانوارهای یک‌نفره (به‌ویژه در میان خانوارهای زن سرپرست)</p>	<p>- بالا بودن حجم جمعیت ۱۵-۶۶ ساله (جمعیت فعال بالقوه)</p> <p>- متناسب بودن متوسط بعد خانوار</p> <p>- پایین بودن میزان خام مرگ و میر</p> <p>- پایین بودن سهم مهاجران وارد شده به استان با مبداء اقامت دیگر استان‌های کشور</p> <p>- متعادل بودن میزان باروری کل و میزان خام ولادت‌های ثبت شده</p>	<p>پروسی جمعیتی</p>

عوامل بیرونی		عوامل درونی		نقاط قوت (Strengths)	زمینه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	عوامل درونی		
<p>کاهش کیفیت آموزش به دلیل کمبود کادر آموزشی احتمال آسیب‌رسانی به معلمان، دانش‌آموزان و کادر آموزشی هنگام فعالیت آموزشی عدم تحقق عدالت آموزشی به دلیل دسترسی پایین دانش‌آموزان به آموزش مجازی خالی شدن بدنه آموزش و پرورش از معلمان با کیفیت بی‌انگیزگی آموزشیاران به وقت کیفیت آموزش افت کیفیت آموزش سوادآموزی به دلیل نبود امکانات آموزشی مانند فضای آموزشی و .....</p>	<p>بهبود وضعیت سواد در استان در طی ده سال اخیر</p>	<p>پایا بودن حجم مهاجران خارج شده از استان</p>	<p>نرخ بالای ترک تحصیل به خصوص در مناطق مرزی و در بین دختران پایین‌تر بودن سرانه فضای آموزشی از متوسط کشوری و وجود حجم ۳۵ درصدی مدارس تعمیری و تخریبی کمبود کادر آموزشی (۱۶۷۰۰ معلم در استان) عدم دسترسی حدود ۸۸۰۰۰ از دانش‌آموزان به سامانه شاد نبود زیرساخت‌های لازم به منظور تحقق آموزش مجازی در مناطق روستایی و حاشیه شهرها مشخص نبودن کادر آموزشی دوره پیش دبستانی کمبود فضای آموزشی (نیاز به بیست هزار کلاس درس) تعداد بالای مهاجرت معلمان از استان (۳۰۰۰ درخواست در سال) تراکم پایین دانش‌آموزی در بخش عشایری و گران شدن آموزش (۱۵۰۰ کلاس زیر ۲۴ نفر) کمبود نیروی آموزشی در بخش عشایری (۳۸۰ معلم) دسترسی بسیار پایین دانش‌آموزان عشایری به آموزش‌های مجازی کمبود وسایل سرمایشی و آب‌سرد کن در مدارس استان پایین‌تر بودن نرخ باسوادی از متوسط کشوری عدم سلمان‌دهی دقیق وضعیت استخدامی آموزشیاران نهضت</p>	<p>نرخ ترک تحصیل برابر با متوسط کشوری پایین‌تر بودن شاخص نسبت معلم به دانش‌آموز</p>	<p>تعلیم و تربیت رسمی عمومی و آموزش پرکار سالان</p>

عوامل بیرونی		عوامل درونی		نقاط قوت (Strengths)	زمینه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	آموزش عالی		
<p>افزایش نیکاری دانش‌آموختگان به خصوص در رشته‌های علوم انسانی</p> <p>گران شده هزینه آموزش عالی به دلیل کمبود مؤسسات آموزش عالی</p> <p>عدم تناسب آموزش‌ها با نیازها</p> <p>پایین آمدن کیفیت آموزش‌های ارائه شده به دلیل نبود امکانات آموزشی</p> <p>هدر رفت منابع آموزش عالی و پاسخگو نبودن آموزش عالی به نیازهای خاص استان</p> <p>پایین بودن کیفیت آموزش به خصوص در دوران کرونا</p>	<p>تقویت زیرساخت‌های لازم جهت تحقق آموزش مجازی در واکنش به دوران کرونا</p>	<p>کمبود امکانات آموزشی برای سوادآموزی به خصوص در روستاها</p> <p>وجود مشکلات فرهنگی مانند عدم احساس نیاز به سواد</p> <p>بازگشت به بی‌سوادی</p> <p>سهم پایین استان از مراکز یادگیری محلی جهت سوادآموزی</p>	<p>عدم توازن بین فارغ‌التحصیلان رشته‌های دانشگاهی</p> <p>بالا بودن نسبت دانشجو به استاد در مقایسه با متوسط کشوری</p> <p>اندک بودن تعداد واحدهای دانشگاهی دولتی و با کیفیت در سطح استان</p> <p>فقدان مطالبات آلمانی و عدم تناسب رشته‌های دانشگاهی با نیازهای زیست‌بوم</p> <p>کمبود زیرساخت‌های لازم جهت تحقق آموزش مجازی</p> <p>وضعیت نامطلوب نسبت استاد به دانشجو در سطح استان نسبت به متوسط کشوری</p> <p>حجم پایین پژوهش‌های کاربردی در سطح آموزش عالی استان</p> <p>دانش‌نویسان نبودن صنعت و ارتباط ضعیف بین دانشگاه، صنعت و بازار کار</p>	<p>در نظر گرفتن استان خوزستان به عنوان منطقه مستقل آموزش عالی</p> <p>وجود ۱۲۴ موسسه آموزش عالی در سطح استان</p> <p>سابقه تباریخی در آموزش عالی و شهرت جهاتی دانشگاه جندی شاپور</p> <p>بیش از ۱۶۰ هزار دانشجو شاغل در مقاطع مختلف تحصیلی</p> <p>موقعیت استثنایی برای فعالیت رشته عمران، آب آبیاری، سازه‌سازی و تولید نیرو و غیره؛</p>	

در محور زیربنایی و نظام سکونتگاهی

جدول ۱۳۱- عوامل درونی و بیرونی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان

عوامل بیرونی		عوامل درونی		زمینه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	
وابستگی نظام شهری و روستایی استان به منابع آب و درآمدهای نفتی دستاوردی به منابع آب استان تغییرات اقلیمی و هواشناسی تولیدات منفی کمپورهای همسایه	توسعه فزاینده تعدادی از شهرهای استان در پهنه شمالی پیرامون شهر دزفول و اندیشک کاهش نسبت روستائینی و روند فزاینده تخلیه جمعیت روستایی طی سال‌های اخیر	روند تخلیه جمعیت روستایی استان طی دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ روند فزاینده شاخص نخست شهری در استان دسترسی پایین خدماتی و زیربنایی در اغلب روستاها خلالی بودن رده جمعیتی شهرهای بسیار بزرگ (۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر) در استان ضعف شهرهای کوچک و میانی	دسترسی بالای سکونتگاه‌های به منابع آب و اراضی حاصلخیز جمعیت بالای ساکن در شهرهای اهواز و دزفول	سکونتگاهی

تدوین راهبردها و سیاستها

۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها

در این بخش با بهره‌گیری از نتایج تحلیل‌ها در ابعاد مختلف و همچنین مسائل و اهداف راهبردی، راهبردها و سیاست‌های اصلی سند توسعه استان خوزستان تدوین شده است. علاوه بر تدوین راهبردها، سیاست‌های فضایی نیز برای هر یک از راهبردها تدوین گشته تا به طور تفصیلی تر حوزه‌های کنش را مشخص سازد. این راهبردها و سیاست‌ها بر اساس مسائل راهبردی استان خوزستان و اهداف بنیادین تدوین شده می‌باشد.

در حوزه مدیریتی، ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، بومی، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان خوزستان؛ ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی؛ آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی؛ تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری راهبردهای اصلی می‌باشند.

در عرصه نظام سکونتگاهی، تقویت خدمات برتر در شهرهای رده دوم تا ششم استان، بهبود کیفیت زندگی در شهرهای کوچک و متوسط استان و حفاظت از منابع آب، تنوع‌بخشی به فعالیت‌های خدماتی و صنعتی استان و کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی، تقویت پیوندهای روستا-شهری و ارتقا خدمات روستایی راهبردهایی به منظور ساماندهی نظام شهری و روستایی استان می‌باشند.

با توجه به اهمیت تولید و بخش اقتصاد استان خوزستان راهبردهای این حوزه شامل منطقه‌گرایی و توسعه اقتصادی، توسعه مناطق مرزی غرب استان، گسترش پیوندهای پیش و پسین بخش کشاورزی، افزایش راندمان آب و الگوی کشت در بخش کشاورزی، استفاده از سیستم‌های نوین آبیاری، کاهش صنایع آلاینده به‌ویژه در بخش آب، حمایت از صنایع با تکنولوژی بالا، حمایت از صنایع بيو و نانو فناوری، گسترش بازار داخلی و خارجی جهت توسعه صادرات، حفظ منابع طبیعی، سازگاری بین کارایی اقتصادی و عدم توازن منطقه‌ای، توسعه دانش و فن‌آوری با تبادل اطلاعات و همکاری‌های بین‌المللی، تأکید بر دانش بومی در زمینه گسترش صنایع به‌ویژه در بخش پتروشیمی با سابقه چندین دهه در این زمینه، بهره‌گیری از انرژی سبز به‌ویژه در مناطق روستایی، توجه به منابع دست نخورده سایر شهرستان‌های استان، گسترش بخش خدمات پشتیبان تولید به‌ویژه در بخش کشاورزی، آموزش نیروی کار متخصص بومی، گسترش بخش شیلات، ایجاد صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی، تأکید بر رقابت‌پذیر قلمرویی با تأکید بر نیروی‌های درون‌زا، گسترش مراکز و پارک‌های علم و فناوری، توسعه بازار و شبکه‌های مربوط به آن از طریق ایجاد تنوع در محصول، جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، افزایش بازدهی اقتصادی در بخش کشاورزی و معدن، افزایش سهم تولید انرژی از منابع تجدیدپذیر، تکمیل و توسعه مراکز علم و فناوری، ارتقای رقابت‌پذیری بنادر در سطح بین‌المللی، تقسیم کار فضایی بر اساس

پتانسیل شهرها و شهرستان‌ها، تقویت و بهبود پیوندهای پسین و پیشین بین فعالیت‌های اقتصادی و اصلاح و تکمیل زنجیره‌های تولید بخش صنعت و معدن، بهره‌گیری از پتانسیل معدن استان جهت ایجاد صنایع تبدیلی با ارزش افزوده بالا، افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه و همچنین گسترش تولید انرژی‌های پاک، توسعه و ارتقای کارکرد ترانزیتی و لجستیکی استان و همچنین تنوع‌بخشی اقتصادی و گسترش صنایع و خدمات پشتیبان تولید دانش‌بنیان، پیشرو، سبز و صادرات مبنای ویژه در مناطق آزاد تجاری-صنعتی، توسعه گردشگری و بهره‌گیری از تمامی پتانسیل‌های اقتصاد آبی است.

در عرصه زیربنایی راهبردها تقویت و توسعه ارتباطات داخلی و بیرونی استان، توسعه زیرساخت‌های تأمین انرژی تجدیدپذیر، توسعه زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، توسعه سیستم پراکنده و توزیع شده انرژی، ارتقای عدالت فضایی در دسترسی به زیربنایها، توسعه زیربنایهای اصلی در محورهای گردشگری، توسعه و تجهیز بندر و توسعه زیربنایهای شهرک‌ها و نواحی صنعتی است.

در عرصه اجتماعی راهبردها شامل افزایش میزان نشاط اجتماعی در استان، بررسی دقیق آسیب‌های اجتماعی در استان و پیشگیری از افزایش آن‌ها، اعتمادسازی و ایجاد بستر برای همکاری با سازمان‌ها و نهادها، گسترش برنامه‌های اجتماع‌محور، ایجاد اشتغال در استان و کاهش نرخ بیکاری و استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی و طبیعی استان برای گسترش گردشگری می‌باشند.

در بعد محیط‌زیستی نیز راهبردهای بسترسازی برای بهره‌وری بیشتر محصولات کشاورزی، ایجاد مکانیسم دفع پسماندهای شهری و صنعتی برای ارتقا زیست‌پذیری، ارتقا کمیت و کیفیت مناطق تحت مدیریت برای حفاظت از تنوع زیستی، حفظ و احیای جنگل‌ها و مراتع، حفاظت محیط‌زیستی اجتماع‌محور، ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات، بررسی و شناسایی نیازهای پژوهشی در زمینه محیط‌زیست و توسعه پایدار تدوین شده است

جدول ۱۳۲- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان خوزستان در محورهای مختلف

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
<p>- تمرکز و یکپارچگی در تصمیم‌گیری از طریق تشکیل کمیته راهبری توسعه استان؛</p> <p>- حضور دبیر کمیته راهبری توسعه استان در شوراهای عالی با موضوع استان خوزستان؛</p> <p>- رفع موانع اجتماعی و فرهنگی در نظام مدیریتی استان؛</p> <p>- الزام کلیه ستادها و کمیته‌های استانی به اجرای سند توسعه فضایی استان و ارائه برنامه اجرایی به کمیته راهبری و تأیید و تصویب آن برای اجرا؛</p> <p>- ارجاع کلیه تصمیمات نهادی و ستادی مغایر با سند توسعه فضایی استان و با ضرورت بازنگری در تعدادی از برنامه‌های سند به کمیته راهبری و تصمیم‌گیری نهایی توسط آن و الزام اجرایی آن؛</p> <p>- مشارکت حداکثری کلیه ذخیلان توسعه فضایی استان در تصمیم‌گیری‌ها؛</p> <p>- تهیه برنامه نظارت کمیته راهبری بر اجرای برنامه توسعه استان؛</p> <p>- استفاده از ظرفیت‌های فنی و تخصصی خارج از نهادهای دولتی به دلیل کمبود نیروی انسانی ماهر و کافی برای رصد توسعه فضایی استان؛</p>	<p>ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، بومی، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان خوزستان؛</p>	مدیریتی
<p>- رفع موانع قانونی و حقوقی اجرای سند توسعه فضایی استان؛</p> <p>- شفافیت در الزامات و مقررات امنیتی و سیاسی مؤثر بر توسعه فضایی استان؛</p> <p>- ارتقای دانش فنی و تخصصی نیروهای فعال در نهادها و ستادها؛</p> <p>- تهیه راهنماها و دستورالعمل‌های اجرایی برنامه توسعه فضایی استان و آموزش دوره‌ای آن به مجریان؛</p> <p>- به‌کارگیری مشاوران فنی و تخصصی برای راهبری توسعه فضایی استان؛</p>	<p>ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان خوزستان؛</p> <p>آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی استان خوزستان؛</p>	
<p>- بودجه‌ریزی مشارکتی؛</p> <p>- تعیین سهم و نحوه تخصیص اعتبارات و بودجه در بخش‌های مختلف؛</p> <p>- ایجاد و تحکیم نظم و انضباط مالی و پولی؛</p>	<p>تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری؛</p>	
<p>ایجاد نظام نوآوری و تقویت فعالیت‌های دانش‌بنیان در استان بر پایه همکاری بین شهرهای اهواز، دزفول، آبادان، بندر ماهشهر، اندیمشک، خرمشهر</p> <p>ارتقا خدمات شهری در شهرهای کوچک و متوسط</p> <p>ساماندهی و انتقال صنایع مزاحم از شهرها</p> <p>توسعه صنایع با بهره‌وری بالا در مصرف آب</p> <p>اصلاح چرخه مصرف آب شهری و توسعه شبکه فاضلاب و استفاده از آب خاکستری</p> <p>تقویت صنایع و خدمات پشتیبان بخش کشاورزی و بازرگانی</p> <p>ایجاد صنایع کوچک و متوسط در روستاها در پیوند با خدمات بازرگانی شهری</p>	<p>تقویت خدمات برتر در شهرهای رده دوم تا ششم استان</p> <p>بهبود کیفیت زندگی در شهرهای کوچک و متوسط استان و حفاظت از منابع آب</p> <p>تنوع‌بخشی به فعالیت‌های خدماتی و صنعتی استان و کاهش وابستگی به درآمد‌های نفتی</p> <p>تقویت پیوندهای روستا-شهری و ارتقا خدمات روستایی</p>	نظام سکونتگاهی
<p>- ارتقای کارکردهای تولیدی، ذخیره‌ای، فرآوری و توزیع کالا</p> <p>- گسترش بازار صادرات به تمرکز بر کشورهای همسایه</p> <p>- تمرکز فعالیت‌های نگاه‌های اقتصادی در قالب تنوع مرتبط</p> <p>- توسعه نواحی صنعتی و ایجاد فرایند پردازش و صادرات مجدد در منطقه آزاد</p> <p>- توسعه صنایع ماشین‌آلات بخش کشاورزی در شمال استان</p> <p>- توسعه صنایع با تکنولوژی بالا در بخش مرکزی</p> <p>- توسعه صنایع دسته‌بندی جهت صادرات خرما در بخش جنوبی</p> <p>- تشکیل زنجیره غذایی در بخش محصولات کشاورزی با تأکید بر خرما</p> <p>- توسعه زیرساخت‌ها برای حمایت از بخش تولید</p> <p>- تقویت و توسعه تحقیقی، آموزش و ترویج کشاورزی بر مبنای دانش نوین و بومی‌سازی فن‌آوری</p>	<p>- منطقه‌گرایی و توسعه اقتصادی</p> <p>- توسعه مناطق مرزی غرب استان</p> <p>- گسترش پیوندهای پیش و پسین بخش کشاورزی</p> <p>- افزایش راندمان آب و الگوی کشت در بخش کشاورزی</p> <p>- استفاده از سیستم‌های نوین آبیاری</p> <p>- کاهش صنایع آلاینده به‌ویژه در بخش آب</p> <p>- حمایت از صنایع با تکنولوژی بالا</p> <p>- حمایتی از صنایع بیه و نانو فناوری</p> <p>- گسترش بازار داخلی و خارجی جهت توسعه</p>	نظام اقتصادی و فعالیت

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
<p>- ایجاد سیستم‌های نوین آبیاری به منظور کاهش مصرف آب در بخش کشاورزی</p> <p>- ایجاد صنایع پایین دستی در قسمت شمالی استان</p> <p>- تشکیل زنجیره ارزش در بخش تولید محصولات دامی و لبنی</p> <p>- بهره‌گیری از مزایای ناشی از هم‌جواری و انباشت فضایی صنایع</p> <p>- تأکید و توسعه کارگاه‌های صنعتی که در بخش تحقیق و توسعه فعالیت می‌کنند.</p> <p>- سیاست‌گذاری به سمت شکل‌گیری طبقه و صنایع خلاق</p> <p>- تأکید بر سیاست‌های مکانی و مداخلات هماهنگ فضایی</p> <p>- تأکید بر سیاست‌های مکانی و تخصص سازی هوشمند</p> <p>- ایجاد شبکه همکاری دانش در قالب نشست‌ها و کارگروه‌های تخصصی جهت انتقال دانش ضمنی</p> <p>- تسهیل فرآیند جذب سرمایه‌گذاری خارجی در استان</p> <p>- ایجاد پیوند منطقی بین توسعه مناطق آزاد و پس‌کرانه</p> <p>- توسعه زیرساخت‌های گردشگری دریایی، عشایری و کشاورزی</p> <p>- توسعه تجهیزات بنادر استان</p> <p>- توسعه تجهیزات و خدمات لجستیک و ترانزیتی استان</p>	<p>صادرات</p> <p>- حفظ منابع طبیعی</p> <p>- سازگاری بین کارایی اقتصادی و عدن توازن منطقه‌ای</p> <p>- توسعه دانش و فن‌آوری با تبادل اطلاعات و همکاری‌های بین‌المللی</p> <p>- تأکید بر دانش بومی در زمینه گسترش صنایع به‌ویژه در بخش پتروشیمی با سابقه چندین دهه در این زمینه</p> <p>- بهره‌گیری از انرژی سبز به‌ویژه در مناطق روستایی</p> <p>- توجه به منابع دست‌نخورده سایر شهرستان‌های استان</p> <p>- گسترش بخش خدمات پشتیبان تولید به‌ویژه در بخش کشاورزی</p> <p>- آموزش نیروی کار متخصص بومی</p> <p>- گسترش بخش شیلات</p> <p>- ایجاد صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی</p> <p>- تأکید بر رقابت‌پذیر قلمرویی با تأکید بر نیروی‌های درون‌زا</p> <p>- گسترش مراکز و پارک‌های علم و فناوری</p> <p>- برند سازی، توسعه بازار و شبکه‌های مربوط به آن از طریق ایجاد تنوع در محصول</p> <p>- جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی</p> <p>- افزایش بازدهی اقتصادی در بخش کشاورزی و معدن</p> <p>- افزایش سهم تولید انرژی از منابع تجدید پذیر</p> <p>- تکمیل و توسعه مراکز علم و فناوری</p> <p>- ارتقای رقابت‌پذیری بنادر در سطح بین‌المللی</p> <p>- تقسیم کار فضایی بر اساس پتانسیل شهرها و شهرستان‌ها</p> <p>- تقویت و بهبود پیوندهای پسین و پیشین بین فعالیت‌های اقتصادی و اصلاح و تکمیل- زنجیره‌های تولید بخش صنعت و معدن</p> <p>- بهره‌گیری از پتانسیل معدن استان جهت ایجاد صنایع تبدیلی با ارزش افزوده بالا</p> <p>- افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه و همچنین گسترش تولید انرژی‌های پاک</p> <p>- توسعه و ارتقای کارکرد ترانزیتی و لجستیک استان</p> <p>- تنوع‌بخشی اقتصادی و گسترش صنایع و خدمات پشتیبان تولید دانش‌بنیان، پیشرو، سبز و صادرات مینا به‌ویژه در مناطق آزاد تجاری-صنعتی</p> <p>- گسترش گردشگری دریایی، عشایری و</p>	

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
	کشاورزی - توسعه اقتصاد آبی	
توسعه پیوندهای ارتباطی با استان اصفهان از طریق خطوط ریلی ساماندهی و توسعه محورهای جاده‌ای در ارتباط با استان‌های خوزستان و کهگیلویه و بویر احمد توسعه محورهای ارتباطی در پهنه‌های جنوبی و غربی استان توسعه پیوندها و ارتباطات هوایی از طریق فرودگاه بین‌المللی شهرکرد توسعه نیروگاه ای تجدید پذیر (بادی و خورشیدی) بر اساس ظرفیت‌های محیطی استان افزایش مهارت‌های دیجیتالی جمعیت ایجاد زیرساخت‌های فناوری اطلاعات در شهرها و روستاهای محروم استان	نظام زیربنایی، حمل و نقل و ارتباطات	
- برگزاری دوره‌های آموزشی در جهت مشاغل مورد نیاز استان و بهره‌گیری از نیروهای بومی در این مشاغل - برگزاری دوره‌های کارآمد در جهت افزایش تاب‌آوری اجتماعی و مهارت‌های زندگی - بالا بردن سطح سرمایه‌های اجتماعی و اعتماد و مشارکت با ارائه برنامه‌های دقیق و کارآمد - ایجاد جاذبه‌های اجتماعی و اقتصادی برای کنترل مهاجرت از استان - تمرکز بر روی اشتراکات قومی، مذهبی، ملی و میهنی در جهت افزایش میزان تعلق خاطر و عرف ملی در کشور	- افزایش میزان نشاط اجتماعی در استان - بررسی دقیق آسیب‌های اجتماعی در استان و پیشگیری از افزایش آن‌ها - اعتمادسازی و ایجاد بستر برای همکاری با سازمان‌ها و نهادها - گسترش برنامه‌های اجتماع محور - ایجاد اشتغال در استان و کاهش نرخ بیکاری - استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی و طبیعی استان - برای گسترش گردشگری	اجتماعی- فرهنگی
- بهره‌مندی از فرصت‌های گردشگری، خدماتی و ... - افزایش مهارت‌های افراد و برگزاری دوره‌های فنی و حرفه‌ای در زمینه‌های کارآفرینی و مهارت‌های اشتغال و... - توانمندسازی اقتصادی ساکنین مناطق محروم - حمایت از توسعه صنایع کوچک - توسعه صادرات غیرنفتی - حمایت و تشویق به تشکیل صندوق‌های اعتباری در سطح محلات - بهره‌گیری از بنادر موجود - تقویت زیرساخت‌های شهری در تمامی مراکز شهری - ایجاد جاذبه در مناطق مهاجرفرست و ارائه تسهیلات مسکن - افزایش امکانات بهداشتی، درمانی، خدماتی و رفاهی در مناطق محروم	- اشتغال‌زایی - مهارت‌افزایی - تبدیل اقتصاد تک محصولی به اقتصاد چندمحصولی - افزایش بازرگانی و صادرات - تأمین زیرساخت‌ها در نقاط مختلف استان و کاهش نابرابری - پیشگیری از مهاجرت	فقر و محرومیت
گسترش نهادهای مردم نهاد و دفاتر تسهیلگری به منظور ارتقای توانمندی‌های ساکنین -افزایش مهارت‌های افراد و برگزاری دوره‌های فنی و حرفه‌ای در زمینه‌های کارآفرینی و مهارت‌های اشتغال و... - توانمندسازی اقتصادی ساکنین مناطق محروم - حمایت از توسعه صنایع کوچک - توسعه صادرات غیرنفتی - افزایش تاب‌آوری اجتماعی، افزایش مشارکت و اعتماد اجتماعی - توسعه مرکز فنی و حرفه‌ای و توسعه مراکز کارآفرینی - ارائه تسهیلات رفاهی و زیربنایی به سکونتگاه‌های غیررسمی - اعمال سیاست‌های تشویقی جهت تأمین مسکن - ایجاد جاذبه در مناطق مهاجرفرست و ارائه تسهیلات به ساکنین	- تقویت نهادهای اجتماعی و ایجاد ساختارهای مدنی مناسب - تبدیل اقتصاد تک محصولی به اقتصاد چندمحصولی - افزایش توانمندسازی اجتماعی - اشتغال‌زایی و مهارت‌افزایی - پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده‌های شکل گرفته - کنترل رشد و توسعه بی‌رویه شهر و مدیریت زمین - کاهش نرخ مهاجرت	حاشیه‌نشینی و محلات فروست شهری

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
ایجاد فرصت‌های شغلی مناسب برای جوانان روستائین - دسترسی آسان مردم مناطق محروم به خدمات آموزشی و رفاهی و کمک به توسعه‌ی این مناطق - کمک به بهبود وضعیت آب و هوایی استان به‌ویژه در زمینی ریزگردها	جولوگیری از جابه‌جایی جمعیت داخل استان به‌ویژه جمعیت جوان مناطق روستایی و شهرهای کوچک - جولوگیری از مهاجر فرستی استان	جمعیتی
- انجام اقدامات لازم در خصوص تجمیع مدارس بخش عشایری به منظور جولوگیری از هدررفت و اتلاف منابع و کاستی از هزینه بالای آموزشی در سطح استان - ترمیم، بازسازی و نوسازی سازه‌های فرسوده آموزشی در سطح استان و انجام اقدامات لازم در خصوص تأمین فضای آموزشی مورد نیاز با استفاده از ظرفیت‌های موجود مانند مجمع خیرین مدرسه‌ساز - تأمین نیروی انسانی مورد نیاز آموزش و پرورش استان با استفاده از ظرفیت‌های قانونی مانند افزایش واحدهای دانشگاه فرهنگیان و ..... - تمهید و تأمین زیرساخت‌های لازم برای تحقق آموزش مجازی به خصوص در بخش‌های روستایی و عشایری - انجام اقداماتی مانند ارائه فیلم‌های آموزشی آفلاین، به کارگیری درس‌نامه‌های متنی و استفاده از ظرفیت‌های رسانه ملی برای ارائه آموزش به دانش‌آموزان - انجام اقدامات لازم برای حل مشکلات آموزشی دانش‌آموزان عشایر مانند دسترسی به آموزش مجازی و ..... - استفاده از مکانیسم‌های انگیزشی در خصوص نیروی انسانی استان به منظور جولوگیری از انتقال و مهاجرت معلمان - تحلیل، بررسی و احصاء علل ترک تحصیل دانش‌آموزان در مناطق مرزی و انجام اقدامات تمهیدی به منظور کاهش نرخ ترک تحصیل در این مناطق - تأمین امکانات و وسایل سرمایشی مانند کولر و آب‌سردکن برای مدارس استان به منظور جولوگیری از هدر رفت زمان مفید آموزش در فصول گرم سال - تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی و بیمه آموزشیاران به منظور ایجاد انگیزه بیشتر در نیروهای انسانی - استفاده از جلسات توجیهی برای بی‌سوادان جهت تبیین اهمیت و کاربردهای سواد در زندگی افراد - تأمین امکانات و فضای آموزشی به خصوص تأسیس مراکز یادگیری محلی بیشتر برای سوادآموزان با اولویت روستاها و مناطق دورافتاده - انجام اقدامات تمهیدی لازم در خصوص انسداد مبادی بازگشت به بی‌سوادی مانند برگزاری مستمر دوره‌های تحکیم و انتقال و اهمیت‌بخشی به این دوره‌ها در میان آموزشیاران - استفاده از ظرفیت رسانه ملی برای آموزش به جای سامانه شاد به دلیل سواد اطلاعاتی پایین سوادآموزان	تعلیم و تربیت رسمی عمومی و آموزش بزرگسالان	
- انجام اقدامات لازم در خصوص افزایش سهم استان خوزستان از دانشگاه‌های دولتی - اصلاح نظام پذیرش دانشجو و جذب متوازن و تقاضامحور دانشجویان در حوزه‌های مختلف علمی مانند فنی مهندسی، علوم انسانی و ..... با هدف کاستن از	کمبود نیروی انسانی به عنوان مهم‌ترین مسئله آموزشی استان (کمبود ۱۶۷۰۰ معلم در سطح استان و کمبود ۳۸۰ معلم برای مدارس عشایری) - مهاجرت بالای نیروی انسانی بنده آموزش و پرورش از استان به دلیل بدی آب و هوا (حدود ۳۰۰۰ درخواست در سال) - تراکم پایین دانش‌آموزان در بخش عشایری و گران شدن هزینه آموزش و پرورش در این بخش (۱۵۰۰ کلاس زیر ۲۴ دانش‌آموز در استان) - عدم دسترسی حدود ۱۰۰ هزار دانش‌آموز به سامانه شاد به دلیل در دسترس نبودن اینترنت و گوشی‌های هوشمند - کمبود ۲۰ هزار کلاس درس و نیاز به بازسازی و ترمیم حدود ۱۵ هزار کلاس درس - نرخ ترک تحصیل بالا در استان به خصوص در مورد دانش‌آموزان دختر مناطق مرزی و روستایی - کمبود وسایل سرمایشی و آب‌سردکن در مدارس استان (به‌طور متوسط تعداد روزهای بالای ۵۰ درجه در استان حدود هشتاد روز در سال است) - عدم تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی آموزشیاران و وجود حالت پلان‌تکلیفی و بی‌انگیزگی پرسنل محوری در عرصه سوادآموزی - وجود مشکلات فرهنگی-اجتماعی مانند عدم وجود احساس نیاز به سوادآموزی از سوی افراد بی‌سواد و کم‌سواد - بازگشت به بی‌سوادی به علت عدم حضور در دوره‌های تحکیم و انتقال - سهم پایین استان خوزستان از مراکز محلی یادگیری به عنوان یکی از ارکان نهادی سوادآموزی - مشکلات مربوط به سوادآموزی در دوران کرونا مانند سواد اطلاعاتی پایین سوادآموزان در استفاده از فضای مجازی و عدم برگزاری دوره‌های حضوری به صورت مستمر	آموزش عالی

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
<p>حجم بالای دانش‌آموختگان و فارغ‌التحصیلان بیکار -انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان -تأمین امکانات آموزشی و نظارت بر این فرایند به خصوص در مورد دانشگاه‌های کوچک و خارج از مرکز استان مانند دانشگاه‌های علمی- کاربردی و مؤسسات آموزش عالی غیردولتی -تأمین و تمهید زیرساخت‌های فنی لازم جهت اجرای فرایند آموزش مجازی در سطح آموزش عالی به صورت مطلوب؛ -انجام اقدامات لازم به منظور جهت‌دهی به آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی در راستای رفع نیازها و حل چالش‌های استان مانند چالش‌های زیست‌محیطی، مشکلات اجتماعی، بیکاری، اعتیاد و .....</p>	<p>و مزیت‌های استان -توسعه ناموزون و بیش از اندازه رشته‌های علوم انسانی در مقاطع تحصیلی کاردانی و کارشناسی علوم انسانی. -تمهید زیرساخت‌های لازم جهت تحقق آموزش مجازی در آموزش عالی استان -ارتباط نامطلوب بین مسائل و چالش‌های استان با پژوهش‌های دانشگاهی -ارتباط ضعیف بین نهادهای صنعت و دانشگاه</p>	
<p>تهیه و اجرای برنامه عمل مدیریت و حفاظت گونه‌ها - کاهش اثرات مخاطرات محیط‌زیستی در مناطق تحت مدیریت - حفاظت و ساماندهی مناطق تحت مدیریت - تدوین و اجرای برنامه جامع مقابله با ریزگردها در شهرستان‌های اهواز، دشت آزادگان، ماهشهر، شوش، آبادان، شادگان - مدیریت کیفی منابع آب و آلاینده‌های زیستگاه‌های ساحلی - انجام مطالعات خاک‌شناسی و طبقه‌بندی اراضی در همه دشت‌ها - مدیریت هوشمند ریسک و کاهش آسیب‌پذیری در برابر زلزله و سیل - ایجاد سازوکار قانونی مشارکت مردم بومی در حفظ محیط‌زیست - تدوین برنامه و الزام اجرایی برای حفظ جنگل‌ها و مناطق حفاظت‌شده استان - حمایت و پشتیبانی از سمن‌ها، سرمایه‌های اجتماعی و تشکل‌های غیردولتی حامی محیط‌زیست</p>	<p>- بسترسازی برای بهره‌وری بیشتر محصولات کشاورزی - ایجاد مکانیسم دفع پسماندهای شهری و صنعتی برای ارتقا زیست‌پذیری - ارتقا کمیّت و کیفیت مناطق تحت مدیریت برای حفاظت از تنوع زیستی - حفظ و احیای جنگل‌ها و مراتع - حفاظت محیط‌زیستی اجتماع محور - ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات - بررسی و شناسایی نیازهای پژوهشی در زمینه محیط‌زیست و توسعه پایدار -</p>	<p>منابع طبیعی و محیط‌زیست</p>

منابع و مأخذ

۱. اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری خوزستان، <https://khuzestan.frw.ir/00/Fa/default.aspx>
۲. اداره کل هواشناسی استان خوزستان، <http://khuzestanmet.ir/rha>
۳. اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان خوزستان، <http://khzdoe.ir/rha>
۴. استانداری استان خوزستان، وزارت کشور <https://ostan-khz.ir>
۵. اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق (۱۳۹۶) بنیاد برکت.
۶. امانی، مهدی (۱۳۸۹)، مبانی جمعیت‌شناسی، انتشارات سمت، تهران، چاپ ۹.
۷. ایراندوست، کیومرث (۱۳۸۹) سکونتگاه‌های غیررسمی و اسطوره حاشیه‌نشینی، چاپ دوم، انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.
۸. جغرافیای استان خوزستان (۱۳۹۹)، جغرافیای استان خوزستان، تهران: دفتر تدوین و تألیف کتاب‌های درسی (وزارت آموزش و پرورش).
۹. چکیده مطالعات برنامه آمایش استان خوزستان (۱۳۹۷) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خوزستان، سازمان برنامه و بودجه کشور
۱۰. حسینی زارع، نادر، سعادت‌ی، نغمه، موبد، پریش و براتی گندمکار، پری (۱۳۹۳)، چالش‌های موجود و فراروی مدیریت و برنامه‌ریزی منابع آب استان خوزستان، کنفرانس بین‌المللی مدیریت منابع آب
۱۱. خط فقر در ایران در سال ۱۳۹۵ و مروری بر روش محاسبه آن (۱۳۹۷) معاونت پژوهش‌های اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس.
۱۲. دفتر تقسیمات کشوری (۱۳۹۸)، نقشه و جدول تقسیمات کشوری ایران، تهران: وزارت کشور.
۱۳. ربانی، رسول و همکاران (۱۳۸۵) بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری مسئله حاشیه‌نشینی و پیامدهای اجتماعی آن در شهر اهواز، مجله جغرافیا و توسعه، بهار و تابستان.
۱۴. سازمان برنامه و بودجه استان خوزستان (۱۳۸۷)، برنامه آمایش استان خوزستان- تحلیل وضعیت فرهنگی و سرمایه اجتماعی
۱۵. سازمان برنامه و بودجه استان خوزستان (۱۳۹۳)، برنامه آمایش استان خوزستان- تحلیل وضعیت فرهنگی و سرمایه اجتماعی
۱۶. سازمان برنامه و بودجه استان گیلان (۱۳۹۷)، تهیه و بازنگری برنامه آمایش استان گیلان- تحلیل وضعیت فرهنگی و سرمایه اجتماعی
۱۷. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۸)، سالنامه آماری استان خوزستان ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۸. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۹)، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور ۱۳۹۸-۱۳۹۴، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۹. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۹)، سالنامه آماری استان خوزستان ۱۳۹۸، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی

۲۰. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۹)، سالنامه آماری کشور ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۲۱. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۸۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۲. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۰)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۳. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۴. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۷)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۵. سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (۱۳۹۷)، اطلس راهنمای استان‌های ایران، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح).
۲۶. سازمان جهاد کشاورزی استان خوزستان، <https://ajkhz.ir/main>
۲۷. سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور، نقشه راه علوم زمین و معدن استان خوزستان، ۱۳۹۵
۲۸. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خوزستان (۱۳۹۸)، سالنامه آماری استان خوزستان.
۲۹. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خوزستان، ۱۳۹۷، برنامه آمایش استان خوزستان
۳۰. سازمان نقشه‌برداری کشور (۱۳۹۴)، اطلس نقشه و اطلاعات مکانی (استان خوزستان)، تهران: سازمان نقشه‌برداری کشور (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور).
۳۱. سالنامه آماری کشاورزی استان خوزستان ۱۳۹۸-۱۳۹۷
۳۲. سایت سازمان امور عشایر ایران، معرفی ایلات و طوایف استان خوزستان <http://ashayer.ir/index.aspx?pageid>
۳۳. سایت شرکت سهامی آب منطقه‌ای استان خوزستان، <http://www.kwpa.ir>
۳۴. ستوده، هدایت الله (۱۳۷۳). مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی اجتماعی، چاپ دوم، تهران: آوای نور.
۳۵. سرور، رحیم و خلیجی، محمد. (۱۳۹۴). سنجش درجه توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان کهگیلویه و بویراحمد، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ششم، شماره ۲۱، صص ۸۹-۱۰۲.
۳۶. شرکت آب و فاضلاب خوزستان، <https://www.abfakhz.ir>
۳۷. شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور (۸۶-۱۳۸۵) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
۳۸. شورای اجتماعی کشور (۱۳۹۳)، پیمایش ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۳۹. شورای اجتماعی کشور (۱۳۹۵)، پیمایش ملی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی ایران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۴۰. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۴). ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران (مصوبه جلسه ۷۷۶).
۴۱. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۴). طرح آمایش آموزش عالی (در چارچوب نقشه جامع علمی کشور).
۴۲. صدیق سروسناتی، رحمت اله (۱۳۸۵). آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۴۳. مرکز آمار ایران (۱۳۵۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور»، تهران.
۴۴. مرکز آمار ایران (۱۳۶۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور»، تهران.
۴۵. مرکز آمار ایران (۱۳۷۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور»، تهران.

۴۶. مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۷. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۸. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۹. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن
۵۰. مرکز آمار ایران (۱۳۹۸). بررسی وضعیت سواد و تحصیل جمعیت زیر ۶ سال و بیشتر بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵-۱۳۹۵.
۵۱. مرکز آمار ایران (۱۳۹۹). گزارش وضعیت اجتماعی و فرهنگی ایران.
۵۲. مسئله شناسی راهبردی توسعه در استان خوزستان (۱۳۹۶) مرکز بررسی‌های استراتژیک، ریاست جمهوری
۵۳. مطالعات آمایش استان خوزستان (۱۳۹۳) جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از مطالعات وضع موجود، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خوزستان، سازمان برنامه و بودجه کشور
۵۴. مطالعات توانمندسازی و اسکان سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اهواز (بی‌تا) معاونت پژوهشی دانشگاه شهید چمران اهواز، سازمان مسکن و شهرسازی استان خوزستان.
۵۵. مطالعات توانمندسازی و اسکان غیررسمی محلات مسجدسلیمان (بی‌تا) معاونت پژوهشی دانشگاه شهید چمران اهواز، مرحله نخست.
۵۶. موسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور، ۱۳۹۵. برنامه جامع مقابله با گردوغبار و ماسه‌های روان در استان خوزستان،
۵۷. نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران (بی‌تا) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.

58. Bryman, A. (2007). Barriers to Integrating Quantitative and Qualitative Research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 8-14.
59. Corbin, J., Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
60. Creswell, J.W. (1994) *Research Design: Qualitative & Quantitative Approaches*, London: SAGE Publications.
61. Hanson, W. E., Creswell, J. W., Clark, V. L. P., Petska, K. S., Creswell, J. D. (2005). Mixed methods research designs in counseling psychology. *Journal of counseling psychology*, 52(2), 224.
62. Johnson, R., Onwuegbuzie, A. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33, 14-12.

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

در تدوین سند راهبردی انقلاب اقتصادی بر اساس آمایش سرزمین، لزوم شناخت اولیه و پایه از مسائل و مشکلات موجود، جهت برنامه‌ریزی‌های نظام مند؛ مبتنی بر پتانسیل‌ها، استعدادها و مزیت‌های اقتصادی، اجتماعی، زیربنایی، محیط زیستی و مدیریتی هر استان، ما را ناگزیر به انجام پژوهش در ۳۱ مجلد و برای هر استان یک جلد مجزا نموده است. امید است که پژوهش راهبردی صورت گرفته زیربنای پیشرفت و رشد اقتصادی هر استان در مراحل بعد قرار گیرد.

63. Johnson, R., Onwuegbuzie, A., Turner, L. (2007). Toward a Definition of Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 112-21.
64. Persian Gulf Studies. (2019). *Strategy and Geopolitics of the Persian Gulf*, Tehran: University of Tehran
65. Reinharz, S. (1992). *Feminist Methods in Social Research*. New York: Oxford University Press.
66. The Encyclopedia of The Middle East. (2020). *The Encyclopedia of The Middle East and North Africa*, London: Routledge